

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
VESZPRÉMI TERÜLETI BIZOTTSÁGA
GAZDASÁG- JOG- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI SZAKBIZOTTSÁG
BÜNTETŐJOGI MUNKABIZOTTSÁGA

BÜNTETŐJOGI TANULMÁNYOK
II.

MTA VESZPRÉMI TERÜLETI BIZOTTSÁGA
VESZPRÉM
2000

8366

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
 VESZPRÉMI TERÜLETI BIZOTTSÁGA
 GAZDASÁG- JOG- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI SZAKBIZOTTSÁG
 BÜNTETŐJOGI MUNKABIZOTTSÁGA

I. FEJEZET

Előszó	1
1. fejezet	1
2. fejezet	1
3. fejezet	1
4. fejezet	1
5. fejezet	1
6. fejezet	1
7. fejezet	1
8. fejezet	1
9. fejezet	1
10. fejezet	1
11. fejezet	1
12. fejezet	1
13. fejezet	1
14. fejezet	1
15. fejezet	1
16. fejezet	1
17. fejezet	1
18. fejezet	1
19. fejezet	1
20. fejezet	1
21. fejezet	1
22. fejezet	1
23. fejezet	1
24. fejezet	1
25. fejezet	1
26. fejezet	1
27. fejezet	1
28. fejezet	1
29. fejezet	1
30. fejezet	1
31. fejezet	1
32. fejezet	1
33. fejezet	1
34. fejezet	1
35. fejezet	1
36. fejezet	1
37. fejezet	1
38. fejezet	1
39. fejezet	1
40. fejezet	1
41. fejezet	1
42. fejezet	1
43. fejezet	1
44. fejezet	1
45. fejezet	1
46. fejezet	1
47. fejezet	1
48. fejezet	1
49. fejezet	1
50. fejezet	1
51. fejezet	1
52. fejezet	1
53. fejezet	1
54. fejezet	1
55. fejezet	1
56. fejezet	1
57. fejezet	1
58. fejezet	1
59. fejezet	1
60. fejezet	1
61. fejezet	1
62. fejezet	1
63. fejezet	1
64. fejezet	1
65. fejezet	1
66. fejezet	1
67. fejezet	1
68. fejezet	1
69. fejezet	1
70. fejezet	1
71. fejezet	1
72. fejezet	1
73. fejezet	1
74. fejezet	1
75. fejezet	1
76. fejezet	1
77. fejezet	1
78. fejezet	1
79. fejezet	1
80. fejezet	1
81. fejezet	1
82. fejezet	1
83. fejezet	1
84. fejezet	1
85. fejezet	1
86. fejezet	1
87. fejezet	1
88. fejezet	1
89. fejezet	1
90. fejezet	1
91. fejezet	1
92. fejezet	1
93. fejezet	1
94. fejezet	1
95. fejezet	1
96. fejezet	1
97. fejezet	1
98. fejezet	1
99. fejezet	1
100. fejezet	1

BÜNTETŐJOGI TANULMÁNYOK

II.

MTA VESZPRÉMI TERÜLETI BIZOTTSÁGA

VESZPRÉM

2000

Szerkesztette: Kahler Frigyes
Szakmai lektorok: Botos Gábor
Kahler Frigyes
Nagy Zoltán
Tarr György

ISSN: 1586 30 77

Felelős kiadó: Markó László, az MTA rendes tagja,
a VEAB elnöke

Készült 300 példányban 6,5 ív terjedelemben, B5 formátumban
Nyomás: NYOMDAKÉSZ

TARTALOM

Bevezető	5
I. FEJEZET	7
Vitaülés Kahler Frigyes: A Brusznjai-per című könyvéről vitavezető professor Mádl Ferenc akadémikus	7
Referátumok	
<i>Mezey Barna</i>	10
<i>M. Kiss Sándor</i>	15
Hozzászólások	
<i>Kármán Miklósné</i>	22
<i>Cserjési Jenőné</i>	24
<i>Nagy Zoltán</i>	29
Írásban benyújtott hozzászólások	
<i>Mészáros Gyula</i>	34
<i>Paczolay Gyula</i>	38
II. FEJEZET	41
A büntetőjog történetéből	41
<i>Zinner Tibor: Adalékok a háborús és népellenes bűncselekményeket "elkövetők" felelősségre vonásához (avagy miért kell a semmisségi törvény)</i>	41
III. FEJEZET	61
Dolgozatok Veszprém megyéből	61
<i>Varga Gábor: A bírói munka hatékonysága (kitörési pontok)</i>	61
<i>Varga Gábor: Tanúvédelem - zárt adatkezelés</i>	81
<i>Varga Gábor: A terhelt, mint bizonyítási eszközök forrása a közlekedési balesetek bírósági bizonyítási eljárásában</i>	99
IV. FEJEZET	115
Dolgozatok Győr-Moson-Sopron megyéből	115
<i>Jungi Eszter: A büntetés fogalma a jogtudományban és a hatályos büntető törvénykönyv szankciórendszere</i>	115
<i>Mészáros Zsolt: "Bűn és bűnhődés". A kiskorúakat veszélyeztető bűncselekmények jogi szabályozásának alakulása a magyar jogrendszerben - jogtörténeti vázlat</i>	137

Dolgozatok Zala megyéből

143

Rupa Melinda: A kábítószer probléma nemzetközi és hazai büntetőjogi szabályozásának áttekintése és a jogalkalmazói gyakorlat alakulása

143

Turópoli Tibor: A pénzmosás

179

Rupa Melinda: A BTK. 289. § kapcsán 5 év alatt felmerült jogértelmezési problémákról Zala megye gyakorlatában

197

Második tanulmánykötetével jelentkezik a VEAB Büntetőjogi munkabizottsága, azzal a változatlan szándékkal, hogy - mint azt az első kötet Bevezetőjében írtam - érdemi bepillantást engedjen a munkabizottságban folyó munkába.

Az 1999-es évben - a munkabizottság munkatervének megfelelően - megtartotta munkaiüléseit, valamint egy nyilvános vitaülést. Utóbbit professzor Mádl Ferenc akadémikus elnökletével a Brusznai-per című könyvről. Ennek a vitaülésnek - az írásban benyújtott észrevételekkel kibővített anyaga került a tanulmánykötet I. fejezetébe.

A II. fejezet a munkabizottság veszprémi tagjainak dolgozatait tartalmazza. Ezek a dolgozatok továbbra is a büntetőjog és a bíróságok vezetésével kapcsolatos reformhoz kapcsolódnak. De szó esik a bírói etikáról is.

A III. fejezet - a győri dolgozatok mintegy továbbgondolása az I. kötetben közreadott - A büntetés hatása című konferenciának.

A IV. fejezetben a Zala megyei műhely dolgozatait olvashatjuk.

Köszönetet illeti mindazoknak, akik anyagi támogatásukkal lehetővé tették a könyv megjelenését: dr. Horváth Györgynek a Veszprém Megyei Bíróság elnökének, dr. Magyar Károlynak, a Zala Megyei Bíróság elnökének, dr. Havasiné dr. Orbán Máriának, a Győr - Moson- Sopron Megyei Bíróság elnökének, Szórádi Sándorné dr.-nak a Magyar Jogászegylet Győr - Moson - Sopron Megyei Szervezete elnökének. S köszönet az MTA Veszprémi Területi Bizottsága munkatársainak, dr. Szabó Mártának és dr. Sisakné Zentai Ilonának, akik a kötet létrehozásán munkálkodtak.

Kahler Frigyes

A BRUSZNYAI - PER

VITAÜLÉS KAHLER FRIGYES KÖNYVÉRŐL¹

Kahler Frigyes²

Hölgyeim és Uraim!

Szeretettel köszöntök mindenkit a VEAB Büntetőjogi munkabizottsága mai nyilvános ülésén. Szeretettel köszöntöm mindnyájunk nevében professzor Mádl Ferenc akademikust, aki a mai ülés vezetését volt szíves elvállalni. Professzor Úr, átadom a szót.

Mádl Ferenc³ akadémikus megnyitója

Tisztelt Elnök Úr, Hölgyeim és Uraim!

Az a megtiszteltetés érte ennek a városnak öreg diákját, aki itt rőtta az iskola padjait 8 éven keresztül, a szomszédos faluban még további éveken át, hogy Önök között lehetek. Mert ma itt olyan személyiségről lesz szó, Brusznjai Árpádról, akinek az élete, életpéldája és mártíromsága valamenynyünk személyiségének részévé vált.

Az ülésünk tárgya a Brusznjai-per.

Köszöntöm és előre is köszönöm Kahler Frigyes doktornak azt a sok erőfeszítést, amit a forradalom leverése utáni megtorlás különböző szomorú eseményeinek feltárásában végzett.

Különösen kiemelkedik ebben a Brusznjai életmű tragikus fejezetének bemutatása.

Köszöntöm Mezey Barna professzort és M. Kiss Sándor igazgató urat, akik előadói a mai könyvbemutatónak. Köszöntöm továbbá Cserjés Jenőné

¹A nyilvános vitaülés professzor Mádl Ferenc akadémikus elnöklétével a VEAB székházban 1999. szeptember 24-én került megrendezésre.

²Dr. Kahler Frigyes, kollégiumvezető bíró, Veszprém Megyei Bíróság, egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem (PPKE) Jog- és Államtudományi Kar Római jogi tanszék

³Mádl Ferenc akadémikus, tanszékvezető egyetemi tanár, Eötvös Lóránd Tudományegyetem (ELTE) Állam és Jogtudományi Kar Nemzetközi Magánjogi Tanszék

dr. kollégiumvezetőt, dr. Kármán Miklósné elnökhelyettest és dr. Nagy Zoltán kollégiumvezetőt, akik korreferensei lesznek a könyvvitának.

Mielőtt átadnám a szót azoknak, akik a könyvet bemutatják és a drámai napokat velünk most végig élni engedik, engedjék meg, szeretnék néhány mondatot felolvasni Bruszniai Árpád egyik beszédéből. Ezt a beszédet 1956. március 15-én mondta a Lovassy Gimnáziumban. Ha belegondolunk, mi történt a rá következő alig egy-két év alatt, akkor az látható a beszédből, hogy döbbenetes előrelátás volt benne. A beszéd a gimnázium névadójáról, Lovassy Lászlóról, a 48-as márciusi ifjak egyikéről szól. Ez a néhány mondat így hangzik: "Több éves mulasztást pótolunk akkor, amikor a hazafias ünnep és a tisztelet légkörében megismerkedünk Lovassy László életével, küzdelmeivel és tragédiájával. Megtanuljuk őt példájának követésével tisztelni. Ő az, aki 1836-ban az országgyűlés termében gyújtó hangú beszédet tart, ő az, aki 1836. január 29-én Pesten beszéddel üdvözli az ifjúság nevében Wesselényi Miklóst, akit akkor már perbe fogtak forradalmi magatartásáért. Kimondja, hogy a sötétség és a korlátot nem ismerő hatalom ellen küzd, kijelenti, hogy jellemes ember nem retteg a pallyostól. Hogy az ifjúság bár békés eszközökkel küzd a szabadságért, de ha eljön az idő, a vérét is hullatja. Tehát miért küzd Lovassy László? Az ország függetlenségéért, és nemzeti egységéért, az egész lakosság demokratikus szabadságjogaiért. A király leiratban utasította a nádort, hogy Lovassy Lászlót fogassa el és felségsértés címén ítéltesse el. Bár bizonyító anyagot a 10 hónapos vizsgálat nem tudott összegyűjteni, 10 év várbörtönre ítélték. Ünnepejük Lovassy Lászlót, mert a végsőkig helytállt az egyszer felismert igazság mellett, harcolt érte, nem riadt vissza az önkény fenyegetéseitől, nem féltette és nem mentette magát. Vállalta sorsát, és hű maradt eszméihez".

Eddig a beszédrészlet Bruszniai Árpádtól.

Ezekben a szavakban a döbbenetes az, hogy prófétája volt saját sorsának. Csak hogy az akkori hatalom nem volt olyan kegyetlen, mint 1958-ban, neki kegyetlenebb sorssal kellett szembenéznie.

Ehhez most már csak egy személyes hozzátennivalóm van. Hatan voltunk testvérek. Bruszniai Árpád négy testvéremnek volt tanára. Nekem is volt szerencsém megismerni. Még mielőtt útját végigjárta, ő már legenda volt a családban. Most is emlékezem öcsémnek - akinek osztályfőnöke volt, épp a napokban megint elmondott szavára, amikor hallotta, hogy ide jövök -: amikor az osztályát elbocsátotta, a forradalom első napján itt Veszprémben, azzal bocsátotta el őket, hogy "figyeljétek, legyen nyitott a szemetek, mert lehet, hogy történelem készül." Most már tudjuk, hogy az készült, és ennek vagyunk mi a szerencsésebb örökösei rá annyi évtizeddel.

Ezeknek a gondolatoknak jegyében megnyitom a mai ülésünket. Előbb talán a könyv szerzője kíván néhány szót mondani.

Elnök Úr, Hölgyeim és Uraim!

Azt hiszem, hogy amikor a 410. oldal végére is pontot tettem, úgy éreztem, hogy amit a Bruszniai-per ügyében meg lehet ismerni, és amit elmondani fontos, azt papírra vettem. Nem került papírra az a személyes döbbenet, az az élmény, amit a rettenetes, tragikus anyag megismerése jelentett. Aki ezt a peranyagot hosszú időn keresztül lépésről, lépésre földolgozza, értékeli és benne él - a családom tudná legjobban megmondani -, nos ez egy igen mély nyomot hagy az emberben. Szeretné ezeket az élményeket is közre adni, de én nem tudom, mert nem vagyok drámaíró. Remélem, hogy akad még Magyarországon egy olyan avatott tollú drámaíró, aki meg tudja majd mutatni a történéseknek azt az oldalát is, amit a jogtörténész nem tud megmutatni, hiszen nem ez a mestersége és nem is felkészült erre a feladatra. Hitem szerint meg kell ismerni a nemzetnek, meg kell ismerni az utókornak, hogy teljességében meg is élje és érzékelje azt ami történt. Nagyon szeretném, hogyha idővel lenne egy olyan drámai mű színpadra állítva, amely ezt megmutatja. Ami tőlem telt, az benne van a könyvben.

Köszönöm szépen.

Mádl Ferenc

Köszönjük szépen. Köszöntöttük már a szereplőit ennek a mai tanácskozásnak.

Szeretném külön köszönteni Bruszniai Árpádnét, aki ugyan nincs jelen, aki tegnap este felhívott és közölte, hogy nagyon szívesen itt lenne köztünk. Bármilyen fájdalmas, ezt az élményt mégis szívesen megosztaná velünk. A lánya van jelen, őt köszöntjük nagy szeretettel. A nagy áldozat terhét ők viselték és ezért különös tisztelet övezi őket azóta is. Majd legyen szíves közvetíteni a mamának, ami itt történt. Az előbb hallottam, hogy kazetta is készül. A kazettáról közvetlen élmény útján is értesülhet özvegy Bruszniai Árpádné arról, hogy milyen tisztelet nyilatkozott meg mai tanácskozásunk alkalmával a Bruszniai-család iránt.

Mindenki mást is szeretettel köszöntök még egyszer, és akkor megkérem először Mezey Barnát, hogy adja elő, amit a könyvvel kapcsolatban elmondani gondol.

Hölgyeim és Uraim!

Éppen 41 esztendeje, október közepén 5 nappal az első fokú ítélet kihirdetése után Brusznai Árpád, korábbi I. r. elítélt, akit a Győri Katonai Bíróság Népbírói Tanácsa népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetése bűntettének elkövetése miatt életfogytiglan szabadságvesztésre, közügyektől való eltiltásra, teljes vagyonekőzbzésre ítélt, pont egy esztendeje az ítélet után a zárkájában várta, hogy vajon a fellebbezések milyen irányba mozdítják el az ítéletet. Mi már tudjuk, hogy az ügyész, Nagy Andor százados beadott egy fellebbezési óvást, tudjuk a tragikus végkimenetelt, hogy ennek alapján a másodfokú ítélet az halál volt, amelyet végrehajtottak. Brusznai Árpád a 33 esztendő gimnáziumi tanár, Moravcsik Gyula professzor tanítványa, a kitüntetéses diplomával végzett latin, történelem szakos pedagógus, aztán a Veszprém Megyei Forradalmi Tanács tagja, majd elnöke, valószínűleg ekkor már nem reménykedett. Nem reménykedett csak úgy, mint 150 esztendeje néhány nappal szeptember 21-i ítélet kihirdetése után az aradi vértanúk sem reménykedhettek igazán kegyelemben és ítéletben, akárcsak Batthyány miniszterelnök sem, akinek az ítéletét ugyan felterjesztették kegyelemre, de végül is nagyon kicsi volt az esély, hogy Haynau tábornagy a kegyelmet megadja.

Tudom, hogy ez a párhuzam szinte már unalmas, mégis engedjék meg nekem, hogy jogtörténészként, e párhuzam felvillantásával emlékezzek Brusznai Árpádra és a perre. Két könyvet hoztam ide magammal csak azért, hogy megmutassam azokat, s használjam az előadás során, melyek egyikét Kahler Frigyes írta a Brusznai peréről, a másikat pedig Károlyi Árpád Batthyány felségsértési peréről.

Két olyan könyv egymás mellett, amely méltó párja egymásnak. Kb. ugyanazt éreztem a Kahler könyv olvastán, mint amit annak idején első olvasatban éreztem a miniszterelnöki per olvasatában és folyamatosan és újra feltűnt bennem az a gondolat, hogy hihetetlen a hasonlóság. Hihetetlenek azok a párhuzamok, amelyek az akkori és a későbbi, majd 110 esztendővel későbbi megtorlásokat jelentenek.

Hihetetlen a politikai párhuzam, a történelmi párhuzam, azaz a perben alkalmazott párhuzam is. Ez a párhuzamosság kínálja azt a fajta modellt keresést, amely arra ad választ, hogy végső soron hogyan működik a megtorló apparátus, hogyan működik a megsértett politika, és hogyan vesz elégtételt. Úgy gondolom, hogy Brusznai Árpád perében egy olyan eljárást ismerhettünk

⁴Dr. Mezey Barna, tanszékvezető egyetemi docens, ELTE Állam és Jogtudományi Kar Magyar Jogtörténelmi Tanszék

meg, amelynek - szomorú így mondani -, én úgy gondolom, hogy igaz, időtlen szerkezete van.

Időtlen szerkezete van, mert tökéletesen tükrözte a hatalom, hangsúlyozom, hogy a sértett hatalom reakcióit, úgy ahogyan azt 150, vagy 110 esztendővel korábban, de ugyanúgy, ahogy a magyar történelmen végig nem egy politikai perben tapasztalhatjuk. Nekem módomban volt több politikai típusú pernek az anyagát tanulmányozni, nem kevésbé Kahler Frigyes jóvoltából, aki annak idején segítségül is hívott engem -, bár sokat akkor már nem segíthettem, amikor a bizottság⁵ már nagyjából lezárta a munkáját. De én úgy érzem, hogy az általam megismert perek közül ez a leghihetetlenebben politikai megtorló per, ami a kezembe akadt. Lehet persze, hogy azért van ez az érzésem, mert egy hihetetlenül precíz alapos munkával elkészített könyvből ismerhettem meg a pert, amely rendkívüli szisztematikussággal mindenféle pozitívista elvárásnak megfelelő legegyszerűbb módon mutatta be a pert, ugyanakkor az egyes periratok mögül rendszeresen és újra, újra előbukkant az értelme, előbukkant az a megrázottság, előbukkant az a hitetlenkedés, ahogy az ember rácsodálkozott a politika borultságára, és arra, a hagyományosan kelet-közép európai szokásra, hogy a politika a joghoz nyúl, amikor politikai tetteket akar elkövetni és a jogot szolgájjá teszi. Ezt a folyamatot villantotta fel számomra a Brusznai-per. Rendkívül sok közös van, s a történelmi közösségekre hadd ne térjek ki részletességgel, tudjuk, két európai színvonalú forradalom zajlik le Magyarországon 1848-ban és '56-ban, mind a kettő szabadságharcba fordul és mind a kettőt egy idegen hatalom tiporja el. Tudjuk jól, hogy a mind a kettő után a sértett hatalom jogi eszközökhöz nyúl és megtorlást kezdeményez. Az érdekessége az eljárásnak számomra, a jogtörténész számára elsősorban abban van, hogy hogyan bonyolítják ezt a megtorlást és hogyan próbálják a jog eszközeit feldolgozni. Mindenekelőtt igen jellegzetes a megtorló apparátus alkalmassá tétele. 1849-ben Haynau június 1-én közzétett manifesztumában hadbíróóságok, hadi törvényszékek felállítását rendelte el és minden egyes eljárásra, miután statáriumot hirdetett, katonai büntető eljárást helyezett kilátásba, legyen az a vádlott akár civil személy, akár katonai személy. A felül kerekedő kommunista erők első dolga volt, hogy az MSZMP KB összehívására és javaslatára megalkossák azokat a jogszabályokat, amelyek lehetővé tették a népbíráskodást, népbírói tanácsok felállítását és népbíráskodás felújítását, bevezetését, amelyek lehetővé tették a statáriális eljárásokat, a gyorsított eljárásokat, amelyek lehetővé tették a fiatalokra vonatkozó garanciális szabályok átlépését és a 16 éven felüliek

⁵Az 1993-ban dr. Balsai István igazságügy-miniszter és dr. Solt Pál a Legfelsőbb Bíróság elnöke által létrehozott 1963-1998 között folyt politikai perek vizsgáló bizottságról van szó, amelynek Mezey Barna is tagja volt (szerkesztő).

akár legsúlyosabb büntetéssel való elítélését is. Nagyon hasonló a képlet az apparátus átvizsgálásával. Amikor felállítják a hadi törvényszékeket 1849-ben, Haynau hihetetlen szívóssággal vizsgálja meg a résztvevő hadbírák és személyek alkalmasságát. Többen panaszkodnak arra, hogy alig tudják felállítani az elvárt hadbíróságokat, mert nincs megfelelő személy, és megfelelő személy alatt értelemszerűen tessenek azt érteni, amit ők értettek, vagyis azt, aki gondolkodás nélkül a tábornagy parancsára ítélt. 56-ban ugyanez zajlik le egy szisztematikus tisztogatás formájában. Kahler Frigyes kimutatja azt, hogy több mint 150 bírót bocsátanak el a törvénykezési apparátusból, akikben nem bíznak meg, attól tartanak, hogy esetleg alkalmatlanok a megtorlás végrehajtására, ugyanezt végrehajtják az ügyészi apparátusban, ha jól emlékszem 84 ügyészt távolítanak el az ügyészi apparátusból. Az ÁVH egykori állományát átcsoportosítják a rendőrséghez: a politikai nyomozó osztályok alkalmazottaivá válnak és alkalmassá arra, hogy a koncepcionális kérdéseket szolgálják és védjék. Ezt a szervezeti előkészítést mindkét esetben egy politikai direktíva kibocsátása kíséri. 1849-ben a Haynau-féle manifesztum, amit aztán több utasításban is megerősít, itt pedig ugyan Kádár János beszéde a megbocsátást sejtette, amiként azt - amikor még hivatalban volt - megígérte -, de itt is pontosan ugyanúgy, ahogy a Haynau-féle manifesztumnál, ahogy a győzelmet ülni kezdi a hatalom, azon nyomban meghatározza politikai határozat formájában az MSZMP KB határozatának a formájában, hogy milyen irányban, milyen politikai elvárásoknak eleget téve, és kik ellen kell lefolytatni ezeket az eljárásokat.

Ez a dokumentum, az „ellenforradalom elleni harc további feladatairól” szóló dokumentum, pontosan körvonalazza, ugyanúgy, tételszerűen, mint Haynau manifesztuma, felsorolva, hogy kiket kell felelősségre vonni, tehát nem elegendő csupán az általános kategorizálás, hanem súlyoz. Kiemeli, hogy a győri és a miskolci ellenkormányoknak a tagjait feltétlenül felelősségre kell vonni, hogy a bizottságok, a forradalmi bizottságok, az országos, a területi és a helyi forradalmi bizottságok tagjait felelősségre kell vonni - és akkor itt jelenik meg egy olyan új fogalom, amely egyébként Haynau-nál is fantasztikusan ugyanígy megjelent - hogy az osztályidegeneket vizsgálni kell, és itt az 56 terminológiát áttemelve eszközként használva, hogy kik azok, akik az elmúlt elnyomó osztályok tagjai voltak: a horthystákon, a ludovikásokon keresztül, a bankárok, az arisztokraták, és részletes felsorolás határozza meg azoknak a körét, akiket feltétlenül felelősségre kell vonni.

Ott, 1849-ben ugyanez a felsorolás; ott az általános kategória „és egyéb felforgató tevékenység”. Ahogy az 56-os események során az osztályidegen-ség, a proletárdiktatúra megdöntésének igénye az a keret, amelybe mindent bele lehet gyömöszölni, ott pedig az általános felforgató tevékenység. Így indul, ilyen politikai előkészítésekkel indulnak meg a perek, amelyekre Kahler Frigyes is felhívta a figyelmet, amelyek még frazeológiában sem

képesek egymástól elszakadni, még szóhasználatban is ismétlik egymást, pedig meggyőződhetünk arról, hogy az ügyészek, de különösen ÁVH kihallgató tisztjei biztosan nem ismerték a Haynau anyagát és nem olvasták Károlyi Árpádot, és mégis visszaköszönnek ugyanazok a technikák, ugyanazok a fordulatok és ugyanazok a gondolatok. Természetesen az alapvető politikai jogi technika az, hogy a politika meghatározza a felelősségre vonandók körét, és innentől kezdve ehhez hozzá kell rendelni a bűncselekményt és a bizonyítást. Nem a történeti tényállásból indul el az eljárás, 56-ban sem, hanem a politikai elvárásokhoz kell gyártani egy hipotetikus tényállást, és a hipotetikus tényállásra kell ráépíteni a büntető tényállást, a történeti tényállást, vagyis bebizonyítani azt, ami politikailag elképzelt. Ez természetesen meghatározza magát az eljárást is. Mert hiszen nyilvánvaló dolog, hogy ha nincs történeti tényállás, tehát kreálni kell a történeti tényállást, akkor hiába a jog fügefalevele, amit egyébként érdekes módon mind a Haynau féle törvényszékek, mind pedig az 56 után eljárók, elsősorban a rendőrség, és a bíróságok igyekeznek maguk elé tartani, de folyamatosan kikandikál belőle a test. Nem képesek betartani a jog szabályait, mert akkor nem tudnak bizonyítani. Ebben az esetben képtelenek hozni az ítéletet, márpedig ott Haynau, itt pedig a párt nyilvánvalóvá teszi, hogy az ítéletnek meg kell születnie. Haynau egyik hadbírója, S. hadbíró, amikor Balsi Jánost elítélte - és ha jól emlékszem, 28 esztendő-t kapott - félrevonta Balsi Jánost és ugyan bocsánatot nem kért, de magyarázatképpen elmondta neki, hogy ez a minimum, amit neki teljesítenie kellett. És örüljön neki, hogy nem többet kapott és nem halálbüntetést.

Itt pedig, egyrészt látjuk az MSZMP KB határozatait, Kádár János személyes beszédeit, látjuk azokat az igazságügyből érkezett leveleket, amelyek elégedetlenek a végkimenetellel. Másrészt, hogy Kádár Jánosnak éppen az első beszédeire hivatkozva, melyekben megbocsátást hirdetett november 4-től kezdve egy héten keresztül, a megbocsátásra hivatkozva több bíróság felmentette a terhelteket. Aztán ez elfelejtődött, és a felmentésért politikai retorzió járt. Már jócskán benne jártunk a perek dandárjában, de akkor is folyamatosan jöttek az utasítások. Számomra az egyik legmeggrázóbb élmény volt a könyvben, amikor elolvastam a párttitkárnak, Pap elvtársnak a felháborodott levelét, amelyben tiltakozik az ellen, hogy csupán életfogytiglani szabadságvesztés büntetésre ítélte az első fokú bíróság Brusznyait, és meg is lett egyébként az eredménye. Meg is lett az interveniálás eredménye másodfokon: a halálos büntetés. Legitimációja ennek a rendszernek, miután a joghoz nem igazán tudott ragaszkodni, vajmi kevés volt. Nem véletlen, hogy mind a két esetben az elmúlt rendszerekhez nyúltak vissza. Haynau hivatkozásában még csak nem is az 1848 előtti magyar arisztokratikus rendszerre hivatkozik, nem a birodalmi jogot próbálja legitimációjaként előhozni, hát itt meg ismeretes a dolog, hogy az 56 előtti törvényekre, jogszabályokra hivatkozik vissza az ítélet kreálójá és a nyomozó hatóság is. Ha már most azt

a kérdést tesszük fel, hogy ki lett áldozat, erre nagyon világos és egyszerű választ ad a könyv. Akit a politika áldozattá akart tenni. És ez semmiféle jogi összefüggésekkel nem rendelkezett, semmiféle ténybeli alapokkal nem rendelkezett, ahol és amikor a politika valakit kijelölt, az vagy vádlottá vagy elítéltté vált. Magára a perre az a jellemző tehát, amiről az imént említést tettem, hogy szolgálni kénytelen, a jogot is áthágva olykor a peres eljárás során a politikai elképzelés. Ennek egy jellegzetes vonása az előzetes letartóztatás elrendelése, vagy ahogyan korábban az 1849-es eljárásokat nevezték, az előnyomozásnak a lefolytatása. Vagyis még mielőtt a vádlottak ellen, pontosabban a gyanúsítottak ellen bármiféle hivatalos eljárást indítanának, már lefogják: lefogták Batthyány Lajost, és elzárták a Budai várban, és Windischgráz utasítást adott Lauderzot hadbírónak általánosságban, amelynek az volt a lényege, hogy Batthyány bűnösségét be kell bizonyítani. Ez állt a levélben. És ugyanez történik Brusznjai Árpáddal is, letartóztatják, nyomoznak utána, még azzal sincs tisztában pontosan, bár nyilván sejti, hogy milyen vádak fognak megfogalmazni ellene, és az eljárás még el sem indult, bár előzetes letartóztatásban van. Az előnyomozás feladata az, hogy kiderítse, hogy hogyan fogják tudni felépíteni a történeti tényállást, a hipotetikus tényállásra. Tények nincsenek, csak politikai elképzelések, meghatározottságok, és természetesen ott van mögötte a forradalom és a szabadságharc. Ez az előnyomozásnak egy nagyon érdekes fordulatát hozza, ugyanis az előnyomozásban még nem fogalmazódik meg pontos vád. Bizonyos kódos irányban kezdenek nyomozni és próbálják meg kitapogatva megnézni, hogy mit lehet bizonyítani.

Komikus a történetben az egyébként, hogy végül is az előnyomozás felesleges, mert úgy az ügyészi nyomozás szakaszában, mint a bírói gyakorlat nyomozásában egyszerűen félre söprik a tényeket és a valóságot, és végül is politikai ítékezés folyik, ennek ellenére az előnyomozás megkísérli fölépíteni a történeti tényállást. Ennek egyik tényezője az, hogy nincsenek konkrét vádak, csak körülbelüli vádak, amelyeket próbálnak bizonyítani, a másik pedig, hogy a kihallgatások során a gyanúsítottakat, majd vádlottakat, amikor meghozzák az eljárás megindításáról szóló határozatot, beszélgetik, nem rákérdeznek dolgokra, hanem beszélgetik. Brusznjai Árpád számára ez egy tragikus végű megoldás volt. Abból az arcképből amit én elolvastam kiderült számomra, hogy Brusznjai Árpád egy végtelenül tiszta, naiv ember volt. Ennek következtében mindent elmondott, ahogyan az történt. Na, most itt ez a második megrázó pillanat, amikor az ember látja azt, hogyan bontakozik ki a nyomozás, hogy hogyan szedik ki a vallomásából, ferdítik el, és torzítják el a bizonyítékokat, hallgatnak el tényeket és más tényeket emelnek be és fogalmaznak meg, mint most már a vádlott. És egyik percről a másikra a határozott tagadás beismerésbe fordul át. Természetesen, sajnos nem tudjuk miként történt ez, mert az iratok erről nem szólnak.

Köszönöm szépen Mezey Barna értékelését a könyvről és a kérdéses időszakról. Különösen, ahogy az akkori hatalom politikai gondolkodását bemutatta. Ezzel a képünket még teljesebbé, gazdagabbá tette Brusznjai Árpád drámájáról és erről a korszakról.

M. Kiss Sándor⁶

Hölgyeim és Uraim!

Folytatnám, amit Mádl Ferenc professzor úr elkezdett mondani, és néhány idézetet hozok az általa mondottak alátámasztására. *Kádár János* 1956. november 4-én hajnalban elzengi "tíradáit". Az ismert nyilatkozat 3. pontja: "Ismételten, félreérthetetlenül kijelentem azt is, kormányunk november 4-i felhívásában tett ünnepélyes ígéretet, amely szerint egyetlen dolgozónak sem lehet bántódása amiatt, mert október 23-án kezdődött tömegmegmozdulásokban részt vett, betartatjuk, és mindenki velünk betartatjuk." Egy újabb idézet: 1957. február 4-e *Marosán György* egy Legfőbb Ügyészségen tartott értekezleten - ahol megtámadja Győr megyei ügyészt, Kéri Józsefet, akit a későbbiek folyamán le is tartóztatnak - harsogva üvölti: "Ön alkalmatlan arra, hogy ügyész legyen " miután a Szigethy Attila ügyben Kéri megpróbálja azt a feladatot teljesíteni, ami egy tisztességes jogászra hárul. Ebben a szituációban, ugyanebben a Marosán féle kirohanásban hallhatjuk a következőket is:

"...a kínai elvtársak azt mondták, hogy ez nem volt proletárdiktatúra. Annak a feladata, hogy az ellenforradalmat fizikailag megsemmisítse. Ha 1945-ben nem volt mód, akkor ezt 1957-ben meg kell csinálni." *Münnich Ferenc* ugyanezen az értekezleten felszólal és többek között kijelenti: "a karhatalom ellen sok panasz fut be, szeretnék az ügyészségről is ilyen híreket hallani. Nem vagyunk hívei a hatalmi szervek kilengéseinek, de jobb, ha ilyen kemény, mintha lelkesedik érte az ellenforradalom, mert semmit nem csinál."

A bírói függetlenségről pedig ez a hivatalos felfogás: "Az igazi bírói függetlenség egyet jelent azzal, hogy a bírák semmilyen körülmények között sem befolyásolhatók a munkásosztály érdekei ellen és mindig a proletár hatalmat szolgálják."

Kádár János 1957. december 10-én kijelenti: "1600 fasisztát lehetett volna a másvilágra küldeni", ugyanezen a PB ülésen kifejti azt a nézetét is, hogy

⁶M. Kiss Sándor, intézetvezető egyetemi tanár, (PPKE) Bölcsészettudományi Kar Történettudományi Intézet

„...nem tudtuk elérni az ellenforradalom fő vezetőinek, kezdeményezőinek nagyobb mérvű fizikai megsemmisítését. Nagy kár, hogy ezeket nem sikerült megsemmisíteni, mert azért ezek a rendszer legveszedelmesebb ellenségei.”

Egy dolgot hadd mondjak mindehhez: Kardos László egy interjúban, amelyet vele készítettem, közölte: annak idején, 1958 kora tavaszán sétált a Puskin mozi környékén - akkor már tudta, hogy figyelik őt -, mellette lassan ment a fekete kocsi, amikor megállt, megállt a kocsi is, két markos legény kiugrott és Kardost elkapták jobbról - balról, betuszkolták a kocsiba, és amíg a Fő utcára nem értek, agyba-főbe verték. Ekkor a két verőlegény azt mondja neki: Kardos örüljön, hogy túl élte ezt a megpróbáltatást, ugyanis határozott parancsunk van, hogy ezután önöket nem verhetjük. Tehát ez már 1958, és a „fő ellenforradalmárokról” van szó.

Ezután azt mondja Kardos nekem: „...te, köpni, nyelni nem tudtam, amikor bevezettek a kihallgató szobába. 1958 elején az első dekádban tartunk a kihallgató szobában a falon két kép van. Az egyik Rákosi Mátyás és másikon Sztálin.” Kardos így folytatta: „Te, én teljesen elképedtem, szemem szám elállt, hogy mi van.” Engedjék meg, történelmet idézek, ilyenkor lehet erősebb szavakat is használni. Kardos így folytatta: „a kihallgató látva megdöbbenésemet megjegyezte „...mit gondol Kardos, mi a szarjancsi nevében hallgatjuk ki magát. Rá is sor fog kerülni.”

1956 november, 1958 január. Bele kellene merülni még nagyon mély dolgokba, hogy 1956 után mit tudunk a győri perből, és sok más perből. Itt egy nagyon kemény harc indul el Magyarországon a két - pontosabban három - baloldali csoport között, akik egyáltalán részt vehetnek ekkor a politikai életben, ha van hozzá kedvük, ha elég kemények. Egyik a Rákosi maradék, a másik, amelyiknek sikerült '56-ot úgy megúszni, hogy nem lehetett ráfogni semmit, a harmadik valamilyen fajta védelmet élvezett és bent volt '56 sodrásában és nem került valamilyen oknál fogva börtönbe. Erről még pár szót szólnék. Ez a három erőcsoportosulás létezik, és ezek vívják a harcukat. Engedjék meg, hogy bizonyítás nélkül két dolgot mondjak.

Számomra egyértelmű, - már 1956. november 4-től nem kérdés -, hogy Nagy Imrét fel fogják akasztani. Tehát az a fajta magyarázkodás, vagy elemzés, amit a történészek egyike, másika - gondolom, nem oktalanul - a saját anyaga alapján állít, hogy ti. a Nagy Imre kérdésben egy bizonyos fejlődésnek és a keleti ráhatásnak kellett végbemenni ahhoz, hogy őt felakasszák, nos ez számomra egyértelmű volt. Kádár János ugyanis olyan helyzetben volt, hogy meg kellett szabadulnia többek között az '58-as szituációtól, s ehhez meg kellett szabadulnia Nagy Imrétől. Ha Nagy Imrétől meg kellett szabadulni, akkor meg kellett szabadulni minden olyan vezető személyiségtől - így érthető a „győri ellenkormány, „a miskolci ellenkormány” döntésük - akik egyes régióknak voltak a vezetői.

Itt most teszek egy pontot, és elmondok egy másik gondolatot: 1956. október 24-én hajnali 2 órakor az ismert körülmények között Nagy Imrét ki-nevezik magyar miniszterelnöknek. Nagy Imre - most ne beszéljünk a november 4-e utáni történeésekről, az egy más elemzés tárgya lenne - november 4-én hajnalig mindenképpen magyar miniszterelnök (utána is, jog szerint mindenképpen magyar miniszterelnök). 1956. október 23. és november 1. között Nagy Imre közvetlen munkatársa Kádár János. Kérem, gondolják végig a történetet: a Nagy Imre később úgy szerepel a történeti írásokban, hogy a *Nagy Imre csoport*. Csakhogy a Nagy Imre és a Nagy Imre csoport prominens tagjai között komoly problémák, viták voltak. Néha Nagy Imrét ott hagyták, majd jött egy gesztus, akkor visszatértek, de aki Nagy Imrét végig kísérte, november 1-ig, az Kádár János.

Ekkor jön a következő probléma: A forradalmat kezelni kell. Kétféle képen lehet kezelni (most főleg a budapesti eseményekről van szó) *fegyveresen*, tehát leverjük az egészszet, vagy politikailag. Óriási vita folyik a KB-ban. A kormánynak fegyveresei vannak, október 28-ig: az ÁVH, a honvédség, a rendőrség, tűzoltóság. Ez jelenti a kormány erejét, tehát a Nagy Imre kormány erejét és Nagy Imre erejét is. Akkor most nézem az október 26-27-i szituációt, amikor az elvtársak lefolytatják belül a vitát. Azt állítom ugyanis, hogy Nagy Imre mást sem csinált, mint az első pillanattól kezdve megpróbálja az eseményeket politikailag kezelni. Tehát itt végig lehetne lépésről lépésre vinni ezt a dolgot, ugyanakkor a Gerőék, akik itt vannak - Hegedűs András, aki itt van -, a kemény politika híve, tehát gyakorlatilag fegyveresen akarja leverni a magyar ellenforradalmat. A kettő között imbolyog egy ember, akit úgy hívnak, hogy Kádár János. S Kádár Jánosnak feltehetően épp úgy, mint Nagy Imrének és Gerőnek meg van a maga kapcsolata a szovjet követséghez, a szovjet politikához, annak az egyik, vagy a másik irányzatához.

Tehát itt a tevékenység és a felelősség a két embernél, Nagy Imrénél és Kádár Jánosnál van, igaz különböző úton - módon. A két ember között elég komoly nézeteltérés van - ezt csak szövegelemzéssel lehet kimutatni -, de a tevékenység közös, egészen november 1-ig.

Érdemes azon elgondolkodni, hogy ez a forradalom két részből áll: a főváros harcából és a vidék forradalmából. A fővárosban nem lehet látni azokat a folyamatokat, amelyek vidéken lejátszódnak. Itt van Brusznai Árpádnak kiemelkedő szerepe. A fővárosban harc folyik, ezért a békés építkezés nem itt mutatkozik meg. Itt nem lehet lépésről lépésre felépíteni a forradalom szerveit, hanem egyszerre egy helyi csoportosulás létrehoz valamifajta vezető garnitúrát, amelyek az ő érdekeit képviselik a barikádon. Vidéken viszont október 25-től kezdve elindul a tanácsrendszer leépítése és a tanácsrendszer leépítésével egy időben beindult az önkormányzati rendszer felépítése. Tehát, ha Veszprémet nézem: a veszprémiek azok, akiknek elegük

van a tanácsrendszerből, a veszprémiek azok, akik létre akarják hozni a maguk szerveit. Így kerülnek ezeknek a szervezeteknek az élére a helyi hiteles emberek. Tegyük félre egy félreértést, és ez a Bruszniai per szempontjából rendkívül fontos. Szó sincs semmifajta kommunista üldözésről, az alkalmatlan kommunisták elbocsátásáról van szó és ez két különböző ügy. Hogyha van egy olyan ember, aki a MDP-nek tagja volt, de megfelelően végezte a munkáját, nem gyakorolta a maga környezetében azt a terrort, amire neki lehetősége volt mint egy pártvezetőnek, ez az ember megmaradt az állásában, legfeljebb egy más szituációba ment át.

Mi volt itt az igazi probléma? Itt szeretnék majd áttérni a "beszélgetésekre", amire a kihallgatók Veszprémben Bruszniaiékkal, Győrben Földesékkal, Jánoshalmán Szobonyáékkal - és még sorban lehet mondani - kíváncsiak voltak? Tulajdonképpen több gondjuk volt. Kádár János maga sem tudta egészen - november 4-én sem -, a pártvezetés sem tudta, hogy mi is történt itt Magyarországon. Október 22-én úgy nézett ki hogy a "néphatalom" megdönthetetlen. Október 24-én nincsen "néphatalom". Valami egészen elképesztő, egyedi dolog ez a magyar történelemben. Egyszerűen a régi struktúrát lebontják, és elindul egy új struktúra. Hogyha jön egy új hatalom? Teljesen világos a képlet, hogy meg kell nekik fejteni azt, hogy ők miként omoltak össze egyik pillanatról a másikra, hogy van az, hogy egy ilyen hatalom a semmibe vész?

Most, amikor a Kahler kollégám a könyvében leírja, hogy a Bruszniai Árpáddal való első beszélgetésnél a kihallgatók hagyták a Bruszniait beszélni. Ennek két oka volt. Egyrészt hagyták Bruszniait beszélni, hogy megszerezzék azokat az információkat, amit majd a későbbi vádlottaknak feltesznek, másrészt egyszerűen maguk számára próbáltak információt szerezni. Tehát volt egy - most nem tudom másként mondani - érdeklődés bennük, hogy Bruszniaiék szempontjából tudják meg, hogy mi is történt Veszprém megyében.

Amikor megnéztük Kahler Frigyessel a győri pert, Földes Gáborék kihallgatási anyagát, nos ott ugyan ez történt. Egy "kellemes úriember" elkezdte kérdezni Földes Gábort, Tihanyi Árpádot vagy Gulyás Lajost, hogy mit csináltak.

A harmadik pernél is - ez egy kisebb per - egy önkormányzati ember került, a "szerv" elé, fel is akasztják. Jánoshalmán Szobonyai Zoltán, aki egy egyszerű jogász ember, ugyancsak a kezébe veszi a kis község önkormányzati vezetését. Alexa László nem tudom hány évet kapott azért, mert szintén egy helységnek az önkormányzati vezetője volt. A nyomozás során ezeknek az embereknek megadják a lehetőséget arra, hogy mondják el a saját élményüket, hogy ők hogy látják a saját tevékenységüket. Nyilván nem arról van szó, hogy ezzel mentséget akartak adni, hanem ők voltak kíváncsiak. Amikor összeáll a kép - amit a későbbiek folyamán elleneznek az elvtársak -

akkor színre lép a decemberi párthatározat '56 okairól, és ezen a sinen fut tovább a per.

Másrészt a belső okok is működnek. Hogyha arra gondolok, hogy Sík elvtárs miket mondott '56-nak okairól, nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a volt ÁVH visszatér a politikai nyomozó osztályokra. Nem buták, a saját maguk szempontjából. Megpróbálták megérteni azt, hogy mi történt, és mi volt a bukásuk oka. Az egy másik történet, hogy nem tudtak kikecsmeregni az összeomlásból, sem Magyarországon, se Lengyelországban, se máshol, és ugyanazt a hibát újra és újra elkövetik más történelmi körülmények között. Amikor ez a fajta első fejezet lezárul, amikor begyűjtik az információkat, akkor lép életbe, és innentől kezdve sajnos azt kell mondanom, hogy én se a Földes pert - és itt azt hiszem ilyen értelemben teljesen egyetértünk -, sem a Bruszniai-pert, sem más hasonló pert nem tudom komolyan venni. Tehát számomra itt, ennél a beszélgetésnél lezáródik a történet. Utána már csak azt láthatom - Kahler kollégám két oldalról csinálja meg ezt és valami egészen azenzációs dolgokat produkál közben -, tehát a történet lezárt szakaszát láthatom, hogy a "szerv" hogyan próbálja úgy kiforgatni a valóságot, amiről Mádl professzor úr beszélt, hogy egy újabb eljárásra - ha erre szüksége van, akár a Kádár ellen is - muníciót szolgáltson. Valójában ez sem új a történelemben. Ugyanezt pontosan tudjuk, tessék megnézni a Rajk-pert, a többi pert, ahol kihallgattak boldog, boldogtalant. Így lett nem tudom hány százezer akta és megfigyelt személy az ÁVH lajstromában, hogyha valahonnan megnyomtak egy gombot, abban a pillanatban elő lehet venni az urat és akkor össze lehet szedni különböző vallomásokat és el lehet indítani újra a pert.

Nem túlzás tehát azt mondani, hogy Münnich Ferencről Kádár Jánoson keresztül, Rákosi Mátyásig, bezárólag Nagy Imrével, ebben az időszakban mindenki veszélyeztetett volt. A kihallgatók tették azt, amit tenniük kellett. Gyűjtötték az anyagot és "aztán majd meglátjuk", hogy mit fognak vele csinálni, ki marad a kocsmai verekedésben végül is győztes. Ehhez már Bruszniaiéknak semmi közük sem volt.

Másik oldalról, ami ennek a könyvnek - Mádl professzor úr is mondta - a nagyszerűsége, hogy bemutatja ennek az embernek a küzdelmét és bemutatja, etikai rendszerének a morzsáit vagy nagyobb falatait. Akkor, amikor ilyen hihetetlen nyomás alatt van valaki, mint Bruszniai - sérült lábán rugdalják -, nem lehet azokat az szövegeket komolyan venni, amikor valahol valamilyen módon "megfognak". Aki ismeri a peranyagot, azt is tudja, hogy ebben a szakaszban megcsavarják a történetet és úgy adják elő - ezzel is egy lelki traumát okoznak a kihallgatottnak - a megfelelő információt, mintha azt egy másik embertől tudnák meg, tehát azt a látszatot keltik, hogy elárulták egymást ezek az emberek. Ez borzalmas volt az ő számukra. Nem szabad és nem is tisztességes hierarchiát felállítani, de ezeknél a percknél egyszerűen szívszorítóan döbbenetes, hogyan küszködnek ezek az emberek teljesen magukra

hagyatva, elárulva, még az elárultság tudatával is, ami valójában nem történt meg. Szívszorító, hogy amikor tudatják velük, hitetni törekszenek, hogy elárulták őket társaik, ilyen körülmények között, hogy próbálnak emberek maradni, így egészen elképesztő volt Bruszniai Árpád magatartása, ember-sége.

A perek áldozatai előtt fejet kell hajtánunk. Így Földes Gábor előtt is, mert valami hihetetlen küzdelmet folytattak, nemcsak az életükért, a tisztességükért a jövő szempontjából. Ezek közül Brusznyniak a magatartása, értékmentése - amit ő elvitt magával - páratlan. Ezért nem szabad őt elfelejteni, mert ő egy olyan ember, akit fel lehet mutatni, akinek az erkölcsi tartása egészen elképesztő volt. Ha megnézzük, mit tett, megállapíthatjuk: semmit nem csinált, ami törvényt sértett volna. S itt szólnék a Kádár—Nagy Imre párhuzamról, arról, hogy van Forradalmi Katonai Tanács, s hogy vannak különböző önkormányzati bizottságok. Kádár János elmondja - november 1-jéről van szó - egyetértek az előttem szólóval, barátaimmal, elvtársaimmal Nagy Imrével, Erdélyi Ferencel, Tildy Zoltánnal. Nagy Imréről mondja az elvtársa, s ekkor mondja tovább, hogy mindenben egyetértünk. Egyet értettek ebben, a forradalmi önkormányzatok dolgában is.

Hadd nevezek valakit névről: Kána Lőrinc. Kána Lőrinc mondja, HM. rendelet van arra, hogy lehetőleg létre kell hozni a Legfelsőbb Katonai Tanácsot. Na, most akkor tessék elképzelni: Két ember áll egymással szemben, a kihallgató (a vallató) is tudja, hogy van egy országos döntés. Kádár János, Nagy Imre, a honvédelmi miniszter, Kána Lőrinc hozták ezt a döntést és ők szentesítették, és mégis el kell játszani egy mocsok színjátékot, ahol ki kell hagyni három embert és úgy tűnik, hogy Veszprémben egy alezredes, eldöntötte, hogy létrehozza a forradalmi katonai tanácsot, vagy a nemzetőrséget. Ez még egy ronda színjáték is ráadásul, és ez egy újabb megalázás. De Hölgyeim és Uraim! - Nemcsak a vádlott számára megalázás, hanem a kihallgatónak is, mert tudják, hogy egy hazug játékot játszanak. Tehát a kihallgató gondolhatja, hogy a kommunizmust védi, és ezért ezeket az embereket ki kell végezni, de hogy mocsokos eszközökkel és hazug eszközökkel kényszerül erre, annak is tudatában kell lennie. Tudok önöknek mondani olyan ÁVH-s ezredest, aki soha egy betűt meg nem tagadott a kommunista ideológiájából, csak éppen amikor elvégezte a piszkos munkát kirúgták az ÁVH-ból és a Nagycsarnokban árulta a dinnyét. Ha jött valaki és megkérdezte tőle, hogy mit csinálsz, mondta, hogy eddig az ideológiámat árultam, most pedig a dinnyét árulom. Ez az ember - hadd tegyem hozzá, hogy a Horthy rendszerben nem akart vallani Horthy rendőrség előtt, ezért bicskával felvágta a nyakát, hogy ne tudjon beszélni -, nos ez az ember ebben a rendszerben öngyilkos lett. Ez egy egészen elképesztő nagy zűrzavar. Ha megnézzük ezeket a filmeket - akár a recski filmet, akár az '56-ról szóló filmeket - mégis csak van valami furcsa, hogy akik túléltek a forradalom

oldaláról a megtorlást, azok *tiszta arcúak*. A kihallgatók, akik ott voltak a másik oldalon, zavartak. Tehát mi szenvedtük meg, a forradalom szenvedte meg ténylegesen a megtorlást, de mégis csak ez a gondolat került ki győztesen.

Még egyet, hadd mondjak el Kahler könyvéről. Hogy őszinte legyek, Jobbágyi Gábor segített a felismerésben. Jobbágyinak olvastam most egy írását, a történetírás és a perelemzés közötti különbségről. Nos, ez egy újabb olvasata a Kahler könyvnek. Egyrészt, tehát benne van az a fajta politikai világ, amelyről az elején beszéltem, mert benne van a könyvben, hiszen a magatartásokban is benne van, s emellett benne van a korszak ismertetése. Amire Mezey professzor azt mondta, hogy unalmas - és tényleg borzalmasan unalmas -, sőt az ember a gyomra is felfordul, hogy miket művelnek az általam is említett indokok alapján. Nos, a per ismertetése mellett benne van a perelemzés is. Nem tudom, hogy ezt Kahler tudta, vagy nem tudta - mert erről nem beszélünk -, de a perelemzés is kétféleképpen van benne. Egyrészt amikor tényleg tétje van a dolognak, tehát itt még (nyomozati szakban) a valós szituáció bontogatása folyik. Ez a perelemzés a politikai szituációt is figyelembe veszi, tehát ez egy bővebb politikai komplexumba helyezett perelemzés. Attól a pillanattól kezdve, amikor elindult a hazudozás, onnantól kezdve már csak arról szól a történet, hogy felmutassa: az eljáró szervek miként hazudnak, s hogyan hazudnak, hogyan manipulálnak.

Hadd mondjam el, én megtehetem, mert nekem Frici barátom, borzalmas nehéz ezt a könyvet olvasni. Tényleg nehéz, de nem szabad letenni. Meg kell szenvedni ezzel a szöveggel, ugyanis én állítom, hogy egy ilyen komplex munka, ami '56-nak a mélybugyraiba vezet, ritkán olvasható; a megtorlásról, magáról a forradalomról, nos ilyen mélybugyrokot mutatott fel a könyv. Őszinte leszek, nem bántam meg, hogy végigszenvedtem.

Mádl Ferenc

Köszönöm szépen M. Kiss Sándornak az értékelését a könyvről és a kérdéses időszakról, ahogy az akkori hatalom politikai gondolkodását bemutatta, és ezzel a képünket még teljesebbé, gazdagabbá tette Bruszniai Árpád drámájáról és erről a korszakról.

Az Európa Tanács fennállásának 50. évfordulóját ünnepli ebben az évben. Valamennyi tagállam erről az évfordulóról külön megemlékezik.

Az Európa Tanács az emberi jogok és alapvető szabadságok védelmére alkotta meg 1950. november 4-én máig ható legjelentősebb dokumentumát az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok védelméről szóló egyezményt.

Magyarország a közép-kelet európai országok közül elsőként csatlakozott 1990 októberében az Európa Tanácshoz és 1992. november 5-én ratifikálta az Egyezményt.

A Legfelsőbb Bíróság már 1992. októberétől megkezdte a Bírósági Határozatok című folyóiratban az Emberi Jogok Európai Bírósága fontosabb ítéleteinek magyar nyelvű közlését. 1997-től kezdődően pedig a Bírósági Határozatok mellékleteként rendszeresen megjelenik az Emberi Jogi Füzetek, amelyekben az Egyezmény egyes cikkelyeihez kapcsolódó joggyakorlatról készült tanulmányok kerülnek közlésre. A gyakorló bírák tehát most már évek óta tanulmányozhatják az Emberi Jogok Európai Bíróságának döntéseit az Egyezmény szövegét és az Egyezmény rendelkezései már beépültek hazai jogunkba is.

Az azonban, hogy az Egyezmény már élt 1956-ban is az európai államokban és alapvető elvei már 1950-től kezdve hatottak az igazságszolgáltatásra, ez csak számunkra meglepő.

Dr. Kahler Frigyes: A Brusznai-per című könyvének olvasása során szembesülünk ezzel a ténnyel és azzal a körülménnyel, hogy a jogállamiság, amelynek védelme az Európa Tanács egyik fő célkitűzése, milyen mértékben nem valósulhatott meg hazánkban.

A könyv ugyanis nem csak egy konkrét büntető per anyagát tárja elénk, hanem részletes áttekintést ad a kor jogrendjéről, az 1956-os forradalom megtorlásának koordinátáiról, ahol a cél egy politikai akarat érvényre juttatása volt és másodlagos volt a jogállamiság, illetve az emberi jogok.

A szerző könyvében részletesen beszél arról, hogy először a megtorlás személyi feltételeinek megteremtése, ezzel egy időben pedig a büntetőeljárás átalakítására került sor. A személyi feltételeknél a megtorlás jogi keretei között működő szervezetei közül a rendőrség, az ügyészségek és a bíróságok személyi állományának felkészítése volt a feladat. Ez részben a személyek tisztogatásával, részben politikai direktívák kidolgozásával valósult meg.

1956. november 4-e után 26 bíró távozott a Legfelsőbb Bíróság kötelékéből és további 130-at bocsátott el az Igazságügyi Minisztérium a bírói karból.

Ezek az adatok a bírák jogállásáról szóló Európai Cartát juttatják az olvasó eszébe, ahol a bírák függetlensége a jogállamiság egyik alappillére. Bár az Európai Carta rendelkezik arról, hogy a bírák személyének a kiválasztását az utánpótlást, a kinevezést a karrier lefolyását vagy a bírói tisztség megszűnését érintő valamennyi döntést a végrehajtó hatalomtól és a törvényhozói hatalomtól független fórum végzi, az európai Emberi Jogokról szóló Egyezmény 6. cikke is úgy rendelkezik, hogy mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tárgyalja és hozzon határozatot.

A bírák jogállásáról szóló Európai Carta egyértelműen rendelkezik arról is, hogy a bírák akár kinevezettek akár választottak elmozdíthatatlanok mindaddig amíg el nem érik kötelező nyugdíjkorhatárt vagy a hivatali idejük végét.

Nem kétséges, hogyha ezek az alapelvek érvényesültek volna 1956-ban hazánkban is, a bírói kar tisztogatására, a kötelező direktívák kiadására sem kerülhetett volna sor. Egy, a végrehajtó hatalomtól független bírói kar semmiképpen nem lett volna kiszolgáltatva oly módon a politikai hatalomnak, hogy velük a könyvben részletezett perek megvalósulhattak volna.

A bírói függetlenségnek egy sajátos átpolitizált fajtáját hirdette meg a kor, amire a szerző is utal, amikor Borbély Lajostól idéz, aki a Legfelsőbb Bíróság és a Legfőbb Ügyészség közös pártszervezetének gyűlésén kifejtette, "az igazi bírói függetlenség egyet jelent azzal, hogy a bírók semmilyen körülmények között sem befolyásolhatók a munkásosztály érdekei ellen és mindig a proletár hatalmat szolgálják".

A személyi változások az ideológiai nyomás még mindig nem volt elegendő a megtorlás gyors és hatékony véghezviteléhez, ehhez szükséges volt a büntetőeljárás átalakítása is. Ez négy lépcsőben valósult meg, a rögtönbíráskodásról szóló törvényerejű rendelet, a gyorsított eljárás bevezetése, a Legfelsőbb Bíróság népbírói tanácsának létrehozása és a népbírói tanácsok országos rendszerének kiépítése útján.

Ezek a megoldások azok, amelyek egy mai fejjel gondolkozó jogász számára mindenféle jogállamiságnak a semmibe vételét jelentik. Már a népbírói tanács összetétele is sokat mondott, amikor az öt-tagú tanácsban egy szakbíró és négy népi ülnök jár el. A vádemelés független a cselekmény elkövetés idejétől, a tanács eljárhatott fellebbezési fokon is minden ügyben, amelyben ezt a legfőbb ügyész indítványozta. Elbírállhatott törvényességi óvást is és ezzel lehetőség nyílt arra, hogy bármely korábban jogerős ítélettel lezárt ügyben újabb ítéletet hozzon. Joga volt továbbá bármely ügyben perújítást is kezdeményezni és ezekben az ügyekben, amelyeket a népbírói tanács tárgyalt nem érvényesült a súlyosítási tilalom. Ilyen jogszabályalkotás mellett egyértelmű, hogy nem érvényesülhetett az ártatlanság vétele, sérült a védelem joga, a törvény előtti egyenlőség követelménye, és

⁷Dr. Kármán Miklósné bíró, a Veszprém Megyei Bíróság elnökhelyettese

mivel nem volt független és pártatlan a bíróság, szóba sem jöhetett a tisztességes eljárás elve.

Dr. Kahler Frigyes, miután könyvének első részében alapos elemzést adott a kor jogrendjéről a megválogatott bírói karról, így a könyv második részében már csak száraz tényeket kell közölnie magáról a büntetőeljárásról, mert az olvasó, aki nem foglalkozik joggal az is érzi ezeknek a körülményeknek a meglétét.

Már a személyi adatok rögzítésénél érezni lehetett, hogy mi volt a politikai akarat Bruszniai Árpád vonatkozásában és előre ki lehetett számítani az ítélet mikéntjét, a bűnösség megállapítását és vele szemben súlyos büntetés kiszabását.

Ha a bírósági tárgyalás olvasása közben a mai kor jogászána lennének esetleg feltételezései, hogy a bűnösség megállapítása és a büntetés kiszabása körében csak a jogszabályok alapján döntött a bíróság, ez az illúzió akkor is összeomolna, ha elolvasná azt a bizonyos levelet, amit a pártbizottság titkára írt a másodfokon eljáró Legfelsőbb Bíróság Elnökének. Ilyen mérvű politikai nyomás egy konkrét folyamatban lévő büntető ügyben teljes egészében kizárja annak a feltételezését is, hogy érvényesülhetett a bírói függetlenség.

A másodfokú bíróság döntése halálbüntetés volt, amelyet az ítélet kihirdetését követően nem sokkal végre is hajtottak. Ismételten az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezményhez kell fordulnunk, melynek 6. kiegészítő jegyzőkönyvének 1. cikkelye úgy rendelkezik, hogy a halálbüntetést el kell törölni. Senkit sem lehet halálbüntetésre ítélni, sem kivégezni. Ez a rendelkezés különösen a könyv elolvasása után, úgy érzem nem kérdőjelezhető meg.

A könyv a mai kor jogászában is számos gondolatot ébresztett és önkéntelenül párhuzamokat vont a jelenlegi jog és az 1956-os forradalmat követő időszak jogintézményei között. Úgy érzem, hogy a nálunk fiatalabbaknak ez már tényleg történelem, de mindenképpen indokolt ennek a kornak a megismerése is.

Köszönöm, hogy meghallgattak.

Cserjési Jenőné⁸

Nem könnyű feladatra vállalkoztam, amikor elfogadtam dr. Kahler Frigyes ama megtisztelő felkérését, hogy adjam közre a mai nap, e vitaülésen, hogy mi "ragadott" meg „A Bruszniai-per” című könyve elolvasása során.

⁸Cserjési Jenőné dr. bíró, a Zala Megyei Bíróság kollégiumvezetője

Az elveiért mártírhalált halt fiatal görög-latin és történelem szakos tanár perének dokumentumkönyvét ez év tavaszán nagy fiamnak születésnapjára szánva vásároltam meg, s kérve a Szerzőt a dedikálásra is.

Bizonyára ez indította a Könyv Íróját a felkérésemre.

Ezt a könyvet azzal a szándékkal kívántam a gyermekeim kezébe adni, hogy annak tartalmát megismerve, életük folyamán ők is mindent tegyenek meg tőlük telhetően, annak érdekében, hogy a sok szörnyűség és törvénytelenség, amit a könyv tartalmaz ne ismétlődhesen meg. Fiam véleménye a könyv elolvasása után tömören az volt, hogy: "nehéz és szörnyű", én folytattam: "de reális tényeket feltáró és sajnos igaz történelemre alapuló az."

Ezen gondolatot tovább folytatva nemcsak minden szülőnek, hanem a pedagógusoknak, főleg a történelem tanároknak lenne dolga a "megélt évtizedek hiteles történetét - így Bruszniai Árpádról írt könyvet is - továbbadni a következő nemzedéknek", mert az ilyen hiteles történetek tanítják meg gyermekeinket, a felnövekvő generációkat arra, hogy mit jelentett a haza olyan elődöknek, mint amilyen Bruszniai Árpád volt, aki a hazáért, a szabadságért, az általa vallott szép elvekért, a vallását, a hitét meg nem tagadva, a magyar Himnuszt énekelve állt a hóhérai elé.

Ez a könyv egyben Bruszniai Árpád személyében magunk és gyermekeink elé példaképet állított: *ebben az anyagi világban*. E fiatal tudós tisztaságát, szellemi nagyságát, bátorságát, kellene hirdetni - mint követendő példát - mind szélesebb körben az iskolákban a nevelőknek is.

Itt idézem Keresztúry Dezsőt, aki így írt Bruszniai Árpádról "Mindig több" című versében:

"Hívó volt, tán hívőbb a kelletténél . .

Helytállt, s ma is szolgál áldozatával."

Ha mi is áldozatosan cselekszünk - Mádl Ferenc professzor úr szavai szerint - "kicsit ő cselekszik bennünk, talán majd egyszer nagyot is tudunk tenni, ha eljön ennek kegyelmi ideje. Addig azonban *minden napjainkban* kell helytállnunk becsülettel.

Véleményem szerint ezeket a mély gondolatokat is meg kell tanítani az utódainkkal, a jövő nemzedékével; hogy minden helyzetben tudjanak Bruszniai Árpád "hite" szerint helytállni, "őrizni" és "követni."

Tetszett, hogy "a Szerző a Bruszniai per poros aktáinak kinyitása *előtt* - nagy lelki gazdaságra utalóan - vers idézettel hívta fel bevezetésképpen az olvasó figyelmét a "szörnyű" tette, amiről a könyv szól.

Mottóként: Vörösmartyótl: „A vén cigány” néhány sorát idézte:

"... Mintha újra hallanók a pusztán

A lázadt ember vad keserveit,

Gyilkos testvér botja zuhanását,

S az első árvák sírbeszédeit.

A keselynek szárnya csattogását,
Prometheus halhatatlan kínját.”

Ezután a szerző Brusznai Árpádon kívül még 14 vádlott peres iratait dolgozza fel komoly szakmai odafigyeléssel.

E dokumentum kötet négy részből és XI. fejezetből áll.

Érdemesnek tartom a fejezetek szerint a könyv tartalmát követve gondolataimat továbbadni.

Az I. fejezet “A Brusznai-per iratai” címet viseli:

“A nyomozók és a nyomozati iratok” alcímre bontva.

E fejezetben rögzítette a szerző a vizsgáló nyomozók, a vádlottak és a tanúk nevein kívül, a kihallgatások, a szembesítések időpontját, az ügyészi eljárásban résztvevőket, a védőket, a bírósági tárgyalás napjait, illetve az ítélet végrehajtásánál a résztvevőket.

Nagyon tanulságosnak és sokat mondónak tartom büntető jogász szemmel a *II. fejezetben* írtakat, amely “A megtorlás koordinátái” címmel a Kádár korszak legsötétebb éveit mutatja be. Ebben az időszakban előírták, hogy kinek kell “bűnhődni”, megteremtették “a megtorlás személyi feltételeit”, sőt eszközül átalakították a “büntető eljárást” és bevezették a közbiztonsági őrizetet is.

Hitelesen ír e fejezet a megtorlás ún. “civil” útjairól, a kegyelmi döntésekről, a kegyelemre érdemesek kiválasztásának módjáról.

Bemutatja a kor anyagi és eljárásjogi szabályait, megismerteti az olvasót a törvény nélküli - csupán kormányrendelettel alkotott - bűncselekményekkel, továbbá a titkos utasításokkal, mint büntetőjogi jogforrásokkal. Itt szól a büntetőeljárás legfontosabb alapelveinek semmibevételéről. Itt ír a szerző arról, hogy az ügyészség Brusznai Árpádot és nyolc társát a BHÖ 1. pontjának (1), míg hat társát a (2) bekezdésben meghatározott büntetssel vádolta. A védő választási joguk is korlátozott volt. A vádlottak csak az igazságügy-miniszter által összeállított jegyzékben felvett védők közül választhattak.

A *II. fejezet lábjegyzete* sok adattal megismertetett bennünket; többek között a korabeli politikai, államigazgatási vagy igazságszolgáltatási vezetőkkal, illetve egyéb szereplők *rövid életútjával*.

Ezek az adatok is érdekesek, sokat mondóak az olvasó számára.

A *III. fejezetben* olvashattuk a “Nyomozás” cím alatt arról, hogy Brusznai Árpádot 1957. április 25-én tartóztatták le és azt követően soha nem került szabadlábra, továbbá, hogy a törvényt megsértve írásbeli határozatot sem hoztak a nyomozás elrendeléséről. Az eljárás ezen szakaszában is gondos alapossggal rámutat a szerző a *törvénysértések sokaságára*.

A *IV. fejezetben* “A vádlottak” címmel adatokat találunk a periratok alapján mind a 15 terhelt életútjáról és, a családjuk kálváriájáról.

Döbbenettel tapasztalhatjuk, hogy még az életrajz egyes fontosabb adatait is “elhallgatták”, vagy “meghamisították.”

A kiténteteses, görög — latin — történelem szakon diplomát szerzett Brusznai Árpádot, aki a Homéroszi kérdéstről írt doktori értekezését is kitűnő eredménnyel védte, a tudományos pálya folytatásának lehetősége megnyitása helyett osztályellenességgé minősítette az 50-es évek sötét kora.

Kiolvasható a könyv e fejezetéből az is, hogy a bosszúra éhes hatalom nem bírta már azt sem elviselni, hogy Brusznai Árpád a klasszika filológia fiatal tudósa, széles műveltséggel rendelkező, keresztény katolikus, magyar polgár volt.

Ez volt az egyik bűne Brusznai Árpádnak és a fő oka a bitófára küldésének; mivel különösen a helyi hatalom birtokosai féltek a szellemétől, népszerűségétől.

A könyv *V. fejezetében* “A vallatósobák titkai” cím alatt képet kapunk a vallomások mikénti elferdítéséről, valótlan tények rögzítéséről, a kihallgatást végző “*másként hallásának művészetéről*.”

A könyvben az *V. fejezet* - (mintegy 160 oldalnyi volt, míg az egész könyv 403 oldal) - volt a leghosszabb. A szerző, ahogy írta részletesen az olvasó elé kívánta tárni a “*Kádár-kori megtorló perek vallatósobáinak légkörét, továbbá a nyomozást végzők szellemi, szakmai és emberi minőségét*.”

A *VI. és VII. fejezet* csupán 32 oldalnyi, lényegesen rövidebb az előző fejezetnél, a szerző ezt is megmagyarázza; *nem ő tévesztett arányt*, hanem az eljárás volt ilyen “*rövid és formális*.” E fejezetek közül a *VI.* az “Egy eredményes nyomozás: “*illetve “A Szerv véleményét mond.” ironikus címet viseli*. E fejezet alcímeként szerepel; a környezettanulmány, mint bizonyítási eszköz, a nyomozást összefoglaló határozat és az ügyészi kihallgatás szerepel. Főleg az utóbbi nagyon rövid és szűkszavú adatokat tartalmazó.

A *VII. fejezet* szól fő címként “*A vádiratról*”, mely alcímeként; annak “*alaki és tartalmi kellékeit*”, a vád tárgyává tett tényállást, illetve jogi minősítést, továbbá az egyéb indítványokat tartalmazza.

Megjegyzi a szerző hogy az ügyészi eljárás az adott ügyben csak formális kontrollt jelentett és a vádirat is szűkszavú volt.

A *VIII. fejezet* “Tárgyalás Veszprémben” fő címet viseli. *Az első fokú tárgyaláson* történeteket írja le a szerző viszonylag hosszan, 70 oldalon.

A büntető eljárásnak ez a szakasza is, csupán formális, “*valódi színjáték volt*” a szerző megállapítása szerint is. Az ügyet katonai tanács tárgyalta, 9 tárgyalási napot tartva. A tárgyalási jegyzőkönyvek “*titkos*” jelzéssel készültek, így a tárgyalás sem volt nyilvános.

Az első alcímeként a vádlottak kihallgatása, továbbá a bizonyítás; a tanúvallomások, szembesítések és az írásbeli dokumentumok leglényegesebb tartalma lett rögzítve.

„Ügyész a tárgyaláson” alcímben a vádbeszédben elhangzottakat írta le a szerző szakzerű kritikával.

Kiolvasható a leírtakból, hogy az ügyészi tárgyalási magatartás, a hatalom elvárásainak megfelelően cselekvő volt. Aki a vádirati tényálláshoz mindenben ragaszkodott, hiába volt eltérő vallomás, bizonyíték, „meg sem kísérelte, hogy számot vessen az eltérő tényekkel.” Az ügyészi perbeszédben nem a jog, hanem az *ideológiai volt az irányadó.*

A következő alcímben a *védők* szereplésének leírásával találkozunk.

A védők a nyomozati szakban nem, csak a tárgyaláson vehettek részt, de ott sem tudtak sokat tenni a vádlottak, a védenecik érdekében.

A szerző elmélyülten elemezte a védők szerepét is. A legjobb, a legtöbbet tevő Bruszniai Árpádé volt, aki a szerző szerint is bátran, helyes érvekkel igyekezett támadni a vád egyes tényállási elemeit, vagy némelyik tanú szavahihetőségét. Az ő munkája is azonban hiábavaló volt.

A védőbeszéd után „*az utolsó szó jogán*” a vádlottak nyilatkoztak, mindannyian hittek az „igazságos” ítéletben. Bruszniai Árpád is a fel szólalásában még reménykedett az életben maradásban.

E fejezet az utolsó alcímként az „*első fokú ítéletet*” tartalmazza.

A szerző az első fokú ítéletből egy pozitívumot tár elénk, ami a *birák érdeme*; az, hogy az ügyészi indítványtól eltérően Bruszniai Árpáddal szemben nem hoztak halálos ítéletet. Ez a döntés nagy dolog volt, merésznek számító abban a vad történelmi időszakban. Ez a tett azt igazolta, hogy az első fokon eljáró bírák *„emberek tudtak maradni.”*

Ide kíváncsiak Keresztury Dezső szavai *„Emberként élni”* című verséből:

*„Ha jó balsorsod napjai,
égtáj, évszak divatjai
közt megmaradsz annak, ami
lehetsz egészen
kifosztva is épen;
lélek a lélektelenségben:
úgy leszel ember, igazi!”*

Az első fokú ítélet rendelkező részének leírása után a szerző igényes szak szerűséggel rámutat a történelmi tényállás és a bizonyítékokat értékelő rész hibáira is.

Ebből szakmai elemző részből sokat tanulhat nemcsak a joghallgató, hanem a gyakorló büntető jogász is.

A könyvben a *IX. fejezet a „Jogorvoslatok”* címmel lényegében az ügyészi fellebbezési óvást és a védelmi fellebbezések indokait tartalmazza.

Az ügyészi fellebbezés - amint tudjuk - Bruszniai Árpádra nézve súlyosításra irányult, a halálbüntetést kérve. A védelmi fellebbezések közül itt is kiemeli a szerző, hogy Bruszniai Árpád védője igen színvonalas

fellebbezést nyújtott be, *írásban rögzítve* logikus érvekkel mondandóját, de azt sem hallgatták meg a másodfok bírái.

A *X. fejezetben* írta le a szerző a Budapesten tartott másodfokú tárgyalást, annak előzményeit, a (helyi) megyei pártvezetőtől küldött levelet, amelyben Bruszniaival szemben a *„legsúlyosabb ítéletet várják”*.

Kiemelést érdemel, hogy Bruszniai még a másodfokú tárgyaláson elhangzott beszéde szerint is *bizott az életben hagyásában.*

Tudjuk, hogy a másodfokon *„engedelmesen”* a legsúlyosabb ítéletet hozták meg Bruszniai Árpáddal szemben és *„kegyelemre sem ajánlották.”*

A *XI. fejezet „A Bruszniai-per az utókor mérlegén”* című részében a szerző bemutatja, hogy a vizsgált ügyben az általánosan elismert nemzetközi jog normáihoz mérten milyen sok eljárásjogi és egyéb jogi normát sértettek meg a hatóságok.

Végül megismétlem a bevezetőben mondottakat:

javaslom a kor szellemét jól tartalmazó könyv lényegét az ifjúsággal - történelemórák keretében - megismertetni. Érdemesnek tartom e dokumentum kötetet a joghallgatók kezébe is adni, akár jogtörténelmi órák során, vagy büntető eljárásjog keretében *megvitatni.*

Sokat tanulhat e könyvből a gyakorló büntető jogász; mindaz aki az igazságszolgáltatás területén dolgozik. Különösen tanulságos e könyv a büntető bíró számára, akinek kötelessége törvényes eljárás keretében az *igaz* tényállás megállapítása, majd a törvény *helyes* alkalmazása.

Itt idézem én is Deák Ferencet, aki azt mondta, hogy *„a bíró nem vak eszköze a törvény szavainak, hanem érezve és gondolkodva, ítélő teljesítője azoknak.”* Ez most is érvényes! Ilyen módon, *elmélyedve* viszont ítélkezni, a törvényt alkalmazni csak az képes, aki *hívás-szeretettel* vállalta a bírói munkát.

Mindemellett ítélkezni csak *„égő türelemmel”* szabad, mint ahogy Keresztury Dezső írta - nekem - az egyik könyve dedikálásakor.

Köszönöm a figyelmet!

Nagy Zoltán⁹

Tisztelt Elnök Úr, Hölgyeim és Uraim!

Engedjék meg, mint a harmadik korreferátum előadójának, itt a tanácskozásunknak harmadik órájában, röviden foglaljam össze gondolataimat, mert nem az az oka, hogy nem merülne fel mérhetetlenül sok mondanivaló, de úgy gondolom, hogy ebben a helyzetben a lényegre kell, hogy szorítkozzak.

⁹Dr. Nagy Zoltán bíró, kollégiumvezető, Győr - Moson - Sopron Megyei Bíróság

Ajánló sorokban dr. Horváti Balázs zaklatott éjszakákat jósolt az olvasónak, és mondhatom, teljesen igaza van. A koncepció per története 40 év távlatából is mélyen érinti, valóban felkavarja a tisztességes gondolkodású olvasót. Lehet, hogy csak a szakmai elfogultság beszél belőlem, amikor azt mondom, hogy a bíró ember számára különösen megrázó az élmény. Az 1956-os forradalom és szabadságharc valós történetét és az azt követő politikai megtorlásoknak a történetét eltemette három évtized beton szarkofágja. Legtöbbször ezért a történetnek a mibenléte, valóságos természete ismeretlen volt. Ismeretlen volt előttünk is, akik az ezt követő időszak után kerültünk a bírósághoz. Visszaemlékszem a 70-s évek második felében egy fiatalasszonyra, aki mint jegyző dolgozott mellettem a Mosonmagyaróvári Városi Bíróságnál. Elmondhatom, hogy a munkatársi kapcsolaton túl közöttünk valóban baráti kapcsolat is kialakult, mégis csak sokkal később, és nem tőle szereztem arról tudomást, hogy 1956. október 26-án Mosonmagyaróváron a tüntetés alkalmával őt is súlyos sérülés érte. Hát kérem mélyen rejtőztek ezek az információk. Úgy tűnik előttem, hogy a rendszerváltozás utáni első évtized még mindig kevés volt ahhoz, hogy a korszakról kellően árnyalt és valóság hű képet alkossunk magunknak. Úgy látszik a félelem, a hallgatás, a tudatos történelem hamisítás túlságosan is vastag és nagyon nehezen bontható. Dr. Kahler Frigyes műfaji korlátok közé általam nem sorolható munkája reflektorfényvel világít rá a közelmúlt eseményeinek részleteire, amelyben tragikus módon az igazságszolgáltatást a hivatott szervek és személyek hivatásukat megcsúfolva működtet közre. Dr. Kahler Frigyes munkája azon túl, hogy végig visz a politikai megtorlások valóságos rémtetteket bemutató szellemvasútján, tudományos igénnyel és alaposítással dolgozza fel és mutatja be azt a jelenséget, amelyet valóban abszurd, de halálosan pontos terminus technikussal illet: a jogtalanság jogával. Bemutatja a jogi keretek között végrehajtott megtorlás célját szolgáló jogi normákat és eszközöket amorálisak ezekről részletesen is szó volt, és rávilágít a jogalkalmazás torzulásaira, amelyek során a jogszabály tudatosan intézményesen és törvénytörő módon alkalmazták. A jogtalanság jogának bemutatása dr. Kahler Frigyes munkájának a jogtudomány s a történelem számára egyaránt valóban értékes és kiemelkedő része véleményem szerint, melyeknek ismerete alátámasztva az előttem szólókat minden jogász számára, de különösen fiatal jogász nemzedék számára nagyon fontos. Magam is ajánlom a fiatal jogász nemzedéknek az olvasmányt.

Végezetül a mű aktualitására szeretnék rámutatni. Úgy gondolom, hogy a magyar társadalom a mai napig nem dolgozta, nem dolgozhatta fel azt a traumát, amelyet az 1956-os forradalom és szabadságharc utáni politikai megtorlás okozott. Napjainkban folynak a széles közvélemény élénk érdek-

lődése mellett a sortűzpercek. Ezért a szakmai köröket meghaladó, szélesebb érdeklődésre tarthat számot dr. Kahler Frigyes munkája.

Köszönöm a figyelmüket.

Mádl Ferenc

Köszönöm szépen, különösen, hogy ez figyelemfelhívás is a könyv megjelenése kapcsán a sortűz-perekre. A referátumok után illő megadni a szerzőnek azt a lehetőséget, hogy reflektáljon az elhangzottakra.

Kahler Frigyes

Köszönöm, csak nagyon röviden kívánok szólni. Megköszönöm Mezey Barna professzor úrnak, hogy volt szíves kibontani azt a kérdést, amit én csak felvillantottam, - a 48-as párhuzamokra gondolok.

Amikor olvastam a jegyzőkönyveket, olyan villámcsapás-szerűen ért, hogy ezek az emberek, akik műveletlenek, akiknek a történelmi ismeretei igen gyarlók, aligha ismerhetik a Haynau féle perek anyagát és az aradi iratokot, s ezek az emberek 1957-ben ugyanazt a terminológiát használják, mint Haynau és környezete. Nos, erre tettem én egy utalást és nagyon köszönöm Mezey Barnának, hogy volt szíves ezt elmélyülten tárgyalni, hisz valójában tényleg arról van szó, hogy a Brusznai - per az nem csupán egy per, hanem a megtorló pernek prototípusa. Ezen tanulmányozható, a megtorlás mechanizmusának politikai "jogi" és politikai eszköztára, ha tetszik manőverei, még a hezitálások is, amelyek a politikai szférában zajlottak azok között a csoportok között, amelyekre M. Kiss Sándor barátom volt szíves rámutatni. Tenger széles az a háttér, ami itt élt, mozgott, hatott és ami nem fért meg a könyv keretei között. Megpróbáltam nyitva hagyni azokat az utakat és feltenni azokat a kérdéseket, amelyek egy jelentős részére M. Kiss Sándor barátom volt szíves olyan kimerítő és alapos választ adni. Ezek a válaszok nem közismertek. Ezek azok a háttér-információk, amelyekhez, amikor mi hozzá jutottunk néhány kemény héten át éjszakába nyúló beszélgetések és viták során értékeltünk Sándor barátommal. M. Kiss Sándor megdöbbenő eseteket is említett, de ezek megtörténtek.

Köszönöm a korreferátumoknak azt az egybehangzó véleményét, amit Elnök Úr is volt szíves megerősíteni, hogy a forradalommal és a megtorlással kapcsolatos ismereteket tudatosítani kell. Tudatosítani kell a jogtanuló ifjúsággal, a fiatal jogászokkal és a középiskolai tanuló ifjúsággal is. Tudom, hogy ettől még messze vagyunk. A jogtanuló ifjúság hozzájut bizonyos ismeretekhez és hallanak a bölcsész karok hallgatói is. A középiskolai ifjúság

zömmel el van zárva a forradalommal kapcsolatos ismeretektől, részben tudatosan. Mint látjuk nem képviseltették magukat Veszprém iskoláiból a történelem tanárok, noha iskolák kaptak meghívót. Az, hogy az ülés nem kapott nagyobb nyilvánosságot, nos ennek az az oka, hogy a sajtó egyszerűen elhallgatta. Ez már szinte magától értetődik. Ezzel - úgy tűnik - együtt kell élni. A mi dolgunk azt hiszem az, hogy tisztességesen mondjuk el azokat a tényeket, amelyeket a kutatás felszínre hoz.

Megköszönöm mindazoknak - így elsősorban Mádl professzor úrnak - a munkáját, aki volt szíves erre időt és energiát áldozni az ügy érdekében, így a referátumot tartó professzoroknak, a korreferátumoknak akik hozzájárultak ahhoz, hogy bármilyen vékony csermelyként csörgedezzenek ezek az ismeretek, mégse akadjanak el.

Köszönöm szépen.

Mádl Ferenc

Befejezésül röviden néhány szót. Azt gondolom, hogy a mai tanácskozásunknak különleges értéke az, hogy folytak és folynak Magyarországon - ezúttal a jog, a jogtörténet, a joggal, a közügyekkel ilyen értelemben foglalkozók körében - komoly feltárások arra nézve, hogy mi is volt '56. Mi volt a megtorlás és személy szerint kiknek a sorsáról, drámájáról volt szó. A jogtörténetírás, a megtorlásokat feltáró munka ezt az adósságot a rendszerváltást követően viszonylag hamar igyekezett pótolni. Ebben Kahler Frigyesnek kiemelkedő szerepe van, de nemcsak neki, hanem mai előadóinknak is. És jelen van Jobbágyi Gábor egyetemi tanár, aki szintén kiemelkedő tevékenységet folytatott a megtorló perek tényszerű feldolgozásában. Bár messze vagyunk még az optimumtól, de azért sok minden történt, és ez a mai tanácskozásunk is ennek az egyik példája.

Azt hiszem, hogy bizonyos új színek is megjelentek ahhoz képest, ami a könyvben is bent van. Ez a bizonyos történelmi párhuzam az 1849 és 1956 utáni megtorlásokban, ami egy mondat erejéig szerepelt a könyvben, ez tényleg egy olyan kibontása volt Mezey Barna előadásában a két szabadságharc sajtós két szakaszának, amit ennyire világosan eddig nem írtak le. A másik a megtorló politikai gondolkodás folyamatának kialakulása, az ördögi politikai realizmus anatómiája, amely a jogi folyamatot előkészítette. Ez is - M. Kiss Sándor előadásában - azt hiszem, teljessé tette az eddigi képet, amit tudunk erről a szakaszáról ennek a gyászos magyar történetnek.

A szabadságharc és az áldozataiknak a szerepe a nevelésben, a közoktatásban, de hát még a felsőoktatásban is. Jó volt erről hallani. Ez is olyan elem, ami azt hiszem kicsit gazdagabbá, színesebbé tette eddigi képünket. Az emberi jogokkal való összefüggés keresése biztosan fontos. Számomra azok

a részek sem voltak unalmasak, amelyek tényleg egy kicsit epikusan mutatják be a pernek egyes részeit.

Mindez nagy értéke mai tanácskozásunknak. Összességében azt gondolom, hogy sok minden történt, sok mindennek kell még történnie. Itt szó esett arról, hogy viszonylag kevesen vagyunk és a sajtó nem sok figyelmet szánt nekünk. Ami szomorú tény, együtt kell vele élni: ez igaz, de lehetőleg ne kelljen sokáig együtt élni vele. Remélem, előbb-utóbb a magyar sajtó, a média és a magyar közvélemény is méltó módon reagál ilyen eseményekre, ilyen erőfeszítésekre, mikor az Akadémiai Bizottság ülésén ilyen kiváló személyiségek szólnak ilyen fontos dolgokról. De azért minket ez a pillanatnyi helyzet ne keserítsen el. Akik igazán hozzáértők, azok jelen vannak és talán multiplikálódik a hatása annak, ami itt történt.

Veszprém éppen nem panaszkodhat, mert Veszprém minden évben megtartja a Brusznai emlékülését, számos alkalommal én is részt vettem ilyen az egyetem aulájában, amikor talán 1000-2000 ember szorong ott és átéli Veszprém mártír hőségét és Magyarország hőségét az életét.

Általában az országban a középiskolai oktatásban, történelmi oktatás területén azért azt hiszem tényleg komoly gondok vannak. Még miniszteri szolgálatom idején egyszer-kétszer a halálos ítéletet kapott, de aztán mégis kegyelemben részesült elítélt Fónay Jenő megkért, hogy kísérjem el őt ún. középiskolai történelem órákra. Így elmentünk Debrecenbe. Egy óriási tornateremben összesereglett a debreceni középiskolások nagy tömege, akiket azzal küldtek oda a tanárok, hogy itt most történelem óra helyett a forradalomról lesz szó. Két órán keresztül közel 2000 diák, - még a bordásfalon is voltak -, hallgatta a drámai előadást, az egész forradalomnak emberközébe elmondott történetét. Érdekes ellentéte ennek, hogy utána délután volt egy rövid tanácskozás a történelem tanárokkal. Elég komoly és közvetlen beszélgetés volt 20-30 tanárral. Hárman-négyen úgy nyilatkoztak, hogy ők bizony ellenforradalomnak tekintették '56-ot. Ez 93-ban volt. Három évvel a rendszerváltás után kiérzett a vitából, hogy az emberek egy részében a katarzis nem ment végbe. És volt vita arról is, hogy mi mindent kellene beírni a magyar történelemkönyvekbe a legújabb kori történelmet illetően, hogy a történelmi tankönyvek hogy nézzenek ki nemzeti múltunkról, különösen 1956-ról. Az derült ki, hogy most sincsen ez az ügy a helyén. Itt nem túlmagyarkodásról, egyszerűen népünk önbecsüléséről van szó.

Nos ennek az érdekében prófétáztunk ma is. Remélem nem hiába. Nagy köszönettel tartozunk mindenkinek, akik ezt lehetővé tették, ezt a nemzeti gondolkodási folyamatot eme drámai események kapcsán segítette és segíti. Kahler Frigyesé különösen a köszönet. Reméljük, hogy a következő kiadás is meg fog jönni és mint a vízbe dobott kő, a hullám csak terjed tovább. Én egyet mondanék a kötetet illetően: javasolnám a következő kiadásnál jelenjék meg egy szép fénykép Brusznai Árpádról a könyv borítólapján. Hadd

emlékezzen a magyar ifjúság arra a szép és határozott arcra, amit emberi megjelenésében is mutatott.

Nemrég voltam Pécsen, ahol az Aradi vértanúk nevű sétányon magán kezdeményezésekre minden aradi vértanúnak állítottak szobrot. Így az emberek élményszerűen ismerik és személyiségük részévé válik a múltnak ez a dicső arcképcsarnoka. Valami ilyesmire gondoltam: hadd ismerje meg, ismerjük meg mi is és azok is, akik nem ismerték és a következő generáció egy olyan könyvnek a címlapján Bruszniai Árpádot, amely róla szól.

Mindezek elmondásával nagyon megköszönöm, hogy itt lehetünk, itt lehettem én is, és ezzel a mai tanácskozásunkat bezárom.

Mészáros Gyula¹⁰

Személyes emlékek dr. Bruszniai Árpádról

A napokban volt 60 éve, hogy a szentesi Horváth Mihály gimnáziumban I/b osztályába bejött egy magas, szőke, göndör hajú VI. osztályos fiú, a gimnázium egyik legjobb tanulója, Bruszniai Árpád, hogy ki akar cserkész lenni, az jelentkezzen nála. Jelentkeztem, és így lett Árpád az őrvezetőm. Az első őrsi megbeszélésen már mondotta, hogy a 275-ös Pusztaszeri cserkész csapatnak a célja, hogy "Emberibb embert és magyarabb magyart" neveljen a Hazának. Az ezt követő "őrsi foglalkozásokon" ebben a szellemben is nevelt bennünket Árpád.

1939 karácsonya táján együtt gyűjtöttünk egy perselyben, a testvéri finn nép megsegítésére a templom előtt, mint cserkészek. Nem tudtunk a Ribbentrop - Molotov paktumról, de tudtunk azokról a szörnyűségekről, amelyet egy szabadságszerető kis nép ellen elkövettek az oroszok és tudtuk, hogy segítségünkkel jó ügyet szolgálunk. Ezt követően több szentesi fiú ment ki önként a finnek megsegítésére harcolni az oroszok ellen, majd tértek haza és számoltak be az ott látottakról, a bolsevizmus embertelenségéről, amelyet mi is megtapasztaltunk az 1945-ös megszálláskor.

A következő maradandó emlékem Árpádról 1941 júliusából való. Málnásfüreden, Háromszék megyében voltunk cserkész táborban. Odahallatszott a meginduló német támadás ágyúinak moraja. Mi néhányan felmentünk Árpáddal a Tusnád melletti legmagasabb hegyre este, hogy onnan látjuk-e az ágyúk felvillanó fényeit. Nem láttuk, de nekem mégis emlékezetes maradt ez az éjszaka, mert ekkor tettem le Árpádnál a Történelem és a Jogi cserkész próbát, két olyan tárgyat, amely meghatározta a jövő gondolkodásomat és a későbbi pályámat is befolyásolta a háromszéki erdők csodálatossága, amelyet mint alföldi gyerek, akkor ismertem meg.

¹⁰Mészáros Gyula, ny. erdőmérnök, helytörténész

Árpád végig kitűnő rendű volt, 1942-ben ballagott és érettségizett, akkor még egészséges volt a lába, nem bicegett. Most is előttem van, amikor Boeskaik magyar ruhájában, amelyben esküdt is Vácon a feleségével, belépett az osztályterembe és énekelte, hogy "Ballag már a vén diák."

Mi akkor meghatódva, irigykedve néztük a ballagókat, akkor még az iskolában nem volt a ballagás "népünnepély", csak a ballagók búcsúztak az osztályteremben órán ülő alsóbb osztályosoktól, akik egy-egy szál virágot adtak át az elmenőknek, akiket legjobban ismertek és szerettek a ballagók közül, én Árpádnak egy szál gyöngyvirágot adtam, amit megköszönt. 1956-ban találkozásunkkor emlékezett is rá.

A gimnáziumunk 1942-es közös értesítőjében olvasom a következőket, hogy a legmagasabb kitüntetést. "A Szentés város Kossuth - alapítványának kamatjaival való jutalmazásra Bruszniai Árpád kitüntetésre érett tanuló ajánlja a tanári kar, Szentés város polgármesterének a magyar történelem tanulmányában való kiválóságáért, tovább olvasva a közös értesítőben írottakat: "Az első maturánsok alapítványának 22 pengő 59 fillér kamatját Szabó János, jól érett tanuló kapja, mint aki jó, magyarsága mellett alkotó képességben önálló gondolkodásban gyakorlati érzéket árult el."

Szabó János repülő hadnagy a Veszprémi M. Kir. 101. Repülő ezred 1. Zászlóaljának 1. Századának pilótája lett, aki 1945. március 8-án veszprémi repülőtérről indulva Hősi Halált halt.

Egy gimnáziumi osztályból ketten áldozták életüket Veszprémért.

A háború vihara után visszatérve Szentésre értesültem Árpád betegségéről, illetve az újból elszakított területekről jöttek hozzánk az új osztálytársaink. Mi tudtuk, mi történt Délvidéken, hiszen az egyik osztálytársnőnk Nagyikindáról menekült nagymamája felé Szentésre. A másikat Pozsony környékéről dobták át Szentésre, aki 1990-ben a következőket írta Árpádról:

"Különösen forró volt 1946 nyara. Július 1-én gyors- és gépírásból tettem államvizsgát, kétévi tanulás után. Ezt követően felkerestem Szöllősy Géza igazgatót, hogy gimnáziumi felvételemet kérjem, mert egyetemre készülök. Kedvetlennek, kesernyésnek látszott. Megnézte jeles polgári iskolai bizonyítványomat, és közölte, hogy öt tantárgyból kell különbözeti vizsgát tennem, a tankerületi főigazgató rendelkezése alapján. Kértem, ajánljon egy jó tanárt, aki vállalja a vizsgára felkészítést. "Erre a feladatra csakis Bruszniai Árpádot merem ajánlani, ilyen rövid idő alatt ő fel tudná készíteni." Aznap délután felkerestem Bruszniai Árpád tanárjelöltet rendes, jó karban lévő házban. Éppen a verandán találtam begipszelt lábbal, botra támaszkodott. Magas, szőke-, kisportolt, szabályos, jóarcú, komoly tekintetű fiatalember volt. Arra kértem, hogy két tantárgyból, latinból és mennyiségtan és mértanból készítsen fel a gimnáziumi különbözeti vizsgákra. A három másik tárgyat egyedül is megtanulom. Nem nagyon hitte azt el, de én bíztam

magamban, azt vállalom, és még megderülök, hogy képes vagyok rá. Bruszniai Árpád, mivel nagyon jól ismerte a nagy tananyagot és a követelményt, az 5-6 hét időt a vizsgákig rövidnek találta erre a feladatra.

Naponta járni kellett az órákra. A vizsgákra való felkészítésért két mázsa búzát kért természetben. Ez nem volt sok, de nem is kevés, tisztességes árnak számított abban az időben. Még feltételül szabta, hogy ha a másnapra feladott latint nem tudom kívülről felmondani, ne is menjek többet. Ezt a feltételt is elfogadtam.

Bruszniai Árpád már feladta másnapra latinból az első és második declinációt, a tőszámokat és a sorszámokat százig, továbbá az első olvasmány szavait. Óra végén aztán villámkérdéseket tett fel. Az első két declináció könnyen ment, és éppen talált, amit kérdéseire rávágtam. Rendszeresen megtanultam és leírtam a leckét. Egy hét múlva Bruszniai Árpád biztatott, úgy látja, hogy sikerülnek majd a vizsgáim. Érdeklődött, a többi tárgyból hogy állok. Azután időnként ezekből is kikérdezett. Így jött el augusztus 29-e, amikor történelemből, föld- és néprajzból, latin nyelvből, mennyiségtan és mértanból, valamint rajz és műalkotásokból sikerrel letettem a különbözőzeti vizsgát a gimnáziumban és beiratkoztam az ötödik osztályba. Ez ad alkalmat arra, hogy emlékezzem Bruszniai Árpád tanárjelöltre, akiben az "igaz, nagy tanáregyéniség" tulajdonágai tükröződtek. Latin, görög és történelem szakos volt, de nemcsak szaktantárgyaiban volt otthonos. Hangoztatta, hogy saját életünket is környezetünk, társadalmunk, népünk, történelmünk összefüggéseibe kell helyezni. Világképet a különböző ismeretekből, a tudományoktól kaptunk. Élményt jelentett tőle tanulni. Magyarázatai világosak és könnyen érthetőek voltak. Bruszniai Árpád később is többször barátságosan érdeklődött tanulmányaim felől. Szinte kötelességének érezte, hogy buzdítson a tanulásra, és figyelte előmeneteletemet".

Tudott volt Szentesen, hogy Árpád tud legjobban "korrepetálni", amit már fiatal kora óta végzett - noha tandíjmentes volt - hogy szüleit segítse.

1946-ban, amikor Árpád Szentesen volt betegsége miatt, abban az időben merült fel, hogy alakítsuk meg a gimnáziumi Leánycserkész csapatot is, amelyet nem mindenki fogadott lelkesedéssel a fiúk közül, túlságosan fiú irányzatú volt a cserkészlet. Ekkor mondotta Árpád, amikor tanácsért kerestük fel, hogy segítsék a cserkész fiúk a 412. Zrínyi Ilona Leánycserkész csapat megalakítását, hiszen nekünk feleségnek tisztességes magyar és keresztyén érzelmű leányokat kell nevelünk, ez az érvelés meggyőzte a kétkedőket, meg is alakult a gimnáziumi leánycserkész csapat, Árpád tanácsára.

Hosszú idő után 1956-ban találkoztam újból Árpáddal itt Veszprémben. Abban az időben régi barátok esetében is először "felderítették" egymást, hiszen "az aljasok uralma következett be a lealjasított emberek felett". Sokan változtak, érvényesülésük miatt. Érdekes, hogy Árpád esetében ezt a

"felderítést" elmulasztottam, hiszen tudtam, hogy ő sem változhatott meg az elmúlt években.

Gratuláltam neki a Szabad Népből olvasott írásáért, amelyben kiállt Füst Gizella továbbtanuló érdekében, "akinek édesapja a lánya születése előtt 10 évvel csendőr volt, és ezért most 1956-ban miért nem tanulhat tovább a halott apa leánya. Otthoni környezete dolgozó paraszti életforma. A gyerek tehetőséges, választott tárgyaiban kiváló. Értékes pedagógus válhatna belőle. Azt hiszem jogos a kérdésem: miért ne tanuljon tovább ez a leány. Miért ne javasolnám továbbtanulásra?" fejeződik be Árpád írása. Ebből az írásból ismerte meg az ország dr. Bruszniai Árpád nevét.

Árpád elmondta, hogy a latin és görög tanári szak mellé fel kell vennie a történelem szakot is, amelyet az elmúlt év őszétől "tanul", a Budapesti Eötvös Egyetemen levelező tagozaton, mert a latin nyelv tanítása visszaszorulóban van az iskolában és idáig is tanít történelmet.

Én óvtam és megmondtam, hogy nem nagyon lehet tisztességesen a magyar történelemmel foglalkozni napjainkban, engem is eltanácsoltak a történelem tanulástól, hiszen 1948-ban már nem kaptam meg a szentesi gimnázium Kossuth Alapítvány díját, amit a történelmet tanító kedves tanáromtól, Szigeti Istvántól tudtam meg (abban az időben fényképe politikai okokból még az érettségi tablón sem szerepelhetett. A gimnáziumi érettségi tablóképeknek sorsuk van). Széchenyi István mondásával búcsúztam el Árpádtól: "Egyedül vagyunk".

Az ilyen tisztán látó emberektől féltek legjobban a megszállók kiszolgálói, mert tudták, hogy ezeket az embereket nem lehet megtörni, hanem csak felakasztani.

A börtönben hallottam, hogy Árpád a győri börtönben van, majd Veszprémben kerülve tudtam meg, hogy életfogytiglan börtönre ítélték. Reménykedtem, hogy életben marad Magyarországnak ez a kiváló embere. 1958-ban a kivégzésének a ténye is csak suttogás útján terjedt a városban. Hivatalosan - tudtommal - soha sem közölték a város lakóival a megszállók kiszolgálói. A "Királynék Városa" c. könyvben láttam először leírva, hogy kivégezték.

Egyik - kedves veszprémi származású, dr. S. Marika - bírónővel kerestük a sírját, hátha Győrben van eltemetve, hogy virágot vigyünk a sírjára. Dr. Bruszniai Árpádról minden emléket igyekeztek eltüntetni a megszállók kiszolgálói, még a veszprémi Lovassy Gimnáziumban lévő 1956. évi érettségi tablórol is letépték az azóta megismert fényképet. A tablót meglátva gondoltam, hogy a "Perc-emberkéék dáridója" után - ami most van, amikor mi fogunk "építeni nagyot, emberit és magyart", majd emlékezni fognak még ebben a gimnáziumban is Reá. Az a letéptett fénykép-helyű tabló még mindig nincs meg a Lovassy László Gimnáziumban, helyette van emléktáblája Árpádnak, pedig együtt kéne elhelyezni a falra a két történelmi emléket.

1990-ben a rendszerváltozás után, még azon a nyáron a Honvéd Vezérkar főnökének engedélyével megkezdtem a történeti kutatásomat a Hadtörténeti Levéltárban, az első per Árpádé volt, amelyet átnéztem.

Félve vettem a kezembe a pert tartalmazó két terjedelmes kötetet, lefűjtam róla az elmúlt több mint 30 év porát. A két kötet szétnyílt és egy általam eddig még nem látott jegyzőkönyvet pillantottam meg, amely dr. Brusznai Árpád kivégzéséről készült. Akkor még azt hittem, hogy a "Tudomásul vettem" bejegyzés tőle való, most már tudom, több száz peranyag átnézése után, hogy azt a jegyzőkönyv-vezető írta.

Dr. Brusznai Árpád keze akkor már össze volt kötve, de a lelke útban volt a halhatatlanság felé.

Paczolay Gyula¹¹ hozzászólása

Az előadásokban felmerült három kérdéskörhöz szeretnék néhány megjegyzést fűzni.

1. Mezey Barna professzor előadásában részletesen elemezte a Haynau korszak - tegyük hozzá: osztrák nemzetiségű bírásokból álló - bíróságainak eljárását a szabadságharc résztvevőivel szemben. Kimutatta az akkori, és az 1956 utáni, a megszállt Magyarországon működő, a nem kívánatos elemektől megtisztított "magyar" bíróságok eljárásainak analóg vonásait. Mádl Ferenc akadémikus bevezetőjében, az előbbieket kiegészítve megemlítette, hogy - idézem - "az akkori /osztrák/ hatalom nem volt olyan kegyetlen". Ezt a gondolatot szeretném néhány, a szakirodalomban megtalálható, de a köztudatban sajnos nem ismert adattal kiegészíteni.

Lehet, hogy sokak számára megdöbbentő, de tény, hogy *a magyar nép nagyon jól járt volna, ha 1950 és 1956 után "csak" haynau-i mértékű megtorlást kellett volna elviselnie és nem annak sokszorosát.*

A 48-as szabadságharc résztvevői ellen eljáró osztrák bíróságok ítéletei alapján "a végrehajtott halálos ítéletek száma nem érte el a 120-at, a különböző börtönökbe hurcoltak 1200-an voltak"- írja Kahler Frigyes: Joghatalom Magyarországon 1945-1989 című könyvében (Zrínyi Kiadó, Budapest 1993. 12. old.) - Ezzel szemben "1950 és 1953 között az ügyészségek összesen több, mint egymillió büntetőeljárás megindítását kezdeményezték az internálótáborok száma 1953-ra elérte a 100-at." (Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. Osiris Kiadó, Budapest 1999. 343. old.) - Schmidt Mária, a Huszadik Századi Történeti Intézet igazgatója írja,

¹¹Dr. Paczolay Gyula, Veszprémi Egyetem

hogy "A Rákosi féle terrorkorszak a modern magyar történelemben csak 1944 véaszterhes hónapjaival rokonítható. 1945 és 1956 között politikai okokból mintegy 400 ellenállót végeztek ki." (Schmidt Mária: Bocsnatos és halálos bűnök. Magyar Nemzet 1999. július 3. 16. old.), s ismét Romsics Ignácot idézem: "1956 novemberétől 1959 végéig több mint 35 ezer ember ellen folyt eljárás ... a kivégzettek száma elérte a 350-et, e mellett 13 ezer embert jogerős bírói ítélet nélkül internáltak" (Romsics I.: Id. mű 404. oldal.). Az 1957-1960 között állam elleni bűncselekmények miatt jogerősen szabadságvesztésre ítélték száma 16 195 volt. (Kahler F.: Id. mű. 98. old.)

Ha a kivégzetteket számolom, akkor 1950 és 1959 között számuk több mint hatszorosa (pontosan 6,25-szöröse) volt Haynau korszakbeli sorstársaikénak. Ha a számítást külön elvégezzük a Rákosi- és a Kádár korszakra, azt kapjuk, hogy Rákosi idejében több mint háromszor annyi (pontosan 3,33-szorosa), a Kádár korszakban pedig majdnem háromszorosa (2,92-szerese) volt a szabadságharc utáni megtorlás megfelelő adatának.

Ha az 1957-60 között internáltak és jogerősen szabadságvesztésre ítélték előbbieken megadott számát összeadjuk, akkor ezt összevetve a Haynau-korszak 1200 elítéltjével azt kapjuk, hogy Kádár rendszer idején börtönbe, vagy internálótáborba zártak száma a Haynau korának több mint 24-szerese (pontosan 24,33-szorosa) volt.

Jó volna, ha ezeket az adatokat az iskolai történelemkönyvek is tartalmaznák és széles körben ismertek lennének. Így nem merülhetne fel - ami nemrég megtörtént - olyan állítás - természetesen egy több évtizedes állampárti tagsággal rendelkező személy írásában -, hogy a Rákosi-korszak megtorlás-sorozata semmi sem volt Haynau rémuralmához viszonyítva.

2. M. Kiss Sándor intézetvezető előadásában utalt arra, hogy bolgárok, az NDK-sok és a kínaiak is igyekeztek a Kádár-féle pártvezetést a megtorlás fokozására ösztönözni. Nem említette viszont a szovjet elvtársak szerepét.

Ezzel kapcsolatban érdemes két gondolatot megemlíteni. Magyarország akkor lényegében a Szovjetunió által megszállt terület volt, hétezer szovjet katonai objektummal és 180 szovjet helyőrséggel. (Magyar Nemzet 1999. júl. 10. 13. oldal), s a Kádár-féle pártvezetőség számára biztosan fontosabb volt a szovjet elvtársak véleménye, tanácsa vagy utasítása, mint pl. a bolgároké. Ismeretes, hogy egészen 1989-ig a Belügyminisztériumban külön szobája volt a szovjet belügyi tanácsadó elvtársnak. Az is tudott dolog, hogy a Nagy Imre-per titkos előkészületeit - szovjet külpolitikai érdekekre való tekintettel - egyszer több hónapra felfüggesztették. Korábban közvetlen beavatkozás volt pl. gróf Bethlen István, Karig Sára és Kovács Béla elhurcolása, s ismeretes, hogy a Rajk-per vádiratát Belkin NKVD altábornagy és csapata dolgozta ki és állítólag maga Sztálin hagyta jóvá (Rajk-per: Új dokumentumok. HVG 1999. okt. 2. 83-85 old.). Mindenesetre Eisenhower elnök 1958. június 18-án kijelentette, hogy "Nagy Imre és Maléter Pál június 16-i

kivégzése szovjet utasításra történt.” (Pók Attila: A nemzetközi élet krónikája 1945-1997. MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1998. 73. old.)

Másrészt ismeretes az is, hogy a második világháború utáni, a szovjet katonai megszállást követő megtorlás éppen Bulgáriában volt a legvéresebb. Ez az ország a háború éveiben nem is volt hadiállapotban a Szovjetunióval. Lengyelországhoz, Finnországhoz, a balti államokhoz és Japánhoz hasonlóan a Szovjetunió támadt rá. Hogy ez a keménység mennyiben volt a bolgár elvtársak saját vagy indukált kényszerképzetének és az ottani szovjet rezidens túlbuzgóságának a következménye, azt nem tudom. Kádár János szélsőbalos hazai ellenzékéről történt említés.

3. *Dr. Nagy Zoltán* kollégiumvezető mondta, hogy az egyik munkatársáról csak évek múlva tudta meg, hogy szenvedő alanya volt a mosonmagyaróvári sortűznek. Az ilyen élmények eltitkolás nem egyedülálló jelenség. Veszprémben én is évtizedek múlva véletlenül tudtam meg, hogy az egyik egyetemi oktató ismerősöm apósa a “szombathelyi Brusznai” volt. Ezt - mint kiderült - több közvetlen munkatársa és a főnöke sem tudta.

II. FEJEZET

A BÜNTETŐJOG TÖRTÉNETÉBŐL

ADALÉKOK A HÁBORÚS ÉS NÉPELLENES BŰNCSELEKMÉNYEKET “ELKÖVETŐK”

FELELŐSSÉGRE VONÁSÁHOZ

(AVAGY MIÉRT KELL A SEMMISSÉGI TÖRVÉNY)

Zinner Tibor¹²

A Magyar Köztársaság Alkotmánybírósága 2/1994. (I. 14.) AB határozatában állást foglalt “jogszabály alkotmányellenességének utólagos vizsgálatára irányuló indítvány tárgyában”, s megállapította, hogy “az 1945. évi VII. törvénnyel törvényerőre emelt, az 1440/1945 (V. 1.) ME rendelettel, valamint az 1947. évi XXXIV. törvénnyel módosított és kiegészített 81/1945 (II. 5.) ME rendelet... 11. §-ának 1-4. pontja és 6. pontja, továbbá 13. §-ának 1. és 3-7. pontja alkotmányellenes, ezért azokat a határozat közzétételének napjával megsemmisíti”. Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a Btk.-ról szóló 1978. évi IV. törvény 33. §. (2) bekezdés a) pontja a 81/1945 (II. 5.) ME rendelet 11. §. 5. pontjában és 13. §. 2. pontjában meghatározott bűntettek vonatkozatható.

Szemben az országgyűlés által alkotott három, ún. semmisségi törvénnyel — amik az 1945-1989 közötti időszakban folyt ún. politikai ítékezés nem háborús és népellenes eljárásaival összefüggő ítéletek semmissé nyilvánításához járultak hozzá — az Alkotmánybíróság határozata a korábban kihirdetett háborús bűncselekmények elkövetését tartalmazó határozatokat nem nyilvánította semmissé.

Mit állapíthat meg a kutatás félévszázaddal az ún. “fasiszta maradvány”-okat felszámolni kívánó népbíráskodás politikai megtorló jellegű működése után, miként rögzíthető e különbíráskodás gyakorlata? Miért fontos a kérdés megválaszolása? Azért, mert a második világháború után, a különböző rendelkezésekkel (ME rendeletekkel és törvényekkel) kialakított politikai jellegű különbíráskodás során kihirdetett, s így a politikai “másként gondolkodás”-t büntető ítélőszéki határozatokat megalapozó nyomozati, “vizsgálati” módszerek sommás kritikáját jelenti a három felsőszintű jogszabály. A bűnüldözés igazságügyi vonulatát determináló kommunista politikai és politikai rendőrségi “gyakorlat és elmélet” bűnei ma már köztudottak. Vajon akkor

¹²Dr. Zinner Tibor történész, a Legfelsőbb Bíróság főosztályvezetője, egyetemi tanár

miért nem nyilvánították semmissé a háborús és népellenes bűncselekmények "vizsgálatai" során hasonló brutalitással készült "jegyzőkönyv"-ekre alapozott vádiratok nyomán kihirdetett népbírósi határozatokat?

*

A jogrendszer és sztálini előzményei

A tételes jog rendszerében a második világháború után két tendencia érvényesült. A hagyományos formalizált jog (törvények, rendeletek) alkalmazása a szokott magánjogi, peres és közbűntényes esetekben. És a politikai ítélkezés új körülményeknek megfelelő alkalmazása.

Kezdetben még ez utóbb említettél is nagymértékben támaszkodtak a húszas-harmincas években, valamint a háború alatt formalizált "tételes" jogszabályokra. Ugyanakkor külön rendelkezéseket, az Ideiglenes Nemzetgyűlés elvi felhatalmazására, törvényerejűnek számító ún. miniszterelnöki rendeleteket léptettek életbe olyan cselekmények (pl. a háborús és népellenes bűncselekmények stb.) szankcionálására, amelyeket korábban jogszabály nem rendezett. Valójában — és lényegében — a második világháborúban győztes koalíció, a hitlerizmus és támogatói felett feltétel nélküli diadalt aratott nagykoalíció politikai büntetőkoncepciójával azonos elvek érvényesültek a második világháború utáni magyarországi jogpolitikában, de azt megelőzve! A gyakorlat pedig azt mutatta, hogy már a kezdetektől, 1945-től nem csupán a kivételes, hanem a tömeges politikai ügyek is ennek a büntetőpolitikai koncepciónak napi jogszabályi hatálya alá estek.

Ez a kettősség követhető nyomon a joggyakorlat személyi, szervezeti és intézményi feltételeiben. Ebbe a sorba illeszkedett — egyfajta megtorló, megfélemlítő, de kezdetben inkább politikai büntető szándékot jelezve — a régi bírói kar cseréje, illetve az ítélkezési folyamatból történt kiiktatása, s ezzel párhuzamosan a laikus, "megbízható" — eufemisztikusan "népi"-nek nevezett — elemeknek a bevonása.

Ide tartozott — pár hónapig ítéletben kihirdethető főbüntetés-ként, majd egyértelműen rendőri különleges rendszabályként — az internálás, ami hamarosan tömegessé vált. Sőt, mint arról a későbbiekben szó lesz, egyfajta "harmadfokú" ítélkezést is jelenthetett...

Különleges — vagy inkább annak minősített — esetekben újból bevezették a statáriumot, általánossá vált a rendőrbíráskodás, s a régi törvényszéki szervezet mellett kialakították az új, különbírósi szisztémát, az ún. népbírósi rendszert. A szovjet-angolszász büntetőpolitikai elképzelések gyakorlati megvalósítása azonban a Vörös Hadsereg megszállta országokban inkább a korabeli szovjet, azaz sztálini eljárási módokkal egyezett meg. A mérlegelés, méltánylás nélküli, megfélemlíthetetlen "ukáz"-oknak megfelelően. A hírhedt Visinszkij-féle formula — "minden

bírósi ügy az osztályharc egyik epizódja" — nem csupán a rendszer erőszakos átalakítása, hanem a népbíráskodás során is érvényesült. A "fasiszta maradvány"-ok felszámolásakor ennek hatása is kitapintható. A. J. Visinszkij, aki a '30-as évek Szovjetuniójának legfőbb államügyésze volt, úgy vélekedett, hogy a bírói tevékenység egész tartalma és formái elkerülhetetlenül az uralkodó osztály — ott a "munkásosztály" — meghatározott politikai céljait és törekvéseit szolgálják. Ám — mint az köztudott — a Szovjetunióban, s az ott történtek után Magyarországon is, ez nem a "munkásosztály", hanem a sztálini rendszer hatalmi elitjének céljait juttatta érvényre, főként a koalíciós struktúra likvidálása után.

Ugyanakkor a korábbi időszakból öröklött jogrendszer és joggyakorlat számos ellentmondást hordozott. A századfordulóra megszilárdult struktúrát esorították a világháborúk közötti periódusban elfogadott és hatályossá vált antidemokratikus, klasszikus elvekkel szakító jogszabályok, jogintézmények. S noha számos liberális elv egyfajta kettősséget eredményezett, azaz a büntetőbíráskodásban érvényesülő rendkívüli szigor alkalmazása nem vált általánossá, s az igazságszolgáltatás egészét a szélsőséges hatások kevésbé hatották át, mégis — egyúttal jelezve a napi politika primátusát — az annak idején alkalmazott, ún. horthysta "kétfrontos harc" gyakorlatából a közvélemény inkább megismerhette a kommunisták, mintsem az 1919-1923 közötti, valamint a nyilaskeresztesek és elybarátaik, a rendszer szélsőjobb-oldala elleni eljárások következményeit. E mozzanatok tudatos elhallgatása pedig kihathatott nem csupán a perek iránt fogékonyak gondolkodásmódjára, hanem az ítélkezési gyakorlat deformálhatóságára is.

A népbírósi tanácsok megfélemlítését, a közvélemény esetleges kritikájának megakadályozását is célozták azok az eljárások, amelyeket a korábbi politikai hatalmi elit igazságügyi vezetőivel, bírúival szemben folytattak le, kiegészítve az igazolási és B-listás eljárásokat, valamint az internálásokat.

Az igazságügyi tárca négy vezetőjét tartóztatták le: dr. Zsitvay Tibort, dr. Mikecz Ödönt, dr. Antal Istvánt és dr. Budinszky Lászlót. A Budapesti Népbírósi (1945. december 12-én) és a NOT (1946. február 26-án) kihirdetett ítéletei után dr. Budinszky Lászlót 1946. március 9-én kivégezték. A mindkét fokon (1946. április 5-én és augusztus 31-én) halálraítélte dr. Antal Istvánnak a köztársasági elnök, Tildy Zoltán 1946. október 14-én kegyelmet adott. Az eljárás idején Nyugatra menekült dr. Zsitvay Tibor elítélése törvénysértő volt. A Budapesti Népbírósi elöb (1946. június 1-jén) 2 év 6 havi, majd már távollétében a NOT (1948. június 15-én) nyolc évi fegyházbüntetésre ítélte. A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága 1992. november 9-én felmentette a vádak alól. A felsőházban számos alkalommal náciellenes beszédet tartó dr. Mikecz Ödön "ügye" a politikai rendőrségen "maradt".

A nyilaskeresztes országlás idején, a Magyar Királyi Kúria élére ki-nevezett, s 1944. november 14-én esküt tett dr. Szemák Jenőt a Budapesti Népbíróság 1948. május 29-én, távollétében 15 évi fegyházbüntetésre ítélte. A közvélemény előtt azonban nem vált ismertté, hogy elődjét, az 1944 nyarán nyugdíjba vonult dr. Töreky Gézát — az 1919-1944 közötti időszakban üldözött szélsőséges, diktatórikus gyakorlat bevezetését óhajtó erőkkal szembeni fellépés legkövetkezetesebb képviselőjét — a nyilaskeresztesek 1944 novemberétől 1945 februárjáig “házi őrizet”-ben tartották. A világháború után a nyilasok elleni ítéleteit elhallgatták, összemosva az 1944. október 15-én hatalomra juttatott rendszer torz politikáját elődje negyedszázadával. Dr. Töreky dr. Szemákhhoz hasonlóan nem tért vissza Nyugatról Magyarországra.

Az igazságügyi tisztviselők, jogalkalmazók 15 százalékát bocsátották el 1944/1945 fordulójától 1946 közepéig. A “B-listázott”-ak 2 százalékát tették ki a bírák, ügyészek és igazságügyi alkalmazottak. A helyzet esetenkénti anakronisztikus voltára utal, hogy amíg az igazságügyi tárca egyes népbírák, népügyészek ellen eljárásokat kezdeményezett, tanácselnököket függesztett fel, addig a politikai rendőrség túlkapasát is jelezni volt kénytelen dr. Kovács Kálmán igazságügyi államtitkár, a dr. Erdei Ferenc belügyminiszterhez küldött levelében, 1945. augusztus 31-én. Megállapítása szerint “nap-nap mellett tapasztalom, hogy a politikai rendőrség népügyészeket, államügyészeket, bírákat letartóztatásba helyez. A fenti jogszabályellenes gyakorlat az igazságszolgáltatás tekintélyét súlyosan sérti, a népbíráskodást pedig valósággal megbénítja.”

Mindezek ismeretében, 1946. november 7-én a kisgazdapárti igazságügyi államtitkár megnyilatkozása figyelemkeltő volt, aki szerint a bírák és ügyészek “sohase felejtsek el, hogy kilencmillió magyarnak ítélkeznek. A bírói és ügyészi testület maradjon távol a politika élet hullámveréseitől.” A két megnyilatkozás között a határokon túl és belül, s főként ez utóbbi esetben az igazságszolgáltatás során történtek ismeretében rögzíthető, hogy dr. Pfeiffer Zoltán nem véletlenül kiáltott “Megállj”-t. Hiába.

A magyarországi népbíráskodás 1956 őszéig

A második világháború okozta rendkívüli helyzet, a megbomlott közbiztonság és közrend védelme átmeneti szükségé tette a különleges rendelkezéskötést. Az viszont, hogy az ily célból kiadott jogszabályok keretrendeletek voltak, az értelmezés széles lehetőségét biztosították az ez ügyekben ítélkező különbíróságok számára, beleértve az esetlegesen kiszabható, megtorló jellegű, kivételesen súlyos ítéleteket is. A pártpolitikai küzdelmekből befolyásolt bíráskodás során számos klasszikus jogelvet sértettek meg. A büntető igazságszolgáltatásban a törvények mellett — és esetenként helyettük —

a miniszterelnöki rendeletek sajátos buktatókat teremtettek a jogalkalmazóknak, s az adott politikai helyzethez történő alkalmazásuk révén, sértve (mint Nyugaton) a “nullum crimen sine lege” elvét, lényegében különböző társadalmi-foglalkozási csoportok stb. megfélemlítésének eszközévé váltak.

A különbíróságok pártérdekeket kifejezésre juttató és képviselő tanácsainak létrejöttével lehetőség nyílt arra, hogy az igazságszolgáltatás olyan politikai fegyverré váljék, amely nem csupán az elkövetett cselekményekkel szembeni védelmet szolgálta, hanem alapvetően a politikai érdekeknek rendelődött alá. Köztudott, hogy a (bármilyen nevet viselt) politikai rendőrség és a katonai nyomozó szervek egy párt, a kommunista párt általi kisajátítása eleve ellentétes volt az állam védelmével. Kiváltképpen miután irányításuk egy maga elé külön célokat tűző pártvezetés kezébe került. Ennek függvényeként torzult el — még ha lassabban is — s vált a pártérdek “kihirdető”-jévé a “bírói eljárás” azzal, hogy a különböző okokból szervezett tanácsok (korabeli helyesírással) “különtanácsok” létrejöttével egyre kevesebb “büntetni való” maradt a hagyományos, szerves fejlődés során kialakult bírósági szervezetben ítélkezőknek. Ez nem csupán a háborús és népellenes ügyekben, hanem az 1946: VII. tc.-ében megjelölt esetekben, a gazdasági rend védelmében, a statáriális perekben is tetten érhető.

Ugyanakkor a Közép- és Délkelet-Európa országaihoz hasonlóan alakult magyarországi katonai műveleteket követően, az 1944/1945-ös folyamatban lezajló eseménysorozat közepette bontakozott ki — a kor publicisztikai megfogalmazása szerint — a “fasisztamentes Magyarország” megteremtését célzó komplex “számon kérő” rendszer, valamint az egyre fokozódó, problémákkal teli, már annak idején is súlyos kritikákat kiváltó működése.

A “fasiszta maradvány”-ok felszámolásának folyamatában — az igazolási eljárás, az internálás, a német kitelepítés, a népbíráskodás során — nem csupán azokat vonták különböző közigazgatási és bírósági eljárások hatálya alá, akik bűncselekményeket követtek el, hanem azokat is, akik a részben emigrációs, illegális, majd legális körülmények közepette megfogalmazott antifasiszta jellegű, következetes forradalmi átalakulás megvalósításának esetleges vagy vélt ellenzői lehettek. Nem csupán azokat marasztalták el, akik az 1944/1945-ös változásokat megelőző politikai szisztémákban bizonyíthatóan torz, emberellenes politikát valósítottak meg és bűnöket követtek el, hanem olyanokat is, akiknek háborús és népellenes bűnössé minősítése törvénytelen, elítéltetése-meghurcolása jogtalan volt.

A politikai rendőrség, valamint a HM Katonapolitikai Osztálya 1945 februárjától-márciusától tartóztatta le azokat a személyeket, akiket — ha ügyükben vádemelésre okot adó cselekményeket találtak — átadtak a népügyészségeknek. A “fasiszta maradvány”-ok felszámolásának ügyészi és bírói szakaszában a népügyészségek és népbíróságok vettek részt. A magyarok által elkövetett háborús bűnök megtorlásáról V. M. Molotov már 1945. január

Akkor, midőn dr. Valentiny Agoston, az Ideiglenes Nemzeti Kormány igazságügyi tárcájának vezetője Debrecenben még csak a népbíróságok jogkörének kidolgozásáról nyilatkozhatott.

Az e helyütt nem részletezett hazai és külföldi állásfoglalásokat követően, a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front programjának megfelelően, kormányhatározat alapján szerveződtek meg a magyar népbíróságok. A későbbi igazságügyminiszter, dr. Ries István szerint a tételesen megkülönböztetett háborús és népellenes bűncselekmények alkalmazása a gyanúsítottak felelősségre vonásakor lehetővé teszi a gyors és teljes elégtételyújtást. A népbíráskodás dr. Ries megközelítése alapján "voltaképpen egy per, mely technikai szempontokból bomlik különböző perekre".

A nemzetközi kötelezettségek is szükségessé tették, hogy a belpolitikai kormányzó erők — koalíciós alapon — fellépjenek mindazokkal szemben, akik felelősek voltak a háborús vereségért. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 81/1945 (II. 5.) ME sz. rendeletével felállított népbíróságok külön politikai bíróságként funkcionáltak, s egyrészt a korábbi törvények által is közönséges bűncselekménynek minősített esetek elkövetőit, másrészt azokat vonták felelősségre, akiknek cselekményeit maga a rendelet minősítette bűncselekménnyé. E két kategória, elsősorban dr. Réczey László (szegedi ügyvéd) kodifikációs tevékenységének következményeként a "háborús" és "népellenes" bűnösök megkülönböztetést kapta. (A "népellenes" kategória forrásaként egyértelműsíthető a '30-as évek szovjetunióbeli előzménye, a "nép ellen-sége", a "â ää îä îä" kifejezés.)

A halálbüntetést a fiatalkorúak esetében, az immár módosításokat tartalmazó, 1440/1945 (V. 1.) ME sz. rendelet tette lehetővé 1945 május elsejétől, kimondva, hogy ennek feltétele az, hogy a fiatalkorú a büntett elkövetésekor már betöltse 16. életévét.

A "nullum crimen sine lege" elvét figyelmen kívül hagyták e "belső jog" kodifikálásakor. Ennek számos oka volt, pl. az, hogy a második világháború alatt a hadviselő államok jogszabályai által büntettnak nem minősített, esetenként pedig elvárt vagy megkövetelt cselekményekért felelősségre vonás nem következhetett volna be. (Sok szaktekintély szerint a fenti elv a nemzetközi jogban nem sérült.)

A népbírák megfogalmazásai, minősítéseik esetenkénti politikai színezete komoly jogértelmezési feszültségek forrása lett. A nyomozó hatóságok, a népbíráskodások és a népbíróságok összetétele, a második világháború családot (különböző okokkal) csonkító eseményeinek következményei, a napi politikai küzdelmeknek a népbíráskodás mindkét fokán jelentkező hatása kitörölhetetlen nyomokat hagyott az 1945: VII. tc. hatálya alá tartozó ügyek dokumentációjában, végül ítéleteiben. A fizikai vagy lelki presszió hatására tett "beismerő vallomás"-ok — "Beismerem, hogy fasiszta beállítottságú

voltam" kezdetű "vizsgálati" jegyzőkönyvek — éppúgy ezek sorába tartoztak, mint a hamis (a vád vagy a védelem érdekeivel azonos) tanúvallomások. Éppúgy ismertek az alaptalan vádaskodásokat tartalmazó feljelentések, a meg nem, vagy másképp, esetleg más elkövetőkkel történt eseményeket gyanúsításként tartalmazó vádiratok, mint a perek vádlottjait a "katonás" tárgyalásvezetéssel megfélemlítő tanácselnökök, a történelmi tények szabatos kezelése, majd a sajátos interpretáció okozta problémák a tényállásokban, a valótlanságoknak helyt adó első-, másodfokon kihirdetett határozatok stb. És így tovább...

Dr. Ries István szerint "a népbíráskodás a nemzet pere megrontóival szemben". A "megrontók" tételes megkülönböztetését a 81/1945 (II. 5.) ME sz. alaprendelet, továbbá május elsejei módosítása, majd végül két újabb kiegészítő rendelet egységbe foglalt jogszabályaként az 1945: VII. tc. tartalmazta. Azon túl, hogy a "fasiszta maradvány"-ok felszámolásának folyamatában az e törvénynek érvényt szerző népbírósági tanácsok a rájuk rótt feladatokat végrehajtották, nem hagyható az sem figyelmen kívül, hogy ezekben a perekben, a bennük elítéltek ügyeiben számos mód nyílt törvénytörés közbeavatkozásra, a népbírák "túlteljesítettek"...

Magyarországon 25 népbíróság szerveződött, számos helyen ítélkezett ezeknek ún. kihelyezett tanácsa. Létrejött, de nem hozott egyetlen határozatot sem a Berettyóújfalvai Népbíróság, míg Makó, Mátészalka, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye, Salgótarján és Szentes népbíróság felállítására vonatkozó kérelmét elutasították. Az első ítéletet a Budapesti Népbíróság elnöke (a hadbíró százados) dr. Major Ákos (mint a Budapesti Néptörvényszék vezetője) hirdette ki 1945. február 3-án.

A népbíróságok feladatuk elvégzését követően fokozatosan szűntek meg, legutoljára Szegeden. Működésük három nagy szakaszra osztható: az első időszak 1945 és 1946 tavasza között volt, ekkor végezték el a munka dandárját, amit 1948 januárjában 15 népbíróság megszűnése bizonyít. 1949 tavaszáig tart a következő periódus, ekkor azok fejezték be tevékenységüket, amelyek a korábban megszűntektől a legkevesebb folyó ügyet vették át, végül 1950 tavaszára, a már koncentrált népbírósági rendszer utolsó tanácsai is befejezték ítélezésüket. A folyamatban maradt ügyeket a büntetőtörvényszékek (és jogutódaik) vették át.

A népi "jogszolgáltatás" értékelése csak a népbíráskodások tevékenységének áttekintése után végezhető el. A népbíróságok ítélezésének lezárultakor rendelkezésre állt adatok szerint 90 551 főt állítottak a nyomozó hatóságok a népbíráskodások elé. Közülük 87 417 fő ügye 1950. április elsejéig lezárult. Vádat emeltek 42 066 fővel szemben, a többi esetben (itt nem részletezett okok miatt) az eljárásokat megszüntették. Minden második gyanúsított ügye vádemeléssel zárult le. A radikális, szélsőséges nyomozati,

“vizsgálati” tevékenységnek nem csupán ez a bírálata, hanem megalapozatlanságra utal az is, hogy 23 939 főnél — állásfoglalása előtt — pótnyomozást tartott szükségesnek a népügyészség.

Az 1945: VII. tc. alapján a népbíróságok 59 429 fő ügyével foglalkoztak 1945. február 3. és 1950. április elseje között. Elmarasztaló ítéletet kapott 26 997 személy, azaz a népügyészségek elé állítottak 1/3-át ítélték el. Ebben az időszakban a nem jogerősen halálraítélt 477 fő közül 188 személyt kivégeztek¹³.

Szabadságvesztés büntetések

1 évig terjedő	12 629 fő	46,77 %
1 — 5 év közötti	9 366 fő	34,69 %
5 — 10 év közötti	1 355 fő	5,01 %
10 — 15 év közötti	481 fő	1,78 %
életfogytiglan tartó	167 fő	0,61 %
internálásra ítél	16 fő	

Kényszermunka büntetések

3 évig terjedő	249 fő	0,92 %
3 — 5 év közötti	548 fő	2,02 %
5 — 10 év közötti	603 fő	2,23 %
10 — 15 év közötti	576 fő	2,15 %
életfogytiglan tartó	315 fő	1,16 %

A pótnyomozási adatok, az elmarasztaló ítéletek és a gyanúsítottak egymáshoz való viszonya jelzi, hogy a koalíciós bírák ítélkezése nem volt könnyű. A népbírósági tanácsokba delegálták a népbírákat. Így vált a népbíráskodás a pártpolitikai csatározások színterévé.

¹³Magyar Országos Levéltár Jelenkori Gyűjteménye XIX — E — 1 — Z. 0090/1951. Feljegyzés.

Az igazságügyi tárca TÜK dokumentációja szerint jogerősen 315 főt marasztaltak el az 1945: VII. tc. hatálya alá tartozó büntett elkövetése miatt halálbüntetésre (akik közül 227 főt kivégeztek, míg 88 fő kegyelmet kapott) 1951. február 24-ig. A végrehajtott ítéletekre vonatkozó adatsor elfogadható, mert több mint az összegzés adata — 188 fő — 1950 áprilisában. Mindez összefüggött a büntetőbíráskodás szigorodásával.

Már 1945 szeptemberében úgy nyilatkozott az új igazságügyminiszter, dr. Hies István, hogy a népbíráskodás “a követelményeknek nem felel meg”. Felvetette, ha a tettes “értelmiségi”(!), a népügyészek szerezzék be életrajzát, derítsék ki személyi körülményeit, műveltségét, osztályhelyzetét, mutassák be a szélsőjobboldali mozgalmakkal való kapcsolatát. A kétkezi munkások, földművesek, törpebirtokosok, kisiparosok stb. — mint tettesek — esetében, ha a nyilaskeresztes mozgalommal kapcsolatuk csak alkalmoszerű volt, a fasista demagógia hatását emelte ki a szociáldemokrata igazságügyminiszter. Azoknál pedig, akik “népellenes nézeteiket revideálták”, meg kellett szüntetni az eljárást. (Dr. Ries választások előtti állásfoglalása a másik munkáspárt politikájával rokonítható, azzal, amit a kommunisták már a nyár folyamán elfogadtak az ún. “kisnyilas”-ok kérdésében.)

1945 októberétől szállították haza Nyugatról az ún. háborús főbűnösöket. A nyomozati eljárások után a Budapesti Népügyészség vádiratait a Budapesti Nép bíróság bírálta el. Dr. Sulyok Dezső neves ügyvéd, a polgári demokrácia elkötelezett híve szerint közülük kettő — dr. Bárdossy László és dr. Imrédy Béla, a két korábbi kormányfő — volt “jelentős személyiség”. Külön-külön eljárásban marasztalták el őket a budapesti népbírák, 1946. január 10-én, illetve február 28-án végezték ki őket. Az ugyancsak jogerősen halálraítélt, a zsidóság deportálásában bűnös két belügyi államtitkár, Baky László és dr. Endre László, valamint miniszterük, Jaross Andor kivégzését 1946. március 29-én, illetve április 11-én hajtották végre. A “nemzetvezető” Szálasi Ferencet, továbbá “kormányá” tagjait (Beregfy Károlyt, Gera Józsefet és Vajna Gábort) 1946. március 12-én, további társaikat (Csia Sándort, br. Kemény Gábort és Szöllösi Jenőt) március 19-én akasztották fel. Sztójay Dömét és “Quisling”-kabinetjéből több társát (Reményi-Schneller Lajost és Házás Lajost) 1946. augusztus 24-én vezették bitó alá. Az ún. háborús főbűnösök sorában utolsóként Jány Gusztáv vezéreztetést állították népbírái elé, 1947. november 28-án végezték ki (1993 őszén a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága rehabilitálta).

Az 1946. január 11-én (az újvidéki vérengzésért felelős és ezért) halálra ítélte Grassy József és Zöldy Márton sorsa — kiadatásuk után — Jugoszláviában, 1946 őszén teljesedett be, miként Feketehalmy-Czeydner Ferenc tábornoknak és vitéz Szombathelyi Ferencnek, a Magyar Királyi Honvéd Vezérkar főnökének is (akit 1994 tavaszán a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága rehabilitált).

Annak idején az ún. főbűnös perek nagyobb politikai viharokat nem váltottak ki. Sőt, az amerikaiak által hazahozottak ügyeihez képest sokkal komolyabb polémiát okozott az első, elítélt háborús főbűnös, a Magyarországon letartóztatott Meskó Zoltán elleni eljárás. Őt nem tetteiért marasztalták el, hanem azért, amit nem tett. Nevezetesen: nem tiltakozott dr.

Bárdossy László kormányfő parlamenti, a Szovjetunióval a hadiállapot beálltát bejelentő megnyilatkozásával szemben. Nem azért ítélték el, mert ő volt az első, ún. Hitler-típusú párt megalapítója Magyarországon, hanem mert nem volt elég demokrata. Az országgyűlésben, 1941-ben jelen volt baloldali és egyéb pártok honatyáit "elvárt" cselekedetük elmaradása miatt nem marasztalták el. Sőt, közülük 1944 decemberében többen az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagjai lettek. A Népbírók Országos Tanácsa dr. Bojta Béla vezette tanácsa — apolitikusan, a kommunisták által heccelve, az "utca hangja"-ra hallgatva — akarva-akaratlan felettük is "ítéletet" hozott.

Ezzel szemben az ún. tömegperekben határozatot hirdető népbírói tanácsok állásfoglalását jelentősen motiválta, hogy az előttük folyt eljárásokban számos zsidó származású népjogász vett részt, illetve népbíró ítélt. Ennek láttán terjedt el: 1945-ig a zsidók felett a magyarok, most a magyarok felett a zsidók ítélték. A vagyoni vitákkal még fokozódott a helyzet. A deportálásból, munkaszolgálatból visszatértek antifaszizmusának érvényesítésekor a közelmúlt át- és túlélése, s nem a korábban szerzett jogi képzettségnek megfelelő tudás vált meghatározóvá. A hetekkel-hónapokkal korábban még diszkrimináltak közül sokan nem tudták magukat túltenni a történeken, s a törvény szellemével ellentétesen vádoltak, ítélték. Miként a feljelentők, úgy a vád és a védelem oldalán tanúskodók között sokszor a valóságot meghaladva jelentkezett a bosszúvágy.

Nem kis nehézséget okozott az is, hogy például az ország legjelentősebb népbíróságán, a fővárosban szolgálatot teljesítő ún. laikus népbírók felkészültsége jelentősen eltért egymástól. A munkáspártok alacsonyabb képzettségű népbírói pártjaik álláspontjának maradéktalan elfogadtatására törekedve, a kíméletlen számonkérést sürgették, a ténylegesen elkövetett cselekményekkel arányos, jogszerű megtorlás helyett súlyosabb ítéletek meghozatalát, majd kihirdetését követelték.

Minderről sok-sok esetben adott hírt a népbírói tárgyalásokról kritikus tudósításokat közlő sajtó. A nehézségeket fokozta, hogy számos alkalommal különböző, néha jelentősen eltérő tartamú ítéleteket hirdettek ki a népbíráskodás egymás felett álló fórumai. A Népbírók Országos Tanácsának bírái mind szakképzett jogászok voltak, s tudásuk alapján joggal minősíthetők az objektivitás mércéjének a "pártbíró"-ként aposztrofált népbírókkal szemben. A NOT bírójának tevékenységét a tárca vezetője úgy jellemezte, hogy "ott nem ítélték, nem megtorlás, hanem nagyon szép formában való háborús és népellenes bűnös-mentés folyik".

Dr. Ries elmarasztaló álláspontja nem fogadható el, alapja a népbírók-ról alkotott rendeletek, valamint az azokat összegző 1945: VII. tc. ellentmondásaiban lelhető fel. Az első fokozatú ítéletek tanácsok a legszükségesebb határozatokat hozhatták meg annak tudatában, hogy majd a népjogász, valamint a védő vagy elítélt (zömében mindkettő) fellebbezésére

vagy enyhítésért nem egyhangú döntés esetében, mert ekkor fellebbezési tárgyalás lesz. (Ráadásul öt év alatti elmarasztaló ítélet esetében a népjogásznak "hivatal"-ból fellebbeznie kellett.) A fellebbezési eljárást lefolytató NOT bármely jogerős határozata viszont a per kimenetelében érdekeltet maga ellen uszíthatta. Amíg a laikusok ítéltetésére alapított népbírók ítélete a "fasizmus felett aratott győzelem"-nek számított, addig a NOT enyhítés esetében a "hivatásos fasisztamentők" gyülekezőhelye címkét kapta. Sőt, ha "kisnyilas" vádlottak esetében súlyosbított (az MKP által elvárt felmentő, de legalább enyhítő ítélet helyett), akkor még jobban fokozta maga ellen a munkáspárti bírálatot.

Az a tény, hogy a Népbírók Országos Tanácsa az eleje került ügyekben 1946 végéig a súlyosbításokhoz képest háromszor annyi enyhítést hozott, sőt 1947-ben közel négyszeresét (3,7), 1948-ban viszont már csupán 1,1-szeresét, míg 1949-ben közel kétszeresét (1,8), jelzi, hogyan csökkent a kvalifikáltabb népbírók ítéltetésére népbírók száma, s nőtt a korabeli "jogegység". A NOT bíróját ért bírálat továbbá azért is megalapozatlan, mert minden népbírói ügy került eléjük. A perek tanúsága alapján rögzíthető, hogy az antifaszizmust sokszor cégerül használó, pártpolitikai álláspontoktól behatárolt radikalizmussal szemben a Népbírók Országos Tanácsa — sokszor a Szövetséges Ellenőrző Bizottság szovjet képviselőinek nyílt, kényszerítő jellegű beavatkozási kísérletei ellenére — a körülményekhez képest a törvénykezés tisztaságát igyekezett védeni.

A népbírói fórumoknak a (polgári) politikától való függetlenítését, a munkáspárti igényeknek megfelelő átalakítását szem előtt tartva (azaz a polgári erők érdekvédelmének lehetőségét kizárva) fogadták el a honatyák az új jogszabályt, s lépett hatályba az 1947: XXXIV. tc. Ennek 12. §-a módosította mind a népbírók, mind a NOT tanácsainak szervezetét. Az elsőfokú népbírók tanácsaiból kimaradtak a szakszervezeti és polgári demokrata párti népbírók. Ezzel az intézkedéssel azonosra vált az 1945: VII. tc. és az időközben, más célokból megalakított és az 1946: VII. tc.-ében foglaltak védelmét célzó tanácsok pártpolitikai (illetve strukturális) összetétele. A népbírók háborús és népellenes bűntettek elkövetésével vádolt személyek ügyeiben eljáró tanácsai immár a "különtanács"-okhoz hasonló összetételben ítélték. A NOT-nál a négy, koalíciós párti népbíró mellé tanácselnököket jelölt ki a tárca vezetője, megbízatásuk fél évre szólt.

Számos, a Magyar Köztársaság hatóságai által a magyar népbírók előtt felelősségre vonás érdekében tett előterjesztést, a háborús vagy népellenes bűncselekmény elkövetésével gyanúsított személyre vonatkozó kiadatási kérelmet nem teljesítettek a megkeresett államok hatóságai, és így nem állíthatták őket magyar népbírók elé. Ugyanakkor a jugoszláv és a román kéréseknek a magyar szervek eleget tettek. Sőt, néha szóban előadott kérelmeket is teljesítettek. A szovjet megszálló hatóságok nem terjesztettek

gokban — Jugoszláviában, Romániában és a Szovjetunióban — a magyar népbírók korábban hozott ítéleteinél — sokszor súlyosabb ítéleteket hirdettek ki (hajtottak végre), s ismertek olyan esetek is (nem kevés), amikor a magyarországi szervek "vizsgálat"-ainak letartóztatottjait hurcolták határon túlra, majd marasztalták el őket.

A kiadatási eljárások lebonyolítója a politikai rendőrség volt. Legismertebb törvénysértése akkor következett be, amikor Szombathelyi Ferencet a jugoszláv szerveknek átadta. A magyar katonapolitikust a baloldali pártok (sajtó útján közvetített) kísérletei, szélsőséges uszítása ellenére a NOT nem ítélte halálra. Életútjának vége — egyfajta "harmadfokon" — azonos lett annak a Grassynak és társainak sorsával, akiket az újvidéki "hideg napok" miatt 1944-ben ő kívánt felelősségre vonatni.

Az ÁVO 1946 őszi létrejöttét követően a felmentett — immár nem gyanúsított, hanem a népbírók által ártatlannak minősített — személyeket vissza kellett kísérni a politikai rendőrséghez, ahol (folytatva a korábban kialakított törvénytelen gyakorlatot) elrendelheték internálásukat, egyfajta kommunista kritikáját adva a népbíráskodásnak...

Miután a háborús bűntettek nem évülnek el, 1950 és 1956 októbere között is folyt a háborús és népellenes tettek elkövetésével megvádoltak ügyeiben bírósági eljárás a megyei (fővárosi) bíróság immár népi ülnökökkel ítélkező tanácsai előtt. 1956. október 23-ig jogerősen 1469 főt marasztaltak el. Így 1945 eleje és 1956 ősze között háborús és népellenes bűncselekményekkel vádoltan, első fokon 28 459 főt marasztaltak el Magyarországon. Az 1956. november 4-e után indított ilyen jellegű ügyek száma már minimális volt, legismertebb közülük a '60-as évek végén tárgyalt ún. zuglói nyilasok pere volt.

1	2		3	4	5		6	7	8		
	Összes személy	Befejezett	Folyamatban maradt	Ítéletek		Egyéb lezárás	Marasztalták a bírósági eljárás során	Marasztalták a bírósági eljárás során			
				marasztaltó	felmentő			Halál	Szabadigyevesítés bírtetések		
Baja	1 015	978	37	576	267	107	1	-	377	183	2
Balassagyarmat	565	534	31	243	238	49	-	-	145	85	4
Beregyóújfalú											
Budapest	24 835	23 536	1 299	11 884	5 669	5 787	384	146	4 082	4 558	874
Debrecen	2 941	2 593	348	1 375	729	489	9	5	878	405	29
Eger	723	668	55	196	302	125	-	-	69	89	15
Esztergom	476	443	33	211	44	188	1	-	96	80	13 ⁹⁹
Győr	3 769	3 607	162	1 497	966	961	21	13	918	458	50
Gyula	1 610	1 579	31	655	390	525	-	-	394	231	13
Kalocsa	801	770	31	403	179	164	-	-	307	60	6
Kaposvár	1 628	1 397	231	801	441	155	8	3	536	156	23
Kecskemét	1 069	986	92	377	350	238	6	4	173	132	32
Miskolc	1 783	1 669	114	917	526	190	23	10	286	337	95
Nagykanizsa	792	746	33	415	220	106	1	-	248	125	3
Nyíregyháza	538	503	35	251	140	69	6	-	77	109	15
Pécs	4 716	3 627	315	1 803	833	733	4	4	1 164	473	37
Sárorraljánhely	324	278	46	130	141	4	1	1	70	46	8
Sopron	1 480	1 434	46	700	498	239	1	-	378	280	6
Szeged	4 227	4 097	130	1 863	972	1 262	6	2	928	710	45
Széksárd	1 048	1 028	20	445	365	179	1	-	316	84	18
Székesfehérvár	1 090	1 065	25	670	308	87	2	2 ¹⁸	445	188	6
Szolnok	610	587	23	283	148	135	-	-	90	112	27
Szombathely	1 896	1 841	55	705	538	585	-	-	342	288	25
Veszprém	1 016	890	104	349	295	219	-	-	195	120	3
Zalaegerszeg	477	466	11	248	168	48	2	-	115	97	6
Összesen/fő ¹³	59 429 ¹⁶	55 322	3 307	26 997	14 727	12 644 ¹⁷	477	188	12 629	9 366	1 355
Százalékban				100 %			1,76	0,7	46,77	34,69	5,01

	8		9		10		11	
	Marasztaló ítéletek a büntetés mértéke szerint				Működés kezdete 1945	Működés vége	Jogiudáso	
	Szabads. veszítés		Kényszermunka büntetések					
	10-15	Életfogy.	-3	3-5	5-10	10-15	Életfogy.	
Baja	-	-	-	-	11	2	-	Szeged
Balassagyarmat	-	2	1	4	2	-	-	Budapest
Berettyóújfalú								
Budapest	343	141	128	341	348	441	248	Budapest
Debrecen	11	1	2	5	10	5	5	Budapest
Eger	2	-	-	9	9	1	-	Debrecen
Esztergom	-	-	-	13	9	-	-	Budapest
Győr	13	2	2	2	22	19	7	Budapest
Gyula	2	-	1	2	7	4	1	Győr
Kalocsa	-	-	2	1	3	1	-	Szeged
Kaposvár	9	1	32	18	12	3	-	Kecskemét
Kecskemét	5	1	2	3	6	13	3	Pécs
Miskolc	47	12	16	23	39	24	2	Budapest
Nagykanizsa	-	-	1	-	5	5	4	Debrecen
Nyíregyháza	9	1	4	19	8	3	-	Pécs
Pécs	4	-	13	21	27	5	5	Debrecen
Sáraljaiújtelep	1	-	-	-	3	1	-	Pécs
Sopron	7	-	4	6	8	6	4	Miskolc
Szeged	13	2	5	36	16	16	11	Győr
Szekszárd	-	2	-	11	8	3	2	Szeged
Székesfehérvár	-	-	7	1	7	2	2	Pécs
Szolnok	6	2	8	12	17	7	2	Budapest
Szombathely	8	-	10	8	18	4	2	Budapest
Veszprém	-	-	10	6	7	7	1	Győr
Zalaegerszeg	1	-	1	7	1	4	1	Győr
Összesen/fő	481	167	249	548	603	576	315	Szombathely
Százalékban	1,78	0,61	0,92	2,02	2,23	2,15	1,16	

Az öreg kontinensen folyt népbírászkodás során kihirdetett ítéletek összefüggtek — szinte kivétel nélkül valamennyi országban — az ellenállási mozgalom tevékenységével. Így a számonkérést meghatározta az illető országokban volt ellenállási mozgalom ereje, az adott állam szélsőjobboldali radikális politikai erőit felszámoló folyamat eltérő módozata. Ugyanis több országban már a partizánharcok során életükkel fizettek a kollaboránsok, a helyi "fasizmus" vezeték.

Angliában a felségárulással vádolt és kivégzett két bűnös ügye mellett 48 olyan ítélet is született, amelyben szabadságvesztés büntetést róttak a vádlot-

¹⁴Az 1945. VII. tc. alapján népbíróság elé állítottak.

¹⁵Az összes (befejezett és folyamatban maradt) ügy vizsgálatakor vált ismertté, hogy a csatolt adatok között Kecskemétnél 9-cel több, míg Nagykanizsánál 13, Pécsnél 774, Veszprémnél 22-vel kevesebb személy adatát közölték. Így a folyamatban maradt ügyekben lévők száma 800-nál kevesebb.

¹⁶Az ítéletek megoszlásánál a marasztaló ítéletek itt közölt összesített adata több személyre vonatkozik, mint a 8. rovatban. Egyrészt több esetben az összes marasztaló ítélet tartalmazza a távol lévőkkel szemben hozott ítéletet (Egernél 2, Zalaegerszegnél 13, míg Szegednél 19 a távol lévő; Budapesten a 8. rovatban nem szerepel a 16 internálásra ítélt személy, itt viszont igen). Másrészt több esetben a statisztikai adatközlés pontatlan volt. (Debrecennél 15, Győrnél 3, Kalocsánál 23, Kecskemétnél 2, Nagykanizsánál 23, Pécsnél 50 fővel több szerepel, míg Szegednél ez további 56, Székesfehérvárnál pedig 11 főt jelent.)

Külön említést érdemel Győr. A NOT-hoz továbbított évenkénti statisztikai jelentések vizsgálatakor kiderült, hogy az 1949. évi összesített adat hibás, mert az kisebb az 1948. évinél. Kerek 500 fővel közöltek kevesebbet 1949 végén, 997-et 1497 helyett. A hiba korrigálva lett. A 26 997 elmarasztalt tartalmazza egyrészt az internálásra mint főbüntetésre, valamint a távollétükben nem jogerősen elítélteket, másrészt azok adatait, akik a statisztikai adatközlés hibái miatt a 8. rovatban külön-külön nincsenek. Ez 218 esetben volt bizonyítható. Mindössze 13 főnél nem lehetett a hibaforrást megtalálni, azaz ennyi a különbség.

¹⁷Az "egyéb módon befejezett ügyek"-ben lévőkre vonatkozó adatok a legpontatlanabbak. Ennek oka az, hogy itt vannak a kitelepítettek is, akik miatt akadozott az adatközlés.

¹⁸A Székesfehérvári Népbíróság halálos ítéleteinek alakulására nincs adat.

¹⁹Az Esztergomi Népbíróság statisztikai jelentésében 5-15 év kényszermunka büntetést jelzett. A Budapest Főváros Levéltárában őrzött büntetőperes iratok alapján ezek pontosíthatók voltak.

²⁰A közölt táblázat forrásait a Magyar Országos Levéltár Jelenkori Gyűjteménye őrzi. Népbíróságok Országos Tanácsa iratai. Ügyforgalmi kimutatások 1945-1950.

állították népbíróság elé (közel 3000 kollaboránst már a második világháború alatt likvidáltak), egyes források pedig mintegy 55-77 ezer szabadságvesztés büntetés kiszabásáról tesznek említést. Hollandiában 1947 január végén már 11 320 ügyről tudtak, végül több mint 50 ezer személyt marasztaltak el szabadságvesztés büntetésre, a mellékbüntetések száma százezer körüli volt. Franciaországban a dán kollaboránsok tízszereze, közel 4000 fő nyerte el méltó büntetését a maquisardoktól, s 40-50 ezer szabadságvesztés büntetés mellett több mint 70 ezer mellékbüntetését is kiszabták a népbíróságok. Dániában 13 és félezer népbírósági ügy keletkezett, 400 kollaboránst az ellenállók végeztek ki. Olaszországban 3-4 ezer ítéletet hirdettek ki a bírák, de az 1946 októberi amnesztia során több mint 50 ezer internáltat szabadlábra helyeztek. Ausztriában 130 ezer eljárás indult náciuk ellen. A 23 ezer ítéletből 13 ezer súlyosnak minősíthető. A 43 halálraítélt közül 30 főt kivégeztek.

Németországban, a nyugati szövetségesek által megszállt zónákban 5025 szabadságvesztést kimondó ítélet hangzott el; lord Maugham szerint az angol megszállási övezetben 23 ezer főt tartottak fogságban; a Berliner Kurier szerint csak Bajorországban mintegy 1,2 millió ún. náciitlanító pert folytattak le. Nürnbergben 2619 német ellen indítottak eljárást, 658 halálos és 1117 szabadságvesztéses ítéletet hirdettek ki. A szovjet megszállási zónában, majd később a Német Demokratikus Köztársaságban a bíróságok 12 868 főt ítélték el különböző tartamú szabadságvesztés büntetésre.

Bulgáriában 1944. október 6. és 1946 nyara között a 12 ezer letartóztatott gyanúsított közül 10 895 ellen lefolytatták az eljárást. 386 esetben az eljárásokat megszüntették, a 2816 halálos ítéletet 2050 főnél végrehajtották. A régi, politikai vezető elitből kivégeztek egy kormányfőt, 21 minisztert, 68 képviselőt, 3 királyi régenst. 6208 főt meghatározatlan időre vagy életfogytiglan tartó fegyházbüntetésre ítélték, 1485 személyt felmentettek. Más források 2318 kivégzést, 1659 életfogytiglan tartó és 1940 húsz évig tartó szabadságvesztés büntetést említenek. Lengyelországban 1948 elejéig 9449 ítéletet hoztak, ebből 1005 halálbüntetést, míg 981 tíz éven felüli és 7463 tíz éven aluli volt szabadságvesztés büntetést kimondó.

Romániában — miközben Bukarestben megkegyelmezték a 29 halálraítélt ogesszai hóhérnak — a Kolozsvári Népbíróság 1945 nyaráig 481 ítéletet hozott, zömükben távollévő magyarok ellen, akik a népbíróság szerint Romániában háborús bűntetteket követtek el. Sokat közülük az 1945. szeptemberi magyar-román igazságügyi megállapodás alapján kikértek Magyarországtól. A magyar szerveknek átadott, kékszínű, gyenge minőségű papíron készült dokumentumok tartalmazták a vádpontokat, valamint a már kihirdetett ítéletet is. Az 1951-ben Magyarországon törvénytelenül kivégzett, 1989-ben rehabilitált Kozma István altábornagy esetében fényképet is csatoltak a "dokumentációhoz". A több tisztvárosa jelenlétében mikrofon

melletti álló katonáival kapcsolatban a tények hátuljára raírtak: "Kozma István fasiszta beszédet tart"...

Csehszlovákiában az osztrákokkal egy időben működő ún. járási bíróságok elé 19 749, illetve a Szlovák Nemzeti Bizottság elé további 145 fő került. A vádlottak harmadát (30 százalék) elítélték, közel felét (47 százalék) felmentették, a többi esetben az eljárást megtagadták. Említést érdemel, hogy az ott folyt népbíráskodás a magyar-csehszlovák "lakosságcsere"-vel is összefüggött. A szlovák népbíráskodásról szóló rendelet 1-4. §-ai alapján "nagy háborús bűnös"-nek minősítettek (családtagjaikkal együtt 73 187 fő) áttelepítésre kötelezettek lettek. Végül azonban 1947/1948 folyamán — miután az említettek ellen, utólagos elítéltetésük érdekében "semmivel alá nem támasztott vádindítványok" készültek, s ezek legtöbbször a szlovák járási népbírósági tanácsok elvetették — mindössze 231 "nagy háborús bűnös"-t "telepítették át" Magyarországra. A "kis háborús bűnös"-ök létszámát családtagjaikkal együtt 1927 főben állapították meg, de nem "telepítették át" őket. 1948 augusztusában újabb 1500 "háborús bűnös" és 3500 családtag "áttelepítésében" született "megállapodás".

Ez a korántsem teljes — kizárólag a főbb jellegzetességek érzékeltetését célzó — nemzetközi adatsorokat tartalmazó összeállítás mutatja, hogy miként zajlott az európai népbíráskodás. Ahogy Magyarországon a németek, úgy másutt a magyarok kitelepítése, elűzése is meghatározta a mindennapos gyakorlatot.

A népbíróságok, törvényszékek által elítélt nevesebb személyek között — a "nürnbergi huszonkettő"-n, a hitleri Németország vezetőin kívül — említhető a román Ion Antonescu marsall, "államvezető", akit 1946. június elsején halálra ítélték és kivégeztek. A csehszlovák politikusok közül a cseh protektorátus államfői tisztségét elvállaló Emil Hácha, volt köztársasági elnököt elítélte a bíróság, és a börtönben halt meg; Jozef Tiso pápai prelátnak, a szlovák bábállam vezetőjének a Pozsonyi Népbíróság ítélete után kivégezték, a pápa tiltakozása ellenére. Az ún. vichy-i kormány vezetőjének, Pierre Lavalnak halálbüntetését végrehajtották, Pétain marsallt életfogytiglan tartó fegyházbüntetésre ítélték a katonai bíróság²¹.

²¹A népbíráskodás külföldi statisztikai adatait számos, de egymásnak sokszor ellentmondó forrás tartalmazza. Dr. Berend György: A népbíráskodás, Szeged, 1948. A. U. Szegediensis, 149-177 (benne pontos forrásokkal). A népbíróságok működése Bulgáriában, Társadalmi Szemle,

Ha a múltat be kell vallani, ha a múltban a meg nem történtet, az el nem követettet (is) "be kellett vallani", akkor a jelen nem elégedhet meg azzal, hogy a felülvizsgálat adta gyér lehetőségekre, a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága büntető bírának határozataira korlátozza az egykor ártatlanul meghurcoltaknak (túlélő hozzátartozóknak) az elégtétel nyújtását.

A közvélemény, valamint a jogásztársadalom jelentős része általában úgy vélekedik, hogy az ún. "súlyos" ítéletek fogalmába az öt éven felüli elmarasztalások tartoznak. A népbíráskodáskor első fokon, nem jogerősen kiszabott szabadságvesztés- és kényszermunka büntetések 84,4 százaléka a nem "súlyos" ítéletek közé tartozott. Minden öt elítélt közül négy ilyen mértékű határozatot kapott. Sőt, valamennyi ítéletből minden második elmarasztalás — 12 629 fő (46,77 százalék) esetében — egy éven aluli szabadságvesztés büntetés volt. A vádlottak annak ellenére részesültek ebben az ítéletben, hogy az őket elmarasztaló népbírák tudatában voltak ítéletük következményének, annak, hogy ezeket a határozataikat a népügyészek hivatalból megfellebbezik, súlyosbítást követelve.

Ha tudjuk, hogy mekkora és érthető indulatok feszültek a világháborút túlélőkben, ha tudjuk, hogy a számonkérés során — kihasználva ezt a szituációt — a munkáspártok nem csupán a bűnökkel valójában elkövetők felelősségre vonására, hanem a politikai hatalmi struktúra átalakítására (is) koncentrálták erőiket (a nemzetközi kötelezettség lehetőségét — fügefalevelét — kihasználva), akkor okkal-joggal merül fel a múlttal való objektívebb szembenézés lehetősége, mi több, szükségessége.

Adorno nem véletlen vetette papírra az Endlösung borzalmaikat ismerve, hogy "Auschwitz után nem lehet verset írni". E híres megnyilatkozásánál "kevésbé" ismert Rákosi Mátyásnak Háy Lászlóhoz, a Magyar Kommunista Párt moszkvai képviselőjéhez 1945. március 5-én írott levelének alábbi részlete: "Rendkívül hátráltatja munkánkat, hogy bár Budapest és a nagyvárosok rendőrkapitányai párttagok, de valamennyi kivétel nélkül kezdő és amatőr. Nem tudom a helyzetet jobban jellemezni, mint azzal, hogy a budapesti politikai rendőrség vezetői[t] én próbáltam kioktatni a nyomozás és vállalatok kezdő alapelemeinek halvány segédfogalmaira." Sikerral tette...

1946. 8-9. sz. 639-641. Szabó Károly — É. Szőke István: Adalékok a magyar-csehszlovák lakosságcsere történetéhez, Valóság, 1982. 10. sz. 90-94. Magyar Országos Levéltár Jelenkori Gyűjteménye, Igazságügy-minisztérium iratai, Törvényelőkészítő Osztály, 648/1945.

²²Politikatörténeti Intézet Levéltára, az MKPKV iratai, 274. f. 10/43. ő. c. Rákosi Mátyás levelezése a párt moszkvai képviselőjével, 1945. február 19. - 1948. május 20. Rákosi Mátyás levele Háy Lászlóhoz, 1945. március 5.

Ha a szétlání rendszer létrehozását, felépítését és mindenkori (utódok alatti) megvédését is szolgáló büntető igazságszolgáltatás megtorló határozatainak semmissé nyilvánítását az 1989/1990-ben (és utána) történtek tették lehetővé a három semmisségi törvénnyel, akkor nem kerülhet meg a háborús és népellenes bűnügyekben ártatlanul meghurcoltak pereinek áttekintését követően az országgyűlési és egyéb konzekvenciák levonása. Az egyéni elbírálást szem előtt tartó olyan törvényi rendezés szükséges, mint az 1963-1989 között elítéltek esetében.

Minderre pedig azért is szükség van, mert a Minisztertanács 3059/1990. számú a "konceptiós büntetőügyek felülvizsgálata körében teendő további intézkedésekről" szóló határozatot fogadott el 1990. február 16-án. E szerint "3. A Minisztertanács megbízza a Jogász - Történész Bizottságot, hogy a konkrét büntetőügy-vizsgálatot terjessze ki az 1945-49 közötti évekre is — különös tekintettel egyes háborús és népellenes bűncselekményekre is —, valamint az 1962 utáni azon ügyekre, amelyekben a lefolytatott eljárás és az ítélet ellentétben állt a belföldön kihirdetett, emberi és polgári szabadságjogokkal kapcsolatos nemzetközi egyezményekkel". Dr. Antall József kormánya feloszlatta a bizottságot 1991. március 6-án, a rá rótt, megoldatlan feladatokról nem rendelkezett.

Az ún. harmadik semmisségi törvényt elfogadta az 1990-ben választott országgyűlés. Így a Németh-kormány által még az előző parlamentnek szánt feladat második részét átvette és "teljesítette". A háborús és népellenes elítéltek ügyét azonban az Antall-kormány elodázta, mert az "örökölt" feladat végrehajtásával nem foglalkozott. Sőt, a háborús bűnösség kérdése az ún. igazságtételi törvénnyel összefüggő jogi disputa részévé vált. Az Alkotmánybíróság bevezetőben ismertetett határozata pedig a kihirdetett ítéleteket nem kérdőjelezte meg.

E sorok szerzője (aki annak idején a Történész Albizottság elnöke volt) már 1991. június 24-én felvetette az igazságügyi tárca illetékeséhez eljuttatott irásában, hogy a rendszerváltást követő kormány nem rendelkezett a Jogász — Történész Bizottság megszüntetésekor a bizottságra rótt, de el nem végzett feladatokról. Azóta semmi sem történt.

Azt csak remélni lehet, hogy Németh Miklós újbóli megjelenése a magyar politikai életben nem jelenti e kérdés megoldásának végleges elejtését a hatalmon lévő koalíciós erők részéről, hanem sokkal inkább az akut probléma megoldásának felvállalásához, a Csipkerózsika-álomba szenderült kormányhatározat végrehajtásához fog vezetni. A feladat megoldásakor nem terelheti el a lényegről a figyelmet az, hogy melyik politikai erő volt az ötlet gazdája, és milyen szándék vezette. Nem célszerű annak felvetése, hogy ebben a kérdésben "kit illet az elsőbbség". Nem politikai vita, hanem épp fordítva, a parlamenti pártok konszenzusán nyugvó politikai akarat kell ahhoz, hogy a nagypolitika közreműködésével Augias istállója tisztává váljék. A fő tényező

csak az lehet a végrehajtásnál — tekintettel az életüket veszített egykori elítéltek nagy számára —, hogy már “tegnap is késő” lett volna.

Ne legyen vita afelett, hogy a határozat végrehajtásának elmulasztásáért kit terhel a felelősség. Amíg Justitia mérlegének egyik serpenyőjében a megalapozott számonkérés elmarasztalt ezrei, a méltán elítélt háborús és népelelens bűnösök találhatók, addig a másokban sok-sok nem “súlyos” elmarasztalt, mi több, “sajátos” körülmények között felelőssé tett személy, annak idején megbélyegzett “fasiszta maradvány” található.

A ma is hatályos 1990 évi kormányhatározatnak érvényt kell szerezni, mert ez nem csupán az utódok, hanem minden jogtisztelő magyar állampolgár kötelessége. Babits Mihály az első világháború után, 1916 márciusában kimondhatta, hogy “. . . legyen béke már! Legyen vége már! Aki halott megbo-csát. Ki a bűnös, ne kérjük, ültessünk virágot...”A második katarzisz és következményei után öt évtizeddel Babits gondolatai nem veszítettek érvényükből.

III. FEJEZET

DOLGOZATOK VESZPRÉM MEGYÉBŐL

A BÍRÓI MUNKA HATÉKONYSÁGA

(KITÖRÉSI PONTOK)

Varga Gábor²³

Általános alapvetés

A bírói munka hatékonyságának növelésével kapcsolatos tanulmány kiindulási pontja lehet egyfelől egy igen sokrétű, tudományos-elemző munkának a végkövetkeztetések, másfelől a mindennapi gyakorlat, a tapasztalat elemzése.

Sajnálatos módon az én rendelkezésemre az előbbi nem áll, ezért a dolgozatom alapja a bíróságon eltöltött közel 8 év megfigyelései. A dolgozat terjedelmi korlátai egyébként nem is tennék lehetővé e két szempont együttes érvényesítését. További megszorításként a bírói munka hatékonyságával kapcsolatos megfigyeléseim, elképzeléseim főszabályként a büntető ügyszakra vonatkoznak, lévén büntetőbíróként erre van olyan mértékű rálátásom, hogy ne csupán hályogkovács módjára nyilvánuljak meg.

Fogalmazói és bírói munkám során több olyan lehetőséget felismertem, amely a jelenlegi már-már ellehetetlenült helyzetből kitörési pontként jelölhető meg. Ezek közül a dolgozatomban most csupán a következőkkel kívánok és tudok foglalkozni :

- a bírói hivatal és
- az ügyelosztás rendje.

Ám a kitörési pontok között mindenképpen meg kell jelölni a szakmai képzés rendszerének továbbfejlesztését, a számítástechnika és az informatika széles körű alkalmazását és egy hatékony, következetes, mégis szakmai konszenzuson nyugvó, a bírói kar által legitimált adminisztratív, ellenőrzési és felügyeleti rendszer kiépítését.

A kiválasztás alapja az, hogy ezeken a kitörési pontokon érhető el szerintem a leglátványosabb eredmény, ugyanakkor látni kell, hogy a kiválasztás önkényes, hiszen ezen témakörök egymással is, és itt meg nem jelölt témakörökkel is összefüggnek. Az igazságszolgáltatás, a bíróságok működése

²³Dr. Varga Gábor bíró, Veszprém Megyei Bíróság

és a bírói munka nem vizsgálható másként, csak rendszerszemléletű megközelítéssel. Ezen témakörnek igazán tudományos megalapozottságú irodalma csekély, hiszen ez a terület olyan sajátosságokkal rendelkezik, amelyek pl. a szervezéscsémélet számára általánosan megfogalmazható összefüggések feltárására kevés lehetőséget biztosít.

Sajátos jelenség, hiszen a bíróság is bizonyos mértékig bürokratikus szervezet (a kifejezés klasszikus, Max Weber által használt értelmében), ám a bírói függetlenségre - ami ráadásul még mindig homályos és alkalmazójának értelmezésétől függő fogalom - figyelemmel egészen egyedi, a társadalom más területén fel nem lelhető formájában.

Sajátos jelenség abban az értelemben is, hogy a rendszerváltoztatás után a módosult, felfokozott társadalmi elvárásoknak megfelelően évtizedekkel korábban kialakított, betokosodott, rugalmatlan és mondjuk ki, alkalmatlan struktúrában kénytelen megfelelni.

Sajátos jelenség a miatt is, hogy tevékenységének alapja a folyton változó joganyag, ami léteinek minden szegmentumát lefedí, létezésének alapja, feladatának ellátását, ugyanakkor, egyfelől a folytonosan és szinte már követhetetlenül változó joganyag, másfelől a több évtizedes eljárásjogok valójában már akadályozzák, az igazságszolgáltatás működésképtelenségével fenyegetnek.

A bírói munka hatékonyságának növelése tehát igen nagymértékben jogalkotói feladat, ugyanakkor a jogalkalmazói körön belül is vannak még feltáratlan lehetőségek, vagyis "házon belül" is lehet a hatékonyság növelése érdekében cselekedni. Erre teszek most egy lehetőségeimhez és képességeimhez méretezett kísérletet.

A bírói hivatal

A hatékony működés egyik akadályja jelenleg abban ismerhető fel, hogy a struktúra nem a funkcióhoz igazodik. A helyzet ellentmondásosságát mutatja, hogy míg a Magyar Köztársaság Alkotmányának X. fejezete a bírói szervezetről rendelkezik, addig az 1972. évi IV. tv. a bíróságokról szól.

A kérdés megoldásához azt kell elfogadni, hogy nem a bíró van a bírósági szervezetért, hanem a bírósági szervezet feladata a bíró ítélkezési munkájának elősegítése. Ettől persze még léteznie kell bírósági szervezetnek, és a bürokratikus szervezet (mint amilyen részben azért a bíróság is) lényegéhez tartozik, hogy az elkülönült szervezetnek elkülönült érdekei léteznek, ám ennek tudomásul vétele mellett sem szabad megfélemlíteni arról, hogy mint önálló hatalmi ág nem a bírósági hatalom, hanem a bírói hatalom létezik.

Ez a fogalmi zavar abban is megjelenik, hogy a bíró nemcsak kifejezetten bírói munkát végez, hanem olyan munkát is, ami nem a bíró, hanem a bíróság

tevékenységéhez kapcsolódik. Ez a dolgotat lényegében belső használatra, bennfentések számára készül, így azt gondolom, hogy nem szükséges különösképpen ecsetelni azt, hogy egy bíró mi mindent tesz, ami nem kifejezetten bírói feladat, ráadásul ennek ellenkezője is olykor-olykor megfigyelhető (s bár elszigetelt jelenséggént, ám így is elítélendőként), miszerint nem bíró, alkalmasint nem is jogi végzettségű dolgozó lát el bírói hatáskört (gondolok itt, pl. arra, amikor a jegyző aláírásra odateszi a bíró elé az előzetes letartóztatás elrendeléséről szóló határozatot úgy, hogy az aktát a bíró előtte nem is látta).

A tárgyalási napok számának emelése a bírók mai leterheltsége, az ügyek bonyolultságának növekedése, az ügyek előregedése mellett nem lehetséges, a tárgyalási napok kihasználtságán ugyan bizonyosan lehet még javítani, ám látni való, hogy ez érdemi változást nem eredményezhet. Ugyanez a helyzet a bírói létszám emelésével, ami ugyan szükséges, de csak ettől várni az igazságszolgáltatás jelen állapotának javulását dőreség lenne.

Érdemi, észlelhető változást csak a munka hatékonyságának növelése hozhat, ez pedig nem jelent mást, mint azt, hogy a bíró munkája korlátozódjon az ügy érdemi intézésére, főszabályként a tárgyalás vezetésére, az ügy eldöntésére és a határozat megszövegezésére. Minden más, ami ezen túl mutatkozik már (ismételem főszabályként, vagyis kivételt tűrő szabályként) nem bírói feladat, s ha azt mégis a bíró végzi, úgy ez a hatékonyságot rontja.

A megoldás keresésének kiindulópontja az, hogy jelenleg a bíróságokon olyan pozíciók, státuszok, munkaszervezeti egységek vannak, amelyeknek feladata a bírósági munka elvégzése, s ezek sorába tartozik jelenleg a bíró is.

Ha az igazságszolgáltatás alapkövének elfogadjuk a bírót, akkor a szervezetet is ehhez igazítva kell kialakítani, vagyis a szervezet kialakítását a bírói hivatalok kialakításával kell kezdeni, s erre a talapzatra épülhet fel csupán a bíróság szervezete.

1/ Mármint, miként is nézne ki ez a bírói hivatal (szóviccel bíró büro)?

Feje, felelős vezetője nyilvánvalóan a bíró, a tanács elnöke lenne. Az apparátus pedig olyan személyekből állna, akiknek a tevékenysége a bíró munkájának előfeltételeit megteremti, azt támogatja és a bíró utasításait teljesíti. Ez a szorosan vett technikai személyzetten kívül (gépiró, jegyzőkönyvvezető, stb.) igényli egy jogi ismeretekkel rendelkező szakember közreműködését is. Ez utóbbit nevezzük most jogi asszisztensnek. Álláspontom szerint a bíró hatékony kiszolgálása érdekében kívánatos lenne, ha jogi végzettséggel bírna. Mivel az elején azt ígértem, hogy ún. házon belül megvalósítható elképzelésekkel állok elő, ami jogszabály-módosítás nélkül is kivitelezhető, ezért a jogi asszisztensi pozícióba én a fogalmazót képzelem. Ezen jogi asszisztensi szerep mellett szükség lenne egy ún. jogtechnikusra is, aki szervezési, igazgatási, alacsonyabb szintű jogi ismereteinek kamatoztatásával, illetve bonyolultabb technikai jellegű teendők, ellátásával segíti a

birot. S végül egy a már említett technikai feladatok (jegyzőkönyvvezetés, kiadás, stb.) ellátására hivatott adminisztrátor lenne az, aki teljessé tenné a bírói hivatal felépítését. (Némi pontosítással: teljessé ugyan nem tenné, de a bírói hivatal működéséhez az elégséges szintet eredményezné.)

Ugyan nem a bírói hivatal részét jelentené, de indokolt lenne a népi ülnöki rendszer némileg szorosabb beépítését, részleges betagozását a bíróság szervezetébe, méghozzá olyképpen, hogy egyes tanácsokhoz főszabály szerint ugyanazok az ülnökök tartozzanak. Az ülnökök közül vannak, akik nem szívesen vesznek részt polgári, vagy büntető ügyek tárgyalásán, illetve polgári életükből hozott különleges szakértelem egyes típusú ügyek tárgyalása során hasznosíthatóbb lenne. Ezzel a részleges betagozással elkerülhetőek lennének azok az esetek, amikor a tárgyalást az ülnök személyének megváltozása miatt kell megismételni, az indokolt ítéletek aláírása sem késlekedne, a hivatásos bíró és az ülnökök között szorosabb munkakapcsolat alakulhatna ki, így a tárgyalás előtt már az ülnökök is megismerhetnék az ügyeket, amire jelenleg csak elvétve akad példa.

Rövid kitérőként szeretném csupán megjegyezni, hogy e fenti elképzelés pusztán praktikus megfontolásokból született, hiszen elméletileg ezzel gyökeresen ellentétes álláspontot képviselek. A népképviselő jelenlegi rendszerét ugyanis egyebek mellett az jellemzi, hogy jogi szakértelmet, jogszabályok pontos ismeretét igénylő kérdésekben dönthetnek olyanok, akik ezzel a tudással nem, vagy nem feltétlenül rendelkeznek. Más szóval oda telepítették a döntés meghozatalát, vagy a döntés meghozatalában való részvételt, ahol az ehhez szükséges információk jelentős része (mint amilyen a jogi tudásanyag is) nem áll rendelkezésre.

Az én elképzelésem szerint a népképviselőt szervezetileg ki kell emelni a bíróságból, a tárgyaláson a népképviselőt ellátó személyek (nevezzük most őket jobb híján néptrinusoknak) quasi fellebbezésként értékelhető vétőt emelnének a bíróság ítélete ellen, ha azt igazságtalannak tartják (igazságtalannak érzik a vádlott felmentését, elítélését, büntetésének mértékét).

2./ Mármost miként is működne ez a bírói hivatal?

A most következő modell csupán vázlat, a példákon keresztül a működés elveire kívánom felhívni a figyelmet, a zökkenőmentes szervezeti-eljárási rend írásban való rögzítéséhez mindenképpen szükség lenne gyakorlati ismeretekre, a működési tapasztalatokra.

Az ügy bíróságra történő érkezését és az ügy kiszignálást követően a bíró asszisztense megvizsgálja az ügyet, egyfelől abból a szempontból, hogy a Be. szerint a tárgyalás előkészítése során felmerülő kérdésekben milyen határozatokra van szükség, azokat döntésre előkészíti, erről jelentést tesz a bírónak, aki - szükség szerint a jelentés kiegészítése után - döntést hoz, amit az asszisztens a jogtechnikus és az adminisztrátor segítségével realizál. Pl. az asszisztens megvizsgálja az előzetes letartóztatás fenntartásának törvényi

feltételeit, annak ténybeli alapját, a jogtechnikus megszervezi a bíróság tanácsának ülését, az asszisztens referál a tanácsnak, esetlegesen javaslatot is tesz, majd a bíró elnökletével a tanács elbírálja az előzetes letartóztatás fenntartására vonatkozó indítványt érdemben. Az indítványnak eleget tevő döntés esetén az asszisztens elkészíti a határozat tervezetét, amit a bíró jóváhagy, vagy kijavíttat, majd a jogtechnikus elkészíti a szükséges nyomtatványokat az adminisztrátor segítségével és azt a bírói aláírás után a szükséges helyre továbbítják. Ugyanilyen eljárásra kerülne sor az áttétel, a felfüggesztés, stb. kérdésében.

A jelenlegi rendszerben a bíró az ügyteher miatt gyakorlatilag nincs abban a helyzetben, hogy az ügy iratait olyan mélységben átvizsgálja, hogy a tárgyalás előkészítése körében vizsgálandó valamennyi kérdésben állást foglaltson. Fehér holló manapság, ha a bíró előkészítő ülést tart, hiszen ennek határideje az érkezést követő 30 nap. Ebből következik, hogy a bíró nincs abban a helyzetben, hogy a részére nyitva álló 30 nap alatt valamennyi új ügyben olyan mélységben elmélyedjen, hogy az előkészítő ülés szükségessége egyáltalán felmerülne benne. Ugyanakkor az eljárás folyamán már gyakorta látni, hogy erre szükség, de legalábbis lehetőség lett volna. (Hogy mennyire így van, arról talán az is árulkodik, hogy a Veszprémi Városi Bíróságon 1995-ben nem sikerült olyan formanyomtatványt találni, amely az előkészítő ülésre való idézésre, vagy értesítésre szolgált volna.)

Ugyanígy a vádtól eltérő minősítésnek tárgyalás előkészítése során történő megállapítására is elvétve találni példát, holott ez az ítéletek és a vádirati minősítések későbbi összevetését követően is nehezen indokolható mással, mint az időhiánnyal és a leterheltséggel. Az általam felvázolt rendszer már itt is eredményt tudna felmutatni.

Ezzel a felállással aztán a bíró a későbbiek során mentesülne a kurrenciális feladatok ellátása alól, azokat saját hatáskörben a bíró asszisztense végezné, ahol pedig a jelenlegi jogszabályok jelenleg a bíró döntését követelik meg, a hosszadalmas irat- és joganyag-tanulmányozás helyett a már ismertetett referálási rendszer működne.

A bíró mostani leterheltsége mellett arra aztán végképpen nincs ideje, hogy az aktához csatolt iratok szükségességét mérlegelje, így aztán nem ritkán évekig több tíz kilós akták mozognak fölöslegesen csatolt iratok miatt, majd az ítélet meghozatalakor derül ki, hogy a szükséges előzményi irat viszont nem áll rendelkezésre. A jogi asszisztens irányításával a bírói hivatal munkatársai ezt is karban tartanák. (Ezek, persze mint már említettem csak ötletszerű példák, amivel csak azt kívánom igazolni egyfelől, hogy a bíró mennyi nem bíróra tartozó munkát kell, vagy kellene, hogy végezzen, másfelől, hogy a jogi asszisztens feladatköre kitöltené annak munkaidejét.)

A tárgyalásra a jogi asszisztens segítségével készülhetne fel a bíró, aki a nyomozati anyag bizonyítási eszközeinek előzetes értékelésében, a kihall-

gami munka megtervezésében jutna jelentős szerephez, a már érzékelhető jogi problémák megoldásában a hatályos jogszabályok, az élő bírói gyakorlat (BH-k, kommentárok, a kollégiumi ülések határozatai, belső adatbázis) felkutatásával nyújtana értékes segítséget. A tárgyalás kitűzése előtt felkutatná a vádlott ellen esetlegesen folyó más büntetőeljárásokat, megvizsgálná azok egyesítésének célszerűségét, s erről jelentést tenne a bírónak. A tárgyalás előtt beszerezné a vádlottra vonatkozó legfrissebb priuszt, tisztázná az eljárás során lefoglalt bűnjelek sorsát, hollétét, stb. Az ítélet meghozatalakor a büntetői költség felmerülésének indokoltságát, a vádlottak közötti felmerülés arányát tisztázhatná, a polgári jogi igény elbírálhatóságát, annak mértékét, az eljárási illeték nagyságát, a kamatfizetési kötelezettség kezdő időpontját megvizsgálhatná. Ezek mind olyan példák, amelyek ugyan önmagukban nem túl nagy jelentőségűek, ám ugyanakkor roppant időigényesek, s jelenleg a bíró erejének, idejének nem kis részét kötik le.

Az így elérhető hatékonyságnövekedés jól mérhetővé válik, majd pl. a Be. XVIII. fejezetében szabályozott különleges eljárások számának csökkenésével, amely különleges eljárások szintén nem kis terhet rónak a bíróra, csakúgy, mint az ítéletek végrehajtásával kapcsolatos számtalan teendő (részletfizetés, halasztás, pénzbüntetés szabadságvesztésre történő átváltoztatása, stb.), ami alól a bírói hivatal mentesíthetné a bírót, aki így idejét, szaktudását és energiáját a tényleges ítélkezési feladatok ellátására fordíthatná.

3./ Mármost milyen egyéb folyamányai lennének a bírói hivatal felállításának?

a./ Mindenekelőtt a bírói hivatal működéséért való felelősség kérdését kell felvetni, s megpróbálni megoldani. A bírói hivatal működéséért főszabályként a bíró tartozna felelősséggel, hiszen felállításának indoka éppen a bírói munka hatékonyságának (és tegyük hozzá, egyben szakszerűségének) emelése, a bírói munka segítése. A bíró felelőssége a bírói hivatal működéséért persze olyan mértékű bizalmi viszonyt feltételez, hogy annak már működéséért persze jogi vonzatai is kell, hogy legyenek. Ez vonatkozik mindenekelőtt a bírói hivatal tagjainak megválasztására. Ezen túl persze már jogszabályi feltételeit is meg kell teremteni a bírói hivatal továbbfejlesztett változatának működéséhez, ahol szerintem a bírói hivatal vezető bíróhoz indokolt lehet a munkáltatói jogok egy részének áttelepítése (mint pl. a munkaidő beosztásával kapcsolatos bizonyos jogosítványok, utasítási jogkör, stb.).

A bírói hivatal persze a bírósági szervezeten belül működne, működési feltételeit a bíróság vezetőjének kellene biztosítania, ami egyben azt is jelenti, hogy ahol kötelezettség van, oda jogoknak is kell települnie, így a bírói hivatal vezetőjeként működő bíróhoz át nem kerülő munkáltatói jogokat továbbra is a bíróság vezetője gyakorolná, akárcsak a bíróval és a bírói hivatallal kapcsolatos igazgatási és ellenőrzési feladatokat.

A felelősségi rendszer harmadik fokozataként a bírói hivatal tagjainak önálló felelőssége, ehhez azonban mindenképpen szükséges legalábbis a háttér és a munkaköri leírások szintjén pontosan tisztázni azokat az önálló jogköröket és feladatköröket, amiben a bírói hivatal tagja önállóan intézkedhet.

b./ A bírói hivatal működtetésének további folyamánya a bíróságon belüli informatikai rendszer átalakítása. Ennek részletes kifejtése azonban külön dolgozatot érdemel.

c./ A bírói hivatal felállítása az általam elképzelt rendszerben lényeges kihatással lesz egyfelől a fogalmazóképzésre, másrészt a bíróvá válás körülményeire, ám ennek magyarázata szintúgy a dolgozat további részében található meg.

4./ Mármost van-e realitása a bírói hivatal felállításának?

A bírói hivatal fentebb vázolt megvalósításának tulajdonképpen jogszabályi akadálya nincsen. A bíró asszisztenseként ugyanis tevékenykedhetne a fogalmazói és titkári kar, ily módon a szervezetben már meglévő funkció felhasználásával nem szükséges az új funkciók jogszabályi háttérét külön megteremteni, a fogalmazói és titkári teendők munkaszervezési átszabásával és munkaszervezeti új megnevezéssel "házon belül" megoldható a kérdés.

Ám, ha jogszabályi akadálya nincs is az egésznek, van egy igen komoly gazdasági korlátja. Az ország lerongyolódott állapotától az igazságszolgáltatás, a bíróságok sem függetleníthetik magukat. Az apparátus ilyen mértékű átszervezésére és (szükségképpen) bővítésére bizonyosan nem telik ma Magyarországon. Ám sok dolog van a világon, ami nemcsak pénzzel, de szervezéssel is megoldható, ezért a bírói hivatalnak számomra van egy olyan elképzelt változata is, aminek a realitása már adott.

Ehhez a jelenlegi kezelőiroda átszervezésére lenne szükség olyképpen, hogy a jelenlegi lajstromirodai teendők kiegészülnének ún. ügyelőkészítő tevékenységgel. A gyakorlatban ez az iroda úgy állna fel, hogy egy bírósági titkár vezetése mellett oda beosztott fogalmazók látnák el az asszisztensi feladatokat. Minden bíró asszisztenciája egy fogalmazó feladatkörébe tartozna, a létszámbeli nehézségek miatt nem feltétlen tartozna minden bíróhoz külön fogalmazó, ám a hozzárendelésnek egyértelműnek és állandónak kell lennie. A fogalmazóknak alárendelve dolgoznának az adminisztrátorok, akik az ügyelőkészítés technikai oldalát biztosítanák.

A bíró mellett természetesen megmaradna a jegyzője, aki döntően a jegyzőkönyv-vezetési feladatokat látná el. A kezelő- és ügyelőkészítő iroda elláthatná mindazokat a feladatokat, amelyek a fentebb vázolt bírói hivatalra tartoznának.

A bíró a hozzárendelt fogalmazóval (asszisztenssel) a már vázolt referálásokon tartaná a kapcsolatot, egyébként pedig az iroda vezetését ellátó titkárral érintkezne.

Ez a rendszer is biztosítaná a kellő hatékonyságnövekedést (bár kétségtelenül nem érné el az önálló bírói hivatalok felállása esetén várható mértéket), sőt azon túl további előnyökkel is járna. Ez alapvetően az általam külön dolgozatban taglalt fogalmazóképzést érinti, ezért itt most csak érintőlegesen említek néhány hozadékat:

- a fogalmazó és a titkár végre érdemi, felelősségteljes munkát végezne, a büntető ügyszakot teljes mélységében megismerné, mindazokkal a problémákkal találkozna, amivel egy bíró találkozik munkája során, jogszabályi ismeretei, kiteljesedne, a bírói gyakorlatot testközelből ismerné meg. Munkája alkotó, kreatív tevékenységgé válna, ami az önálló felelősség megismerése és gyakorlása mellett mindenképpen a magas szintű hivatástudat kialakulását segíti,

- a fogalmazó és a titkár munkája minden bíró számára megismerhetővé és értékelhetővé válik, minden bíró a tevékenységüket összességében és folyamataiban tudná értékelni,

- tényleges versenyhelyzetet eredményezne a fogalmazók között, ami a későbbiekben a bíróvá válás állomásaként a kiválasztásban a szelekció kiváló forrása lehet,

- mivel irányító feladatokat is ellátna a beosztott adminisztrátorok felett, így a mindennapi munkakapcsolatokat, irányítási feladatokat is begyakorolná, ami tapasztalat egy tanácsot és tárgyalást vezető bírónak mindenképpen a sajátja kell, hogy legyen,

- mivel minden ügy átkerül az ügyelőkészítő- és kezelőirodán, ezért a fogalmazónak és titkárnak lehetősége lesz egy adott, általa intézett ügynek a bírósági eljárásban lévő minden fázisát megismernie, az ügy érkezésétől az elsőfokú határozaton át a másodfokú határozatig, esetlegesen a perújítás és törvényességi óvás fázisát is, amire jelenleg vajmi kevés lehetősége van, csak szerencsés esetben ismerheti meg az igazságszolgáltatás teljes folyamatát.

Még egy kérdés van, amivel e témakörben foglalkozni kell, méghozzá az egész átalakításnak létezik egy pszichológiai vetülete is. Bizonyos vagyok benne, hogy a munkateher illetően csökkenését minden bíró örömmel fogadná, ám már most látnivaló az is, hogy a gyakorlatban a bíró nehezen állná meg az immár asszisztensi feladatkörbe való beavatkozást. A bírók nehezményezik azt, hogy nem bírói munkát is végezniük kell, ám ez mégis valósággal már beléjük ivódott, munkaszervezésükbe, munkavégzési technikájukban ez a fajta (tehát nem bírói) tevékenység már rögzült. Ezért e rendszer megvalósulása esetén a bíróknak gyökeresen másként kell munkájukat megszervezniük, ami viszont már egy esetleges ellenézés és ellenállás alapja lehet, hiszen tudjuk, hogy a kedvező irányú változás is - mert változás -

keltheti a kényelmetlenség érzetét. Nem szabad azonban elfogadni, hogy a sok évtizedes gyakorlat megszokássá, főleg nem szokásjoggá váljon, mert mannan már csak egy lépés, hogy az esetlegesen rossz és káros gyakorlat erőnyé nemesül, ami viszont az előrelépés és a fejlődés szinte áttörhetetlen gátját jelenti.

Mindaddig (ahogyan azt előre jeleztem) a büntető ügyszakra vonatkoztatva fejtettem ki elképzeléseimet, ám elvi akadályát nem látom annak, hogy mindez a polgári ügyszakban megvalósuljon. A technikai kivitelezés részletekérdéseinek tisztázatlansága nem lehet ellenérv, ha nincs elméleti ellenvetés, hiszen az alkalmas technikát csak meg kell keresni, ha van elhatározás.

A megvalósítás ütemére is van ötletem, hiszen szakmai konszenzus nélkül a megvalósítás nehézségekre fog ütközni, ezért szerintem a büntető ügyszakban kell kezdeni a megvalósítást, méghozzá olyan bíró, vagy bírók esetében, akik ezt vállalják. Ennek a pudingnak is az evés a próbája, és ha a dolog működni fog, (ami felől egyébként kétségem sincs) bizonyára meghozza a többi bíró kedvét is.

Az ügyelosztás rendje

I.

1./ Rendező elvek

A dolgozatom vezérfonala a bírói munka hatékonysága, illetve növelésének lehetőségei, ezért az ügyelosztás rendjével kapcsolatos mondanivalóm jelentős része ehhez kapcsolódik, nem pedig az ügyelosztás rendjének, mint alkotmányossági elvnek, mint garanciális tényezőnek a témaköréhez. Hogy mégis megemlítem, az azért van, mert a praktikus szempontok érvényesítése mellett sohasem szabad elfelejteni, hogy a legfőbb rendező elv az ügyelosztás mikéntjének kiválasztásában az alkotmányos elvek érvényesülése. A törvényes bíróhoz való jog érvényesülése ne sérüljön praktikus szempontok alapján. A törvényes bíróhoz való jog és az automatikus szignálás témakörének az alkotmányossági és garanciális szempontból történő vizsgálata egyfelől külön dolgozatot érdemelne, másfelől ezért ennek van már irodalma is (hogy csak Ilonczai Zsoltnak a Bírák Lapjában, illetve Liechtenstein Józsefnek a Jogtudományi Közlönyben megjelent munkájára utaljak), ezért ezt csupán, mint fő rendező elvként említem.

2./ Praktikus szempontok - az ügyelosztás, mint a hatékonyság növelésének eszköze: A törvényes bíróhoz való jog biztosítása alapkövetelmény, amit teljesíteni kell. A bírók közötti egyenlőtlen munkateher hatékonyságcsökkentő tényező. A túlterhelt bíró nem képes ellátni kellő hatékonysággal a feladatát, az alulterhelt bíró pedig nincs kihasználva kellő

meretekben, ezért nem elég hatékony. A munkateher egyenlőtlensége ráadásul a bírák között gyanakvást, kölcsönös és megalapozatlan vádaskodásokat eredményezhet, hiszen ne felejtjük el, hogy különböző teljesítmény mellett is azonos javadalmazásban részesülnek a bírák. Eltérő munkateher mellett nincs lehetőség valós adatokkal alátámasztott mennyiségi elvárások megfogalmazására, ami a bírói függetlenség határának pontos meghúzásához elengedhetetlenül szükséges, hogy a bíró a vele szemben támasztott elvárásokat ne érzékelje függetlensége csorbításaként.

II.

Az alapkövetelmény és a praktikus előnyök megvalósításának technikái

1./ Az elnöki szignálás:

A bíróság vezetője megvizsgálja a bíróságra érkező valamennyi ügyet és ilyen - olyan szempontok alapján eldönti, hogy melyik bíróhoz kerüljön.

Ez a módszer sem az alkotmányossági követelményeket nem elégíti ki, sem a gyakorlatias elvárásokat. Ebben az esetben ugyanis a bírósági vezető önkényes elhatározásán múlik, hogy melyik ügyet ki tárgyalja. Az önkényes jelzőt most nem rosszalló értelemben használom, hanem abban az értelemben, hogy nem előre lefektetett szempontok, ellenőrizhetetlen, elvárható magyarázattal nem szolgáló szempontok figyelembe vételével. S ez nemcsak az ügyfél szemében válhat aggályossá, de lehetőséget adhat a bírói függetlenség megsértésére is, hiszen az egyik bírót kedvezményezett helyzetbe lehet hozni kevés és könnyű ügy rászignálásával, míg egy másik bírót gyakorlatilag el lehet lehetetleníteni sok és nehéz ügy ráosztásával. Hangsúlyozom, hogy nem azt állítom, miszerint ez jelenleg így működne, de a garanciális szempontok azt kívánják meg, hogy ennek a lehetősége is kizárható legyen, s ez még akkor is így van, ha a jelenlegi gyakorlatban a bírósági vezetők általam ilyen-olyan módszerei helytállóak és megfelelőek.

2./ A teljes, vagy totális automatizmus

A bíróságra beérkezett valamennyi ügy (legalábbis ügyszakonkénti bontással, tehát polgári és büntető ügyek külön-külön) belekerül egy nagy kosárba, vagy kalapba, majd valamilyen szempont alapján szétosztják a bírók között úgy, hogy minden bíró azonos eséllyel indul egy ügyért, tehát minden bíró esetében ugyanaz a valószínűsége, hogy ő lesz az adott ügy gazdája.

Látszólag az alkotmányossági szempontokat ez a módszer maradéktalanul kielégíti, ám ez is csupán látszólagos. Ugyanis, amiként az egész világ, úgy a bíróság is egyre inkább a specializálódás irányába tart, a polihisztorok kora Leonardo Da Vincivel, de legalábbis Descartes működésével lejárt. És hogy

ez nem csupán elméleti megállapítás, azt mutatja az is, hogy a bíróságokon akarva-akaratlanul bekövetkezett a specializálódás, aminek ütemét a joganyag ugrásszerű növekedése és már-már áttekinthetetlenné válása csak befűkőzött. Ez olyan nyilvánvaló tény, amit lehet szeretni, vagy nem szeretni, de nem tudomásul venni nem lehetséges. (Hogy egy talán ide nem tartozó önvallomással is alátámasszam ezt, a közlekedési bűncselekmények elbírálásában való otthonosságomat az ilyen ügyek közel 3 évi tárgyalását követően szereztem csupán meg.)

E specializálódás kiiktatásával a szakszerűség követelménye sérülne meg, amely olyan társadalmi hátrányt idézne elő, amit a törvényes bíróhoz való jog nem ellensúlyozna.

Ezen túl praktikus szempontoknak sem felel meg, mivel a létező teljes joganyag és bírói gyakorlat bíró számára kötelező ismerete az elvárhatóság szintjét bizonyosan meghaladja, s ez a bíró számára az önbizalom hiányát, frusztráltságot eredményezhetne, ami ugyebár nemkívánatos jelenség.

3./ Az irányított, vagy vezérelt ügyelosztás:

A fentiekből nyilvánvalóvá vált, hogy a helyes megoldás a teljes automatizmus és a szignálás között lehető fel.

A megoldás az, ha a specializálódás tényét szem előtt tartva ügycsoportokat alakítunk ki, amely ügycsoportokba tartozó ügyeket az erre szakosodott bírók között egy előre meghatározott és lefektetett válogatási mód, algoritmus alapján társítják a bíróhoz.

A befolyásmentesség követelményét kétféle módon lehet teljesíteni:

- ha az adott ügycsoportba tartozó ügyek véletlenszerűen, s így ugyanolyan valószínűséggel kerülhetnek az adott ügycsoport ügyeit tárgyaló bírák mindegyikéhez, illetve

- ha az adott ügycsoportba tartozó ügyeket automatikusan egy és ugyanaz a bíró kapja meg elbírálásra.

Csak látszólagos az ellentmondás a két változat között, valójában egymást kiegészítő, kiegészítő metódusokról van szó. Hiszen mind a kettő kielégíti azt a követelményt, hogy külső befolyás mentesen, az önkényes beavatkozás lehetőségét kizáró módon történjen az ügyek elosztása. Az első esetben ugyanis véletlenszerűen, kiszámíthatatlanul kerül az ügy a bíróhoz, míg a másik esetben senki máshoz nem kerülhet az ügy csak a jó előre meghatározott bíróhoz, értelmezve ezt akár úgy is, hogy az adott fajta bűncselekményt elkövető vádlott már az elkövetés pillanatában hozzájut a törvényes bírójához. A lényeg mindkét esetben a pontos és előre lefektetett "játékszabályok" megléte, a külső befolyásolás kizárása. Újfent hangsúlyozom, hogy ezek hiánya nem jelenti azt, hogy törvénytörő szignalizációs tevékenység folyik most a bíróságokon, csupán ennek lehetőségét kell kizárni, többek között az igazságszolgáltatás pártatlanságába vetett közbizalom megőrzése (vagy kialakítása?) érdekében.

A két módszert, egymást kiegészítő módszerként jelöltem meg, aminek a döntő oka, hogy vannak olyan ügycsoportok, amelyek nem teszik lehetővé de legalábbis szükségessé azt, hogy több bíró lássa el az ügycsoportba tartozó ügyek elbírálását (pl. deviza-bűncselekmények ügycsoportja).

a./ Egy modell:

A következőkben egy vázlatot mutatok be arról, hogy miként képzelem ezt a gyakorlatban. Hangsúlyozom, hogy egy elképzelt modellről van szó, semmi esetre sem a Veszprémi Városi Bíróságon esetlegesen bevezetendő ügyelosztási rend pontos leírásáról, szabályzatáról, ugyanakkor e vázlat elkészítése során figyelembe vettem a Veszprémi Városi Bíróság helyzetét és a kialakult gyakorlatot, valamint a Veszprém Megyei Bíróság Elnökének 1994. El. II. B. 8. számon kibocsátott működési szabályzatát.

A bíróságon az összes büntetőügy a következő ügycsoportokba tagolódná - A közlekedési bűncselekmények miatt indult ügyek (ide nem értve az ittas járművezetés vétsége miatt indult ügyeket) + a segítségnyújtás elmulasztásának bűncselekménye és a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés bűncselekménye miatt indult ügyek.

A közlekedési bűncselekményeknek az ittas járművezetés vétségével történő szűkítését az ilyen ügyek rendkívül nagy számán túl indokolja az is, hogy ezek az ügyek tipikusan rendkívül egyszerű ténybeli és jogi megítélésű ügyek, különleges szakértelmet egyáltalán nem igényelnek.

- Rövid kitérőként kívánom elmondani, hogy a balesettel nem járó ittas járművezetési ügyeket nem volna szabad a bűncselekmények között szabályozni, e cselekmények kriminalitása nem éri el azt a fokot, hogy bűncselekménnyé legyenek minősítve. S ha ezt az elvet következetesen érvényesítenék a jogalkotók, és azt a szabálysértések között helyeznék el, úgy a bírósági munkateher is nem csekély mértékben csökkenhetne. (Az ügyek mintegy 1/3 része közlekedési bűncselekmény, s azok között a legnagyobb arányban az ittas járművezetés vétsége fordul elő.)

- A közlekedési ügycsoportnak a segítségnyújtás elmulasztásának bűncselekményével történő bővítését pedig az magyarázza, hogy ez a fajta bűncselekmény főszabály szerint közlekedési bűncselekményekhez társul.

Az ügycsoporthoz tartozna még a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés bűncselekménye, mivel e bűncselekmény elkövetéséhez valamely foglalkozásra vonatkozó szabály megsértése társul, s tulajdonképpen a közlekedési szabályok is egyfajta speciális foglalkozási szabályok. Ezen túl, mint tipikusan gondatlan bűncselekménynek is az alapvetően gondatlan elkövetési alakzatú közlekedési bűncselekmények sorában a helye.

- A következő ügycsoportba lényegében a személy elleni bűncselekmények tartoznának (ide nem értve a korábban már érintett segítségnyújtás elmulasztásának bűncselekményét, illetve a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés vétségét). Kikerülnének ebből az ügycsoportból a magánvádas

ügyek, mivel azokat külön ügycsoportba indokolt elhelyezni. Ugyanakkor egyszerű lenne ebbe a csoportba sorolni az államigazgatás, az igazságszolgáltatás és a közélet tisztasága ellen, illetve a közrend elleni bűncselekmények miatt indult ügyeket.

Külön ügycsoportba tartoznának a házasság, a család, az ifjúság elleni, és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények miatt indult ügyek.

Sajátos és külön jogterületnek minősülő szabályozása miatt külön ügycsoportot alkotnának a pénzügyi bűncselekmények.

A vegyes ügycsoportot a vagyon elleni és a többi ügycsoportba nem tartozó bűncselekmények miatt indult ügyek képeznék, mintegy a maradék egy alapján.

A logikában az osztályozás, a csoportosítás törvényei akkor maradnak érintetlenek, ha az osztályozás, a felosztás alapja egyfajta szempont, ha azok keverednek szükségképpen egyfelől lefedetlen területek maradnak, másfelől átfedések keletkeznek. Az előbbieken a felosztás alapját a bűnügyek tárgya, a bűncselekmények anyagi jogi minősítése adta. Az eljárásjogokra figyelemmel azonban az általam elképzelt modellben a logika törvényei szükségképpen sérülnek, hiszen a büntető-eljárásjog szabályai szerint külön eljárásban kell elbírálni a fiatalokkal szemben indult bűnügyet, de külön eljárásra tartozik a magánvádas ügy is. Ezeknek külön ügycsoportként való megjelölése tehát elkerülhetetlen, annál is inkább, mivel fiatalkorú ügyét csak az igazságügy-miniszter által kijelölt bíró bírálhatja el. A fentebbi felsorolást tehát mindenképpen indokolt kiegészíteni a következő két ügycsoporttal:

- A fiatalkorúak ügyeit alkotó ügycsoportba a kizárólag fiatalkorú elkövetők büntetőügyein túl az ún. vegyes ügyek is tartoznának, tehát amikor fiatalkorú és felnőtt korú vádlott együtt szerepel az ügyben. Ezt indokolja az is, hogy a korábbi szabályozástól eltérően most már az ilyen ügyeket is csak a fiatalkorúak bírósága intézheti.

A már említett logikai törvény megsértésének következményét itt már rögtön tetten is érhetjük, hiszen pl. fiatalkorú által elkövetett közlekedési bűncselekmény esetén az ügye rögtön két ügycsoportba is besorolható lenne. A logikai hibák egy része, így az egyfajta feltétel alapján való osztályozás törvényének megsértése is orvosolható, ha az érintetlen területeket és az átfedéseket külön szabállyal egyértelműen hozzárendeljük a már felosztott terület valamely részéhez.

A példában említett esetben kétféle megoldás kínálkozik. Vagy azt rögzítjük, hogy ilyen esetben a speciális anyagi jogszabályokban való különjáratosság szorul háttérbe a speciális eljárásjogi szabályokkal szemben, és az ügyet a fiatalkorúak ügycsoportjához rendelt valamelyik bíró intézi, vagy fordítva, és akkor a közlekedési ügycsoporthoz rendelt valamely bíró illetékes a fiatalkorúakra vonatkozó eljárási rend szerint, feltéve, hogy erre kijelölte őt a miniszter.

A gyakorlatban a fiatalok tipikusan a közlekedési és a vegyes ügycsoportba tartozó bűncselekményekkel vannak vádolva, ám az ellentétet minden esetre vonatkozóan előre fel kell oldani.

Az én javaslatom szerint a fiatalok ügycsoport részesüljön előnyben minden más ügycsoporttal szemben, kivéve a közlekedési ügycsoportot, mivel ez igazán speciális szakértelmet, sajátos kihallgatási taktikát, külön jogterület beható ismeretét, stb. igénylő szakterület, ami a szakosodás területén álláspontom szerint túlmutat a fiatalok eljárására vonatkozó szakosodáson. A dolog eljárásjogi kivitelezhető, ha a közlekedési ügycsoportba tartozó bírák között legalább egy van, akit a miniszter kijelölt a fiatalok ügyének intézésére.

Több bűncselekmény miatt indult ügyekben az ügycsoportba való besorolás alapja az, hogy a speciális ügycsoport előnybe kerül a vegyes ügycsoporthoz képest, a speciális ügycsoportba tartozó ügyek ütközése esetén egy előre lefektetett elsőbbségi rend érvényesül-e, aminek alapja lehet pl. a vádképviselő hatóság (pl. a hivatalos személy elleni erőszak büntette és a közúti veszélyeztetés büntette miatt indult eljárás a közlekedési ügycsoportba kerülne, mivel a Főügyészség látja el a vád képviselőt).

A szakmai konszenzus elérésének érdekében úgy képelem el, hogy a bírónak lehetőséget kell kínálni arra, hogy megjelölje azt az ügycsoportot, amelyet el kíván látni, s e vélemények figyelembevételével - és persze a bíróság érdekeinek szem előtt tartásával - kell az ügycsoportokhoz rendeltetést elkészíteni. E kettős érdek kompromisszumon nyugvó érvényesítésére abban az esetben is lehetőséget kell biztosítani, ha valamely bíró ügycsoportot kíván váltani. Itt tehát a szakbarbárság érzetének, veszélyének kiküszöbölését és a magas fokú szakszerűség igényét kell összehangolni.

Annak érdekében, hogy közel teljes modellt adjak, vázolom azt is, hogy pl. a Veszprémi Városi Bíróságon:

- a közlekedési ügycsoportba 2 bíró besorolását tartom szükségesnek és elegendőnek, akik közül az egyik ki lenne jelölve fiatalok közlekedési bűncselekményei elbírálására, ám fiatalok más ügyeiben nem járna el (visszaülök a korábban már kifejtettekre, miszerint ugyan itt nincs választási lehetőség a bírók között, ám a törvényes bíróhoz való jog mégis érvényesül, mivel eleve meghatározott, hogy fiatalok közlekedési ügyét ki bírálja el, és az nem valamely vezető elhatározásán alapul),

- a személy elleni bűncselekmények ügycsoportjához szintén 2 bíró tartozna, míg

- a nemi erkölcs és ifjúság elleni ügycsoportba és a pénzügyi ügycsoportba 1-1 bírót rendelnének (indoka főként ügyforgalmi adatokból olvasható ki),

- a magánvádas ügyek csoportjához 2 bíró lenne beosztva (megjegyezve, hogy a magánvádas ügyekben a pl. bírósági titkár saját hatáskörrel is bír), míg

- a fiatalok ügycsoportjába tartozó ügyekkel kapcsolatos teendőket 3 bíró látná el (ide nem értve a fiatalok által elkövetett közlekedési bűncselekmények elbírálásával megbízott bírót),

- a vegyes ügycsoportba tartozó ügyek zömét azok a bírák látnák el, akik nem tartoznak egyik ügycsoportba sem, míg a többi ügycsoport bírására maradna az ügyek kisebbik része. Ennek az az indoka, hogy a létrehozott ügycsoportokba tartozó ügyek nagysága olyan, hogy egyrészt nem töltené ki az odatartozó bíró munkaidejét, másfelől az ügyérkezés ügycsoportonként eltérése miatt aránytalanságok keletkeznének az egyes bírók munkaterhe között, holott ennek a rendszernek az alkotmányossági követelmény mellett éppen az ilyen aránytalanságok kiküszöbölése a célja.

Megvizsgálandó kérdés az is, hogy azokban az ügycsoportokban, ahová több bíró is tartozik, milyen módszerrel választódjon ki az eljáró bíró személye. Erről több elképzelés született már, így pl. az elkövető nevének kezdőbetűjéhez, az ügyészségi ügyszámhoz, vagy a bírósági lajstromszámhoz rendelnek egy adott bírót. Ám ezek az elképzelések a befolyásmentesség követelményét nem tudja az esetek egy - olykor nem kis - részében kielégíteni.

Megfigyelhető tendencia, hogy egyre növekszik a többvádoltas ügyek aránya az összes ügyön belül. Többvádoltas ügyekben a vádlott nevének kezdőbetűje szerinti ügyelosztás nyilvánvalóan az I.r. vádlotthoz kötődne, amit viszont az ügyész tulajdonképpen különösebb megkötés nélkül, ha tettenek önhatalmúlag dönt el. Ez a jelenlegi rendszerben semmilyen problémát nem jelent, legfeljebb az elsőrendű vádlott néha sérelmezi, hogy pont az ő neve kerül ki a bíróság tárgyalótermének ajtajára, vagy az ügyész humoros kedvének engedve Nyolcas Gyula vádlottat nyolcadrendű vádlottnak sorolja be. Ám a kezdőbetű szerinti ügyelosztás esetében a többvádoltas ügyekben felruházuk az ügyészt a bíróválasztás jogával, a kívánt, vagy éppen nem kívánt bíróhoz tartozó kezdőbetűt kell megtalálnia a több vádlott nevei közül. (Bokadszor hangsúlyozom, hogy nem állítom azt, hogy az ügyész ezzel visszaélne, de a lehetőséget kell kizárni.)

Ugyanez a helyzet a bírósági lajstromszám rendezőelvként történő kiválasztása esetén is, hiszen amikor egy nap ügyek tömege érkezik a bíróságra, a lajstromiroda dolgozója dönti el, hogy az egyszerre érkezett ügyek közül, melyiknek milyen sorszámot ad. Itt tehát a lajstromiroda dolgozója kapnak a szignálási jogot, ami még elfogadhatatlanabb helyzetet eredményezne.

Ám van egy eljárás, ami minden igényt kielégít, és ráadásul más jogrendszerekben (így ismereteim szerint az USA több tagállamában) bevett gyakorlat, ez pedig a sorsolás. Ráadásul egy sokszor elfelejtett körülményre is felhívja a figyelmet, ugyanis a sorsolási rendszerben nem az ügyeket sorsolják ki a bírók között, hanem az ügyhöz sorsolnak ki egy bírót, emlékeztetve arra, hogy nem az ügy van a bíróért, hanem a bíró az ügyért.

készítése a kezdő programozók házi feladatai közé tartozik, annak a kalmazásával a külső befolyásolás lehetősége gyakorlatilag kizárt.

A törvényes bíróhoz való jog érvényesülése, a befolyásmentes ügyelosztás elérése mellett az egész általam vázolt modell lényege a bírói hatékonyság szempontjából abban áll, hogy a szakosodás optimális érvényesítésével a legnagyobb szakszerűség érhető el, ráadásul a munkateher egyenlően és arányosan oszlan meg a bírók között, ami kizárná az egymással szemben bizalmatlanság kialakulását. Ráadásul a bírói teljesítmény értékelése az ilyen fajta ügyelosztás hiányában súlyos elméleti hibával terhes, mivel nem egy-egy nemű szempontok alapján vet össze teljesítményeket.

A sorsolós rendszernek, a véletlennek, mint matematikai fogalomnak a beépítése az ügyelosztás rendjébe azt eredményezi, hogy minél több ügy kerül kisorsolásra, annál nagyobb a valószínűsége, hogy a bírók között egyenlő arányban oszlik meg, tehát hosszabb távon jószerivel azonos mennyiségű ügy jut minden bíróra, s ezt másként esélyegyenlőségnek, vagy egyenlő munkatehernek is lehet nevezni. Persze ez a dolgok mennyiségi oldala, ám szerintem az ügycsoportok úgy vannak felosztva, hogy az ügycsoportok között - hangsúlyozom az ügycsoportok között - nehézségi fokban nincs eltérés. Aki azt állítja, hogy a fiatalok ügyei általában nehezebbek, mint a közlekedési ügyek, aki úgy gondolja, hogy a pénzügyi bűncselekmények sokkal kisebb feladatot jelentenek a bírónak, mint a közlekedési bűncselekmények, aki a nemi erkölcs elleni bűncselekményeket nehézségi fokban a magánvádas ügyek fölé helyezi, az csak a saját ügyeit (ami persze egyben a világon a legnehezebb) ismeri kellő alaposítással, vagyis véleménye megalapozatlan, azt kritikai megnyilvánulásként nem is kell figyelembe venni. Persze bizonyosan vannak nagyon nehéz megítélésű egyes ügyek, ami a más bírónál lévő ügyek többségénél jóval nagyobb erőfeszítést kívánnak, de ezt ügycsoportra általánosítva kijelenteni nem lehet.

Összegezve tehát az ügycsoportokra bontott ügyeknek az ügycsoporthoz rendelt bírók közötti kisorsolása után az ún. vegyes ügycsoportból kellene minden bírót annyi ügygel feltölteni, hogy lényeges mennyiségi eltérések ne legyenek a bírók között. Ez a számítástechnika segítségével a sorsolási rendszerben megoldható, csupán matematikai műveletek, algoritmus kérdése.

Alláspontom szerint kis mennyiségük és jelentőségük miatt nem indokolt külön ügycsoport létesítése a semmisségi törvényekhez kapcsolódó ún. Bs. és St. megjelölésű, a szabálysértési határozatok felülvizsgálatát jelentő ún. Szf. jelzésű, továbbá a nemzetközi elfogatóparancs és kiadatással, a titkosszolgálati eszközök alkalmazásának bírói engedélyezésével kapcsolatos, az idegenrendészettel összefüggő, stb. ügyek esetében. Ezeket a vegyes ügycsoportba tartozó ügyeket tárgyaló bírák között lehetne felosztani, természetesen állandó jelleggel, egyértelmű hozzárendeléssel.

és a helyzet az ún. Bk. jelzésű, tehát a vadonat benyújtása előtt kény- szerintézkedéssel kapcsolatos ügyekkel. A munka kellő hatékonyságát talán az szolgálná a legjobban, ha ezen ügyekre külön bíró működne a bíróságon, alkalmasint nyugdíjas, vagy 4 órás munkakörben. A tárgyaló bírák válláról nem kis munkaterhet venne le, és ráadásul a döntések törvényességének színvonala is emelkedne, ha a bíró nem kerül olyan helyzetbe, hogy a gyanúsított meghallgatás kezdete előtt 10 perccel kapja meg a nem ritkán sok száz oldalas nyomozati anyagot.

b./ Rések a zárt rendszeren:

A fent felvázolt modell zárt és homogén rendszert képez, s így optimális megoldásnak tűnik. E rendszer fő alkotóelemei a bírói kar és az ügyek. Azonban a bírói kar sem tekinthető egy optimális halmaznak, mint ahogy az ügyek sem azok. S ha a kiindulási pont nem teljesen éri el a kellő szintet, úgy a végpont sem lehet az, hacsak a kiindulási pontok ezen tulajdonságát nem ismerjük fel, s nem dolgozunk ki rájuk olyan optimalizáló eljárást, amivel a kívánt eredmény elérhető.

Miért nem homogén a bírói kar? Mert a bírói karnak tagja az a bíró is, aki tegnap lett bíró, vagy egy hete, vagy egy hónapja. De ide tartozik az a kolléga is, aki hivatali szempontból is méltányolható egészségi, vagy magánéleti problémákkal küzd. Indokolt lehet az ő esetükben ún. könnyített munkavégzés engedélyezése, amikor is egy belátható időn belül könnyebb fajsúlyú ügyek elbírálása lenne a feladatuk. A kezdőbírák esetében ez gyakorlatilag most is működik, kevesebb és könnyebb ügyeket kapnak addig, míg a kellő tárgyalási rutint meg nem szerzik. A sorsolós rendszerbe persze ezt automatikusan beépíteni nem lehetséges, hiszen mérlegelni a számítógép nem tud.

Megoldása lehet ennek a problémának, ha a bírónak leosztott ügyekből a bírók mérlegelés után fejenként egy azonos nagyságú kontingenst ajánlanának fel átszignálásra az illetékes igazgatási vezetőnek, aki ebből a kontingensből kiválasztaná azokat az ügyeket (bíróként azonos számban), amelyekkel véleménye szerint a kisebb gyakorlattal rendelkező bíró boldogulni tud. A külső befolyásolás lehetősége ebben a rendszerben nem zárható ki, ám korlátozott, mivel a bírók által tett felajánlásból válogathat csak a vezető.

Miért nem homogén az ügyek összessége? Azért mert manapság egyre gyakrabban fordul elő, hogy olyan ügy érkezik a bíróságra, amely az adott bíró képességeit, ha nem is haladja meg, de pokoli erőfeszítést és rendkívüli időráfordítást igényel tőle. Ugyanakkor a bíró feje fölött ott lebeg a teljesítménykényszer kardja, akár a rögzített, akár az informális elvárásoknak való megfelelésre törekvés formájában. Vannak olyan ügyek, amelyekre a felkészülés sokszor heteket, hónapokat venne igénybe, ha a bíró lelkiismeretesen akarja az ügyet megoldani, ezt pedig tételezzük fel róla. Erre a konfliktusra is van persze megoldás, mégha a rendező elvekből kénytelen is

a bíróságon egy bíró, akinek a feladata az ezekben az ún. "igen nagy" ügyekben való ítélkezés lenne. Persze ehhez nagy tudású, tapasztalt bíróra van szükség, aki ráadásul vállalja is ezt a feladatot, mintegy cserébe ezért vele szemben mennyiségi elvárások nem érvényesülnének, nagy ügyeken kívül semmi mással nem terhelnék, esetlegesen tizedannyi ügy lenne a kezében, mint a többi bírónak.

A hozzá kerülő ügyek kiválogatása a kezdőbírák esetében felvázolt módon történne, esetlegesen bevonva az illetékes kollégiumvezetőt.

c./ Az ügyelosztás új rendje és a nyilvánosság:

Az ügyek ügycsoportba történő besorolása, ahol az ügycsoporthoz egy bíró tartozik az ügy intézőjének megnevezése, illetve a sorsolás amennyiben a nyilvánosság előtt történik az igazságszolgáltatás pártatlanságába vetett hit megszilárdulását eredményezheti. Az ügyfél megtudhatja, hogy az ügyével egyfelől foglalkoznak, másfelől látja, hogy nem valamiféle titkos, követhetetlen, vagy befolyásolt eljárás eredménye az, hogy az ő ügyét (ami számára minden más ügynél fontosabb) ki fogja letárgyalni. Az ügyfél ezt persze e nélkül a rendszer nélkül is megtudhatja, ha bemegy iratot tanulmányozni, hiszen az iratborítón fel van tüntetve az eljáró bíró neve, ám azt még csak nem is sejtheti, hogy milyen szempontok figyelembe vételével került oda az a név és miért pont az a név került oda.

Elképzelésem szerint a fentebb már vázolt új szerkezetű ügyelőkészítő- és kezelőiroda vezetője hetente két napon bonyolítaná le az ügyelosztást nyilvánosan, tehát az ügyfelek, az érdeklődők, alkalmasint a sajtó képviselői előtt. A nyilvánosságban rejlő bizalomerősítő hatáson túl — ami bizalomra egyébként igen nagy szüksége van a jelenlegi igazságszolgáltatásnak — a sajtóval való rendszeres munkakapcsolat is csak előnyére válhat a bíróságnak.

Első olvasásra talán bonyolult, áttekinthetetlen, túlzott garanciákkal operáló, röviden elrémisztő modellt vázoltam fel mintegy 10 oldalon, de ajánlom végiggondolni, hogy a jelenlegi rendszer leírása vajon rövidebb, világosabb, áttekinthetőbb lenne-e? Nem vagyok benne biztos, az azonban egészen bizonyos, hogy a törvényes bíróhoz való jogot lényegesen alacsonyabb szinten biztosítaná, mint ahogy arról is meg vagyok győződve, hogy az egyenlő munkateher elérésével a kollégák elismerését is kiváltaná ez a modell. Próbáljuk ki!

Egyéb kitérés pontok

A dolgozat terjedelmi korlátai nem engedik meg, hogy a dolgozat elején felvillantott további kitérés pontokat a fentiekhez hasonló részletességgel kifejtssem, ezért itt most csak említés szintjén, mintegy ötletszerűen vázolom őket azzal, hogy azokról külön dolgozatot készítek.

A képzési rendszer, vagy amiként a működési szabályzat fogalmaz a szakmai minőségvédelem továbbfejlesztése a kitérés pontok közül az, amelyiknél igen nagy eredmény érhető el, ám csak hosszabb távon. Ha tetszik, ez egy sokára megtérülő, de nagy haszonnal kecsegtető beruházás. Ennek ki kell térnie a fogalmazó- és titkárképzésen túl a kisebb gyakorlattal rendelkező bírák továbbképzésén át a teljes bírói kar szakmai ismereteinek fejlesztésére, és persze az adminisztratív állomány oktatására is.

Külön képzésen kell megismertetni a bíróságok állományát a számítástechnikának és az informatikának a bíróságon történő hasznosíthatóságával, s ha megismerték, akkor már bizonyosan ők fogják kezdeményezni e tudás elmélyítését, hiszen aki belekóstolt, az tudja, hogy milyen azonnali haszonnal jár ennek alkalmazása, milyen nagy segítséget nyújt nemcsak a bíró mindennapi munkájában, de az adminisztratív dolgozók számára is.

Kényes kérdés a bírók, bírói hivatalok feletti felügyelet, ellenőrzés kérdése, hiszen folytonosan beleütközünk egy valójában még nem definiált fogalomba, a bírói függetlenségbe, amit mindenki kedvének és helyzetének megfelelően értelmez. A szél nagy részét ki lehet fogni a vitorlából, ha a vezetői ellenőrzések nem rajtaütésszerű, személy ellen irányuló, netán titkos ellenőrzések és számonkérések lesznek, hanem előre meghatározott, rendszeres és nyilvános ellenőrzések képét öltik, mert így az a bírók munkarendjébe mintegy beolvadva szakmai konszenzus alapján lesznek lefolytathatók. Ezzel az eszközzel a hatékonyságnövelés területén nagyon óvatosan kell bánni, alkalmasint sokkal nagyobb kárt lehet okozni, mint ami egy korbácscsattogató vezetői koncepcióval elérhető. A bíró szellemi munkát, intellektuális tevékenységet folytat, sürgetésre, fenyegetés hatására sem fog tudni többet gondolkodni és okosabbakat kigondolni, mint amit egy kifejlődött hivatástudat mellett elérhet.

Az egész dolgozatommal azt próbáltam elérni, hogy megmutassam milyen nagy jelentőségű rejtett források állnak a rendelkezésünkre a munkaszervezés terén, amivel a saját munkánk hatékonyságát növelhetjük, ezáltal a már-már elviselhetetlen munkateher egy részétől megszabadulhatunk, s mindezt úgy, hogy társadalmi megbecsülésünket is emelni tudjuk.

Mindez azonban csak lehetőség, elképzelés. Az egész nem ér semmit, ha legalábbis nem próbáljuk ki.

Jegyzetek:

1. Dr. Ilonczai Zsolt: "Vezetők nélkül" automatikusan. Az automatikus szignálás és a bírósági vezetők megváltozott szerepe in: Bírák Lapja 1994. 2.
2. Lichtenstein József: A törvényes bíróhoz való jog és az ügyelosztási terv a német alaptörvényben és a törvénykezési szervezeti jogban. Jogtudományi Közlöny 1993. 1.
3. A Veszprém Megyei Bíróság Elnökének 1994. El. II. B.8. számú szabályzata

Varga Gábor

Mottó: "Hol vannak hát a tanúk?"

I. Amiről beszélünk

Több oka is van annak, hogy 1998-ban dolgozat készül a tanúvédelemről. Változott a világ körülöttünk és változott a szerszámként kezűnkben lévő jog is. A későbbiekben látni fogjuk, hogy a változás nem kerülhet el minket, jogalkalmazókat sem, legalábbis szemléletünkben fordulatra van szükség. Lássuk e fent megjelölt okokat külön — külön is.

1. A körülöttünk lévő világ változása

Nem is olyan régen még "egy más világban" játszódó akciófilmként, fantáziadús kalandfilmként tekintettünk azokra az egyébként tömegében készülő hollywoodi filmekre, amelyekben a bátor és rettenthetetlen ügyvéd, állam-ügyész, rendőr bújtatja és védi a maffia ellen vallomást tévő tanúkat. Kedvenc témája volt az amerikai filmgyártásnak a sorozatgyilkosság, a bűnözést életmódként választó emberek sorsának ábrázolása, az alvilági csoportok egymás közötti leszámolója. Volt idő, amikor filmművészet ezen alkotásaira afféle fantáziaszüült művekként tekintettünk.

Ma Magyarországon soha nem látott bűnözési hullám tapasztalható, a bűncselekmények nemcsak számukban nőttek, de jellegükben is alapvetően megváltoztak. Ma már vannak saját Bonnyjaink és Clydjaink, van saját sorozatgyilkosunk, Budapest utcáin szinte mindennaposá váltak a robbantások, az alvilági leszámolások egymást érik. Az igazi fordulatot ebben a folyamatban az jelentette, mikor 1998 nyarán a budapesti Aranykéz utcában felrobbantották Boros Tamást, ártatlan áldozatok halálát is okozva ezzel. Azért jelentett visszavonhatatlanul fordulatot, mivel Boros Tamást - aki jelentős maffiaügyekben tett tanúvallomást - a rendőrség védelem alá helyezte, lakását több rendőr technikai eszközökkel felvértezve őrizte, s ráadásul korábban már kíséreltek meg merényletet Boros Tamás ellen. Azon túlmenően, hogy a szervezett alvilág útjában álló, érdekeiket sértő személyt gyilkoltak meg, s ezzel az általa okozott problémát is megoldották, ez egyfajta üzenet volt a bűn oldaláról a másik, tiszta oldalra, mely üzenet arról szólt, hogy az alvilág nem riad vissza semmitől azokkal szemben, akik pl. tanúként érdekeik ellen hatnak.

Erre az üzenetre az állam zavartalan működésért és a polgárok biztonságáért felelős személyek részéről csak egy válasz adható: a tanúkat, pénzt és fáradságot nem kímélő módon meg kell védeni cserébe azért a tevékenységért, amivel az igazság kiderítését szolgálja.

napság és a fent említett körülmények következtében alacsony. Az emberek itt nem csak a jelenkorról és a magyarokról beszélnek - általában nem szeretnek tanúskodni. Íme, Osztap Bender a nagy kombinátor ekként szabadítja ki a zseblőpáson tettenkapott Panyikovszkijt a lincshangulatban lévő emberek gyűrűjéből:

“Kérem a tanúkat, hogy mondják be a nevüket és a lakóhelyüket. Kérem, jelentkezzenek a tanúk!

Azt hihetné az ember, hogy a polgártársak, akik Panyikovszkij elfogatásánál rendkívül nagy mozgékonytárgyat fejtettek ki, vonakodás nélkül terhelően vallanak, hogy a gazember bűnösségét bebizonyítsák. De a valóságban az igazság barátai a “tanú” szóra fanciesali képet vágtak, úgy tettek, mintha szörnyen elvolnának foglalva, és hátrálni kezdtek. A tömegben zátonyok és örvények keletkeztek.

- Hol vannak hát a tanúk? — ismételte Osztap.

Pánik támadt. A tanúk könyökkel lökdösve vágta utat maguknak, és abban a pillanatban az utca ismét megszokott képét vette fel. .... az utca kitisztult...”

Ezt a jelenetet az Ilja Ilf — Jevgenyij Petrov szerzőpáros 1931-ben írta le az Aranyborjú című könyvében. A fentieknek megfelelően ez a helyzet csak tovább romlott. “Azelőtt a tanúk csak a sokszori idézéstől és az ezzel óhatatlanul együtt járó idővesztéstől tartottak. A bűnözés durvulásával ehhez hozzáadódott az elkövetők és hozzátartozóik bosszújától való félelem is.” (1)

Korábban a tanúskodási készséget az állampolgári kötelességre hivatkozással tartották ébren és elfogadható szinten. A világ, amiben élünk azonban megváltozott, az állampolgár már nem alattvaló, tehát ha kötelességeit hangoztatják, rögtön a jogai felmelegítését kéri számon, s ebben tökéletesen igaza is van. Az állam a polgárától elvárhatja, hogy részt vegyen tevőlegesen az igazság kiderítésében és az igazságszolgáltatásban, ám a polgár is teljes joggal és okkal követeli meg az államtól, hogy ezért őt semmiféle hátrány ne érje. Következésképpen az államnak kötelessége a tanú védelme. Ez azonban nemcsak kötelezettsége, de érdeke is. “A tanúzási készség alapadása sokszor hozza kiúttalan helyzetbe a bizonyítást”. (2) A Be. 61.§ (1) bekezdés adja a bizonyítási eszközök példalozó felsorolását, ahol - bár a törvényhely (3) bekezdése értelmében a bizonyítási eszközöknek nincs előre meghatározott bizonyító ereje - első helyen a tanúvallomás áll. Ez persze nem véletlen, hiszen “nem csak egy a sorban, hanem mindig is, de különösen V. Károly büntető törvénykönyve, az 1533-ban kibocsátott Constitutio Criminalis Carolina óta egyik legfontosabb bizonyítási eszköz”. (3) A tanúvallomás, mint bizonyítási eszköz jelentősége a technikai fejlődéssel sem csökken, hiszen a tudomány és a technika vívmányai nemcsak a bűnüldöző és

igazságszolgáltatási szervek előtt ismertek, hanem a hatalmas anyagi erőket mozgató bűnözői körök számára is rendelkezésre állnak.

A nyomozóhatóság és a bíróság múlhatatlan érdeke, hogy a tanúk rendelkezésre álljanak és hitelt érdemlő vallomásukkal elősegítsék az igazság napfényre kerülését, ezért e szerveknek áldozatot is kell hozniuk, s ez a többetmunkában és -költségben megnyilvánuló tanúvédelem.

A tanúvédelem tehát lényegében a tanú alanyi joga, egyben egyéni és állami érdek is. Ezt a szemléletet ki kell alakítania magában minden jogalkotónak és jogalkalmazónak, vagy ha e szemlélet már él, úgy azt feltétlenül erősíteni szükséges.

2. A jog változása

A jogalkotó a fenti szemlélet fokozatos átvételével reagált az eseményekre és előbb az Erőpai Unió ajánlásainak megfelelően módosította Be.-t, annak 63.§ (5) és (6) bekezdésében szabályozva a tanú adatainak zárt kezelését (1995. február 15-től hatályos az 1994. évi XCII. tv. 3-§-ában foglalt módosítás), majd a jelenleg még nem hatályos új Be. a tanúvédelem eszköztárát már lényegesen szélesebb körben határozza meg. A dolgozat megírásának időpontjában pedig még kidolgozás alatt áll a tanú fizikai védelmét szolgáló kormányrendelet. Figyelemmel arra, hogy jelenleg a tanúvédelem új eszközei közül csak a zárt adatkezelés a hatályos és alkalmazandó joganyag, e dolgozat gerincét is ezen intézmény vizsgálata adja.

II. Külföldi megoldások és kísérletek

Mint azt látni fogjuk a nemzetközi gyakorlatban, az alkalmazott megoldási kísérletek sem túl régiak, jelenleg is alakulóban vannak. A dolgozat területi korlátai miatt a tanúvédelem külhoni eszközeinek csupán vázlatos ismertetése lehetséges, ám az a tanúságok miatt szükséges.

1. A német tanúvédelem

A német büntetőper-rendtartás (továbbiakban Bp.) lehetőséget ad arra (68.§ (2) bek.), hogy amennyiben fennáll annak a veszélye, hogy a lakhely megadása esetén a tanú, vagy más személy veszélyeztetve lenne, úgy kihallgatása alkalmával lakcíme helyett munkahelyének címét adja meg, vagy más kézbesítési címet jelöljön meg, s a bírósági tárgyaláson sem köteles lakhelyét megjelölni. A szervezett bűnözésről 1992-ben alkotott törvény ezt aztán kiegészítette azzal, hogy egyáltalán a személyazonosító adatairól sem köteles a tanú számot adni nyilvánosan, az azokat tartalmazó iratokat az államügyészség őrzi, s csak a veszélyeztetettség megszűnése után adhatóak ki.

A Bp. az ún. iratszárítási intézményét is szabályozza (96.§), vagyis amikor a főhatóságok államérdekből elrendelhetik egyes ügyiratok zárlatát, s ilyenkor azokat más hatóságnak sem szabad megküldeni még betekintésre sem. Ennek mintájára alakította ki a bírói gyakorlat a tanú zárlatát, ami persze nem fizikai elzárást jelent, hanem azt, hogy e tanú nem hallgatható ki, pontosabban csak a főhatóságok engedélye alapján az ún. vizsgáló biztos közbeiktatásával (223.§), ami lényegében bírósági bizonyítás-felvétel a tárgyalást megelőző szaktól. Erre akkor kerülhet sor, ha a tanú a tárgyaláson nem fog tudni megjelenni.

Lehetőség van arra is, hogy a tanúkihallgatás idejére zárt tárgyalást rendeljenek el, illetve, hogy a tárgyalást - vagy annak egy részét - ne a kijelölt bírósági tárgyalóteremben, hanem biztonsági szempontból alkalmasabb helyszínen tartsák meg.

A tanúvédelem keretébe tartozik, hogy a bíróság a vádlottat a tárgyalóteremből eltávolíthatja, ha tartani lehet attól, hogy annak jelenlétében a tanú nem fog igazat mondani. Fontos szabályozása a Bp.-nak, hogy a tanú jogi tanácsadót fogadhat, aki a kihallgatáson részt vehet. A gyermek- és fiatalokró tanúk védelmét szolgálja, hogy kihallgatásukat a bíró vezeti, a felek közvetlenül nem tehetnek fel kérdéseket, csupán kérdés feltevését indítványozhatják.

2. Az USA tanúvédelmi rendszere

E körben elsősorban az ún. tanúbiztosítási program emelendő ki, melyet a szervezett bűnözésről 1970-ben alkotott törvény vezetett be, s az 1984-es bűnellenőrzési program egészített ki. E program fontos fejezete, hogy bizonyos esetekben (nyilván a legsúlyosabb cselekmények és legveszélyesebb elkövetők esetén) a tanú és családjának védelmét személyazonosságuk teljes kicserélése biztosítja. Lényegében új életre készítik fel e tanúkat és közvetlen családtagjaikat, gondoskodnak új iratokról, új lakóhelyről, munkahelyről egyáltalán új egzisztenciáról. A védelem a tanút egész életére megilleti. 1992 januárjáig 5896 tanú részesült ilyen védelemben, ami a családtagokkal együtt mintegy 13 000 embert érintett. A szükségességét indokolta, hogy e tanúk közül utóbb 30 embert utolért az alvilág bosszúja, igaz ennek oka a szigorú konspirációs szabályok megszegése volt. Ugyanakkor látnivaló, hogy a szervezett alvilág vadászott a tanúkra, amiből azt a következtetést kell inkább levonni, hogy a tanúvédelmi program a jelzett időszakban 5866 ember életét mentette meg. Látni kell persze azt is, hogy nem csekély költségeket emészt fel e program, hiszen egy tanú és családja eltüntetése évente mintegy 200.000,- USD-t emészt fel, ami azért váltja ki bizonyos befolyásos körök heves támadását a tanúvédelmi programmal szemben, mivel a védelemben részesülő tanúk kb. 95 %-a a bűnszervezet tagja volt, s vált később "árulóvá".

A tanú anonimitásának más módszereit is kidolgozta az amerikai jogrend, így pl. amennyiben tartani lehet attól, hogy a sértett nem fog tudni vallomást tenni, akár félelmében, akár mert a vádlott vagy a védője olyan magatartást tanúsít, ami őt megzavarná, nos ebben az esetben a kihallgatást kétoldalú, zárt televíziós lánc segítségével oldja meg, melynek részletei igen aprólékosan szabályozottak.

Az amerikai jogrend nemcsak az eljárási szabályokkal igyekszik védeni a tanút, hanem a büntető törvényekkel is, ugyanis szigorúan büntetik azokat a cselekményeket, amelyek célja a tanúzásnak, vagy okiratok, bizonyítékok bemutatásának megghiúsítása.

Az ilyen célzattal elkövetett emberölés külön nevesített minősített eset, s a kísérlete is 20 évi szabadságvesztéssel fenyegetett. 10 évig terjedő szabadságvesztése, vagy 250.000,- USD pénzbüntetéssel büntetik azt, aki erőszakot vagy fenyegetést alkalmaz, továbbá előnyt ajánl, vagy nyújt a vallomás befolyásolása, a vallomástétel vagy az idézésre való megjelenés, illetőleg a bűnüldöző hatóságokkal való kapcsolatfelvétel megakadályozása érdekében.

3. További nemzetek tanúvédelmi megoldásai

Az 1970-es évektől kezdve Olaszországban, Ausztriában, Németországban, Dániában és Hollandiában alkalmazott módszer, hogy a védett tanú magát elmaszkírozva, hangját eltorzítva, vagy zárt kabinból technikai eszközök igénybevételével tesz vallomást, a kihallgatás során nem tehető fel olyan kérdés, amely a tanú alkalmazását teszi lehetővé. Mivel azonban látnunk kell, hogy majd minden tanúvédelmi eszköz bizonyos mértékig - hol kevésbé, hol egészen drasztikusan - együtt jár a védelem jogainak sérelmével, ezért ezen országokban is a tanúvédelem intézménye átalakulóban van. A német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság 1984-ben kimondta, hogy a tanúkihallgatás során az optikai vagy akusztikus álcázás igénybevétele a védelemhez való joggal nem egyeztethető össze. Hasonlóképpen döntött Dánia Parlamentje, amikor megtiltotta az anonim tanú igénybevételét.

Az Európai Emberi Jogi Bíróság határozatai is nagymértékben alakítják a tanúvédelem rendszerét. A Hollandia v. Kostovski ügyben a bíróság kimondta, hogy az anonim tanú alkalmazása sérti a fair eljárás elvét, aminek nyomán a holland Bp.-t akként módosították, hogy a tanú anonimitásának egy korlátozott változatát vezették be.

Ugyanakkor arra is láthatunk példát, hogy az anonim tanúk rendszere nemcsak nagy kiterjedésű, vagy nagy népességű országokban működik, hiszen az új személyazonosságot is biztosító tanúvédelmi program működik pl. Cipruson és Szlovéniában is.

E vázlat után most már lássuk a magyar jog idevonatkozó és tervezett megoldásait.

1. A jelenlegi lehetőségek

Senki ne gondolja, hogy a tanú védelme a magyar jogban új jelenség, hiszen úgy a Be-ben, mint a Btk-ban találunk több olyan rendelkezést is, amely a tanú védelmét szolgálja, illetve több olyan lehetőség áll a jogalkalmazó rendelkezésére, amivel élve a tanú bizonyos fokú védelme elérhető.

a./ A Btk

Az emberölés és a súlyos testi sértés büntettének azon minősített esete, mely az aljas indokból vagy célból elkövetést szabályozza (Btk. 166.§ (2) bekezdés c./ pont, Btk. 170.0 (3) bekezdés) alkalmas lehet a tanú ellen tanúskodásának megakadályozása céljából, illetve a már megtett tanúvallomás megbosszulása miatt elkövetett cselekmények szankcionálására, csakúgy, mint a kényszerítés (Btk. 174.§) bűncselekményének alkalmazása. Kifejezetten az igazságszolgáltatás elleni bűncselekménynek minősül a hamis tanúzásra felhívás (Btk. 242.§), amikor is a hamis tanúzásra felbujtás (eredménytelen) kísérletét rendeli büntetni a jogalkotó, míg az eredményes felhívás esetén hamis tanúzásért (Btk. 238.§) büntethető az elkövető.

Egyre inkább terjed az a felfogás, miszerint a tanú befolyásolását vagy a tanúval szembeni megtorlást célzó cselekményeket külön nevesített bűncselekményekként kellene szabályozni. Az emberölés, a testi sértés vagy a kényszerítés bűncselekménye ugyanis nem fejezi ki teljes egészében a cselekmény jellegét, az eltérő védett jogi és elkövetési tárgy nem kap kellő hangsúlyt. Aki a tanút megakadályozza abban, hogy a bírósági tárgyalásra elutazzon és ott vallomást tegyen, legfeljebb 3 évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegeti a törvény a kényszerítés büntette alapján, ugyanakkor amennyiben rábíra a tanút, hogy ne tegyen vallomást, úgy ebben az esetben a hamis tanúzás felbujtójaként már 5 évig terjedő szabadságvesztéssel számolhat, holott a végeredmény ugyanaz a büntetőbírósg szempontjából, vagyis nem jutott hozzá egy fontos bizonyítékhoz, a tanúvallomáshoz.

De lege ferenda jogdogmatikai megfontolások és külföldi (pl. USA.) tapasztalatok alapján külön nevesített törvényi tényállások bevezetése a büntető anyagi jogba indokolt.

Több jogrendszerben szerepel, hogy a tanú a vallomástételt megtagadhatja, amennyiben a vallomás megtétele az életét veszélyeztetné. Ez a magyar jogban a Be-ben nincs nevesítve, ám végső soron a Btk. 26-§-az igénybe vehető, mely rendelkezés a tanúnak a vallomás megtagadása következményeként elkövetett hamis tanúzásával kapcsolatban büntethetőségét kizáró okot jelöl meg, vagyis a kényszerítést és a fenyegetést. Amennyiben semmilyen tanúvédelmi eszközzel nem lehet a tanú biztonságát szavatolni, indokolt lehet a vallomásmegtagadás alanyi jogként való szabályozása. A jövő jogalkotásának erre figyelemmel kellene lennie.

b./ A Be.

A jelenlegi eljárási törvények a tanúvédelemmel kapcsolatos rendelkezéseként értékelendő, hogy gyermekkorút tanúként csak akkor lehet kihallgatni, amennyiben vallomása olyan bizonyítékot szolgáltat, amely másként nem pótolható (Be. 63.§ (3) bekezdés), de az is, hogy gyermek illetve fiatakorú tanúkenti kihallgatásakor gondozója és pedagógus nevelője is jelen lehet. A befolyásolás lehetőségét csökkenti, hogy a tanúnak módot kell adni, hogy vallomását összefüggően adhassa elő, s csak ezt követően intézhetőek hozzá kérdések (Be. 64.§ (1) bekezdés). Fontos rendelkezése a Be-nek, hogy amennyiben a vádlott jelenléte a tanút a vallomás megtételében zavarná (mert pl. fél), úgy a vádlottat a bíróság a vallomástétel időpontjára a tárgyalásról eltávolíthatja (Be. 201.§ (2) bekezdés). Mivel azonban - mint a legtöbb tanúvédelmi intézmény - sérti a védelemhez való jogot, mindenképpen indokolt, hogy a tanú meghallgatás idején a vádlottat védő képviselje, így amennyiben védelemmel a vádlott nem rendelkezett, úgy a részére mindenképpen indokolt védő kirendelése.

A hatályos jogszabály sajnálatos módon nem tartalmazza a nyilvánosság kizárásával kapcsolatosan azt a kitétel, miszerint a nyilvánosság a tanú biztonságának védelmében kizárható, a titokvédelem mellett erre csak erkölcsi okokból ad lehetőséget, amire a tanú biztonságát vonatkoztatni a rendelkezés védelme nélkül nincs lehetőség. Ugyanakkor a Be. 180.§-a akként rendelkezik, hogy a tárgyalást rendszerint a bíróság hivatalos helyiségében kell tartani, fontos okból - mint amilyen pl. a tanúk biztonsága - azonban más helyen is tartható. Kérdésként merülhet fel, hogy amennyiben a bíróság a tárgyalást olyan helyszínen tartja meg, ahová a hallgatóságnak bejutni nincs lehetősége, úgy az nem a nyilvános tárgyalásra vonatkozó előírás megkerülése-e. Ennek precíz, a Be-ben való szabályozása a jövőben mindenképpen indokolt volna.

A tanú védelmet szolgálja a Be. 188.§ (3) bekezdésének azon előírása, miszerint a tanács elnöke a kérdés feltételét megtilthatja, amennyiben az a tanú befolyásolására alkalmas.

Látnivaló tehát, hogy a jelenleg hatályos Be. is tartalmaz tanúvédelemmel kapcsolatos rendelkezéseket, amikről azonban az idő bebizonyította, hogy nem elégségesek, ezért volt szükség újabb és újabb tanúvédelmi intézmények bevezetésére. Figyelemmel arra, hogy a még nem hatályos Be. hatálybalépése meglehetősen bizonytalan, ezért a tanúvédelmi eszközök közül részletesen a zárt adatkezeléssel foglalkozom a következőkben, ám még előtte a jelenlegi állapottal kapcsolatosan olyan körülmények megemlézése is szükséges, amelyek nem, vagy nem elsődlegesen a Be.-ben elhelyezve biztosítják a tanúk védelmét.

A tanú biztonságának, illetve biztonságérzetének szavatolásakor nem kell feltétlenül az anonim tanúskodásra, a személyazonosság-cserére gondolnunk, az esetek legnagyobb részében ugyanis sokkal kisebb dolgokkal el lehet érni a tanú védelmét.

Elrettentő látvány a rendőrségen és a bíróságon, mikor egy ügy összes tanúját és terheltjét a hatóság egy időpontra idézi be, s a terhelték és a tanúk, illetve ezek hozzátartozói órákat töltenek el összezárva. Az a bíró, aki egy ügyben reggel 8 órára idézi be az összes vádlottat és tanút, azoknak meghallgatására alkalmasint csak délután kerül sor, nem csupán embertelen és megindokolhatatlan megoldást alkalmaz, de saját maga teremti meg a tanú befolyásolásának, megfélemlítésének a lehetőségét. Arról nem is beszélve, hogy azt is elárulja magáról a bíró, hogy az ügyet kellőképpen nem ismeri, nincs pervezetési stratégiája és taktikája sem. Ellenkező esetben a szakaszos idézést alkalmazná, ami persze némi többletmunkát igényel és kevésbé kényelmes megoldás, ám a tanúvédelem követelményeinek nem felel meg. Sajnálatos módon nincs olyan jogszabályi előírás, miszerint a hatóságok tagjainak minden eszközzel törekedniük kell a tanúk védelmére.

Szerencsére egyre több helyen - sajnálatos módon még nem mindenütt - alkalmaznak olyan szolgálatot, amely megakadályozza fegyver vagy más hasonlóan veszélyes eszközöknek a bíróságra történő bevitelét, mint ahogyan nem kis haszna van egy bíróságon a jól megszervezett terem- és folyosóéri rendszer kiépítésének. Ezek persze nem kis költségvetési terhet jelentenek a bíróságoknak, a tanúvédelem átfogó szabályozásakor azonban erre is gondolnia kell a költségvetésért is felelős jogalkotóknak. A tanúk biztonságát jelentősen emelné, ha elkülönített váróban tartózkodhatnak a vallomás megtétele előtt, a tárgyalóba úgy juthatnának be és a bíróság épületéből úgy juthatnának ki, hogy eközben elkerülhető az érintkezés nem kívánatos személyekkel. Az esetek zömében már az is megoldás lenne, ha a tanút rendőr kísérené lakásától a bíróságig és vissza.

Sokszor a hatóság alapossága és odafigyelése is elegendő a tanú biztonságának megteremtéséhez, amivel elkerülhetőek lennének az olyan elképesztő, ám a valóságban megtörtént esetek, mint amikor a nevelése alatt álló gyermekek sérelmére szexuális bűncselekményt elkövető nő előzetes letartóztatását az ügyész úgy szüntette meg, hogy egyben lakhelyelhagyási tilalom keretében megtiltotta a gyanúsítottnak, hogy elhagyja sértett gyermekei elhelyezésére szolgáló közös lakást. Ez a megoldás azon túlmenően, hogy törvénytörő, hiszen a lakhelyelhagyási tilalom helysége és nem helyiségre vonatkozva rendelhető el, nemcsak hogy nem védte meg a kiskorú sértetteket az alkoholista és aberrált anyától, de valósággal kiszolgáltatotta számára.

Ehhez kapcsolódóan kell megemlíteni, hogy joga kivüli eszközök bevetésére is szükség lenne, ugyanis nem ritkán a családon belüli erőszakkal kapcsolatos ügyekben a tanú a kihallgatását követően visszatér az elkövetővel közös lakásba, ami különösen akkor elriasztó, ha a tanú kiskorú sértett. Megfelelő szálláskörülmények biztosítása itt sokszor önmagában megfelelően szolgálná a tanú védelmét, amihez hatékony családsegítő, illetve egyáltalán működő szociális ellátórendszerre lenne szükség.

2. A tanú személyi adatainak zárt kezelése

A jelenleg hatályos Be. 63.§ (5) és (6) bekezdése szabályozza meglehetősen szűkszavúan a zárt adatkezelést, annak gyakorlati alkalmazásával kapcsolatban sem a Be., sem végrehajtási rendelet, de még a Bűsz. sem nyújt támpontot, holott az érvényesülése az alkalmazhatóságtól függ. Ezért az alábbiakban a részletszabályozás kidolgozását kísérem meg, melyhez felhasználtam a jelenleg még nem hatályos Be.-vel való összehasonlítás módszerét is.

a/ A Be. vonatkozó rendelkezéseinek értelmezése

Az alkalmazás hatókörének vizsgálatakor először a tanú fogalmának meghatározása indokolt. A jogirodalom alapvetően két definíciót használ. Az egyik szerint tanú az, akinek bizonyítandó tényről tudomása van (Be. 62.§ (1) bekezdés). Lényegét tekintve az Európa Tanács szakértői bizottságának II. Munkaokmánya ehhez hasonló meghatározást ad, miszerint tanú mindenki, aki az igazságszolgáltatás számára releváns tényről tud. A másik definíció szerint tanú az a személy, akit a bíróság e minőségében a tárgyalásra megidéz. Mindkét irányzat álláspontjának vannak védhető és támadható pontjai, hiszen valójában ugyanúgy tanúként kell kezelni azt a személyt, akit a bíróság tanúként megidézett, ám bizonyítandó tényről igazából nincs tudomása, mint azt a személyt, akit a nyomozóhatóság az eljárás nyomozati szakában tanúként meghallgatott, s akinek vallomása alatt a vádlott megtörve a bírósági tárgyaláson egyéb bizonyítékokkal is megerősített beismerő vallomást tesz, amire figyelemmel a bíróság a tanú idézését és meghallgatását mellőzi.

A tanúvédelemmel kapcsolatban a tanú fogalmi körét a Be. szerinti megjelölés alapján kell használni, ugyanis a tanúvédelem intézménye csak ez esetben tölthető meg valóságos tartalommal. Így tanúvédelem illeti meg, s ezért kérheti iratainak zárt kezelését a felismerésre bemutatáson részt vevő azon személy, akit a terhelt mellé állítottak a felismerendő személy kiválasztásához. E személy ugyan általában a bizonyítandó főtényekről tudomással nem bír, ám felmerülhet tanúkénti meghallgatásának szükségessége, pl. a felismerésre bemutatás szabályosságának igazolása céljából.

mánya ugyanakkor a tanú fogalmi körébe vonja az ügyben eljáró szakértőt is, ami ugyan meg gondolást igénylő elképzelés, ám a jelenlegi Be. szóhasználatába, és fogalmi rendszerébe úgy nem illeszthető be, hogy a tanúvédelem reá is kiterjedjen.

Másodikként eldöntendő kérdés, hogy a bíróságot, illetve egyáltalán az ügyben eljáró hatóságokat terheli-e tájékoztatási kötelezettség a tanúvédelmi szabályokat illetően, s ha igen, milyen mértékben. Sem a jelenleg hatályos Be., sem a később hatályba lépő Be. nem ír elő kifejezetten olyan kötelezettséget, hogy a hatóságoknak tájékoztatniuk kellene a tanúkat adataik zártan történő kezelésének lehetőségére. Ehhez képest a jelenlegi Be. 4.§ (3) bekezdése akként rendelkezik, hogy a hatóságok tartoznak az eljárás résztvevőit jogaikról tájékoztatni és kötelességeikre figyelmeztetni. Az ezt felváltó eljárás törvény 62.§-a azt fogalmazza meg 62.§-ában, hogy a bíróság, az ügyész és a nyomozó hatóság az eljárási cselekmény elvégzése előtt a cselekménnyel érintett személyt a jogairól tájékoztatja és a kötelezettségeire figyelmezteti. Ezen rendelkezések helyes értelmezése szerint a tanút az eljárás szakaszában minden megnyilvánulása (tanúkihallgatás, szemle, írásos nyilatkozat stb.) előtt tájékoztatni kell arról a jogáról, hogy kérheti adatainak zártan történő kezelését. Ezt és a nyilatkozatát minden esetben jegyzőkönyvbe kell foglalni. Gyakorlatilag ennek a tájékoztatásnak minden esetben el kell hangoznia, amikor a tanút a hamis tanúzás következményeire figyelmeztetik, s ha ezzel együtt történik, mintegy ahhoz automatikusan társítva, úgy könnyebben nemesül szokássá, s így nem marad el.

A zárt adatkezelés szabályainak alkalmazásakor alapvető kérdés, hogy milyen esetekben rendelheti el a hatóság a zárt adatkezelést, ugyanis a hatályos rendelkezések szerint erre nemcsak az érdekelt kérelmére van lehetőség. Szükséges leszögezni — nem először és nyilván nem is utoljára - hogy bár a zárt adatkezelés hivatalbóli elrendelése a tanú érdekeit nyilvánvalóan nem sérti, ám a védekezés jogát és a fegyveregyenlőséget sértheti. Ugyanis, míg a nyomozóhatóságnak joga van a védelem által bejelentett tanút leellenőrizni, addig zárt adatkezelés esetén a védelemnek ilyen lehetősége elzáródik. Ne felejtjük el, hogy az egyéb jogszabályi rendelkezések betartása mellett semmi akadálya annak, hogy a védelem pl. magánnyomozó segítségével gyűjtsön adatot bizonyos tanúkkal kapcsolatban, amennyiben a tanú vallomásának megcáfolására, vagy megingatására ez alkalmas. Mindez a fegyveregyenlőség alapjogából következik. Ezért álláspontom szerint amennyiben a tanú a megfelelő, teljes és korrekt tájékoztatást megkapta a tanúvédelmi lehetőségekről, s annak ismeretében nem kíván élni vele, úgy a bíróság hivatalból csak akkor rendelheti el a zárt adatkezelést, ha annak elmulasztása

a tanú életének és testi épségének nyilvánvaló veszélyeztetését eredményezné.

A zárt adatkezelés elrendelése során többen próbálkoztak meg annak körülírásával, hogy milyen esetekben lehet indokolt e tanúvédelmi intézmény, illetve egyáltalán a tanúvédelem alkalmazása. Történt kísérlet az elkövetői személyi körhöz kötni a tanúvédelem alkalmazását, így pl. ilyen megfogalmazással, hogy a különösen veszélyes elkövetőkkel szembeni, vagy a maffiavezetők elleni ügyekben indokolt az alkalmazása. Ez a megfogalmazás azonban az ártatlanság vélelmét sértő kitétel, s amikor a tanúvédelemmel éppen a védelem joga és a fegyveregyenlőség elve amúgy is sérül, az igazságszolgáltatás pártatlanságába vetett hit szenvedne sérelmet az elkövetőknek a bizonyítási eljárás előtti illetén aposztrofálásával. Ugyancsak nem vezetett eredményre a bűncselekményi kör behatárolásával megoldani a tanúvédelem alkalmazását, hiszen ismeretes, hogy Al Capone maffiavezért sem alvilági cselekedetei miatt sikerült felelősségre vonni, hanem adócsalás miatt vonták ki igen hosszú időre a forgalomból. Vagyis minden olyan bűncselekménynél, ahol a jogalkotó szabadságelvonással is fenyegeti az elkövetőt már felmerülhet a tanú befolyásolásának veszélye. Ugyanakkor a Btk.-ban fehér holló az a bűncselekmény (pl. Zugírászat, földmérési jel megrongálása, sajtórendészeti vétség, stb.), ahol nincs lehetőség szabadságvesztés büntetés kiszabására, vagyis e cselekmények vonatkozásában a tanúvédelem eszközrendszerét kizárni már nem a jogi precizitás, hanem a nevetséges szórászhasogatás kategóriájába tartozna. A döntés alapja csak egy lehet, alaposan feltehető-e, hogy a tanút (és persze hozzátartozóit) vallomása esetén veszély fenyegeti-e vagy sem.

Figyelemmel arra, hogy a törvény a hatóság zárt adatkezeléssel kapcsolatos aktusát az elrendelés kifejezéssel illeti, a hatóságoknak e kérdésben határozatot kell hozniuk, ami a bírósági eljárás során végzés. A törvény ugyanakkor nem rendelkezik a határozat alaki követelményeivel, sem a jogorvoslat kérdésével. Elképzelhető olyan álláspont, miszerint az alakosság kérdése alapvetően a határozat tartalmától függ. Abban az esetben, amikor a hatóság helyt ad a tanú kérelmének, vagy hivatalból dönt a zárt adatkezelés mellett külön alakszerű határozatra nincs szükség, a zárt adatkezelés ténye pótolja a határozatot. Amikor viszont a hatóság a zárt adatkezelést megtagadja, mindenképpen szükséges egy alakszerű, indokolt határozat meghozatala, annál is inkább, mivel a zárt adatkezelés mellőzése a tanú alapvető jogait érinti még akkor is, ha a zárt adatkezelésre való jogalkalmazás nem alanyi jog, hanem hatósági mérlegeléstől függő döntés eredménye. Erre is figyelemmel létezhet olyan jogértelmezés is, miszerint a zárt adatkezelést elrendelő határozat ellen jogorvoslatnak nincs helye, míg a zárt adatkezelést megtagadó határozat ellen fellebbezéssel lehet élni. Álláspontom szerint ez a nézet csak részben helytálló, ugyanis mint már sokszor hangsú-

érdekeit, de a terhelt, s így a védelem jogait is szem előtt kell tartani, márpedig a védelem jogát és a fegyveregyenlőség elvét sérti a zárt adatkezelés elrendelése. S mivel a zárt adatkezelés alkalmazása szintén alapjogokat érint, ezért ezen esetben is indokolt az alakszerű határozat hozatala, s a fenti okfejtésnek megfelelően jogorvoslati lehetőség biztosításával.

Vita tárgyát képezheti, s így eldöntendő kérdés, hogy a határozat elleni fellebbezéshez halasztó hatály társulhat-e. Ennek eldöntésekor is abból kell kiindulni, hogy mind az engedélyezés, mind annak megtagadása állampolgári jogot érintő kérdés, vagyis igenis indokolt a halasztó hatályú jogorvoslat biztosítása. Márcsak azért is indokolt ez a szabályozás, mivel ellenkező esetben helyrehozhatatlanul sérülne a tanú joga, ha ugyanis a tanú kéri adatainak zártan történő kezelését, a bíróság ezt elutasítja és kötelezi a tanút személyi adatainak a tárgyalás nyilvánosságára, úgy a fellebbezés folytán meghozott másodfokú megváltoztató döntés lényegében értelmetlen helyzetet idézne elő.

Figyelemmel arra, hogy a büntetőeljárás több, egymástól jól elkülönülő szakaszra oszlik, felmerül a zárt adatkezeléssel kapcsolatos határozatoknak más hatóságokra vonatkozó kötőerejével kapcsolatos kérdés, vagyis hogy pl. a rendőrség által elrendelt zárt adatkezelés köti-e az ügyészséget és a bíróságot. Ennek eldöntésekor alapvetően a bírói függetlenség alkotmányos elvéből kell kiindulni, vagyis a bírói függetlenség sérelmét jelentené, ha a bíróságot az eljárás során végig megmászhatatlanul kötné a nyomozóhatóság döntése. Ezért az ügyben eljáró hatóságoknak az eljárás szakaszától függően külön állást kell foglalniuk a zárt adatkezeléssel kapcsolatban előterjesztett kérelmekről. A zárt adatkezelés értelmezéséhez multhatatlanul szükséges a személyes adat fogalmát és tartalmát meghatározni. A jelenleg hatályos Be. (továbbiakban Be.) 63. § (1) bekezdése sorolja fel tételesen azokat az adatokat, melyeket a tanútól meg kell kérdezni: A kihallgatás kezdetén a tanútól meg kell kérdezni a nevét, születési helyét és idejét, anyja nevét, lakóhelyét, foglalkozását, személyi számát, továbbá azt, hogy az ügyben érdekelt vagy elfoglalt-e. Ezt a jogszabályt felváltó eljárási törvény (továbbiakban: új Be.) ettől némileg eltérő felsorolást tartalmaz, hiszen a lakóhely mellé felveszi a tartózkodás helyét, a személyi számot pedig a személyazonosító okmány számával helyettesíti, egyébként ugyanolyan tételes felsorolást ad, mint a Be. Ehhez képest "A személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról" szóló 1992. évi LXIII. tv. 2.§-a úgy rendelkezik, hogy e törvény alkalmazása során személyes adat: a meghatározott természetes személlyel (a továbbiakban: érintett) kapcsolatba hozható adat, az adatból levonható, az érintettre vonatkozó következtetés. A személyes adat az adatkezelés során mindaddig megőrzi e minőségét, amíg kapcsolata az érintettel helyreállítható.

Összefoglalva ezeket nyilvánvaló, hogy a Be. és az új Be. a személyes adatok körét lényegesen szűkebb értelemben használja. Ezzel kapcsolatban eldöntendő elvi kérdés, hogy a törvény célja csupán a tanúnak az eljárási törvényben tételesen felsorolt adatainak titokban tartására irányul, vagy pedig azt célozza, hogy a tanú kívülálló számára azonosíthatatlan és így utólagos módon legyen. E kérdés eldöntése elengedhetetlen a szabályozás megfogalmazásához.

Alláspontom szerint a tanú adatainak zárt kezelésében megfogalmazott tanúvédelmi eszköz, csak a tételesen felsorolt adatok lényegében titkos kezelését jelenti. Ugyanis a tanúvédelem más — egyelőre csak tervezett — eszközei között szerepel olyan, ami a tanú személyének teljes felismerhetetlenségét szavatolja, így pl. a különösen védett tanú intézményével. Így véleményem szerint a zárt adatkezelés fogalmi körébe nem tartozik bele, pl. a vezetői engedély száma, gépjármű rendszáma, a társadalombiztosítási azonosító jel (TAJ), adószám stb., noha ezek olyan nyilvántartott adatok, amelyekből hozzá lehet jutni a tanú zártan kezelt adataihoz is. Igaz, ezen adatokat tartalmazó különböző adatbázisok is megfelelő védelemmel vannak ellátva, másfelől ezek segítségével a zárt adatokhoz feltehetőleg csak büncselekmény elkövetése útján lehet hozzájutni (Btk. 177/A.§).

Tisztázandó, hogy a zárt adatkezelés körébe beletartoznak-e azok az adatok, körülmények, utalások, melyből közvetlenül következtetni lehet a zártan kezelt személyes adatok valamelyikére. Pl. a tanú személyi adatait zártan kell kezelni, ám vallomásaiban, pl. odanyilatkozik, hogy egy egyedileg azonosítható hely szomszédságában lakik, vagy az esemény időpontjában éppen az 50. születésnapját ünnepelte, netán arról számol be, hogy a balesetet az általa vezetett helyijáratú autóbussz vezetőüléséből látta, vagyis vallomásaiban közölt körülményekből közvetlenül lehet következtetést levonni, lakhelyére, születési idejére, vagy foglalkozására. S bár úgy tűnhet, hogy ezek kihagyása esetén ezen tanúvédelmi intézmény merő formalitássá válna, ami a feleslegesség érzetét is kiváltaná a jogalkalmazókból, s az a tanúvédelem intézményének sorvadásához vezethetne, ám egyúttal a Be. vonatkozó rendelkezésének olyan mérvű kiterjesztő értelmezése lenne, ami jogdogmatikailag már nem fogadható el, ezért az adatok körét a törvényhely szó szerinti értelmezésével kell megvonni.

b./ A zárt adatkezeléssel kapcsolatos ügyviteli szabályok kialakítása

A szabályozást úgy kell kialakítani, hogy ne csak a Be. rendelkezéseivel legyen összhangban, de a Ptk., a Polgárok személyi adatainak és lakcímének nyilvántartásáról szóló 1992. évi LXVI. tv., A személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. tv. és lehetőség szerint a Büsz előírásait is szem előtt kell tartani, ezek vonatkozásában a kompatibilitás és a koherencia követelményének is meg kell felelni. Immár a részletek elveire rátérve az elsőként a Be. és az új Be.

szert: a hatóság a tanú kérelmére vagy hivatalból elrendelheti, hogy a tanúnak az (1) bekezdésben írt személyi adatait — a nevének kívül — az ügy iratainál elkülönítve, zártan kezeljék. Ezzel szemben az új Be. 96.§ (1) bekezdése arról szól, hogy a tanú, illetve az érdekében eljáró ügyvéd kérelmére vagy hivatalból elrendelhető, hogy a tanú személyi adatait (85.§ (2) bekezdés) - a nevének kívül — elkülönítve, zártan kezeljék. Az első esetben tehát az adatokat az ügy iratainál kell kezelni, az utóbbi esetben ez nem követelmény.

Egy olyan megoldást ismertem fel, amely lényegében egyszerre képes mindkét kívánalomnak megfelelni, ehhez viszont egy új fogalom bevezetésére van szükség. Ez pedig a kísérő irat intézménye. Kísérő irat: a büntetőügy iratait kísérő irat, melyben a Be. 63.§ (5) bekezdés szerinti azon iratokat kezelik, melyek tartalmazzák a tanú személyes adatait. A kísérő irat a büntetőaktához tartozik, annak része, de attól elkülönítve kezelendő sajátos szabályok alapján.

Az eredeti aktából kiemelendő és a kísérő iratba helyezendő el minden olyan irat, amely a védett tanúnak a személyes adatait, vagy azok közül akár csak egyet is tartalmaz. Az eredeti aktában pedig el kell helyezni egy olyan másolatot, amely a személyes adatokat már nem tartalmazza. Ez több módszerrel oldható meg, így pl. az inkriminált rész letakarását követően fénymásolat készítésével, vagy szövegszerkesztővel írt tárgyalási jegyzőkönyv esetében ezen adatokat nem tartalmazó kiadvány nyomtatása stb. Célszerű lenne, ha már a nyomozóhatóság megnyitná a kísérő iratot, ha annak igénye már ott felmerül. Ezzel együtt a nyomozati iratban az iratjegyzék mellett egy kísérő jegyzékre is szükség van, mely egy felsorolást tartalmaz a zártan kezelt adatokat tartalmazó iratokról, illetve azok cenzúrázott kiadványának a lefűzött helyéről. Amennyiben ügyészi, vagy bírói szakban merül fel a zárt adatkezelés szükségessége, úgy nyilván nem a nyomozati anyagban nyerne elhelyezést a kísérőjegyzék, hanem az iratborítón.

Külön szükséges szabályozni azoknak a személyeknek a körét és tevékenységüket, akik adatkezelőknek minősülnek. Az adatvédelmi törvény 2.§ 4. pontjának megfogalmazás szerint az adatkezelés: az alkalmazott eljárástól függetlenül a személyes adatok felvétele és tárolása, feldolgozása, hasznosítása (ideértve a továbbítást és a nyilvánosságra hozatalt), adatkezelésnek számít az adatok megváltoztatása és további felhasználásuk megakadályozása is; míg ugyanezen törvényhely 7. pontja értelmében adatkezelő: a 4. pontban meghatározott tevékenységet végző vagy mással végeztető szerv vagy személy.

Esetünkben tehát adatkezelő a rendőrség (egyéb nyomozást végző szerv), az ügyészség és a bíróság, illetve ezek kebelén belül az erre a célra kijelölt személyek. Az adatkezelő személyek körét pontosan be kell határolni. Az

adatkezelő köteleességével kapcsolatban irányadó lehet az adatvédelmi törvény 10.§-a, miszerint az adatkezelő köteles gondoskodni az adatok biztonságáról, köteles továbbá megtenni azokat a technikai és szervezési intézkedéseket és kialakítani azokat az eljárási szabályokat, amelyek e törvény, valamint az egyéb adat- és titokvédelmi szabályok érvényre juttatásához szükségesek, az adatokat védeni kell különösen a jogosulatlan hozzáférés, megváltoztatás, nyilvánosságra hozás vagy törlés, illetőleg a sérülés vagy a megsemmisülés ellen. Ezen nem kis felelősségre figyelemmel indokolt lehet a névre szóló adatkezelési kötelezettség megfogalmazása, a kísérőiraton és a kísérő jegyzéken ügyenként fel kell tüntetni az adatkezelésre jogosult személyeket. Itt főszabályként rögzíthető, hogy a legelső adatkezelésre jogosult és köteles személy az ügy gazdája, ez a nyomozás során az előadó, az ügyészi szakban a vádemelésről döntő és vádat szerkesztő ügyész, míg a bírói szakban az a bíró, akire az ügyet kiszignálták. Az eljárás bírói szakában innen fogva az eljáró bíró jelölhet ki további adatkezelőt (új kategóriaként zártadat-kezelőt), illetve adatkezelőket (lehetőleg minél kisebb számban), akiknek a nevét ugyancsak fel kell tüntetni a kísérő iraton és kísérő jegyzéken.

Felmerül a kérdés a kísérő irat kezelésével kapcsolatban, hogy vajon nem kellene-e azokat külön elnöki ügykategóriaként nyilvántartani és kezelni, éppen a nagyobb biztonság kedvéért. Véleményem szerint a várható ügytömegre figyelemmel ez a kezelés elnehezülését idézné elő, ami diszfunkcionális megoldást eredményezne, ezért álláspontom szerint ez elvetendő. Mostmár csak azt kell eldönteni, hogy a kísérő iratot a lajstromirodában tárolják elzárva, vagy a bíró, illetve jegyzője (aki nyilvánvalóan a bíró által elsőként kijelölt adatkezelő) irodájában, netán több bíróra vonatkoztatva összevontan kell tárolni. Figyelemmel arra, hogy ezen adatokkal elsősorban a bíró és a jegyzője dolgozik, indokoltabb ezen utóbbi megoldás választása. Ugyanakkor, mivel zárt adatot tartalmazó iratok megfordulnak a lajstromiroda dolgozói kezén (tértivevények, bejelentések, stb.), az első megoldásnak is van racionalitása. S ha már itt tartunk, indokolt zártadat-kezelői minőséggel felruházni a lajstromiroda vezetőjét, szükséghez képest több dolgozóját is.

A szabályozás mikéntjéről: bizonytalan a Bűsz. módosítás időpontja, annak keretei stb. Ezért elképzelhető megoldásnak tartom, hogy ezt a kérdéskört az illetékes kollégiumok határozatban fogalmazzák meg, mint ahogyan történt az a Veszprém Megyei Büntetőkollégium esetében, amely belső szabályzatban rögzíti a tanú személyes adatainak zárt kezelésére vonatkozó ügyviteli rendelkezéseket (lásd melléklet).

A dolgozat előző részeiből egyfelől az a következtetés vonható le, hogy a külföldi jogrendszerek egy része jóval előbbre tart a magyar megoldásoknál azok körét és kidolgozottságát illetően, másfelől látnivaló, hogy a tanúvédelem magyar megoldása rendkívül hézagos, ugyanis nem szerencsés, ha alapvető kérdéseket (jogorvoslat, halasztóhatály, korábbi hatóságok határozatainak kötőereje, stb.) nem maga a jogszabály dönt el, hanem a bírói gyakorlat alakítja ki.

Véleményem szerint szükség lenne egy komplex tanúvédelmi kódexre, mely elveiben elsősorban általános kötelezettséget írna elő a hatóságok számára, miszerint a tanút minden törvényes lehetőséggel védeni kell. Ezt követően a tanúvédelem teljes vertikumát felölelő általános eljárási szabályokat fogalmazna meg, majd azok végrehajtásával kapcsolatban adna útmutatót egészen a tanúvédelemmel kapcsolatos rendészeti teendők meghatározásáig. És ne felejtjük el, a tanú nemcsak a büntetőeljárásban szorulhat védelemre, de a polgári eljárásban, stb. is.

A tanúvédelmi kódexen túlmenően az államnak figyelmet kell fordítania a tanúvédelem személyi és anyagi feltételeinek biztosítására is. Az állam, amikor a bűnözés elleni harcba küldi a jogalkalmazót biztosítania kell a pénz és a paripát is, ellenkező esetben szervezett bűnözés elleni küzdelem a szőlők és üres parafusok szintjén reked meg. A költségvetést (legfeljebb szinten és a végső elosztásnál is) készítőknél kell vetniük azzal, hogy a tanúvédelem nem olcsó mulatság, más országok példája azonban azt mutatja, hogy a tanúvédelem alkalmazásával érhetőek csak el hatékony eredmények.

V. Zárszó

Nem volt véletlen a dolgozat azon szerkezeti felépítése, melyben először az alapvető szemléletváltozás szükségességének hangsúlyozása mellett kissé kulisszaszagú módon érzékeltettem a minket körülvevő világ drámai változását, majd más jogrendszerek pénz és fáradságot nem kímélő próbálkozásait, ugyanis a dolgozat ezt követő része egy rendkívül nehézkesnek tűnő és lényeges többletmunkával járó processzust vázolt fel a tanúvédelem, ezen belül elsősorban a zárt adatkezelés megvalósítását illetően.

Azonban a büntetőeljárásban ma már a tanú, aki vallomást tesz, sokszor az életét, a testi épségét, a szabadságát teszi kockára, s ezzel gyakorlatilag azt a bíróra bízta, akinek ezt követően kötelessége az igazság kiderítésében közreműködő és a bíró munkáját segítő tanút megvédeni. Ellenkező esetben a bíró lesz az, aki tanácstalanul tárja szét a kezét, s teszi fel immár más értelemben a dolgozat mottójául választott kérdést: „Hol vannak hát a tanúk?”

1. Kertész Imre: A tanú védelemre szorul. in: Magyar Jog 1993. 4.
2. Uo.
3. Farkas Ákos és Róth Erika: Tanúvédelem a büntetőeljárásban in: Magyar Jog 1992. 10.
4. Borai Ákos: A tanúvédelem 1-2. in: Rendészeti Szemle 10/1993. és 11/1994.
5. Bócz Endre: Ismét a tanúvédelemről. in: Belügyi Szemle 6/1995.
6. Gorza Edina: Tanúvédelem és szervezett bűnözés. in: Belügyi Szemle 7-8/1997.
7. Szakonyi Szabolcs: A tanúvédelem a Be. javaslat tükrében kézirat - Zala Megyei Bíróság könyvtára

Melléklet:

Szabályzat a tanú személyes adatainak zárt kezelésére

A./ Általános szabályok:

- 1.0 A szabályzat hatálya a Veszprém megye területén működő bíróságokra terjed ki, s azt a büntetőügyek (B.-s ügyek) intézése során kell alkalmazni, beleértve a kényszerintézkedések tárgyában folytatandó eljárásokat (Bk.-s ügyek) is, továbbá e szabályzat alkalmazandó a büntetés-végrehajtási bíró hatáskörébe utalt (Bv.-s.) ügyek esetében is.
- 2.0 A 123/1973. IM utasítás (továbbiakban Bűsz.) rendelkezéseit a Be. 63.§ (5) bekezdésben írt esetekben az alábbi eltérésekkel kell alkalmazni.
- 3.0 E szabályzat alkalmazásában:
  - a./ zártadat a tanúnak a Be. 63.§ (1) bekezdésben írt személyes adatai,
  - b./zártadat — kezelés: a személyes adatok felvétele, tárolása, felhasználása,
  - c./ zártadat — kezelő: a b./ pontban meghatározott tevékenységet végző, erre a feladatra külön kijelölt személy,
  - b./ elkészíti a kísérő irat borítóját, melyen első zártadat kezelőként feltünteteti saját magát,
  - c./ az iratokat nyomban bemutatja az ügyelosztási rendnek megfelelően a szignálást intéző vezetőnek,
  - d./ a szignálást követően az aktát a kísérő irattal együtt bemutatja az eljáró bírónak, akinek a nevét szintén feltünteteti a kísérő irat borítóján, mint a zártadat kezelésért továbbiakban felelős személyt.

- 5.§ Az ügyben eljáró bíró a bemutatás után nyomban, de legkésőbb a bemutatást követő első munkanapon megvizsgálja a büntetőügy iratait, ellenőrzi a zártadat - kezelés szükségességét, majd kijelöli azt a bírósági dolgozót, aki zártadat-kezelőként az ügyben az adminisztratív teendőket ellátja. Ezen személy nevét is fel kell tüntetni a kíséző irat borítóján.
- 6.§ A zártadat-kezelő ezt követően
- a./kigyűjti a zártadatokat tartalmazó iratokat a büntetőügy aktáiból,
  - b./elkészíti azok cenzúrázott iratát,
  - c./ a zártadatokat tartalmazó iratot elhelyezi a kíséző iratban, míg
  - d./a cenzúrázott iratot lefűzi a büntetőügy eredeti iratai közé, s végül
  - e./ elkészíti a kíséző jegyzéket,
  - f./értesíti a zártadat-kezelésről az ügyben korábban eljáró hatóságokat
- 7.§ Az ügyben eljáró bíró a bírósági eljárás szakaszában szükség (jegyzőváltás, tárgyalási jegyzőkönyvvezető váltás, stb.) esetén további zártadat-kezelőt jelölhet ki, akinek a nevét a kíséző irat borítóján mindig fel kell tüntetni.
- 8.§ A kíséző iratban kell elhelyezni minden olyan később keletkezett iratot is, amely zártadatot tartalmaz (pl. tértivevény, bv. visszajelentés, rendőri jelentés elővezetéséről stb.).
- 9.§ (1) A zártadat-kezelője köteles gondoskodni ezen adatok biztonságáról, köteles azokat védeni különösen a jogosulatlan hozzáférés, megváltoztatás, nyilvánosságra hozás vagy törlés, illetőleg a sérülés vagy a megsemmisülés ellen.
- 2) A kíséző irathoz, illetve zártadatot tartalmazó irathoz, csak az erre kijelölt zártadat-kezelő férhet hozzá, akinek a jogosultságát a kíséző iraton feltüntetett neve tanúsítja.
- 10.§ Zártadatot tartalmazó iratról, illetve a kíséző iratból másolat nem adható ki, arról felvilágosításban sem részesíthető senki, kivéve, aki maga is erre feljogosított zártadat-kezelő.
- 11.§ A kíséző iratot a zártadat kezelésre jogosult bíró, illetve a lajstromvezető köteles zárt szekrényben őrizni.
- 12.§ A kíséző iratot más hatóság részére csak kifejezett erre irányuló kérés esetén, az eljáró bíró külön engedélyével szabad megküldeni, illetve akkor, ha az adatkezelő bíró hivatalos tudomása szerint az elküldés szükségessé válik. Ebben az esetben zártadat-kezelőként a megkereső hatóság vezetőjét (bírósági elnököt, vezető ügyészt, rendőrkapitányt, szakértői intézet vezetőjét stb.) kell tekinteni, erről őt tájékoztatni kell, felhívva figyelmét az ebből eredő kötelezettségekre.
- 13.§ A zártadat-kezelésre vonatkozó szabályok értelemszerűen vonatkoznak arra az esetre is, ha a zártadat nem írásbeli formában, hanem más módon (kép vagy/és hangfelvétel) rögzítették.

A TERHELT, MINT A BIZONYÍTÁSI ESZKÖZÖK FORRÁSA A KÖZLEKEDÉSI BALESETEK BÍRÓSÁGI BIZONYÍTÁSI ELJÁRÁSÁBAN

Varga Gábor

Bevezetés

Legelső teendő a vállalt feladat pontos meghatározása:

Ezt elsősorban a választott címnek kellene megtennie, ám sajnos ez nem mindig lehetséges, hiszen ez olykor - és most is - egy féloldalas cím megfogalmazását jelentené.

Tehát:

- az első szűkítés a dolgozat témájában a vizsgált körnek a gondatlan közlekedési bűncselekmények közül a közúti baleset gondatlan okozásának vétsége, illetve ennek minősített eseteire történő korlátozása, mivel ez tisztán gondatlan elkövetési magatartás, az összes többi közlekedési bűncselekménynek van szándékos elkövetési alakzata, illetve vegyes bűnösségű alakzata is.

- a második a téma megközelítési szempontjaival kapcsolatos. A gondatlan bűncselekményeknek, illetve a büntetőjog által használt gondatlanság fogalomnak jogfilozófiai, jogelméleti, kriminál-pszichológiai, eljárásjogi, kihallgatási taktikai és még számtalan megközelítési módja lehetséges, s főként e felsorolás első néhány tételével kapcsolatban tanulmányok garmada jelent már meg, a témát jószerivel teljesen kiértékelve, a tudomány ezekkel kapcsolatban már talán nyugvópontra is jutott. Jelen dolgozatban igyekeztem a vállalt feladatot - gyakorló közlekedési bíró lévén - egyrészt eljárásjogi és ezzel szoros összefüggésben kihallgatás-technikai oldalról megközelíteni, érintve a kihallgatási taktika lélektani alapjával, illetve a terhelttől kinyert bizonyítékok értékelésével kapcsolatos kérdéseket is.

- a harmadik szűkítés arra vonatkozik, hogy - mivel erről van gyakorlatban tapasztalatom - az elsőfokú bírósági eljárásokból leszűrhető megfigyeléseket tartalmaz.

- negyedik behatárolás szerint most csak a felnőtt korú elkövetőkkel foglalkozom, hiszen a fiatalok balesetezők esetében további olyan specialitások állnak fenn, amelyek túlságosan kibővítenék e dolgozat kereteit. A fiatalokra ugyanis különös eljárási szabályok érvényesek, illetve speciális kihallgatási és vallomásértékelési módszerekre van szükség a fiatalok ügyeinek tárgyalása során.

S bár nem szűkítési feltételként, de mindenképpen a dolgozat korlátként szükséges megjegyezni, hogy e dolgozat írója nem tudós, és több évtizedes bírói gyakorlattal sem rendelkezik.

A Büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. Tv. (továbbiakban Be.) első része IV fejezetének II. címe sorolja fel a bizonyítás eszközeit, köztük a tárgyi bizonyítási eszközt és a terhelt vallomását. Hatályos jogunk a jogtudomány jeles képviselőinek álláspontja szerint is fogalomzavarral küzd, amikor keveri a bizonyítási eszköz, a bizonyítási eszköz forrása, illetve a bizonyítási cselekmény meghatározását, ugyanis bár a bizonyítási eszközök között sorolja fel a Be. a szemlét és a bizonyítási kísérletet, ám nyilvánvaló, hogy ezek bizonyítási cselekmények. Még így is sokkal jobb a helyzet a korábbi eljárás jogforráshoz (1962. évi 8. tvr.) képest, mivel az annak idején a most bizonyítási eszközként felsoroltakat bizonyítékként határozta meg.

Ezzel kapcsolatban a jogirodalomban több, egymással ellentétes nézet fejlődött ki, a magam részéről a terheltet nem bizonyítási eszköznek, hanem a bizonyítási eszköz forrásának tekintem, összhangban a legelfogadottabb felfogással.

Ugyanakkor a terhelt vallomása (pontosítva annak szóbeli, írásbeli és egyéb megnyilvánulása) már személyi bizonyítási eszköz, melyből olyan bizonyítékok válnak megismerhetővé és rögződnek, amelyek a bűncselekménnyel kapcsolatos tényekről és jelenségekről elsődleges pszichikai jellegű visszatükröződés útján keletkeztek, míg a terheltten keletkezett sérülések tárgyi bizonyítási eszközök, melyek a bűncselekmény elkövetésének következményeként keletkezett fizikai visszatükröződések.

I. A terhelt, mint a tárgyi bizonyítási eszközök forrása

“Tárgyi bizonyítási eszköz az eljáró hatóság rendelkezésére álló és eljárásjogi cselekmény során rögzített test.”

Az, hogy az emberi test, annak egyes részei, illetve a holttest tárgyi bizonyítási eszköz forrásának tekinthető-e, vitatott a jogirodalomban. A kérdésben nemleges álláspontra helyezkedők részben arra hivatkoznak, hogy eme megfogalmazás az emberi méltóságot sértene, részben pedig azzal érvelnek, hogy csak az lehet tárgyi bizonyítási eszköz, amit az ügy irataihoz csatolni lehet. Jelen dolgozat témájához kapcsolódóan az a véleményem, hogy ezen érvek nem kellő súlyúak a kérdés megoldásához, az emberi test igenis lehet tárgyi bizonyítási eszköz forrása. Egyébként Be. 82.§-át értelmezve “A büntetőeljárás magyarázata” is ekként foglal állást, mikor úgy fogalmaz, hogy tárgyi bizonyítási eszköz lehet különösen az a dolog, amely a bűncselekmény elkövetésének nyomait hordozza, ilyen, pl. az emberi testrészeken maradt sérülés.

Am mivel a bevezetőben említett szűkítés folytán most csak az elsőfokú bírósági tárgyaláson felvett bizonyítási eljárás kerül szőnyegre, az emberi test, mint tárgyi bizonyítási eszköz forrásának jelentősége már rögtön más megvilágításba kerül, mivel Kertész Imre álláspontját osztva: “a tárgy csak

addig lehet tárgyi bizonyíték, míg bemutatható a bizonyítás “címzettjének”, ha ez nem lehetséges, akkor nem őt, hanem a róla szóló adatokat tartalmazó bizonyítási eszközt használják fel a bizonyításnál”. (3)

A terhelt testén a közlekedési balesettel összefüggésben sérülések, külsérelmi nyomok jöhetnek létre, s ezek sok mindenről árulkodnak, így pl. a terheltnek a gépjárműben elfoglalt helyéről és helyzetéről, ebből alkalmasint következtetni lehet arra, hogy valóban a terhelt vezette-e a balesetet okozó járművet.

A büntetőeljárás időigényessége miatt a közúti balesetet elbíráló elsőfokú eljáró bíró elvétele jut olyan helyzetbe, hogy a terhelt testén lévő sérüléseket olyan stádiumban értékelje, amikor az még tárgyi bizonyítási eszköznek tekinthető. Legtöbbször már csak a róla készült fényképfelvételeket, szakvéleményt lehet a bizonyítási eljárásba bevonni és értékelni.

A Veszprémi Városi Bíróságon folyó ügyben vitás volt, hogy az 5 halálos áldozatot követelő balesetet előidéző gépjárművet e terhelt, vagy valamelyik elhalt vezette-e. Ez a jármű - a balesetben vétlen másik járművel együtt - kigyulladt és kiégett. A vádlott arra hivatkozott, hogy ő az autó jobb oldali első ülésén ült a baleset pillanatában. Ehhez képest a bírósági tárgyaláson is szemmel látható volt, hogy arcának a bal oldala égett meg, míg a jobb oldala nem, noha a gépjármű, amiben ült kívülről égett. Ebből a bíróság - a terheltet, mint tárgyi bizonyítási eszközt értékelve - arra a következtetésre jutott (egyezően a baleset után közvetlenül készített fényképfelvételekkel és a szakvéleményekkel), hogy a vádlott az autó bal oldali részében foglalt helyet.

A tárgyi bizonyítékok szerepe egyébként a büntetőeljárásban, illetve a bizonyítási eljárásban a technika és a tudomány fejlődésével együtt növekszik, a kialakult bírói gyakorlat is megfogalmazta ezt akkor, mikor kimondta, hogy amennyiben tárgyi bizonyíték is van, úgy az általában nem mellőzhető (HJD. 1614.).

II. A terhelt, mint a személyi bizonyítási eszközök forrása

Mottó:

*“Az első kocsimat egyik oldalán pirosra,
a másikon kékre festettem,
hogy egy esetleges balesetnél
összszavarjam a tanúkat.”*
(Lord Mancroft)

A terheltnek a büntetőeljárás során több megnyilvánulása lehet, amelyeket a bírósági tárgyaláson bizonyítási eszközként értékelni kell és belőlük bizonyítékokat lehet nyerni.

Ilyenek a terhelt nyilatkozatai, vallomása, írásbeli előadásai és ritkán a mozdulatai, izom-mozgási képzetek. Ezen túl vannak olyan megnyilvánulások

elkövetése után, de még a büntetőeljárás megindulása előtt produkált. Ahhoz, hogy megállapítsuk ezen megnyilvánulásokról, hogy bizonyítási eszközként való értékelésük egyáltalán törvényes-e, mindenekelőtt a terhelt büntetőeljárásbeli sajátos helyzetével kell foglalkoznunk. Helyzete azért sajátos, mivel "A terhelt egyik oldalról az a személy, akivel szemben a büntetőeljárás folytatják (Be. 44.§), a büntetőperbeli felek egyike ő, másik oldalról fontos bizonyítási eszközök forrása, akinek vallomása a büntetőeljárás törvénye által felsorolt bizonyítási eszközök sorában kap helyet." (5) Ugyanakkor a terheltnek ez a kettős minősége (ügyfél és bizonyítási eszköz forrása) a gyakorlatban egymástól elválaszthatatlan egységben jelenik meg

1. A terhelt szóbeli megnyilvánulásai

Most már a dolgozat témájához kapcsolódva vizsgáljuk meg, mikor nyilvánul meg a terheltként felelősségre vont személy először olyan módon, ami már a bizonyítási eljárásban szerepet kaphat.

a./ a terheltnek, mint a balesetkor meghallgatott személynek az előadása - a rendőri jelentés

Személyi sérüléssel járó közlekedési baleset helyszínelésekor a későbbi terhelt, amennyiben egyáltalán kihallgatható állapotban van, a baleseti helyszínelést végző rendőröknek bemutathatja a helyszínt, a gépjármű és gyalogos mozgásokat, illetve ezen túl a baleset körülményeiről beszámolhat a rendőrnek.

Ez tipikusan közvetlenül a baleset után, esetlegesen a későbbi terhelt kórházba szállítása után történik meg. Erről a rendőr jelentést készít, és azt csatolják a később megindult büntetőeljárás nyomozati irataihoz. A Be. 87.§ (2) bekezdés szerint "A terheltet a kihallgatásának megkezdésekor figyelmeztetni kell arra, hogy nem köteles vallomást tenni, a vallomástételt a kihallgatás folyamán bármikor megtagadhatja, továbbá, hogy amit mond, az bizonyítékként felhasználható. A figyelmeztetést és a terhelt választát jegyzőkönyvbe kell foglalni. A figyelmeztetés elmaradása esetén a terhelt vallomása bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe".

Közlekedési balesetek bírósági tárgyalásán a vádlott és védője által gyakran hangoztatott érv, hogy a terheltnek a baleset után tett és rendőri jelentésbe foglalt elmondása (tipikusan ténybeli beismerése) nem vehető figyelembe, mivel a terheltet nem tájékoztatták a hallgatás jogára, ily módon azt az alapvető jogelvet, amit az 1976. évi 8. sz. tvr. által a magyar jogrendbe emelt Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmány 14. Cikk 3. g./ pont úgy fogalmaz meg, hogy nem lehet senkit arra kényszeríteni, hogy saját maga ellen tanúskodjék vagy beismerje bűnösségét, megsértették.

Megítélésem szerint erről nincs szó, mivel a közlekedési baleset helyszínelésekor főszabályként ugyanis még nem folyik büntetőeljárás. A helyszínelést végző rendőrök a baleset után közvetlenül nincsenek még abban

a helyzetben, hogy megállapítsák az eljárás, amit folytatnak egy műszaki hibából eredő rendkívüli haláleset miatti államigazgatási eljárás, a sérültek sérüléseinek gyógytartamára tekintettel szabálysértési eljárás, vagy büntetőeljárás lesz. A balesetben részes személyek meghallgatása sokkal inkább tekinthető "A rendőrségről" szóló 1994. évi XXXIV. tv. 32. §-ában megfogalmazott "felvilágosítás kérésnek", amely a rendőri feladatának teljesítéséhez szükséges, és amely a megkérdezett részéről nem tagadható meg. A Be. 87.§ (2) bekezdésben írt jogosultságok ráadásul csak a terheltet illetik meg, méghozzá az alapos gyanúnak a Be. 132.§ szerinti közlését követően. A közlekedési balesetet közvetlenül követő pillanatokban erről szó sincs. A Be. 81.§ (2) bekezdés értelmében az eljárás során fel lehet használni a bizonyítás olyan eszközeit is, amelyeket az arra illetékes hatóságok a törvényben meghatározott feladataik teljesítése során a büntetőeljárás megindítása előtt szereztek be. Ezzel összhangban mondja ki a bűnügyek rendőrségi nyomozásáról szóló 40/1987. BM. utasítás (Nyut.) 61. pontja, hogy a bűnesemények bizonyítása érdekében felhasználható a nyomozás elrendelése előtt a közrend és közbiztonság megsértése esetén az állampolgároktól kért - és a későbbi kihallgatást megalapozó - felvilágosítás. Ezen álláspont törvényességét igazolja a Legfelsőbb Bíróságnak a Bírósági Határozatok 1995/3. számában megjelent 141-es határozata, mely szerint az államigazgatási eljárásban tett előadás esetén a Be. 87.§ (2) bekezdésében írt figyelmeztetés hiányára nem lehet hivatkozni, a vallomás tartalmát rögzítő irat bizonyítási eszközként felhasználható. A dolog jelentőségét pedig ezen rendőri jelentésekben rögzített előadások fontossága adja. Sok-sok közlekedési baleset tárgyalása alapján leszűrhető véleményem az ugyanis, hogy a bizonyítási eljárás során feltárt személyi bizonyítási eszközök közül e balesetet közvetlenül követő előadások a leghasználhatóbb közlések, beleértve a terhelt későbbi vallomásait és a tanúk előadásait is, de ide nem érve a szakvéleményeket, tulajdonképpen a legmegbízhatóbb bizonyítékokat szolgáltatják.

Ennek többrétű magyarázata van:

- Az egyik a fejezet mottójának elemzéséből nyilvánvalóan tárul fel, főként, ha összevetjük a baleset kifejezés meghatározásával, melynek központi eleme a váratlanság, a meglepetésszerűség, az előre nem tervezhetőség. S ha mindehhez még hozzátesszük a gondatlanság büntetőjogi fogalmából a balesetkor az elkövetőnél fennálló tudattartalmat, úgy a megoldás még szembe ötlőbb. Rövid kitérő a baleset szó szemantikai értelmezésével kapcsolatban. Dr. Irk Ferenc közli azt a (nem magyar) közvélemény-kutatási eredményt, miszerint a válaszolók a baleset kifejezéshez kapcsolódónak találták a vétkességet (0,92), a bánatot (0,87), az egoizmust (0,85), a fájdalmat (0,82), a gyávaságot (0,81), a veszélyt (0,80), a könnyelműséget (0,79), ugyanakkor semmiféle kapcsolatot nem találtak a

velelemmel és az előírással. A baleset-megelőzéssel kapcsolatos gyakorlati teendők meghatározásakor az ilyen jellegű felmérések elemzése elengedhetetlen kell hogy legyen. A balesetet előidéző terheltség mivel nem készülhetett fel a balesetre, nem terhelte azt ki, így előzetesen arra sem készülhetett fel, hogy a balesetért való felelősségét előre elhárítsa, vagy akár csökkentse. A mottó humorát ennek a képtelenségnek, paradoxonnak a történetbe ágyazásával való állítása adja. A baleset előtt tehát kizárt, hogy az elkövető felkészüljön a valóságtól eltérő előadásra. A baleset után eltelt rövid idővel történő meghallgatása pedig nem biztosít ahhoz elegendő időt, hogy ilyent kiterveljen, vagy ha ilyennel meg is próbálkozik - mivel nemcsak elegendő idővel, de ekkor még elegendő ismerettel sem rendelkezik - úgy az eljárás összes többi adatával oly mértékben állna szemben, hogy az a lelepleződés veszélyét már önmagában hordozza.

- A másik ok pszichológiai alapokon nyugszik. A baleset utáni közvetlen megnyilvánulásakor ugyanis a terheltnek még rendelkezésére áll a rövid távú memória, amikor is a bevésés, a tárolás és a felidézés folyamatában nagyobb pontossággal tudja visszaadni élményeit, észleleteit, főként, ha meghallgatására az eseményt követő 1 órán belül sor kerül. Ezt pszichológiai munkáknak az idő függvényében felvázolt felejtési grafikus ábrái is alátámasztják. Későbbi vallomások alkalmával már gyakrabban előfordul, hogy újabb élmények kiszorítják, illetve az idő előrehaladtával elhalványítják az észleleteket, ezt tulajdonképpen a felejtésnek tekintjük. Ám látnunk kell azt is, hogy a balesetet előidéző személy nagymértékben érzelmileg is érintett az eseményben, aminek lehet olyan hatása is, amit a pszichológia tudománya "villanófényemlék" megjelöléssel illet. A villanófényemlék egy élénk és viszonylag állandó rögzítése azoknak a körülményeknek, amelyek között egy erősen érzelmi töltésű, jelentős eseményt élünk át, ilyen például az, ha balesetet okozunk, főként, ha ennek során közvetlen hozzátartozónk sérül meg. Ez a jelenség olyan, mintha egy fényképet készítenénk erről a pillanatról (innen az elnevezése is).

Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy a balesettel kapcsolatos érzelmek negatív érzelmek, s így a villanófényemlékekkel ellentétes hatásuk is lehet, és éppen hogy nem segítik, de gátolják az emlékek képek előhívását, felidézését. A baleset előidézésével kapcsolatban leggyakrabban fellépő felelősség miatti szorongás nem közvetlenül okoz emlékezetzavart, hanem inkább a tárgyhoz nem tartozó gondolatokat mozgósít, és ezek a gondolatok a felidézéssel interferálva az előhívás kudarcát eredményezhetik. Ezzel a jelenséggel majd' mindenki találkozhatott már olyan szóbeli vizsgáján, még ha arra tökéletesen fel is készült. Döntően tehát ezek azok a körülmények, amelyek a terheltnek a baleset után tett és rendőri jelentésbe foglalt előadásának a jelentőségét felértékelik.

Ugyanakkor fokozott körültekintéssel kell eljárni mindazon ilyen jellegű nyilatkozatok esetében, amikor kiderül, hogy a terhelt a baleset során maga is megsérült, főként, ha koponyasérülést is szenvedett. Koponyasérülés esetében mindig vizsgálni kell, hogy a terhelt - nyilvánvalóan kórházban történő - meghallgatását orvos engedélyezte-e, hiszen ebben az esetben vélelmezhető, hogy a meghallgatására azért kerülhetett egyáltalán sor, mert a terhelt vizsgálatát végző orvos kihallgatásra alkalmas állapotúnak ítélte meg. Ha pedig a terheltnél olyan agyrázódásos, illetve agyzúzódásos állapotot kórisméztek, ami nyilatkozatának hitelérdemlőségével kapcsolatban aggályt kelthet, előadásának értékeléséhez feltétlenül szükséges igazságügyi elmeorvos-szakértő igénybevétele.

Természetesen a terheltnek a baleset után tett előadása értékelésénél nem maradhat el annak és az eljárás egyéb adatainak, s ezen belül a gyanúsított ki hallgatása alkalmával, illetve a bíróság előtt tett vallomásainak egybevetése. A rendőri jelentésbe foglalt terhelti előadásnak a bizonyítási eljárásban történő értékelése tehát a tételes jog szerint lehetséges és törvényes is, ugyanakkor a leírtak alapján jogi természetéből fakadó aggályokat is szem előtt kell tartani, ezért multhatatlanul szükséges, hogy az eljárás összes egyéb adatával való összevetése megtörténjen.

b./ A gyanúsítottként tett vallomás

Mottó:

"A saját szemével látta?! Ezen lovagol maga?! Amit a vaksi szemével lát, a botfűlével hall, a tökféjével gondol? Hát az fontosabb, mint az igazság...?"

(Bacsó Péter)

Gyakran megfigyelhető jelenség, hogy a gyanúsított a rendőrségen ilyen minőségében tett vallomása eltér a baleset utáni előadásától. Ennek döntően két oka lehetséges.

- Az egyik ok, a valóság szándékos elferdítésére való törekvés (hazudás) - már ha az első előadás a valósággal egyezőnek bizonyul -, a másik pedig a gyanúsított akaratától független tévedés.

A hazudással kapcsolatban visszautalok a korábban már leírtakra, vagyis a gyanúsítottkénti kihallgatásig terjedő időben a terhelt végiggondolhatta az eseményeket, megfigyelhette újfent a helyszínt, tudakozhatott, a nyomozóhatóság birtokába jutott további bizonyítékokat is alkalmasint megismerhette, s ezek ismeretében kigondolhatott olyan baleseti mechanizmust, olyan körülményeket találhatott ki, amelyeknek ismertetésével a nyomozóhatóság előtt a felelősségének meglétét kizárja, vagy annak mértékét csökkentheti. Tipikusan ilyenkor műszaki hibában megnyilvánuló, vagy más elháríthatatlan külső erőre, más személy - tipikusan a sértett - felelősségére szoktak hivatkozni. Már most le kell szögezni, hogy a terheltnek mindez

hamisan nem vádol. A terhelt védekezési magatartása: azon megnyilvánulásai, melynek révén a büntetőeljárás számára legkedvezőbbnek tartott kimenetelét igyekeznek elérni. Ennek célját alapvetően érdekei határozzák meg, a védekezés módját pedig a személyisége, környezete, a bűncselekményekkel kapcsolatban szerzett tapasztalatai motiválják. Már csak ezért is - de más okból is - elengedhetetlenül szükséges mindezeknek a körülményeknek a részletekbe menő és alapos megismerése.

- A baleset utáni és a rendőrségi kihallgatáson tett nyilatkozatok közötti eltérés másik lehetséges oka a tévedés. Tulajdonképpen már ezt is érintettük korábban. A tévedés eredhet a felejtésből (kiszorítás és elhalványulás), de gyakorta előfordul, egy a balesetek elbírálásakor nem ritkán megfigyelhető pszichikai alapon: Friedrich Dürrenmatt írja "A baleset" című kisregényében: "A vádlott szégyenkezik, nem akarja tettét beismerni, elfelejti, kitörli az emlékezetéből, általában csupa előítélet múltjával szemben, túlzott büntudattal gyötri." Ez a jelenség tipikusan azon vádlottak esetében figyelhető meg, akik az általuk okozott balesettel saját hozzátartozóiknak, vagy hozzájuk érzelmiileg kötődő személyeknek okoznak sérülést, esetleg halált.

Rövid kitérőként idézzük fel a német (és sok más) büntetőjognak azon intézményét, mikoris bizonyos esetekben (tipikusan hozzátartozó sérelmére elkövetett halálos kimenetelű gondatlan veszélyeztetési cselekmények alkalmával) a büntetőeljárást nem indítják meg, illetve nem folytatják le, ha hiányzik a büntetés kiszabásához fűződő társadalmi érdek. De lege lata a jelenlegi magyar jogrendszerben ilyenkor is le kell az eljárást folytatni, büntetést kell kiszabni, noha sokszor látnivaló, hogy "földi bíróságnak" már nincs hatásköre. Ezekben az esetekben egy sajátos pszichikai védekezési mechanizmusra ismerhetünk rá. A vádlott az észleleteit, emlékképeit lassan átalakítja úgy, hogy azok egy idő után már nem az emlékezet, hanem a képzelet világába tartoznak, teszi mindezt nem azért, hogy a büntetőjogi felelősségét elhárítsa, hanem saját háborgó lelkiismeretét lecsillapítsa.

A Veszprémi Városi Bíróságon elbírált egyik halálos közúti baleset ügyében az időskorú vádlott hibásan végrehajtott előzés közben nekiütközött a vele azonos irányba haladó pótkocsis teherautónak, aminek következtében a vádlott felesége meghalt. A vádlottnak senki más hozzátartozója nem volt. A baleset utáni meghallgatásán a később megállapított ítéleti tényállással egyező előadást tett, majd a hónapokkal később megtartott gyanúsítókénti meghallgatásán, illetve a bíróság előtt bűnösségét tagadta, és az előzőtt pótkocsis teherautó vezetőjére igyekezett hárítani a felelősséget, noha ezt a rögzített nyomok, a szakértői vélemény és számtalan hitelt érdemlő tanúvallomás egyértelműen kizárta. Látni kellett azonban, hogy a vádlott ekkor mégsem hazudott, hanem a fentebb leírt pszichikai folyamat ment benne végbe, természetesen nem akaratlagosan. Ekkor a vádlott azt mondta már el,

amire emlékezni szeretett volna, s amit tudatában időközben emlékképekből a fantázia világába emelt át. Azonban e folyamat sohasem kóros, s ezt igazolja általában - s jelen esetben is -, hogy a vádlottat az ítélet indokolásakor meg lehet győzni az igazságról és az ítéletet tudomásul veszik.

c./ A bíróság előtt tett vallomás

Különösen bővebb kifejtést e téma nem igényel, jószerivel azt lehet erről is elmondani, mint amit a nyomozás során tett és a baleset utáni közvetlenül követő előadások viszonyáról. Ha a nyomozás során tett és a baleset utáni előadás egyezik, majd a bíróságon ezektől eltérő vallomás születik, annak egyik tipikus további oka, hogy az ügybe védő lépett be, aki jogi és közlekedési tapasztalatai révén szintén kísérletet tesz a vádlott felelőssége megítélésének megváltoztatására. Tipikusan a bírósági eljárás szakaszára érik meg a terheltékben az a felismerés is, hogy egy közlekedési balesetért való felelősség tisztázása és az azért való helytállás megállapítása csupán részben - nagyon gyakran ráadásul igen kis részben - tartozik a büntetőjog asztalára. Hiszen egy közlekedési balesetnek munkajogi, polgári jogi stb. vonatkozásai vannak. Ítélezési tevékenységem során számtalanszor "sütött át" a vádlott védekezésén, hogy ő tulajdonképpen a büntetőjogi felelősségét nagyon jól látja, ennek megfelelő vallomást is tenne, de a későbbi polgári pert már a büntetőügy tárgyalása során szeretné megnyerni. Ha a baleset folyamánya komoly kártérítési, járadékfizetési stb. kötelezettség lehet, amit a vádlott - érthetően - szeretne elkerülni, azt csak a büntetőjogi felelősségének tagadásával érheti el, veszélyes üzemek találkozásából eredő balesetek során esetlegesen a büntetőjogi felelősség mértékének csökkentésére irányuló védekezési magatartással is megelégszik. Újabb rövid kitérőként itt érdemes újfent legalább igény szintjén megfogalmazni azt az elképzelést, ami mind a nemzetközi, mind a hazai - pl. Viski Lászlónál - jogirodalomban időről időre felbukkan, vagyis egy különbíróságként működő "közlekedési bíróság" felállításának a gondolata. Ennek jelenlegi realitása gyakorlatilag a nullával azonos, ám az mindenképpen szükséges, hogy ez az - egyébiránt e dolgozat írójának teljes, ám gyenge támogatását élvező - idea a feledés homályába nem merüljön. Előfordulhat az is, hogy mind a baleset utáni előadás, mind a gyanúsítókénti nyilatkozat, valamint a bírósági vallomás is eltér egymástól. Minél gyakrabban módosítja a vallomását a terhelt, annál nehezebben képes a vallomásmódosítások racionális okát megadni, és így annál kevésbé várhatja el, hogy a vallomásában közölt tények a bíróságot meggyőzzék. De mindez már átvezet a bizonyítási eszközök értékelésének témakörébe, amiről később még esik szó.

Ezek között most csak azokat az iratokat értjük, amelyeket a terhelt az ellene folyamatban lévő büntetőeljárás ismeretében, az eljáró hatóságnak címezve azért tesz, hogy az eljáró hatóság részére tényeket közöljön. A terhelt számára alkalmasint lehetővé kell tenni, hogy ne szóban, hanem írásban tegyen vallomást, mivel vannak emberek, akik sokkal jobban fejezik ki magukat írásban, mint szóban. A büntetőeljárás közvetlenségéből következően azonban ezeket az írásbeli nyilatkozatokat a tárgyaláson mindenképpen fel kell olvasni, és a vádlottat annak tartalmáról nyilatkoztatni kell, ellenkező esetben bizonyítási eszközként való értékelése erősen aggályossá válik.

3. A terhelt egyéb megnyilvánulásai

Korabeli eljárásjogok kötelező erővel írták elő a terhelt vallomásának rögzítésekor a terhelt állapotában bekövetkező változások jegyzőkönyvben való rögzítését. Ennek előírászerű megkövetelése ma már nem él, ám semmi akadály nincs annak, hogy jegyzőkönyvbe kerüljön az, ha a vádlott egy kérdésre elsápad, egy válasz közben lázrózsák gyúlnak az arcán, ha szembeállításakor lesüti tekintetét, ha akadozva beszél, esetleg a lecke felmondásához hasonló előadást tesz.

Mindezek azonban önálló bizonyító erőt nem kaphatnak, legfeljebb egyéb bizonyítékok alátámasztására szolgálhatnak, és a bíró belső meggyőződését segíthetik. Sajátos megnyilvánulási forma - ráadásul közlekedési balesetek elkövetőire leginkább jellemző - az izom-mozgási képzetek ún. ideomotorikus aktusokhoz vezető gyenge mozgási impulzusokat váltanak ki. "Régen észrevették és tudományosan bebizonyították - írja erről Pavlov I. P. -, hogy ha az ember egyszer egy bizonyos mozdulatra gondol (azaz kinesztetikus képzetrel rendelkezik), ezt akaratlanul, anélkül, hogy észrevenné, reprodukálja" Ezt mindenki átélte már, aki egy izgalmas - manapság leginkább csak külföldi - labdarúgó mérkőzésbe annyira belefeledkezett, hogy a csatár lövése előtt maga is rúgó mozdulatot tett. A vasúti vagy más közlekedési, sőt egyéb balesetek sértettjeinek bizonyos vallomásaiban is előfordul néha olyan elbeszélés, hogy valamiféle erővel vonta magához őket a mozgó közlekedési eszköz, a mélység vagy a "nyílegyenesen húzódó országúton a középen álló hídpillér szinte - magához vonzza - az azt kikerülni akaró járművezető gépkocsiját" (8). Ez a jelenség úgy magyarázható, hogy például a lefelé esésről alkotott képzet kiváltja az esés irányába mutató kezdetleges mozdulatot. Mindennek a megfigyelésére jószerivel csak a tárgyaláson kerülhet sor, mint történt az a Veszprémi Városi Bíróságon folyamatban volt közúti balesetes ügy tárgyalásán, ahol az előzést végrehajtó vádlott látszólag minden kényyszerítő, vagy zavaró hatás hiánya ellenére az előzés befejezése előtt jobbra kormányozta járművét, nekiütközve az előzött autó jobb oldalának. A vádlott azzal védekezett, hogy az előzött jármű vezetője kormányzott balra, és nem ő

jobbra. Amikor a vádlott vallomásának e részét mondta el, a teste előtt tartott kezeivel egy gyenge jobbra forduló kormánymozdulatot tett, ezzel mintegy leleplezve magát. Ráadásul e pszichikai jelenség nemcsak leleplezte a vádlottat, de a baleset okát is feltárta, hiszen a vádlott elmondta, hogy előzés közben az járt a fejében, hogy csak neki ne csapódjon a másik járműnek. Itt tehát kétszeresen is fel lehetett ismerni az ideomotorikus mozgáshoz vezető izom-mozgási képzetet.

Eddig igyekeztem feltárni mindazokat a lehetőségeket, amikor a terhelt bizonyítási eszközt szolgáltathat az eljáró hatóságoknak, most lássuk miként vélszerű ezeket megszerezni, és miként kell azokat értékelni.

III. Kihallgatási taktika és a terhelt által szolgáltatott bizonyítékok értékelése

Motó:

"Hogy kinek hiszek? A véletlennek, barátom; azoknak az önkéntelen, ösztönös, vagy hogy is mondjam, ellenőrizhetetlen, megnyilvánulásoknak, amelyekkel az ember imitt-amott elárulja magát. Mindent meg lehet rendezni, mindent meg lehet hamisítani, minden lehet színlelés vagy szándékosság, csak a véletlen nem, a véletlent az első tekintetre felismeri az ember. Az én módszerem a következő: ülök és hagyom az embereket, hadd meséljék el, amit előre kiagyaltak és előkészítettek, úgy teszek, mintha hinnék nekik."

(Karel Capek)

1. A kihallgatás előkészítése

A kihallgatás taktikája a büntetőeljárás normáinak nem ellentmondó, azzal összhangban álló módszerek közötti választás lehetőségét tételezi fel. Jelen dolgozatban a kihallgatási taktikával nem általában kívánok foglalkozni - hiszen ennek önmagában könyvtárnyi irodalma van -, hanem a közúti balesetes ügyek bírósági tárgyalására szűkítve, bár ez nem mindenhol, és nem feltétlenül mutat specialitásokat, így ezen esetekben ugyanúgy szükséges a kihallgatás minden fázisa, így a szervezése, tervezése, teljesítése, rögzítése, menetközbeni ellenőrzése és értékelése. A kihallgatás szervezése általában nem mutat sajátosságot a közlekedési bűncselekmények tárgyalása során se, azonban a kihallgatás megtervezése már lehet eltérő.

Az ügy bonyolultságától függően a többi bűncselekményhez képest gyakrabban fordulhat elő, hogy kihallgatási tervet kell készíteni, melynek során fel kell mérni, hogy milyen tényekről tudhat egyáltalán a vádlott és milyen vallomás várható el tőle. Tervezhető már tulajdonképpen az is, hogy a vádlott egyáltalán tesz-e vallomást, aminek megtagadásához joga van. Szerencsére a bírói gyakorlatban legfeljebb elvétve volt olyan álláspont, hogy a vallomástétel megtagadását a vádlott terhére értékelték, ami súlyos hiba és törvényt sértés.

Közlekedési ügyekben sokkal gyakrabban fordul elő, hogy a vádlott nem kíván vallomást tenni. Ez védekezési magatartásának szerves része lehet. Korábban már leírtam, hogy a vádlott védekezési magatartását érdekel, személyisége, környezete stb. nagymértékben befolyásolhatja. Ezért szükséges a vádlott érdekvizonyainak feltárása már a kihallgatás megtervezése során, amellyel kapcsolatban már most szükséges leszögezni, hogy a vádlott érdekei objektíve sem mindig állandóak, de szubjektív megítélésében is változhatnak. Az előbbire példa lehet, hogy a vádlott anyagi körülményei jelentősen megváltoztak és már nem kell tartania attól, hogy egy pénzbüntetés jelentős hátrányt jelentene, vagy a baleset és ehhez kapcsolódóan a vezetői engedély visszavonása óta eltelt idő olyan mértékű, hogy büntetés kiszabása esetén is hamarosan visszakapná a vezetői engedélyét, vagy a sértettekkel a kártérítésben már megállapodott. Az utóbbira lehet példa, hogy a vádlott büntudata időközben nőtt vagy csökkent, mennyire viselte meg egy esetlegesen elhúzódó büntetőeljárás. Közlekedési ügyekben a vádlott érdekvizonyainak egyik döntő meghatározója a vezetői engedély, illetve annak elvesztése, illetve a balesettel összefüggő kártérítés. A bűnösség tagadásának egyik motívuma, hogy a vádlott tudja vagy sejti, hogy a bűnösségének megállapítása esetén vezetői engedélyét elveszítheti, s ez adott esetben súlyos egzisztenciális problémát okozhat. A másik motívum az, hogy gyakorta a vádlott a büntetőperben akarja már megnyerni a balesettel összefüggő kártérítési polgári pert is, ennek keretében vagy bűnösségének hiányát, vagy a sértett közreható magatartását igyekszik igazolni. Mindezt a tárgyalásra való felkészülés szakaszában és a kihallgatás megtervezésében figyelembe kell venni.

A kihallgatási taktika meghatározásánál a terhelti kategóriákat is figyelembe kell venni. Másként kell megtervezni és foganatosítani a kihallgatást attól függően, hogy férfi vagy nő, idős vagy fiatal, bűnismétlő vagy - tipikusan - első bűntényes. Amit azonban mindig szem előtt kell tartani az az, hogy gondatlan bűncselekmény elkövetésével vádolt személlyel állunk szemben, s ez az átlagoshoz képest fokozottabb körültekintést és figyelmességet követel meg.

2. A kihallgatás foganatosítása

A kihallgatás foganatosításakor a bírónak nincs meg az a lehetősége, amire a nyomozónak adott esetben módja van, hogy ún. informális elbeszélgetésen valamiféle munkakapcsolatot alakítson ki a terhelttel, személyiségét előzetesen megismerje. Erre a bírónak az alkalmat a tárgyaláson kell megteremtenie, alkalmasint az ügyre nem szorosan tartozó kérdések feltételével - az ország mely részén van a szülőhelye, az utca, ahol lakik milyen környéken van stb. - kell a vádlott esetleges bizalmatlanságát, szorongását, félelmét eloszlatni.

Ezt a személyi adatok és körülmények rögzítésekor, tehát a kihallgatás legelején célszerű megejteni.

A Be. 87.§ (2) bekezdésben írt figyelmeztetés elhangzása után nyilatkoztatni kell a vádlottat, hogy kíván-e vallomást tenni. Nemleges válasz esetén súlyos hiba, ha ezt a bíró akként értékeli, hogy a beismerő vallomás elmaradásával őt a vádlott nehezebb helyzetbe hozta. Többször leírtam már, hogy a vádlottak jelentős része szégyenérzete, büntudata miatt nem kíván, sokszor nem is képes vallomást tenni, újra felidézni a sokszor számára is tragikus emlékeket.

a./ A kihallgatási taktika és a vallomás értékelése

Ha a vádlott vallomást tesz, úgy biztosítani kell számára a Be. 87.§ (4) bekezdés értelmében, hogy összefüggően adja elő a történeteket. És itt van az a pont, amikor a fejezet mottóját magyarázni fogom. Az eddigi tapasztalatom azt mutatja, hogy a legcélravezetőbb kihallgatási módszer a közlekedési balesetek bírósági tárgyalásán az, ha minél többet hagyjuk beszélni a vádlottat. Ennek több szempontból is jelentősége van. A sokat beszélő és valótlán tényeket állító vádlott előbb-utóbb elszólja magát, az eljárás többi adatával összhangba nem hozható tényeket állítva saját maga fogja szavahihetőségét megingatni. A valótlán tényeket állító vádlottak igyekeznek a legapróbb részletekbe menő előadással meggyőzni a bíróságot. Ám, általában ha a vádlott élményszerűsége törekszik, úgy az eljárás tényadataival kerül ellentétbe, ha pedig ezen kétségtelen tényadatok valótlán történetbe ágyazását tűzi ki célul, úgy előadása többnyire élményszerűsége hagy kívánni valót maga után. Tette ezt az egyik halálos közúti baleset vétségének vádlottja is, aki Olaszországból hazatérve minden bizonnyal fáradtsága, esetleg elalvása miatt letért a padkára, majd keresztbe fordulva fának ütközött, utasa pedig életét veszítette. Védekezésében arra hivatkozott, hogy szemből érkező, szabálytalanul előző motorosok miatt volt kénytelen letérni az útestről, s mindez olyan rövid idő alatt következett be, hogy a baleset elkerülhetlenné vált. Ugyanakkor azzal igyekezett vallomását élményszerűvé tenni, hogy egy, a későbbi sértettel lefolytatott beszélgetésről adott számot, ami a felbukkanó motorosok által előidézett veszélyhelyzet egymás közti kiértékeléséről szólt. Ha ez a beszélgetés valóban lezajlott volna, úgy a feltételezett - és az eljárás többi adatával egyébként alá nem támasztható - motorosok semmiféle konkrét veszélyhelyzetet nem idézhettek volna elő, a beszélgetés időtartama miatt ez kizárható, még a feltételezés szintjén is. Itt a vádlott tehát saját történetének csapdájába esett bele, szavahihetőségét megdöntve, egyben az előadás hitelt érdemlőségét is kizárva.

Sohasem szabad azonban a terhelti vallomásokot csupán önmagukban értékelni, soha nem maradhat el egyfelől az eljárás egyéb adataival, másfelől az alkalmazott tudományok tantételeivel való összevetése, ennek elvégzésé-

vel ugyanis szintén állást lehet foglalni az eltérő vallomások hitelt érdemlőségét illetően.

A halálos közúti baleset elkövetésével vádolt személy közvetlenül a baleset után beszámolt a baleset pillanatát megelőző történésekről, majd a bírósági tárgyaláson a baleset előtt bekövetkezett ájulására hivatkozva vélténységét állította. Az igazságügyi orvos szakértő olyan adatokat tárt fel, ami alapján sem kizárni, sem bizonyítani nem lehetett, hogy a vádlott valóban eszméletét veszítette-e a baleset előtt, s ilyen állapotban idézve elő balesetet. Az igazságügyi műszaki szakértő megállapította, hogy a terhelt által a baleset után elmondott története műszaki szempontból teljesen zárt és alátámasztható baleseti leírás, ráadásul a baleset helyszínére (Kanyargós és emelkedő úttest) a gépjárműre (hátsó hajtású autó) és a manőverekre (sebességváltás, kormányzás, gázadás) tekintettel típusbaleset, amelyet a vádlott e típusra jellemző módon írt le. Minderről ájulása esetén nem lehetett volna tudomása, ellenkező esetben a pszichológia tudománya által elírt hasonlat nem érvényesült volna, miszerint csak az írhatja le a kiméra alakját, aki látott már kecskét, kígyót és oroszlánt.

A mottóban szereplő Mates vizsgálóbíró is ezt a módszert alkalmazta, de a már felhozott Dürrenmatt kisregényben is tulajdonképpen erről a módszerről esik szó - persze végletes és végzetes formában -, amikor is egy nyugdíjas bíró, ügyész és ügyvéd azzal mulatja az időt, hogy alkalmi vendégeiket addig beszélgetik, míg egy imitált bírósági tárgyalás formájában sikerül a vendégre valamilyen bűncselekményt rábizonyítani, minden más bizonyíték nélkül, pusztán a "vádlott" elbeszélése alapján. A vádlott beszéltetése az egyébként bírói zsargonban "tisztá" ügynek jelölt esetekben is meglepő eredményre vezethet. Mint abban a már iskolapéldának számító esetben, amikor a nyilvános és hosszú távon belátható, széles úton gázolta el a vádlott a balról jobbra áthaladó gyalogost. A vádlott azzal védekezett, hogy nem vette észre a gyalogost, bár a látási viszonyok kifogástalanok voltak. Ugyanakkor a vádlott, aki szabadon beszélhetett, jószerivel mindenről, ami az eszébe jutott, említést tett arról is, hogy régebben volt egy szembetegsége, de az őt a vezetésben egyáltalán nem zavarta. A vádlottat szemorvos megvizsgálta, kiderült, hogy a centrális látásélessége eme korábbi szembetegsége miatt jelentősen csökkent. A vádlott erről tudott is, és emiatt óvatosabban is vezetett - ezt tanúk is alátámasztották. A további szemészeti vizsgálat azt is kiderítette, hogy a retina hegesedése következtében mindkét szem látómezőjében több helyen kiesés van. A látási kiesés legtöbbször azért nem okozott zavart, mert a másik szem látómezőjének megfelelő területe rendben volt. Az említett balesetkor azonban sajnálatos módon a látási kiesések e két szemem meglehetősen pontossággal fedték egymást. A látómező vizsgálatával bizonyítható volt, hogy az egész baleset folyamata a látási kiesés területében játszódott le. A kívülálló szemében ez a módszer úgy tűnhet, hogy kifolyik a tárgyalás a

bíró kezéből, nem tudja azt irányítani, mindez, ha tudatosan valósul meg, úgy tapasztalatom szerint roppant hatásos és célravezető kihallgatási módszer.

Különös gonddal kell eljárni, és az értékelést végezni, ha a vádlott nagyon szűkszavúan, csak a bizonyítandó főtényekre szorítkozva tesz vallomást.

Leírtam, hogy ez a vallomásfajta tipikusnak mondható azon vádlottak esetében, akik közvetlen hozzátartozójuk haláláért felelősek - már ha egyáltalán tesznek vallomást -. Ha elfogadjuk, hogy már maga a büntetőeljárás önmagában is alkalmas bizonyos büntetési célok elérésére, úgy - ha csak nem elengedhetetlenül szükséges - nem feltétlen kell a baleset részleteire vonatkozó kérdéseket forszírozni, erőltetni. A bizonyítandó főtényekre vonatkozó előadást, ha az a történeti tényállással nagy vonalakban egyezik, már értékelhető ténybeli beismerő vallomásnak, és a büntetés kiszabás terén is ekként kell mérlegre tenni.

A szűkszavú vallomások másik oka az is lehet, hogy alkalmasint a vádlott tud a legkevesebbet a balesetről, tipikusan, ha figyelmetlensége miatt nem észlelt valamit a vádlott és ez volt a baleset oka. Gyakori az ilyen vallomás, hogy én nem láttam a gyalogost, a másik autót stb, ha láttam volna nem tettem, volna meg azt, ami végül is a balesetet okozta. S bár első pillantásra úgy tűnhet, hogy tagadással állunk szemben, elemelve a baleset okait látni fogjuk, hogy éppen beismerő vallomásról van szó. Amikor a két halálos áldozatot (a vádlott 4 éves gyermeke és felesége halt meg) követelő baleset vádlottja azt mondta el, hogy az általa végrehajtott előzés megkezdésekor nem látta a tőle 1 méterre lévő és őt már előző autót, a vádlott igazat mondott még akkor is, ha ezt az autót látnia kellett volna. A vádlott figyelmetlen volt ezért nem látta, és ezért nem mondhat mást a bíróságon sem. Ám ennek további következménye lehet, hogy emiatt a vádlott a büntetőjogi értelemben vett felelősségét sem látja be. Ám ennek jelentőségét akkor is annak megfelelően kell értékelni, hogy a vádlott vallomása lényegében ténybeli beismerés.

A szűkszavú vallomások további - remélhetőleg nem gyakori - oka a valótlan beismerő vallomás. Ez főszabályként úgy jelentkezik, hogy valaki olyan vállalja magára a baleset elkövetését, aki pillanatnyi körülményei, vagy előélete alapján jóval kisebb joghátrányra számíthat, mint a tényleges elkövető. Általában hozzátartozók, jó barátok szokták átvállalni a felelősséget azoktól, akik vagy már büntetve voltak, vagy ittas állapotban követték el a balesetet, vagy, mert vezetői engedélyük esetleges bevonása súlyos hátránnyal járna. Ezen esetekben gyakori, hogy a vádlott - aki ártatlan - nem tesz vallomást, vagy csak a bűnösségének elismerése erejéig szólal meg, vagy ha többet is mond el, akkor is csak a legszükségesebbet és az egyébként is nyilvánvalót. Teszi mindezt azért, mert tudja, ha sokat beszél, akkor előbb-utóbb elszólná magát, és fény derülne legalábbis arra, hogy nem ő volt az elkövető. Sajnos, ha a balesetnek nincs tanúja és túlélője, az eljáró bíró néha nem lehet lelke mélyéig nyugodt, hogy az autóban utazó házaspár közül vajon valóban

az asszony vezetett-e, mint ahogy azt mindketten állítják, vagy az ittan vezetésért már három ízben elítélt férj, mint ahogyan azt mindketten tagadják.

Eme remélhetőleg soha elő nem forduló és csak elméleti esetektől eltekintve a helyesen kiválasztott és alkalmazott kihallgatási taktika, a terheltől kivett bizonyítékok értékelése, az eljárás egyéb adataival való összevetése elegendő alapot ad a bírónak a történeti tényállás hitelt érdemlő tisztázásán keresztül a bizonyító erő megállapításához.

Zárszó

A dolgozatomban szándékosan nem foglalkoztam egy kérdéskörrel. Jelesül, hogy a terhelt vallomás hol helyezkedik el a bizonyítási eszközök sorában, mekkora a jelentősége. A magyar történelem tragikus tapasztalataiból ered, hogy jelenleg - bár a bizonyítékoknak nincs előre meghatározott bizonyító ereje - a Be. a terhelt vallomását a bizonyítási eszközök példálózó felsorolásában az utolsó helyre teszi. Az ezt megelőző eljárási jogforrás pedig nem is tartalmazta.

Ezzel ellentétesen a korabeli eljárásjogokban, illetve néhány jelenlegi jogrendszerben is a "bizonyítékok királynőjének" tekintik.

Úgy gondolom, hogy a jogi szabályozással soha nem is volt igazából probléma, hiszen a szabályozás a terhelti vallomás túlértékelését mindig is zárta (a feudális jog bizonyos korszakait kivéve), így pl. még a Szovjetunió Legfelsőbb Bírósága teljes ülésén Buharin és társai ügyében benyújtott óvás során kimondta, hogy a vádlott bűnössége beismerésének nincs eleve meghatározó hatálya és bűnösséget megállapító ítélet alapját, csak akkor képezheti, ha az ügy többi valóságos adata is alátámasztja.

Hiba volna azonban mindebből a terhelti beismerés jelentőségét alábecsülni. Sokkal fontosabb a szabályozás betartásának garanciáit kiépíteni. S mivel a büntetőügy végső soron a bíróságon dől el, ezért a bírók szakmai felkészültsége a terhelttől származó bizonyítékok helyes értelmezésében fontos garancia lehet.

Ezért is készült e dolgozat.

IV. FEJEZET

DOLGOZATOK

GYŐR- MOSON - SOPRON MEGYÉBŐL

A BÜNTETÉS FOGALMA A JOGTUDOMÁNYBAN ÉS

A HATÁLYOS BÜNTETŐ TÖRVÉNYKÖNYV

SZANKCIÓRENDSZERE

Jungi Eszter²⁴

A bűncselekményekhez fűződő jogkövetkezményeket két csoportba oszthatjuk. Vannak büntetőjogi jogkövetkezmények, melyek lehetnek büntetések vagy intézkedések, ezeket a mindenkori alapkódex, a büntetőtörvénykönyv foglalja össze. A bűncselekménynek azonban lehetnek büntetőjogon kívüli jogkövetkezményei is, például kártérítés a polgári jog szabályai szerint.

A büntetések története hosszú múltra tekint vissza. Már az ősi társadalmakban megjelenik a vérbosszú, amit azután a tálío és a kompozíció alkalmazása vált fel. Ezek az intézmények jelezték a kollektív felelősségről egyéni felelősségre áttérést, az arányosság gondolatának feltűnését és kialakulásukkal párhuzamosan ment végbe a közigazgatás megjelentése a magánigazgatás mellett. Az antik görög filozófia tudománya az első állomás, ahol a büntetési elméletek elválnak a kifejezetten vallásos világtételektől. Fejlődésük a felvilágosodás korában új lendületet vesz, hogy azután a XIX-XX. században számos tudományos irányzat alapját teremtsék meg. Grotiustól kezdve mintegy 24 önálló büntetési rendszer alakult ki és ezekhez kapcsolódóan legalább száz elmélet keletkezett. /1/

Maguk a büntetések nem annyira változatosak, mint elméleteik. Az ókor és a korai középkor idején a halálbüntetés és a testi büntetések uralták a büntetőjogot, majd fokozatosan tért hódított a szabadságvesztés, amely napjainkban is az egyik legjelentősebb büntetési nem. A büntetések fajtái a joghátrány tartalma szerint vizsgálva, történeti metszetben csoportosítva, általánosságban a következők:

1./ halálbüntetés. Végrehajtási módját tekintve lehet kerékbetörés, felnégyelés, máglyahalál, kötél általi avagy golyó általi halál és még hosszasan sorolhatnánk.

²⁴Dr. Jungi Eszter bírósági tanácsos, Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság

2./ testi fenytések, mint testcsontkítás, korbácsolás, vesszőzés stb.

3./ szabadságelvonás vagy szabadságkorlátozás. Például szabadságvesztés, házi őrizet, javító-nevelő munka, pellengérré állítás stb.

4./ vagyoni jellegű büntetések. Például jószágvesztés, vagyonelkobzás, pénzbüntetés stb.

5./ munka büntetés. Például kényszermunka, javító-nevelő munka, ezek szükségképpen szabadságkorlátozással is együtt járnak, ezért akár a 3. csoportba is beilleszthetők.

6./ jogfosztó vagy jogkorlátozó büntetések. Tipikus példa erre a közügyektől eltiltás.

7./ szóbeli büntetések, amelyeknek elsősorban erkölcsi jelentőségük van. Például intés, figyelmeztetés, dorgálás, megrovás stb.

Az intézkedések története jóval rövidebb, ám legalább annyira érdekes, mint a büntetéseké. A XIX. század végén a tett-központi szemlélettől elkarnyarodva alakult ki a tettes büntetőjogi irányzat, amely a büntetésektől elkülönülő, személyre szabott intézkedések bevezetését sürgette. Ezen elméletek és tudományos kutatások nyomán jelenik meg a modern XX. századi büntető törvénykönyvekben új fogalomként több intézkedés. Az intézkedések annyira szerteágazóak, hogy a bennük megtestesülő joghátrány tartalma szerint nagyon nehéz kategorizálni őket, azonban nagyjából mégis három csoportba sorolhatók:

1./ nevelő jellegű intézkedések. Például javítóintézeti nevelés, amely már nevében is hordozza ezt a jellegzetességet, további példa a próbára bocsátás stb.

2./ gyógyító jellegűek például alkoholisták kényszergyógyítása, kóros elmeállapotú személyek kényszergyógykezelése stb.

3./ biztonsági intézkedések pl. biztonsági őrizet, szigorított őrizet stb.

A büntetések és intézkedések egymáshoz való kapcsolatában monista és dualista rendszereket különböztetünk meg. A monista rendszerek csak büntetéseket ismernek. A dualista rendszerek büntetésekre és intézkedésekre épülnek. Elméletileg az egyes büntetések alkalmazhatók önállóan, vagy más büntetéssel, illetve valamely intézkedéssel együtt. Egy intézkedés szintén szerepelhet önállóan, avagy valamely büntetés vagy intézkedés mellett. Kapcsolhatóságuk nem tetszőleges, annak lehetőségéről jogszabály rendelkezik. Jogszabály bizonyos joghátrányok együttes alkalmazását kötelezővé is teheti. Például a hatályos magyar büntető törvénykönyv szerint fiatalok próbára bocsátása esetén kötelező a pártfogó felügyelet.

Hatályos büntető törvénykönyvünk a többszörösen módosított 1978. évi IV. törvény /továbbiakban Btk./. A büntetés fogalma és célja a Btk. 37.§ értelmében: "A büntetés a bűncselekmény elkövetése miatt a törvényben meghatározott joghátrány. A büntetés célja a társadalom védelme érdekében annak megelőzése, hogy akár az elkövető, akár más bűncselekményt

kövessen el." Egyrészt ez a tömör meghatározás a jogtudomány elfogadott eredményeit rögzíti, másrészt magát a meghatározást a büntetőjog tudományának kell megmagyaráznia, mivel a jogalkotó nagyon szűkszavú volt. A törvény szövegéből következik, hogy a büntetés egyfajta joghátrány, amely bűncselekménynek minősülő magatartás következménye, s fogalmi ismérve a törvényesség. Azaz nincs büntetés törvény nélkül. A meghatározás közvetlenül nem tartalmazza, de lényegéből közvetve levezethető, hogy büntetés kizárólag beszámítási képességgel rendelkező, természetes személlyel szemben alkalmazható. Bűncselekmény alanya ugyanis csak ilyen személy lehet, a büntetésnek pedig előfeltétele a bűncselekmény. Kétségtelen, hogy egyre erősebben jelentkezik az igény a büntető jogalanyiség korlátainak áttörésére, különös tekintettel bizonyos bűncselekmény fajtákra, például egyes gazdasági bűncselekményekre, közegészség elleni bűncselekményekre. Ha behatol a büntetőjogba az a nézet, hogy jogi személy is bűncselekmény alanyává válhat, a természetes személyekre méretezett szankciórendszert is nyomban át kell alakítani.

A hatályos Btk. büntetései egyrészt főbüntetések, másrészt mellékbüntetések. Főbüntetések: szabadságvesztés (végrehajtási fokozata szerint lehet fegyház, börtön vagy fogház; fiatalok esetében fiatalok börtöne vagy fiatalok fogháza), közérdekű munka vagy pénzbüntetés. Mellékbüntetések: közügyektől eltiltás, foglalkozástól eltiltás, járművezetéstől eltiltás, kitiltás, kiutasítás, vagyonelkobzás és pénzmellékbüntetés.

A feltételes szabadság a szabadságvesztéshez kapcsolódó kedvezmény. A végrehajtás felfüggesztésének kedvezménye szabadságvesztésre vagy pénzbüntetésre terjedhet ki. A közérdekű munka és a pénzbüntetés meghatározott feltételek mellett szabadságvesztésre változtatható át. Közügyektől eltiltás és vagyonelkobzás szűk körben, főbüntetés kiszabása nélkül is alkalmazható. Foglalkozástól, járművezetéstől eltiltás, kitiltás, kiutasítás vagy vagyonelkobzás pedig önállóan, főbüntetés kiszabása helyett is alkalmazhatók, de önálló büntetesként csak egy mellékbüntetést lehet kiszabni.

A büntetésekre egységesen vonatkozik a társadalom védelmének és a megelőzésnek a célja. A törvény szövegében e kettő összefonódik, különbséget akként tehetünk, hogy végső cél a társadalom védelme, a büntetés közvetlen célja ennek érdekében az általános és az egyéni megelőzés. Az általános megelőzés negatív iránya mások elrettentése, pozitív iránya a morális gátlások megerősítése, a jogkövető magatartás elősegítése. Az egyéni megelőzés eszköze lehet az elkövető reszocializálása javítással, neveléssel, újabb bűncselekmény elkövetésétől visszatartása, ártalmatlanná tétele. Ez utóbbira tipikus példa a szabadságvesztés büntetés, melynek végrehajtása során a bűncselekmény elkövetőjét elszigetelik a külvilágtól. A büntetés

céljának törvényi megfogalmazásában egyáltalán nem szerepel a megtorlás, mint célkitűzés. Mivel a büntetés joghátrány, a megtorlás hozzátartozik a büntetés lényegéhez. "Az igazságos megtorlás azonban a modern jogrendszerekben nem büntetési cél, hanem ama társadalmi igénynek a kifejezője, hogy minden bűncselekmény elkövetését felelősségre vonás és büntetőjogi reakció, büntetés kövesse." /2/

Az intézkedésekre a Btk. nem ad sem fogalom meghatározást, sem célkitűzést, egyszerűen felsorolja azokat. Úgy vélem, mindaz, ami a büntetésekre vonatkoztatható, vonatkozik az intézkedésekre is, ha kifejezetten nem ellentétes az intézkedés jellegével. Az intézkedés is joghátrány, bűncselekmény következménye és törvényesnek kell lennie. Bűncselekmény jogkövetkezménye még akkor is, ha sok esetben úgy kerül sor intézkedés alkalmazására, hogy a bűncselekmény csak formálisan, tárgyi oldaláról jött létre, az alanyi oldal nem teljesedett ki. Például beszámítási képességgel nem rendelkező kóros elmeállapotú személy kényszer-gyógykezelését rendelik el vagy például elkobzásra kerül a cselekmény elkövetésének eszköze, de maga az elkövető gyermekkorú és nem büntethető. Bár az intézkedés is természetes személyekre kialakított joghátrány, nem feltétele a beszámítási képesség.

Az intézkedés fő célja szintén a társadalom védelme. Közvetlen célja azonban a speciális prevenció, amelyhez generálpreventív hatás is társulhat, de ez az adott intézkedés jellegétől függ.

Hatályos jogunkban intézkedés a megrovás, próbára bocsátás, kényszer-gyógykezelés, kényszergyógyítás, elkobzás, pártfogó felügyelet és a fiatalok javítóintézeti nevelése.

Szabadságelvonással jár a kényszer-gyógykezelés, kényszergyógyítás és a javítóintézeti nevelés, míg a többi szabadságelvonás nélkül alkalmazható. Önálló létjogosultsága van a kényszergyógykezelésnek, a javítóintézeti nevelésnek, a megrovásnak és a próbára bocsátásnak. Mindig járulékos jogkövetkezményként jelentkezik a kényszergyógyítás és a pártfogó felügyelet. Az elkobzás a körülményektől függően lehet a bűncselekmény önálló, kizárólagos jogkövetkezménye vagy járulékos intézkedés.

A büntetés kiszabás elveiről a Btk. 83. § kimondja: "A büntetést — céljának (37. §) szem előtt tartásával — a törvényben meghatározott keretek között úgy kell kiszabni, hogy igazodjék a bűncselekmény és az elkövető társadalomra veszélyességéhez, a bűnösség fokához, továbbá az egyéb súlyosító és enyhítő körülményekhez."

Álláspontom szerint ezek az elvek ugyanúgy vonatkoznak az intézkedésekre, mint a büntetésekre, kivéve, ha az intézkedés jellege ezt kizárja. Az előbbi példánál maradván kóros elmeállapotánál fogva beszámíthatatlan személy vagy gyermekkorú bűnösségének fokához nem lehet viszonyítani a jogkövetkezményt.

A 83. §-ban hivatkozott törvényes keretek többféle módon kerülhetnek

meghatározásra. A büntetések és intézkedések alkalmazásának döntő tényezője a szankciórendszer zártsága vagy nyitottsága. Ebből a szempontból négy típust különböztethetünk meg:

a./ abszolúte határozott szankciórendszer. A büntetőjog legkorábbi időszakát jellemezte. Lényege, hogy az elkövetett bűncselekményekre csak egy szankciót vagy meghatározott büntetés-mértéket állapított meg, ezt a bíróságnak mérlegelést nem tűrően kellett alkalmaznia.

b./ abszolúte határozatlan rendszer. Elsősorban a feudalizmus és a korábbi korszakok jellemzője. A törvény csak annyit ír elő, hogy az adott cselekmény büntetendő, de a büntetés nemét és mértékét a bíróságra bízta. Míg az előbbi megoldás az egyéniesítést kizárja, az utóbbi széles körben biztosítja, de táptalaja a bírói önkénynek és a jogbizonytalanságnak. Ezt elismerve születtek meg a kombinált rendszerek.

c./ relatíve határozott rendszer. A szankció meghatározásának feladatát megosztja a törvényhozó és a bíróság között. Az irányadó minimumok és maximumok között bírói mérlegelésre bízta a döntést. Ennek jogtechnikai módjai a következők lehetnek:

- A törvény a szankciónak a speciális minimumát és a speciális maximumát határozza meg, a szabályozás a büntető törvénykönyv különös részében található. Például a Btk. 246. § (1) bekezdése a fogolyzandulás alapesetére egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés kiszabását rendeli.

- Generális minimum és speciális maximum előírása. Például a Btk. 244. § (1) bekezdése értelmében a bűnpártolás alapesete egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. A felső határt a bűncselekmény különös részi törvényi tényállása mellett megjelölte a jogalkotó. Az alsó határt az általános rész adja meg (Btk. 40. § (2) bekezdés) két hónapban.

- Speciális minimum és generális maximum esete. Ilyenkor a törvény különös része adja meg a minimumot, a felső határra pedig az általános részi előírások vonatkoznak. A hatályos magyar Btk.-ban erre nincs példa, de a német Btk. szerint a nemi erőszak tettese legalább kétévi szabadságvesztéssel büntetendő (speciális minimum), ugyanakkor a határozott tartamú szabadságvesztés felső határa a német Btk. általános részében 15 év (generális maximum).

Végül generális minimumhoz generális maximum is kapcsolódhat. A Btk.-ban a közérdekű munkának és a pénzbüntetésnek is csak általános részi határai vannak.

- A relatíve határozott rendszerek jellemzői az alternatív szankciók, amikor egy adott bűncselekményt a jogalkotó vagylagosan többféle büntetéssel rendel büntetni, például kiszabható egy évig terjedő szabadságvesztés, közérdekű munka vagy pénzbüntetés.

d./ relatíve határozatlan rendszer. A jogalkotó meghatározza, a bűncselekményre alkalmazható szankciót, annak alsó vagy felső, esetleg mindkét

natarát, de a bíróság ítéletében nem rendelkezik a konkrét tartamról. A tényleges tartam a végrehajtás során dől el, meghatározott szempontok szerint. Ez az elv érvényesült például a Btk. 1995. évi módosítása előtt a javítóintézeti nevelésnél. /3/

A Btk. szankciórendszerének bemutatásához szükségképpen hozzátartoznak bizonyos statisztikai adatok.

I. táblázat

A fogvatartotti népesség összehasonlító adatai az Európai Tanács tagállamaiból (1994. június 30.)

Ország	Fogvatartottak abszolút száma	Fogvatartotti ráta (100 000 lakosra jutó fogvatartott)	Előzetes letartóztatottak aránya (%)	Női fogvatartottak aránya (%)	Külföldi fogvatartottak aránya (%)	1 fő személyre jutó fogvatartottak száma
Anglia és Wales	48 900	161,39(1)	25,36	-	-	-
Ausztria(2)	7 400	92,46	-	4,79	-	-
Bulgária	8 321	98,36	28,81	3,29	2,57	3,27
Cseh Köztársaság	18 164	171,36	-	3,30	8,13	2,51
Észak-Írország	1 922	119,38	-	2,19	-	0,61
Észtország	4 300	285,34	-	1,98	2,28	2,66
Franciaország	57 804	100,00	35,32	4,07	28,98	2,31
Hollandia	8 410	54,72	32,10	4,46	30,21	1,01
Írország	2 149	60,71	7,26	1,72	7,21	0,88
Litvánia	9 991	267,50	15,07	3,11	0,85	4,86
Magyarország	12 999	126,65	19,86	5,68	3,21	2,46
Málta	177	48,23	15,82	4,52	28,25	1,26
Németország(3)	59 966	73,72	36,33	4,13	14,90	1,68
Olaszország	54 616	95,69	28,60	4,89	15,64	1,20
Skócia	5 683	111,00	2,20	3,24	0,26	1,24
Svédország	5 914	67,31	16,59	-	-	0,93
Szlovák Köztársaság	7 781	155,62	19,21	3,17	1,31	1,92

¹ Számításánál a 16 éven felüli lakosságot vették figyelembe

² 1993. november 30-i adatok

³ 1993. december 30-i adatok

- nincs adatszolgáltatás

Forrás: Az Európai Tanács tagállamai büntetőigazgatóinak tanácskozásán készített adat összehasonlítás. Róma, 1994. december.

2. táblázat
A fogvatartottak száma és megoszlása Magyarországon
(1983-1994)

Év	Szabad- ságvesztésre el- ítéltek	%	Szigori- tolt javító- nevelő munkára elítéltek1	%	Kény- szer- gyógy- kezeltek	%	Munka- terápiás alk. elvo- násra bűnt.2	%	Szigori- tolt ör- zetre elítél- tek3	%	Elzá- rást föltök	%	Előzele- sen letar- tózottar- toltak4	%	Ösze- sen
1983	14 534	68,89	26	0,12	249	1,18	643	3,04	640	3,03	1426	6,75	3 611	17,09	21 129
1984	15 060	68,82	32	0,15	227	1,04	579	2,65	663	3,03	1633	7,46	3690	6,86	21 884
1985	15 481	67,26	260	1,13	250	1,09	578	2,51	587	2,55	1902	8,26	3958	17,20	23 016
1986	17 194	68,30	743	2,99	231	0,93	630	2,54	470	1,90	1709	6,89	3834	15,15	24 812
1987	15 950	70,75	637	2,83	225	1,00	574	2,55	380	1,69	1646	7,30	3131	13,89	22 543
1988	15 178	72,55	605	2,89	223	1,07	525	2,51	325	1,55	1236	5,91	2828	13,52	20 921
1989	12 632	79,31	348	2,18	199	1,25	192	1,21	-	-	155	0,97	2402	15,08	15 928
1990	8 819	71,59	78	0,63	146	1,19	-	-	-	-	30	0,24	3246	26,35	12 329
1991	10 240	69,14	86	1,58	152	1,03	-	-	-	-	68	0,46	4264	28,79	14 810
1992	11 424	71,79	-	-	143	0,90	-	-	-	-	74	0,47	4272	26,85	15 913
1993	9 390	71,16	-	-	130	0,99	-	-	-	-	119	0,90	3557	19,96	13 486
1994	8 944	70,46	-	-	121	0,95	-	-	-	-	196	1,54	3433	27,04	12 694

1 1992-ben végrehajtott az igazságügy-miniszter felbeszélte, az 1993. évi XVII. tv. a bűntételek közül kiiktatta
2 Az 1990. évi XVI. tv. a munkaterápiás alkoholelvonást az intézkedések közül kiiktatta
3 Az 1989. évi LIV. tv. az intézkedések közül kiiktatta
4 Az adatok a büntetés-végrehajlási intézetekben fogva tartottak számát tartalmazzák

3. táblázat
Bírósági szankciósabási gyakorlat
(felnőttkorúak)

Év		Elítelt össz.	Halál- bün- tetés	Szabad- ságveszt. össz.	Felfüg- g. szabads. vesztés	Végre- hajtott szabads. vesztés	Javító- nevelő közérd. munka	Péncz- bünt.	Egyéb
1975	A	59 233	3	25 358	10 766	14 592	3653	30 219	-
	%	100	42,8	18,2	24,6	6,2	51,0		
1980	A	55 300	5	25 066	11 548	13 518	2591	26 265	1373
	%	100	45,3	20,9	24,4	4,7	47,5	2,5	
1985	A	54 851	2	26 477	11 780	14 697	2684	21 079	4609
	%	100	48,3	21,5	26,8	4,9	39,4	8,4	
1990	A	42 538	-	16 121	6 005	10 116	676	18 641	7094
	%	100	38,9	14,1	23,8	1,6	43,8	6,7	
1991	A	59 447	-	20 589	8 855	11 734	253	27 989	10 615
	%	100	34,6	14,9	19,7	0,4	47,1	17,9	
1992	A	70 593	-	22 964	10 820	12 144	61	33 760	13 797
	%	100	32,5	15,3	17,2	0,08	47,8	19,5	
1993	A	67 873	-	21 042	10 919	10 123	146	33 578	13 107
	%	100	31,0	16,1	14,9	0,2	49,5	19,3	
1994	A	70 787	-	21 404	12 052	9 352	418	35 172	13 792
	%	100	30,2	17,0	13,2	0,6	49,7	19,5	
1995	A	77 029	-	22 969	13 682	9 287	869	38 442	14 749
	%	100	29,8	17,76	12,05	1,1	49,9	19,14	
1996	A	75 525	-	23 239	13 741	9 498	1 272	36 168	14 846

Bírósági szankciósabási gyakorlat
(fiatalkorúak)

Év	Absz. %	Elítélt össz.	Szabadságveszt. össz.	Felfüggszab. veszt.	Végrehajtott szab. veszt.	Javító-nevelő (közérdekű) munka	Pénzbünt.	Önállóan alk. mellékbünt. és intézk.
1975	A	5 339	2 129	1 119	1 010	388	717	2 105
	%	100	39,9	20,95	18,9	7,3	13,4	39,4
1980	A	4 613	1 553	725	828	267	383	2 407
	%	100	33,6	15,7	17,9	5,8	8,4	52,2
1985	A	6 067	1 473	1 110	1363	255	297	3 042
	%	100	40,8	18,3	22,5	4,2	4,9	50,1
1990	A	5 156	1 771	951	820	66	220	3 099
	%	100	34,3	18,4	15,9	1,3	4,3	60,1
1991	A	6200	2 000	1103	897	14	16,5	4 021
	%	100	32,3	17,8	14,5	0,2	2,7	64,8
1992	A	6 898	1334	1443	891	12	173	4 379
	%	100	33,8	20,9	12,9	0,2	2,5	63,5
1993	A	6 608	2130	1309	821	12	212	4 252
	%	100	32,2	29,8	12,4	0,2	3,2	64,4
1994	A	7 537	2 279	1 493	786	35	366	4 857
	%	100	30,2	19,8	10,4	0,5	4,9	64,4
1995	A	8 717	2 091	1 489	602	14	440	6 172
	%	100	24,0	17,1	6,9	0,2	5,0	70,8
1996	A	7 768	1 956	1 477	479	11	406	5 395
	%	100	25,2	19,0	6,2	0,1	5,2	69,5

A fogvatartottak száma az Európa Tanács más országaihoz viszonyítva Magyarországon magas. Ehhez a fogvatartotti népeséghez nemcsak a jogerősen szabadságvesztésre ítélt tartoznak, hanem az egyéb okból fogvatartottak is. Azonban az előbb említett magas arány ettől függetlenül érvényes, mert a fogvatartottakon belül a szabadságvesztésre ítélték száma mindig a legnagyobb, 70 %-ot képviselnek. A börtönnépeség létszáma visszavezethető egyrészt a jogalkotásra (milyen büntetési lehetőségeket kínál a törvény?), másrészt a jogalkalmazásra (az alternatívák közül melyik lehetőséget választja a bíró?).

A felnőtt korúaknál az összes elítéléshez viszonyított 30 %-kal vezető helyen áll a szabadságvesztés, még akkor is, ha ezen belül kb. 18 % a felfüggesztett és 12 % a végrehajtott büntetés. A közérdekű munkára ítélték még 2 %-ot sem tesz ki, míg a pénzbüntetés 50 % körül stagnál. Az egyéb kategóriába nyertek besorolást az önállóan alkalmazott mellékbüntetések és az intézkedések.

A fiatalkorúaknál annyival jobb a helyzet, hogy alacsonyabb a szabadságvesztésre ítélték száma, azon belül jelentősebb az eltolódás a felfüggesztett büntetés javára. A közérdekű munka és a pénzbüntetés elenyésző, mert a fiatalkorúnál ezek a büntetések több feltétel fennállása esetén alkalmazhatók csak. Elsőprő többsége van az önállóan alkalmazott mellékbüntetésekben és az intézkedésekben álló egyéb kategóriának, aminek az az egyszerű oka, hogy a próbára bocsátás ebben a korosztályban a legáltalánosabban alkalmazott jogkövetkezmény.

Az eddigieket összefoglalva már kirajzolódik a hatályos Btk. szankciórendszerének arca. Jellegetességei tehát a következők:

- Dualista. Ez egyértelműen következik abból, hogy büntetések és intézkedések alkalmazását is lehetővé teszi.

- Relatív határozott. A büntetések határait megadja speciális és generális minimumok és maximumok formájában, különböző variációkban, az intézkedéseknek pedig generális határai vannak. Kivételt képeznek azok az intézkedések, melyek jellegével nem fér össze a határozottság, például a kényszer-gyógykezelés, amely esetében a törvény által előírt rendben időnként végzett felülvizsgálat ellensúlyozza a határozatlan tartamból adódó bizonytalanságot.

- Alternatív. A bűncselekmények jelentős részénél választást kínál, több büntetési nem és intézkedés közül választhat a jogalkalmazó. Ehhez kapcsolódik az a lehetőség, hogy általában egy büntetési nemen vagy intézkedésen belül a relatív határozottság biztosítja a teret a bírói mérlegelés számára.

- A büntetés-centrikus. A büntetések jogszabályon belüli helye is ezt sugallja és a statisztikai adatok is ezt mutatják. A Btk. a fiatalkorúaknál mondja ki, hogy büntetést csak akkor kell kiszabni, ha intézkedés alkalmazása nem

célravezető (Btk. 108.§ (2) bekezdés). Felnőtteknél a jogalkotás és a jogalkalmazás is a büntetést tekinti elsődlegesnek.

- Szabadságvesztés-centrikus. A számok önmagukért beszélnek.

A Btk. dualizmusa, relatív határozottsága, alternatívái — ezek mind pozitív vonások. A módosítások kedvező irányba hatottak azon a téren, hogy kigyomlázták a határozatlanságot a szankciórendszerből, ahol csak lehetett. Gondolok itt például a szigorított őrizet kiiktatására vagy a javítóintézeti nevelés szabályainak átalakítására.

A rendszerben még vannak kiaknázatlan lehetőségek, ugyanakkor megfontolandó új szankciókkal való kibővítése is.

Kézénfekvő és mégis parlagon hagyott lehetőség a Btk. 75.§-a. Eredeti változatában az alkoholisták kényszergyógyítását tette lehetővé. Szövegét az 1987. évi III. törvény úgy módosította, hogy a lehetőséget kiterjesztette olyan személyekre, akiknek bűncselekménye kábítószer élvező vagy kábító hatású anyagot fogyasztó életmódjával függ össze. A módosító törvény 42. §-a értelmében a módosított 75. § hatálybalépéséről majd külön törvény intézkedik. A külön törvény a mai napig nem született meg, annak ellenére, hogy a kábítószer-fogyasztás és az azzal összefüggő bűncselekmények száma aggasztó mértékben nő.

A külföldi tapasztalatok azt sejtetik, hogy alkalmas lehetőségek rejlenek még az alig 2 %-os arányszámmal szerénykedő közérdekű munkában.

A nyugat-európai országokban a közösség javára teljesített ingyenes munkavégzés általában a bíróság által, felnőtt korú és 16. életévét betöltő fiatalok elkövetőkkel szemben alkalmazható büntetőjogi szankció, de néhol a diverzió feltételeként is működik, mint például Hollandiában. (Zárójel megjegyzésként említem, hogy a magyar Btk. korábbi szabályozása szerint javító-nevelő munkát csak azzal a fiatalokkal szemben lehetett alkalmazni, aki a bűncselekmény elbírálásakor 16. életévét betöltötte. A Btk. jelenleg hatályos 113. §-a értelmében fiatalokkal szemben közérdekű munkát akkor lehet kiszabni, ha az ítélet meghozatalakor 18. életévét betöltötte.) Visszakanyarodva a külföldi példákhoz, jellemző, hogy a közérdekű munka kiszabásának előkészítése során készülő pártfogói véleménynek kell választ adnia arra a kérdésre, hogy az elkövető alkalmas-e közérdekű munka végzésére, van-e számára alkalmas munka a területen és beleegyezését adja-e a munkabüntetésre ítéletbe. (Közbevetőleg megjegyzésem, hogy az osztrák tárgyalási rendszerben dolgozó bíróságoknál, ahol a büntetőjogi felelősség vizsgálata és a jogkövetkezmények alkalmazása formálisan teljesen ketté válik, a pártfogói vélemény kialakítására az első tárgyalási szakasz lezárása után, a második szakasz eredményessége érdekében kerül sor. Az egységes rendszerben a pártfogó előzetes munkája nehezebben simul a büntető eljárásba, prejudikálás látszatát keltheti.) A nyugat-európai gyakorlat szerint e munkabüntetés jellemzően a 16-20 éves férfi elkövetők

szankcionálására szolgál. Az általuk elkövetett bűncselekmények körében tipikus a betöréses lopás, a csalás, a rablás, valamint a kisebb súlyú, személy elleni bűncselekmények. A munkabüntetéssel sújtott elkövetők 70-80 %-a munkanélküli, ezért pénzbüntetéssel sújtásuk kevés sikerrel kecsegtetne. Munkabüntetésük azt a célt szolgálja, hogy az általuk okozott kár helyreállításában maguk is részt vegyenek. A szabályozás a szabadságvesztés analógiáját követi és érvényesíti az átválthatóság szempontjait. A közérdekű munka keretében csak olyan tevékenység végezhető, amely nem von el forrásokat a bűncselekményt el nem követő munkanélküliek foglalkoztatásától. Alapvető követelmény, hogy a munka segítse az elkövető önfegyelmének és felelősségérzetének megerősödését, valamint a közösség számára hasznos és biztonságos legyen. Minden közösségben számos munka forráshiány miatt elvégeztelenül marad. Többek között ilyen tevékenység lehet az önkormányzati oktatási intézmények nagykarbantartási munkálatainak elvégzése (például festés, mázolás ablaktisztítás, szigetelés) vagy a közösségi létesítmények, kirándulóhelyek rendbehozatala, egészségügyi, szociális intézmények épületeinek átalakítása, játszóterek kialakítása, használt bútorok összegyűjtése és rendbehozatala. A közérdekű munka végrehajtási módja országonként eltérő. Az angol gyakorlat előnyben részesíti például a hetente egy alkalommal végzett, s így hosszabb időn keresztül elhúzódó végrehajtást, míg Hollandiában az tapasztalható, hogy a lehető legrövidebb időtartam alatt, mondjuk heti 5 alkalommal végzi el az elkövető a munkabüntetést. Az utóbbi azzal indokolják, hogy így jobban érvényesül a munkabüntetés rendszerességre szoktató hatása, ezáltal jobban beépül az elkövető életmódjába. Általános szabály, hogy ha a közérdekű munkára ítélt nem tesz eleget munkavégzési kötelezettségének, a pártfogó felügyelő előterjesztést tesz a bíróságnak az átváltoztatásra vagy más szankció alkalmazására. /7/

Mindkét megoldás kiforrott, a megszilárdult gyakorlat és a kedvező tapasztalatok bátorítólag hathatnának a magyar büntetés-kiszabási gyakorlatra is. A hivatkozott külföldi szabályozás és a magyar jogszabály között az a legszembetűnőbb különbség, hogy az ítélethozatal előtt nem szükséges az elkövető hozzájárulásának beszerzése, ami szükséges lenne a nemzetközi elvárások teljesítése és a hatékonyság szempontjából is. Ez utóbbit nem is kell részletesen taglalni, a nemzetközi elvárásokat pedig tükrözi az Európai Emberi Jogi Egyezmény 4. cikke, amely a kényszermunka és a kötelező munka tilalmáról szól.

A közérdekű munka gyakoribb hazai alkalmazásának lényegi feltétele egyrészt a büntetésnek megfelelő elkövetői körrel szembeni elrendelése, másrészt a végrehajtás körülményeinek és a munkavégzés ellenőrzésének körültekintő biztosítása. A megfelelő elkövetői körrel szembeni alkalmazás követelményénél abból kell kiindulni, hogy a büntetésnek nem a munkára nevelés az elsődleges célja, sokkal inkább arra kellene irányulnia, hogy az

elkövető a köz ellen elkövetett bűnét jóvátegye a köz javára végzett munkával. Vagyis nem szabadna a közérdekű munkást az alkoholistát, a munkakerülő, a meghatározott munkát egészségi vagy más okból elvégezni képtelen személyeket, a lumpen elemeket büntetésévé degradálni. Másik oldalról viszont erőteljes lehet a közérdekű munka nem kívánatos diffamáló, szinte megszegyenítő hatása. A gyakorlatban a munkaügyi központok és a bíróságok közötti együttműködés nem megfelelő, nem is igen áll rendelkezésre elfogadható minőségű és mennyiségű munkahely. Továbbá a pártfogó felügyelő végrehajtási jogköre, a munkavégzés ellenőrzése háttérfeltételeinek a biztosítása sem kielégítő. /8/

A közérdekű munka kapcsán már sok szó esett a pártfogó felügyeletről. Ennek továbbfejlesztése feltétlenül szükséges lenne a szankciórendszer hatékonyságának fokozása érdekében. A magyar jogi szabályozás sajátossága, hogy a pártfogó munkája az ítélet jogerőre emelkedése után a végrehajtáshoz kapcsolódik. Tevékenységét a feltételes szabadság, ideiglenes elbocsátás, a felfüggesztés és a próbára bocsátás próbaideje alatt fejtheti ki, és a közérdekű munka végrehajtásának ellenőrzésében vehet részt.

A pártfogó szolgálat hatékony működése csak akkor biztosítható, ha a jogalkotó a pártfogó tevékenységet a büntetőeljárásba építi be; a bíróság a büntetés kiszabásához szükséges valós információkkal rendelkezik; a gondozó-segítő tevékenység dominál, míg a nyugat-európai gyakorlatban a pártfogó felügyelő már a büntetés kiszabást megelőzően is szerepet kap a büntetőeljárásban. /9/

A magyar gyakorlatban már jól bevált a fiatalkorúak előgondozása, ami egyfajta előzetes pártfogói tevékenységet jelent. Ennek kiterjesztése a felnőttkorúakra elsősorban eljárásjogi kérdés, mert ebben a változtatásban a pártfogó felügyelet nem a büncselekmény jogkövetkezményeként alkalmazott intézkedés. Közé van azonban az anyagi joghoz is, amennyiben elősegíti a helyes jogkövetkezmény megválasztását. A fiatalkorúak büntetőjoga és az ellenük folytatott büntető eljárás már több esetben szolgált kísérleti terepként. A próbára bocsátás, a vádemelés elhalasztása először a fiatalkorúaknál kristályosodott ki, ott kellett bizonyítaniuk eredményességüket, azután kerülhettek át a felnőttkorúakhoz is. Nem elképzelhetetlen, hogy az előgondozás ugyanezt az utat járja be.

Az eddig felhozott javaslatok olyan módosításokra irányultak, amelyek csírája már benne van a Btk. szankciórendszerében. Érdemes azonban még messzebbre tekinteni és megvizsgálni, hogy van-e létjogosultságuk az ennél radikálisabb reformoknak.

Több országban alkalmazzák a börtönök zsúfoltságának oldására az elektronikusan ellenőrzött házi őrizetet. E büntetés "őshazája" az Amerikai Egyesült Államok, ahol az 1990-es években már kb. 12.000 ember áll ilyen kontroll alatt úgy, hogy az ellenőrzés költségének nagy részét az érintetteknek

kell állnia, ami havi 30-50 dollárt tesz ki. Floridában 1983-ban vezették be ezt a lehetőséget és már kontinensünkön is hódított, bevezetésre került Angliában, Svédországban, Hollandiában, elsősorban a rövid tartamú szabadságvesztések kiváltására. Megjelenését és terjedését számos aggály kíséri, például az, hogy valójában nem redukálja a börtönnépességet és nem takarít meg költségeket, ellentmond az európai kontinentális országok alkotmányos emberképének és az ember a technikai felügyeleti apparátus pusztá tárgyává válik. Alkalmazásának nyilvánvalóan vannak nélkülözhetetlen feltételei, úgy mint technikai adottságok, lakás, telefonkapcsolat, a közös háztartásban élők egyetértése. Továbbá az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy csak azon elkövetők esetében bizonyult eredményesnek az új jogintézmény, akik pszichésen és szociálisan stabilak és az elkövetett bűncselekményeik miatt egyébként csak rövid tartamú szabadságvesztésre ítélnék. Az új jogintézmény előnye viszont, hogy az alkalmazása lehetséges akár önálló szankcióként, akár a próbaidős jogkövetkezmények ellenőrzésére, akár speciális végrehajtási formaként, akár az előzetes letartóztatás, akár az átváltoztatott szabadságvesztés helyettesítésére. /10/

A házi őrizet feltűnése Magyarországon nem lenne merőben új. A büntetőeljárásról alkotott, de hatályba még nem lépett 1998. évi XIX. törvény 137. §-a a lakhelyelhagyási tilalom, mint kényszerintézkedés egyik válfajaként nevesíti a házi őrizetet, de nem elektronikus, hanem a rendőrség által ellenőrzött formában. A 2000. március 1. napjával bevezetett módosítás után a hatályos Be. 99/B.§-a lehetővé teszi a lakhelyelhagyási tilalmat házi őrizet formájában is, rendőrségi folyamatos ellenőrzéssel vagy a terhelt hozzájárulásával a terhelt mozgását nyomon követő technikai eszköz felhasználásával. Ha a házi őrizet büntetesként is megjelenne a jogszabályokban, kettős jelleget öltene: az eljárásjogban kényszerintézkedés, az anyagi jogban szankció lenne. Az elhatárolás érdekében szükségesnek tartanám, hogy a két különböző helyen más-más elnevezéssel szerepeljen. Az egyébként nem kifogásolható, ha egy kényszerintézkedés egy büntetéshez hasonló formában jelenik meg. Például az előzetes letartóztatás a szabadságvesztéshez hasonló szabadságelvonást jelent, de tartama és funkciója egészen más. Úgy gondolom, ha a házi őrizet kényszerintézkedésként beválik, ennek gyakorlati tapasztalatai és a külföldi példák nyomán gyökeret verhet a büntető anyagi jogban is, mint büntetés.

A magyar Btk. még nem ismeri a részbeni felfüggesztés intézményét. A bírónak azt kell eldöntenie, hogy a büntetést végrehajtandó formában vagy végrehajtásában teljes egészében felfüggesztve szabja ki. A részleges felfüggesztés alapvetően más, mint a feltételes szabadságra bocsátás, bár vannak hasonló vonások. A feltételes szabadság lényege, hogy a kedvezmény a végrehajtás alatt tanúsított magatartástól függ és bizonyos eseteket nem számítva, a büntetést kiszabó bíróság nem tesz rendelkezést a feltételes

szabadságról, éppen azért, mert jövőbeni feltételtől függ. Ha elismerjük, hogy a legsúlyosabb büntetési nem szigorúbb változatához, a végrehajtandó szabadságvesztéshez fűződhet részleges kedvezmény, indokolt ennek lehetőségét biztosítani enyhébb büntetéseknél is. A felfüggesztés avagy a részbeni felfüggesztés tulajdonképpen abban különbözik a feltételes szabadságtól, hogy a kedvezményről már az ítélet meghozatalakor, a büntetés kiszabásával egyidejűleg dönt a bíróság.

Több európai ország, így például Hollandia, Dánia, Belgium, Franciaország, Ausztria büntetőjoga alkalmazza a részbeni felfüggesztést. Az osztrák Btk. négy lehetőséget tartalmaz.

a./ A pénzbüntetés részbeni felfüggesztése esetén a törvény nem írja elő a feltételes vagy feltétlen rész minimális alsó vagy felső mértékét. Általában az ajánlott, hogy a büntetés azonos vagy legalábbis nem túlzottan különböző részekre osztódjon.

b./ A pénz- és szabadságvesztés-büntetések kombinációjánál a több mint 6 hónapi és a két évet meg nem haladó végrehajtandó szabadságvesztésnél a büntetés egy részének pénzbüntetésre átváltoztatása lehetséges, ha egyúttal a maradék szabadságvesztés-büntetés feltételesen felfüggeszthető.

c./ A szabadságvesztés részbeni felfüggesztésének a lehetősége adott, ha az egész büntetés több mint 6 hónapi és nem több két évnél. A feltétlen, azaz a végrehajtandó résznek nem szabad egy hónap alattinak lenni és nem lehet több, mint az egész büntetés egyharmada.

d./ A szabadságvesztés részbeni felfüggesztése lehetséges akkor is, ha két évet meghaladó, de három évnél rövidebb a szabadságvesztés mértéke. A végrehajtandó rész ugyancsak nem lehet kevesebb egy hónapnál és nem lehet több, mint a büntetés egyharmada.

Ausztriában ezek a lehetőségek 1987 óta működnek. A szabályozásból kiolvasható, hogy alkalmazásuk a legsúlyosabb bűncselekményeknél kizárt. /11/

Meggyőződésem, hogy a részleges felfüggesztés nagyon gyakorlatias, arányosítást, egyéniesítést és fokozatosságot tesz lehetővé, oldja a szankciórendszer merevségét. Úgy látszik, az osztrák büntetőjog kedveli a lépcsőzetes megoldásokat, nyilván azért, mert jól beváltak. A kábítószer-bűncselekményekkel kapcsolatos ausztriai szabályozás tisztán tükrözi ezt az elvet, az anyagi jogi és az eljárásjogi eszközök változatos sokasága áll rendelkezésre, hogy a szankciórendszer eredményességét növelje. Ezek közül három variációt emelek ki:

1./ Ha a kábítószer-bűncselekmény vétségi alakzatát követi el valaki azáltal, hogy saját fogyasztásra kis mennyiségű szert megszerez vagy tart, a büntetőeljárás vele szemben próbaidőre felfüggeszthető, ha vállalja, hogy a szükséges orvosi kezelésnek vagy ellenőrzésnek aláveti magát. Ha vállalt kötelezettségeit konokul megszegi, az eljárást le kell folytatni.

2./ Az a kábítószer élvező, akivel szemben két évet meg nem haladó tartamú szabadságvesztést szabtak ki, halasztást kaphat a büntetés végrehajtására, annak érdekében, hogy a szükséges orvosi gyógykezelésnek alávesse magát. Ha a kezelés eredményes, a bíróság a végrehajtható szabadságvesztést utólag felfüggeszti.

3./ A törvény alkoholisták és kábítószer élvezők esetében intézkedésként két évig terjedő elvonóintézeti kezelés elrendelését teszi lehetővé, ha attól kell tartani, hogy szokásukkal összefüggésben újabb büntetendő cselekményeket követnének el. Az intézkedést a büntetés előtt kell foganatosítani és tartamát a büntetésbe be lehet számítani. Az intézmény célja, hogy az eredményes elvonókezelést olyan esetekben is lehetővé tegye, amikor a büntetés túl rövid tartama miatt erre a büntetés-végrehajtás során nem volna lehetőség. /12/

Az 1. megoldás már létezik a magyar jogban, ez elsődlegesen eljárásjogi kérdés, ami azonban egyfajta önkéntesen vállalt jogkövetkezményt takar, ami mégiscsak a speciális prevenciót szolgálja. A 2. megoldást nagyon hasznosnak és Magyarországon meghonosíthatónak találom. A 3. megoldáshoz hasonló jogintézményhez már csak egy tollvonás kellene, az 1987. évi III. törvény 11. §-ának hatályba léptetése.

A korlátozott felcserélhetőség gondolata a megtorlásra épített abszolút elméletek modern változataiban is megjelenik. Wasik és von Hirsch például elméleti modelleket dolgoztak ki az 1980-as években az akkori angol büntetési rendszer alapján. Alaptételük, hogy az igazságos megtorlás elmélete nem zárja ki azt, hogy a bűncselekmények többsége miatt szabadságelvonással nem járó szankciót szabjanak ki, s a szabadságvesztést csak a legsúlyosabb esetekre tartásuk fenn. A szankciók súly szerinti rangsorba állítása nem differenciál azok típusa, azaz a bennük megtestesülő joghátrány jellege és egyéb vonásai szerint. Így lehetősége nyílna bizonyos egyéniesítésre, amennyiben az azonos súlyú, de különböző típusú szankciók egymás közötti felcserélhetősége megengedett. A szankciók súly szerinti rangsorát különböző modelleken mutatják be. A legegyszerűbb, amelyben a felcserélhetőség kizárt, a legbonyolultabb, ahol a szankciók egymás között korlátlanul felcserélhetők, és végül a kettő között helyezkedik el az annak korlátozásával megalkotott modell. A büntetés súlya elsősorban a tetthez, kisebb mértékben az elkövető előéletéhez igazodna, tehát a tettes-büntetőjog halványan ismét felbukkan. Ahol a felcserélés szóba jön, ott az egymás közötti átváltás a bűncselekmény súlyához igazodó szankció-egységek szerint történik, melyeket egy kétszázpontos skála igénybevételével határoznak meg. Az általuk ajánlott korlátozott felcserélhetőségen alapuló modellt megerősítik a szankcióknak magukat szándékosan alá nem vetőkkel szemben alkalmazható eggyel súlyosabb sávba lépés lehetőségével. /13/

A kábítószer élvezőkkel kapcsolatos előbbi példálódzás már átvezet a reformok egy lehetséges másik ágához: a diverziós megoldásokhoz. Az

elterelés biztosítása a differenciált elbírálás nélkülözhetetlen kelléke. Ezen a téren anyagi és eljárási szabályok ötvöződnek egymással. A diverzió szemléletes példája a Be. 137.§ (2) bekezdése és a 169. § (5) bekezdése — az eljárás felfüggesztése a kábítószer élvező elkövető gyógykezelése érdekében, valamint a Btk. 282/A. § (6) bekezdése — a gyógykezelést igazoló elkövető büntethetősége megszűnik. A diverzió másik példája a vádemelés elhalasztása, amelynek lehetősége először a fiatalkorúakra adatott meg (Be. 303/A. §), de már kiterjed a felnőttekre is (Be. 147/A. §). Ezekben a megoldásokban azonban még nem jelentkezik a jóvátétel.

A hatályba még nem lépett új Be., az 1998. évi XIX. törvény 224.§ (1), (2) bekezdése értelmében az ügyész a vádemelés elhalasztásáról szóló határozatában a gyanúsítottat magatartási szabályok megtartására vagy más kötelezettségek teljesítésére kötelezheti. Az ügyész a gyanúsított részére többek között kötelezettségként írhatja elő, hogy részben vagy egészben térítse meg a sértettnek a bűncselekménnyel okozott kárt, más módon gondoskodjék a sértettnek adandó jóvátételről meghatározott célra történő anyagi juttatást teljesítsen, vagy a köz számára munkát végezzen (a köz javára teljesített jóvátétel), kábítószer-függőséget gyógyító kezelésben vegyen részt, alkoholfüggőséget gyógyító kezelésben vegyen részt. Ezek a szabályok biztató előjelnek tűnnek. Nyugat-Európában igen hamar népszerűvé váltak olyan új elterelési formák, amelyekben a pártfogó szolgálat közvetítésével a sértett és az elkövető közötti egyezkedés (mediáció), vagy a sértettnek nyújtott jóvátétel (kompenzáció) vált a büntető útról elterelés feltételévé. A módszer sikerességét mutatja, hogy 1994-ben Németországban 100 vádemelésre 80 jóvátételi elterelés esett. /14/ Véleményem szerint azonban a jóvátétel nemcsak az eltereléssel, hanem a közérdekű munkával is összekapcsolható.

Érintőlegesen már szó volt a büntető jogalanyiség esetleges kiterjesztéséről, ami azt jelentené, hogy az elkövetői körbe bevonnák a jogi személyeket is a természetes személyek mellé. Ez óhatatlanul maga után vonná a szankciórendszer átalakítását, a klasszikus büntető jogelemek közé polgári jogias szabályok vegyülnének, amelyek a szankciókat a személyhez fűződő jogok megsértésének jogkövetkezményeihez, és a kötelmi jogi kártérítéshez tennék hasonlatossá.

Egy adott állam büntető szankciórendszerének sokoldalúságát erényének tartom, a hatályos rendszert pedig szűknek érzem, melynek lehetőségeit az 1999. március 1. napján bevezetett módosítások tovább szűkítették, korlátozva a bíróságok mérlegelési tevékenységét. A változtatások egy része ésszerű volt, azonban szinte mind egy irányba a "kemény kéz" büntetőpolitika felé mutat, új alternatívák megjelenése nélkül. A társadalmi-gazdasági fejlődés előbb-utóbb szétfeszíti a hagyományos kereteket, és ez igaz a büntetőjogra is. Ezért új lehetőségek felé kell törekedni, amelyhez javaslataim összefoglalóan a következők:

1./ A Btk. módosított 75. §-ának életbe léptetése, hogy a kábítószer élvezők kényszergyógyítása is elrendelhető legyen, ha ennek szükségessége felmerült.

2./ Tartalommal megtölteni a közérdekű munkát. A munkalehetőségek felkutatásával, a pártfogói csoportok megerősítésével és az ítélkező bíróság megfelelő tájékoztatásával a jogalkalmazók életet lehelnének a Btk. 49-50.§-aiba.

3./ A pártfogó felügyelők bevonása a büntetékiszabást megelőző eljárási szakaszba. Ez az egységes tárgyalási rendszerekben sem lehetetlen, hiszen a fiatalkorúak előgondozása működött, a róluk készített környezettanulmányok, jellemzések reális adatok birtokába juttatták az ítéletet hozó bíróságot.

4./ Házi őrizet, mint büntetés. Alkalmas lenne a rövid tartamú szabadságvesztések egy részének kiváltására. Míg a kitiltás, kiutasítás a szabadságkorlátozásnak az a fajtája, amely a tartózkodási hely szabad megválasztását befolyásolja, mert bizonyos terület elhagyására kényszeríti az elkövetőt, a házi őrizet, mint a szabadságvesztés szelídített formája ellenkező irányba hat, egy adott helyen tartózkodást tesz kötelezővé. A büntetésként alkalmazott házi őrizetet azonban határozottan el kell választani a kényszerintézkedésként elrendelt házi őrizettől.

5./ A büntetés végrehajtása részbeni felfüggesztésének kedvezménye. A szabadságvesztés végrehajtandó és felfüggesztett részre tagolása, ugyanígy a pénzbüntetés esetleges kettébontása, a büntetés kiszabása részben szabadságvesztés, részben pénzbüntetés formájában növelné a bíróságok mérlegelési-választási tevékenységének terét.

6./ Az osztrák példa alapján már szabadságvesztésre elítélt elkövetőnek is meg kellene adni a lehetőséget kábítószer-függőséget orvosló gyógykezelésre, önkéntes formában, nem kényszergyógyításként. A kezelést ösztönöznék a szabadságvesztésre adott halasztás és eredményes kezelés után a szabadságvesztés végrehajtásának utólagos felfüggesztése.

7./ Erősíteni a korlátozott felcserélhetőség elvét, amikor először az enyhébb szankció kerül alkalmazásra, s ha az elkövető önként nem veti alá magát, sor kerül a súlyosabb jogkövetkezményre. Ez az elv bújik meg a pénzbüntetés, közérdekű munka szabadságvesztésre átválttatásában, a felfüggesztett büntetés végrehajtásának elrendelésében, sőt a próbára bocsátás, feltételes szabadság, ideiglenes elbocsátás megszüntetésében is. Az elv átvihető a házi őrizetet megszegők büntetés-végrehajtási intézetbe zárására, a részbeni felfüggesztés szakaszosságára, a gyógykezelést megtagadók büntetésére.

8./ Diverziós megoldások továbbfejlesztése, összekapcsolva a jóvátétellel. Ehhez a vádemelés elhalasztása még csak az első lépés.

9./ A szankciók szétbontása aszerint, hogy természetes vagy jogi személyekre alkalmazhatók-e. Ennek velejárója a jogi személyek szankcióinak kimunkálása.

10./ Könnyebb a törvényeket megalkotni, mint azokat végrehajtani — mondta Napoleon. Valóban egyszerűbbnek tűnik egy reform elhatározása, törvényi szinten megalkotása, mint végrehajtása, melynek során a jogalkalmazónak kell megküzdenie a részletszabályokkal, az értelmezéssel, a gyakorlati nehézségekkel. Ezeknek az akadályoknak egy része előre elhárítható, megfontolt, átfogó jogalkotással, amikor a reformtörvényt a végrehajtására szolgáló alacsonyabb szintű jogszabályokkal összhangban és közel egy időben bocsátják ki és a jogalkotó gondoskodik a végrehajtás személyi és tárgyi feltételeiről is. Így például a házi őrizet nem vezethető be rendőrségi együttműködés vagy elektronikus berendezések kialakítása nélkül, a közérdekű munka kiszélesítéséhez önkormányzati — pártfogói — bírósági összefogás szükséges, a mediáció nem képzelhető el alkalmas közvetítő nélkül stb.

Minden válogatás szubjektív. A dolgozat befejező része is az lesz.

Évszázados vagy éppen csak néhány éve leírt bölcs gondolatokat tartalmaz, amelyek attól függetlenül, hogy melyik büntetőjogi irányzat vagy iskola követőjétől származnak, időszerűek és iránytűt adhatnak a törvényhozók kezébe.

“A büntetés a természetes bosszú érzetéből indul ki és az állam büntetésének elégtétel jellegűnek kell lennie, mégpedig az okozott kár kiegyenlítése érdekében. Céljait tekintve pedig a büntetés az okozott kár helyrehozatalát, a büntetett megjavítását és harmadik személyek elrettentését szolgálja.” Aquinói Szent Tamás /15/

A törvény “úgy sújt... hogy csak a bünt irtja, de az embert kíméli és épségben tartja.” Morus Tamás /16/

“Minél gyorsabb a büntetés és minél közelebb esik az elkövetett bűnhöz, annál igazságosabb és annál hasznosabb.” Beccaria /17/

“Jobb megelőzni a büntetteket, mint büntetni azokat.”

“Meg akarjátok előzni a büntetteket? Tegyétek, hogy a törvények világosak, egyszerűek legyenek és hogy a nemzet egész ereje azok védelmére összpontosuljon, s egyetlen része se használtassék fel megsemmisítésükre. Tegyétek, hogy a törvények ne annyira az emberek osztályait, mint inkább magukat az embereket szolgálják. Tegyétek, hogy az emberek tartsanak tőlük, de csakis tőlük tartsanak. A törvényektől való félelem üdvös, de végzetes, és melegágya a bűnöknek az embernek embertől való félelme.” Beccaria /18/

“...hogy minden büntetés ne legyen az egyes vagy sokak által elkövetett erőszak egy magányos állampolgárral szemben, feltétlenül nyilvánosnak, gyorsnak, szükségesnek, az adott körülmények között a lehető legkisebbnek,

a bűnökkel arányosnak, a törvények által előírtaknak kell lennie.” Beccaria /19/

“A bűncselekménynek büntetés alkalmazása által való tagadása nemesak jogszerű, hanem szükséges is ahhoz, hogy a jog, mint valóságos, érvényes jog igazolja magát.” Hegel /20/

Végző soron “a büntetés olyan hátrány, amelyet az állam arra feljogosított szervei bűncselekmény elkövetőjével szemben a társadalom védelme, az elkövető nevelése és javítása végett a törvényben meghatározott módon szabnak ki és kényszerrel is végrehajtanak, és amely kifejezésre juttatja a társadalom rosszalló értékítéletét.” Földvári József /21/

“a büntetőjogi rendszerben a kiszabott büntetés nem más, mint tudatos fájdalomkötés” Nils Christie /22/

“csak annyi fájdalmat okozz, amennyi elkerülhetetlen. Keresnünk kell nemcsak az alternatív büntetéseket, hanem a büntetés alternatíváit is.” Nils Christie /23/

Jegyzetek:

1. Horváth Tibor: A büntetési elméletek fejlődésének vázlata. Jogtudományi értekezések. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1981. p. 8.
2. Nagy Ferenc-Tokaji Géza: A magyar büntetőjog általános része. Korona Kiadó. Budapest, 1998. p. 277-280
3. Nagy-Tokaji i. m. p. 257-260
4. Lőrincz József és Kabódi Csaba: A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának hatásrendszere. In: Gönczöl - Korinek - Lévai: Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözéskontroll. Corvina Kiadó, 1998. p.355-356
5. Nagy-Tokaji i. m. p. 315
6. Nagy-Tokaji i. m. p. 437
7. Kerecsi Klára: Az alternatív büntetések és végrehajtásuk. In: Gönczöl-Korinek-Lévai: Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözéskontroll. Corvina Kiadó, 1998. p. 381-382.
8. Nagy Ferenc: A büntetőjogi szankciórendszer továbbfejlesztésének egyes elvi és gyakorlati kérdéseiről. in: Magyar Jog, 1999.1.p.11.
9. Kerecsi Klára i. m. p.383.
10. Nagy Ferenc i. m. p.13.
11. Nagy Ferenc i. m. p.13-14.
12. Burgstaller, Manfred: Kábítószer-büntetőjog Ausztriában. In.: Magyar Jog, 1987.4. p 368.
13. Pócsik Ilona: A rehabilitációs “ideológia” húsz éve. In.: Utóélet vagy újjászületés? In: Viski emlékkönyv. Közgazdasági és Jogi könyvkiadó Budapest, 1994 p. 67-68.
14. Kerecsi Klára i. m. p.372.

15. Horváth Tibor i. m. p. 35.
16. Horváth Tibor i. m. p. 36.
17. Beccaria, Cesare: A bűnökről és a büntetésekről. Eötvös József Könyvkiadó. Budapest, 1998.p.35.
18. Beccaria i. m. p. 62.
19. Beccariai i. m. p.66.
20. Horváth Tibor i. m. p. 55.
21. Horváth Tibor i. m. p. 235.
22. Chirstie, Nils: A fájdalom korlátjai. Európa Kiadó. Budapest, 1991. p. 19.
23. Christie i. m. p. 12.

**“BŰN ÉS BŰNHŐDÉS”
A KISKORÚAKAT VESZÉLYEZTETŐ
BŰNCSELEKMÉNYEK JOGI SZABÁLYOZÁSÁNAK
ALAKULÁSA A MAGYAR JOGRENDSZERBEN**

JOGTÖRTÉNETI VÁZLAT

Mészáros Zsolt²⁴

A napi munkám során nem egyszer tapasztalhatom a fiatalkorúak büntető ügyeinek feldolgozásakor, hogy az azokban szereplő kiskorúak számos esetben a családi környezetükben olyan helyzeteket, állapotokat kénytelenek elviselni amelyek előtt sem képességük, sem lehetőségük nincs kitérni.

Ezek a kényszerhelyzetek — a kívül álló szemével — büntetés számba mennek.

Mindez indított arra, hogy a nagy orosz író, Fjodor Mihajlovics Dosztojevszkij adta címet válasszam, amely — talán nem méltatlanul — a vizsgálódás szempontjából ez alkalommal úgy is állhatna: Büntetés bűn nélkül.

A kényszerhelyzeten kívülálló személyek és az adott mikrokörnyezeten belül élők közötti különbségtétel azért feltétlenül indokolt, mert az eddigiekben nem egyszer arra derült fény, hogy azok az élethelyzetek, magatartási formák, amelyeket az adott ügygel foglalkozó szakemberek szörnyűségeként és azonnal megszüntetendőnek tartanak, az érintett kiskorú számára természetesen és elfogadottak. A természetesség nyilvánvalóan nem egy harmonikus helyzetet, hanem gyötrelmekkel, néha kínzásokkal, nélkülözésekkel teli állapotot takar.

Mindez vezethet oda, hogy a kiskorú, azaz a 18 éven aluli mire felnőtté lesz, az addig látott és átélt minták alapján agresszív, durva, kötekedő, a mások életét, értékeit semmibe vevő, vagy garázda magatartású lesz és — szintén nem egyszer — természetesnek veszi, hogy bűncselekményeket követ el, életmódjává lesz a bűnözés. Ekkor már mondhatjuk, többször egymás után ismételve:

Bűn és bűnhődés, bűn és bűnhődés..., s lassan forogni kezd az ördögi kerék.

Itt kívánom megjegyezni, hogy véleményem szerint, mindezen állapotot nem befolyásolja sem bőrszín, sem faji hovatartozás, sem felekezeti mibenlét.

²⁴Dr. Mészáros Zsolt ügyész, a Győr-Moson-Sopron Megyei Főügyészség fiatalkorúak ügyésze

Hogyan lehet ebből a bűvkörből kilépni?

Erre a több ezer éve érvényes kérdésre adott egyik válasz-lehetőség a jogtudomány adta megfogalmazás, amely korokról-korokra különböző színezetet kap. A szorosabban vett jogterület, a büntető jog is keresi a változásokat. Az egyes alternatívákkal szemben számos illúziót táplálhatunk, de ha józanok akarunk maradni, egyet ki kell mondanunk: messziről sem tekinthetjük mindenhatónak a jog által adott válaszokat.

A részletesebb vizsgálódás érdekében a magyarországi törvényi szabályozás jogtörténeti szempontból tanulságos lehet.

A vonatkozó jogirodalmat áttanulmányozva szomorúan állapíthatjuk meg, hogy a minket ezúttal közelebbről érdeklő büntetőjogi téren évszázadokon keresztül csak a legdurvább, családot sértő deliktumok kerültek büntető szankció alá.

Ezek is inkább a külső, a formális jegyket védték, így a házasságtörést, a kettős házasságot. Kifejezetten a családban élő gyermekekre tekintettel, nem létezett büntetőjogi szabályozás.

Változást csak a XIX. század, annak is a második fele hozott.

Az első nyom, amely a tárgyalásunk szempontjából még nagyon a perifériát érinti, az 1878: V tc. , a "Büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről" címet viselte. A 172.§-ának 2. bekezdése két évig terjedő államfogházzal rendelte büntetni azt, "aki a házasság intézménye ellen izgat, és pedig vagy gyülekezeten nyilvánosan szóval vagy irat, nyomtatvány, képes ábrázolat terjesztése vagy közszemlére kiállítása által."

A család intézményét a destruktív izgató megnyilatkozással szemben védelmező jogi szabályozás ezt megelőzően egyedül az 1852. évi osztrák Btk. 305.§-ban lelhető fel, az idézett tartalommal hasonló megfogalmazásban.

Az első kifejezett törvényhely az 1876: XIII. tc. 111.§-a. Kihágás címén büntetéssel sújtotta azt a gazdát aki "tanköteles gyermekcselédjének az iskola látogatására kellő időt nem enged, továbbá, aki az ily gyermekcselédet, testi kifejlődését és növést akadályozó nehéz munkával terheli, vagy aki az ily gyermekcseléd irányában kegyetlenkedik."

Az 1876: XIV. tc. 20. és 21.§-ai büntetés alá vonják azt, aki a gyermek ápolására és gondozására törvényszerűleg hivatva van, vagy azt magára vállalta, amennyiben a "...a hét évnél fiatalabb gyermek — ott, hol helyben vagy a közegészségi körben orvos van — megbetegedése esetén mielőbbi orvosi segélyben részesíttetésére irányuló kötelezettségének teljesítését elmulasztja.

Az ipari munka vasárnapi szüneteléséről szóló 1891: XIII. tc. a 6.§-ában az 1-től az 5.§-ig terjedő részben megfogalmazott előírások megszegését kihágásnak minősítette. A törvény kifejezetten említi hogy az ipari munkások családi életének "bensőséges kifejlődését" kívánja szolgálni.

A gazda és gazdasági cseléd közötti jogviszony szabályozásáról szóló 1907: XLV. tc. 58.§-ának c.) pontja értelmében kihágást követ el, aki a gyer-

mekcseléddel kegyetlenkedik, illetve a gyermekcselédet olyan munka teljesítésére kényszeríti, amely annak testi erejét felülmúlva, egészségét és testi fejlődését veszélyezteti.

Külön figyelmet a fiatakorúak bíróságáról szóló 1913: VII. tc. 66.§-a érdemel.

Ezen törvényhely lényege szerint, ha a gyermek vagy a bűncselekmény elkövetésével nem gyanúsított olyan kiskorú személy, aki élete tizennyolcadik évét még nem töltötte be, környezetében az erkölcsi romlás veszélyének van kitéve, vagy züllésnek indult, a fiatakorúak bírósága sürgős esetekben a következő intézkedéseket tehet.

1./ Figyelmeztethette a szülőt, a törvényes képviselőt vagy azt, akinek háztartásában a kiskorú él, hogy reá szigorúbban ügyeljen és őt gondosabban nevelje.

2./ Utasíthatta a szülőt, a törvényes képviselőt vagy a gondviselőt, hogy a kiskorút megfenyítse, iskolalátogatási köteletségének pontos teljesítésére kényszerítse, az erkölcsi fejlődésére veszélyes környezettől, foglalkozástól vagy életmódtól visszatartsa.

Igen jelentős és gondolatébresztő a törvény 67.§-nak az a további rendelkezése, mely szerint a fiatakorúak bírósága azt a szülőt, törvényes képviselőt vagy gondviselőt, aki a 66.§ alapján kiadott utasításnak igazolatlanul nem tesz eleget, kihágás miatt pénzbüntetéssel büntetheti.

Említendő még a közveszélyes munkakerülőkről szóló 1913: XXI. tc. 3.§-a amely kimondja, hogy vétséget követ el és tizenöt naptól hat hónapig terjedő fogházzal büntetendő és dologházba is utalható az a közveszélyes munkakerülő, ki magát vagy családját munkakerülő életmódjával erkölcsi romlásnak teszi ki.

Az 1920-as és '30-as években a családvédelmet közvetlenül szolgáló további törvénycikk nem született.

Az iskoláztatási kötelezettség kimondása kapcsán az 1921: XXX. tc. azért citálható mert kimondta: amennyiben a gondviselő (szülő, gyám, gazda) a gyermek irányában fennálló iskoláztatási kötelezettségének nem tesz eleget, kihágásért büntetendő.

Újabb állomás a tárgybani szabályozás területén az 1944: V. tc. amely a családba fogadásról és a tartásról való gondoskodás előmozdításáról szól. E törvénycikk vétségnek minősíti és két évig terjedő fogház büntetéssel fenyegeti, aki az eltartására szoruló kötelessége megszegésével súlyos nélkülözésnek teszi ki. Figyelmet érdemel, hogy a jelenlegi törvényi szövegezés egyes elemei itt jelennek meg először.

A II. világháború után egészen 1952. évig a vonatkozó jogi szabályozás teljes rendezetlensége volt jellemző. Az egységes és áttekinthető szabályozási rendszer követelményének igyekezett megfelelni a "Hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállítása" azaz a BHÖ. Ekkorra azonban a

szélsőségesen baloldali politika torzítóan hatott minden jó szándékú kezdeményezés ellenében. A politika totálisan maga alá rendelte a mérték-tartó szakmai igyekezetet. Emiatt az említett szabály gyűjteményhez fűzött kommentár kimondja: "Azok az alapvető változások, amelyek országunkban a nagy Szovjetunió világraszóló győzelme folytán a Magyar Dolgozók Pártja által vezetett munkásosztály harcainak eredményeképpen bekövetkeztek — kifejezésre jutnak egész jogrendszerünkben, törvényeinkben, rendeleteinkben is."

Az ilyen és ehhez hasonló jelszavak üres szólamok maradtak.

- A lényeges előrelépéshez egy évtizednek kellett eltelnie, amikor is az 1961. évi V. tv. A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről, a 274.§-ában az ifjúság elleni büntettként nevezte meg, a veszélyeztetési cselekményként rögzített és három évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett büntetési alakzatot.

A jelenleg hatályos szöveg az 1978. évi IV. törvényen alapul. Az 1979. július 1. napjától hatályos Büntető Törvénykönyv a 195.§-ban, a bűncselekményi megnevezést "kiskorúak veszélyeztetésére" változtatta. A súlyosabb, tehát büntetési alakzat, az elkövetőt három évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegette.

A 1993. évi XVII. tv. a kilátásba helyezett büntetés mértékét öt évre emelte. Az 1995. évi XLI. tv. továbbá beiktatta a (3) bekezdést, amely két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntette azt a nagykorú személyt aki az adásvétel útján hozzákerült kiskorút bűncselekmény elkövetésére vagy züllött életmód folytatására rábírta, vagy rábírti törekedett, illetve a kiskorúval kényszermunkát végeztetett.

A múlt idő azért indokolt, mert 1999. március 1. napjától hatályos a jelenleg alkalmazandó törvényi meghatározás. Az 1998. évi LXXXVII. tv. az emberkereskedelem tényállásának megalkotásával szükségtelenné tette mindazokat a rendelkezéseket, amelyek más tényállásokban, így a kiskorúak veszélyeztetése büntetvény keretei között is, ezen elkövetési magatartásokra vonatkoztak. (Btk. 193.§. a családi állás megváltoztatásának büntette).

Eszerint a (3) bekezdés azt a nagykorú személyt rendeli két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetni, aki a kiskorúval kényszermunkát végeztet.

Időrendben áttekintve a család, illetve a kiskorúak védelmét szolgáló hazai jogszabályokat, kézenfekvő két megállapítás.

Első: gyakorlatilag egy évszázadon át a vonatkozó rendelkezések nélkülözték az egységes, átfogó gondolatot. A szabályozás szétszórt és estleges volt.

Második: a II. világháború utáni jogalkotás idővel az egységesítés igényével lépett fel. Mindez az egységesítés a törvényi tényállás megfogalmazásának bizonyos mértékű leegyszerűsítését is jelentette.

A politikai főhatalom által meghirdetett ún. szocialista ember eszmény ideáját nem szolgálta és nem szolgálhatta az olyan szülő, nevelő vagy gondviselő aki a nevelés és felügyelet szabályaiból eredő feladatait súlyosan megszegi. Hosszú évtizedekig a joggyakorlat ezért úgy tett mint a kiskorúak testi, értelmi vagy erkölcsi fejlődését súlyosan veszélyeztető magatartások száma egyre csökkenne.

Az e korszak statisztikai adatai is ezt tükrözik, amelyeket engedelemmel nem részletezek.

A realitáshoz jóval közelebb állnak a hetvenes és a nyolcvanas évek jogszabály alkotási lépései, amelyek a tárgyban jogszabályhelyek megfogalmazásában is tetten érhetőek.

Az 1990-es évektől kezdődően a jogalkotási folyamat erőteljesen felgyorsult. Az egyes részletek méltatása vagy kritikával való illetése azonban nem ez alkalommal esedékes.

DOLGOZATOK ZALA MEGYÉBŐL

A KÁBITÓSZER PROBLÉMA NEMZETKÖZI ÉS HAZAI
BÜNTETŐJOGI SZABÁLYOZÁSÁNAK ÁTTEKINTÉSE
ÉS A JOGALKALMAZÓI GYAKORLAT ALAKULÁSARupa Melinda²⁶

A kábítószerrel visszaélés üldözésében a nemzetközi együttműködés szükségességét az államok már a XX. század elején felismerték. Az ide vonatkozó, az Amerikai Egyesült Államok kezdeményezésére összehívott 1909. évi Sanghai értekezleten azonban kábítószer ellenes egyezmény elfogadására még nem került sor.

Az 1924. évi genfi első ópium értekezleten megfogalmazódott az együttműködés alapelve: "a kábítószerrel összefüggő problémákat egy állam sem tudja megoldani csak minden állam". A Genfben 1925. február 19. napján megkötött Nemzetközi Opium Egyezmény abban a meggyőződésben született: "hogy ezeknek az anyagoknak a csempészete és a velük való visszaélés ténylegesen csak úgy szüntethető meg, ha ezeknek az anyagoknak előállítását és gyártását hatályosabban csökkentik és a nemzetközi kereskedelem felett az említett Egyezményben megállapított ellenőrzésnél és felügyeletnél szorosabb ellenőrzést és felügyeletet gyakorolnak".

Az említett egyezmény az 1912. évi január 23-ai hágai egyezmény volt, azonban a genfi egyezményben a szigorítás céljából új rendszabályokat fogadtak el az aláíró országok, köztük Magyarország, aki 1930. október 21. napján hirdette ki a XXXVII. törvénnyel a Nemzetközi Opium Egyezményt, mely törvénycikk 3.§-a vétségnek nyilvánította és 6 hónapig terjedő fogházzal büntette az 5. pontban felsorolt kábítószer előállítását, terjesztését, országból való kivitelét, készletezését, jogosulatlan személy részére eladását, jogosulatlan helyen történő gyártását és nem szabályszerű nyilvántartását. A 10 éven belüli visszaeső cselekményét büntettnek nyilvánította és 2 évig terjedő börtönnel rendelte büntetni. Látjuk, hogy e törvénycikk a fogyasztást közvetlenül nem szankcionálta.

A bűncselekmény tárgyát, azaz a kóros méregélvezetre alkalmas kábítószerek körét a Magyar Királyi Népjóléti és Munkaügyi Miniszternek a Budapesti Közlönyben közzétett rendelete szabályozta.

²⁶Dr. Rupa Melinda bíró, a Zalaegerszegi Városi Bíróság elnöke

A közvetlen fogyasztást áttételes módon az 1948. évi XLVIII. tv. 14.§-a rendelte büntetni "ittas vagy bódult állapotban elkövetett bűncselekmény" megnevezéssel és csak az a személy volt büntetendő, aki önhibájából eredő ittas vagy kábítószerrel bódult állapotban olyan cselekményt követett el, amely a büntetőtvények értelmében 1 évi börtönnél súlyosabban volt büntetendő. Amennyiben ezen utóbbi bűncselekmény vonatkozásában az állapota beszámítási képességét kizárta, úgy másodlagosan tulajdonképpen ilyen állapota előidézéséért volt 1 évig terjedő börtönnel sújtható. Ezen bűncselekmény szerepel az 1950. évi II. tv. (a Büntető Törvénykönyv) különös részének tekinthető hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállításában (BHÖ), amely a 189. pontban a közrendet és a közbiztonságot veszélyeztető bűncselekmények körébe helyezi el az ittas vagy bódult állapotban elkövetett bűncselekményt.

A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. tv. is a közbiztonság és a közrend elleni bűntettek közt szabályozta a visszaélést kábítószerrel. A 198.§-a 1 évig terjedő szabadságvesztéssel büntette azt, aki a hatósági előírások megszegésével vagy kijátszásával kóros élvezetre alkalmas kábítószerrel készít, megszerez, tart vagy forgalomba hoz. A 90-es évek jogi szabályozásától eltérően a törvény szövege eleve kizárja, hogy bármilyen kábítószerre nézve a bűncselekményt elkövessék. A miniszteri magyarázat szerint: "számos olyan kábítószer ismeretes, ugyanis amelyet gyógyászatban használnak, de ezek nagy része kóros élvezetre alkalmatlan". A kóros élvezetre alkalmas kábítószerek jegyzékét az 5/1957. (XII.14.) EüM. számú rendelet melléklete tette közzé. Ezek közé tartozott az ópium, a morfi-um, benzimorfium és sói, az etil-, metil-morfium és sói, a kokalevél és készítményei stb.

A törvény egyrészt egyszerűsíti és összevonja az 1930. évi XXXVII. tv. 3.§-ában alkalmazott elkövetési módokat, másrészt az engedélytől eltérő előállítás, szállítást és bejegyzés elmulasztását, a kábítószerek nyilvántartására, tárolására vonatkozó köteleesség-szegést szabálysértéssé nyilvánította. A törvény (2) bekezdése a fokozottan veszélyes elkövetőket - üzletszerűen, visszaesőként vagy bűnszövetségben történő elkövetést - 3 évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegette. A miniszteri indoklás utal arra, hogy a bűnüldözési tapasztalatok szerint kábítószer kereskedelemmel sok esetben magukat erre specializált üzletszerű kábítószerüzérek, sőt szervezett bűnbandák foglalkoznak és az elkövetők - főként azok akik maguk is kábítószer élvezők - nem ritkán válnak speciális visszaesővé. Kiemelendő, hogy a törvény a megszerzés, tartás kitételeken keresztül a fogyasztót is büntetni rendeli.

Túllépve a fentebb hivatkozott BHÖ 189.§-án azonban a büntethetőséget kizárta, illetőleg a büntetés korlátlan enyhíthető volt annál a személynél, akinek a kábítószer élvezete kórossá vált, képtelen volt lemondani a kábító-

szer-fogyasztásról, azaz a kábítószer fogyasztása a beszámítási képességét kizárta vagy korlátozta. Személyazonosság alapján az (1) bekezdés esetén a különböző elkövetési fordulatok vonatkozásában kizárta a halmazatot, azonban több különálló visszaélés esetén (pl. többszöri eladás), amennyiben üzletszerűség esete nem forgott fenn, megállapíthatónak tartotta a halmazatot, szemben a legfrissebb jogi szabályozásunkkal.

A kábítószerekkel legálisan foglalkozó személyek felelősségét szabályozta a szabálysértési alakzat az 1968. évi I. tv. 90.§-ában, amely 5.000 Ft-ig terjedő rendbírsággal sújtotta azt, aki arra jogosulatlan személynek vagy a megengedett mennyiségen felül bárkinek kábítószerrel juttatott, illetőleg 3.000.-Ft-ig terjedő pénzbírsággal sújtotta azt, aki a kábítószer nyilvántartására, tárolására vagy elszámolására vonatkozó köteleességét megszegi. A szabálysértési alakzat bármely kábítószerre elkövethető volt, olyanra is, amely káros élvezetre alkalmatlan.

A New Yorkban 1961. március 30. napján kelt Egységes Kábítószer Egyezményt az 1965. évi IV. számú törvényerejű rendelet hirdette ki. A tvr. 5.§-a büntetni rendeli a kábítószerrel való visszaélésre irányuló előkészületi cselekményt is 6 hónapig terjedő szabadságvesztéssel.

A 70-es évek elején Magyarország egyre nagyobb jelentőségű tranzit útvonallá vált a Közel-keletről Nyugat Európába irányuló kábítószer kereskedelemben. Ennek visszaszorítása érdekében a korábbi büntetési tételek felemelése és új elkövetési magatartások megfogalmazása vált szükségessé. Ennek tett eleget az 1971. évi XXVIII. tvr. (Büntetőnovella) 44.§-a a törvényi tényállás körét tágította, ez volt hivatva megakadályozni, hogy külföldi állampolgárságú tranzitutasok Magyarország területén kábítószert vigyenek át, továbbá a büntetési tételeket lényegesen emelte, az alapesetet 1-5 évig terjedő szabadságvesztéssel rendelte büntetni, továbbá új minősített esetet vezetett be: a jelentős mennyiségű, illetőleg értékű kábítószerrel történő elkövetést. A Btk. 198.§ (2) bekezdésének d.) pontja szerint 2-8 évig terjedő szabadságvesztés a büntetés, ha a kábítószerrel visszaélést jelentős mennyiségű, illetőleg értékű, kóros élvezetre alkalmas kábítószerrel követik el.

A mennyiségi korlát beiktatása az ezt követő évtizedekben folyamatosan minősítési problémát jelentett az ítélkező gyakorlat számára. Néhány bírósági határozat szerint a jelentős mennyiség megállapításához az volt szükséges, hogy a kábítószer mennyisége meghaladja a 10 kg-ot. Az ítélkezési gyakorlat bizonytalansága vezetett a Legfelsőbb Bíróság Bk. 513. számú (későbbiekben BK. 75-re átszámozott) állásfoglalásához (Bh. 1974. évi V. szám), amely kimondta, hogy: "az átlagos kábítószer élvező mintegy egy évi kábítószer fogyasztásának megfelelő kóros élvezetre alkalmas kábítószert kell a Btk. 198.§. (2) bekezdésének d.) pontja szerinti minősítés szempontjából jelentős mennyiségnek tekinteni". A minősítés sem súlyhatárhoz, sem pedig

meghatározott forint értékhez nem köthető, mivel a kábítószeresek sokfélék, hatásuk nagy mértékben eltér egymástól, hatásmechanizmusuk az egyén biológiai adottságaitól is függően alakul, hogy továbbá a kábítószeres forgalma tilos, többnyire csak a zugárfolyamon kialakult értékük válhat ismertté. Abban a kérdésben, hogy valamely kábítószerből a rendszeres kábítószer-élvező évente körülbelül milyen mennyiséget fogyaszt a bíróságnak általában orvos-szakértői vélemény beszerzése útján kell állást foglalnia.

Látni fogjuk, hogy ezt követően a Legfelsőbb Bíróság iránymutatása a mennyiségi határok vonatkozásában hol szigorodó, hol pedig enyhülő tendenciát mutat. A kábítószeres listáját az 1/1968. (V.12.) BM-EüM. számú együttes rendelet 1-3. számú melléklete tartalmazta és tartalmazza ma is. Az ezen felsorolt szereket a bírói gyakorlat kóros élvezetre alkalmas kábítószereknek tekintette.

A hazai viszonyokra ez időszakban az jellemző, hogy elsősorban Budapesten 1968 óta folyamatosan - eleinte elvétve majd mind gyakrabban - észlelték egyes idegrendszerre ható gyógyszerek (Pipolfen, Andaxin, Seduxen, Parkan) és altatók (Tardyl, Noxyron stb.) alkohollal kombinált fogyasztását, később a szerves oldószerek gőzeinek belélegzése, az úgynevezett ragasztózás, szippantás terjedt el, különösen a serdülő korosztályokban. E célra elsősorban ragasztószereket (pl. pálmarekord, pálmatekt, techonochol rapid) használtak. A visszaélés következtében több halálesetről is beszámoltak. A hazai szerzők 1974-től foglalták össze ide vonatkozó tapasztalataikat és megállapították, hogy a kábítószer hatású gyógyszerek és vegyszerek fogyasztása a magyar fiatalság legkülönbözőbb rétegeiben megjelent és a külföldi tapasztalatok alapján terjedésére lehet számítani. A megszokás veszélye nagy és ez a személyiség fejlődés testi és lelki egészségét súlyosan károsítja.

A hazai visszaélések terjedésére kívánt reagálni az 1978. évi IV. tv. (Btk.), amely már a IV. címbe a közegészség elleni bűncselekmények körébe helyezi el a kábítószerrel visszaélés és kóros szenvedély keltés tényállását. A Btk. 1979. július 1. napján lépett hatályba, a 283.§-a pedig külön tényállásként szabályozta a kóros szenvedélykeltést: aki 18. életévét be nem töltött személynek kábító hatású anyag vagy szer kóros élvezetéhez segítséget nyújt vagy őt arra rábírnai törekszik, vétséget követ el és 1 évig terjedő szabadságvesztéssel, javító nevelő munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.

A Btk. 282.§ (2) bekezdésében büntettként szabályozta és 1-5 évig terjedő szabadságvesztéssel rendelte büntetni azt, aki 18. életévét be nem töltött személynek kóros élvezetre alkalmas kábítószert ad. Nem vette át viszont az 1971. évi Büntetőnovellával bevezetett jelentős mennyiséget, mint minősítő körülményt, viszont külön kívánta választani a kábítószer áldozatait és annak hasznélvezőit, ezért az (5) bekezdésben először alkalmazta a csekély mennyiség fogalmát és a kábítószer nem forgalomba hozatal céljából történő

készítését, megszerzését vagy tartását és 1 évig terjedő szabadságvesztéssel, javító nevelő munkával vagy pedig pénzbüntetéssel rendelte büntetni. Az ide fűzött magyarázat leszögezi, hogy a törvény szigorának a kábítószer hasznélvezői, azaz a kereskedőkkel szemben kell megnyilvánulnia. Az 1978. évi Btk-ban testetöltő kriminál-politika hibájából róják fel általában, hogy nem választja szét határozottan és egyértelműen a fogyasztót és a kereskedőt. Ebből fakadóan a szankciók a kereskedővel szemben az általános megelőzés szempontjából elégtelenek, a fogyasztóval szemben a speciális prevenció szempontjából értelmetlenek.

A pszichotróp anyagokról szóló Bécsben 1971. február 21. napján aláírt egyezményt nálunk az 1979. évi 25. számú törvényerejű rendelettel hirdették ki 1979. október 17-ei hatályba lépéssel. A pszichotróp anyagok listáját 4/1980. (VI.24.) EüM-BM számú együttes rendelet 1-5. jegyzéke tartalmazza és az 1979. évi 5. tvr. (Btk.) 23.§-a szerint a Btk. 282.§. alkalmazásánál a visszaélés szempontjából veszélyes pszichotróp anyagot is érteni kell a továbbiakban.

A 4/1980. (VI.24.) EüM-BM rendelet öt jegyzékbe sorolja be a pszichotróp anyagokat. A jegyzék közöl az I-esen és a II-esen szereplők minősülnek veszélyes pszichotróp anyagoknak. Az ezekkel kapcsolatos visszaélések ugyanolyan következményekkel járnak mint a kábítószerek tekintett anyagokkal elkövetett jogellenes cselekmények. Ebbe a körbe tartozó anyagok közül kiemelendő az LSD, a Meszkain, az Amfetamin és az Aktedron mint a leggyakoribb elkövetési tárgyak. Ugyanakkor bár pszichotróp anyagok, de nem minősülnek büntetőjogi szempontból kábítószereknek például a Dorlotyn, Noxyron, Tardyl, Andaxyn, az Elenium, az Eunoctyn, a Rudotel, a Seduxen, a Sevenal, a Salvador, a Valeriána. A felsoroltak a III, IV, V. jegyzéken szerepelnek, így ezek vonatkozásában még orvosilag indokolatlan használatuk esetében sem lehet a visszaélőt a Btk. 282.§. alapján felelősségre vonni.

Az 1987. évi III. tv. 28.§-a a tényállás (3) bekezdés c.) pontjába visszaépíti a jelentős mennyiségű kábítószerrel történő elkövetést és 2-8 évig terjedő szabadságvesztéssel rendeli büntetni.

A fogyasztó büntethetőségére vonatkozó jogirodalmi viták és a jelentős mennyiségű kábítószer megállapításakor mutatózó jogalkalmazói bizonytalanságok vezettek el a Legfelsőbb Bíróság 1986. december 27. napján közzétett VI. számú Büntető Elvi Döntéséhez, melyet a jogirodalom általában szigorodó szabályozásként fogott fel és a későbbiek során támadások keresztüztébe került.

A VI-os BED. szerint:

“1. Btk. 282.§-ának alkalmazásával csekély mennyiségű az a kábítószer mennyiség, amely egy személyre vonatkoztatva:

a.) gyógyszerként is alkalmazott kábítószeres esetében az egy alkalommal kiadható gyógyszer mennyiségét nem haladja meg

b.) gyógyászatban nem használatos (gyógyszerként fel nem írható) kábítószeresnél a mérgezést okozó mennyiséget még nem éri el

2. a Btk. 282.§-ának alkalmazásával jelentős mennyiségű kábítószer a sok ember - legalább 10 személy - életének vagy egészségének veszélyeztetésére alkalmas kábítószer.

Főleg az utóbbi jelentős mennyiségre adott iránymutatás okozott az elkövetkezendő években a bírói gyakorlat számára jelentős problémát.

A jogirodalmi támadások arra vonatkoztak, hogy az Elvi Döntés a csekély mennyiség és a jelentős mennyiség meghatározásánál az egészséges embert tekinti mércének, holott a korábbi iránymutatás az átlagos kábítószer-élvező egyén fogyasztásának megfelelő mennyiséget tekintette jelentős mennyiségnek és ez a VI. számú BED-nél lényegesen liberálisabb jogi megítélést tett lehetővé.

Egyértelmű iránymutatást adott azonban a VI-os BED a beszámítási képesség kizárása, illetőleg korlátozottsága vonatkozásában amikor is kimondta, hogy: a kábítószer függőség csak akkor vezethet az elkövető beszámítási képességének korlátozására vagy kizárására, ha a betegség szintjét elérő személyiségzavart, illetőleg elmebetegséget vagy szellemi leépülést okoz (2.pont).

A kábítószerhez való hozzájutás hiányában jelentkező megvonásos tünetek amennyiben elérik az elmebetegség szintjét kizárhatják vagy korlátozhatják az elkövető beszámítási képességét (3.pont).

Ezen szintet el nem érő kábítószeres és a kábító hatású anyagok fogyasztásából eredő bódult állapotok olyan, a szokványos részegséghez hasonló állapotok, amely a Btk. 25.§-ának értelmében nem zárják ki, illetve nem korlátozzák az elkövető büntetőjogi felelősségét (1. pont)

Egyértelmű szabályozást tartalmaz a II/1. pont a fogyasztó vonatkozásában: a kábítószer fogyasztója a kábítószerrel visszaélés bűncselekményét akkor is elköveti, ha nem maga készítette vagy tartotta a kábítószert, hanem másától a fogyasztás érdekében szerezte meg.

A BED indokolása egyértelművé teszi, hogy az akkor hatályos Btk. nem csak a kábítószer használatát, hanem áldozatát, azaz a kábítószer fogyasztókat is büntetni kívánta, bár enyhébben. A büntetőjogi felelősség megfelelő egyéniesítését a kábítószerrel visszaélés vétsége alakzatát teszi lehetővé.

Jogértelmezést ad továbbá az Sztv. 90.§-a szerinti szabálysértés vonatkozásában, melynek lényege, hogy a jogosan birtokában lévő

kábítószerből 18. életévét betöltött személy részére egy alkalommal történő kábítószer juttatás tekinthető csak szabálysértésnek, viszont ez a nagykorú személy a kábítószer megszerzésével már a kábítószerrel visszaélés bűncselekményét valósítja meg. Itt mondja ki először a Legfelsőbb Bíróság, hogy a Btk. 282.§ (1) bekezdése szerinti “kóros élvezetre alkalmas” törvényi tényállás elemnek általában nincs önálló jelentősége. Ha valamely anyag az 1/1968. (V.12.) BM-EüM, illetőleg a 4/1980. (VI.24.) EüM-BM számú rendelet I., II. jegyzékében szerepel, akkor az feltétlenül kóros élvezetre alkalmas. Ezt a bíróságnak külön nem kell vizsgálni, ennek tisztázása érdekében szakértői bizonyítást sem kell elrendelni.

Másfelől a kóros élvezetre alkalmas, de a kábítószer jegyzéken nem szereplő anyag nem tekinthető kábítószernek, hanem legfeljebb kábító hatású anyag lehet. Ezeknél pedig szakértő közreműködésével esetenként kell tisztázni, hogy az elkövetés tárgyául szolgáló anyagnak vagy szernek van-e ilyen hatása, az elkövető valóban kóros élvezethez nyújtott-e segítséget.

Véleményem szerint az önmagában kóros élvezetre alkalmas kitétel feltüntetése a törvényi tényállásban nem volt szerencsés, jogbizonytalanságot eredményezett, az ehhez fűződő a BED következő részében bemutatott magyarázat pedig kifejezetten védelmi manipulációkra adott lehetőséget. A VI. számú BED III/1. pontjában kifejtett indokolás szerint a hivatkozott rendeletek mellékleteiben felsorolt anyagok mennyiségtől függetlenül minősülnek kábítószernek. Előfordulhat azonban, hogy olyan csekély mennyiségű a bűncselekmény tárgya, hogy az nem lesz alkalmas bódult állapot előidézésére. (Megjegyzem, hogy ez nagyrészt a fogyasztó fizikai és pszichés állapotától függ.) Lehetséges az is, hogy az egyébként kellő mennyiségű anyag a szennyezettsége, rossz minősége, helytelen elkészítése miatt vagy más hasonló okból lesz alkalmatlan a kívánt hatás előidézésére. Ilyen esetekben annak megállapítása mellett, hogy a Btk. 282.§-ának törvényi tényállása megvalósult a Btk. 28.§-ának alkalmazására kerülhet sor, mivel az elkövető cselekménye csak csekély fokban veszélyes a társadalomra és megrovást kell alkalmazni, illetve a cselekményt alkalmatlan tárggyal elkövetett kísérletet valósít meg (Btk. 17.§ (2) bek.).

Ez a levezetés a véleményem szerint ellentétben áll a BED. korábban kifejtett azon megállapításával, miszerint ezen törvényi tényállási elemnek nincs önálló jelentősége. Külön szakértői bizonyítást ide vonatkozóan nem is kell lefolytatni. Ezen utóbbi esetben viszont csak szakértők igénybevitelével tisztázható a szer minősége és az, hogy az eltérő fizikai és pszichés beállítottságú elkövetőnél az milyen bódult vagy nem bódult állapotot tud előidézni. Ennek a bizonytalan helyzetnek a később tárgyalandó, a tényállást módosító 1993. évi XVII. tv. vetett véget, amely ezt a sokat vitatott tényállási elemet kiiktatta a kábítószerrel visszaélés tényállásából.

A csekély mennyiség vonatkozásában előírja a BED, hogy a gyógyszerként is előírható kábítószernek legnagyobb napi adagjának tízszerese tekinthető olyan csekély mennyiségnek, amely rendszerint még csupán egy személy ellátására szolgál. Az ennél nagyobb mennyiségű már több személy életének vagy egészségének veszélyeztetésére elégséges kábítószerrel elkövetett bűncselekmény enyhébb büntetőjogi megítélése nem indokolt. Az tehát nem a Btk. 282.§. (5) bekezdésébe foglalt vétség, hanem a bűncselekmény alapesete, a Btk. 282.§-ának (1) bekezdése.

A csekély mennyiség bírói megítélése így aztán különösebb problémát nem vetett fel, viszont a jelentős mennyiség meghatározása annál inkább, ide vonatkozóan ugyanis lényegi irányítást a BED nem ad. Az indokolás megismétli lényegében a fejrészt, miszerint a kábítószerrel visszaélés körében olyan mennyiségű kábítószerrel indokolt jelentős mennyiségnek tekinteni, amely legalább 10 ember életének vagy testi épségének veszélyeztetésére alkalmas. Ide vonatkozóan a természettudományos alapok mellett jogi összefüggések vizsgálatát is szükségesnek tartja és kifejti még, hogy a bűncselekmény veszélyességi foka akkor nagyobb, ha azt olyan mennyiségben követik el, hogy az már nem csupán néhány ember (általában az elkövető közvetlen környezetének), hanem sok ember életének vagy egészségének veszélyeztetésére alkalmas.

A VI. BED alapján a kirendelt szakértők többsége gyógyszerkönyvekre hivatkozva saját becslés alapján és eltérően állapította meg a jelentős mennyiség határát, ezért egyre sürgetőbben fogalmazódott meg egy egységes értékhatárokat megállapító és az igazságügyi szakértő által kötelezően használandó táblázat meghatározása és ennek az elvi döntésnél magasabb szintű jogszabályban történő rögzítésének igénye. Különösen a cannabis esetében volt vitatható a jelentős mennyiség határa, figyelemmel arra, hogy halálos vagy mérgezést okozó adagja nem ismert, így nem vélelmezhető, hogy mennyi az egy ember életét vagy egészségét veszélyeztető mennyiség, ehhez képest mennyi a legalább tíz személy életét vagy egészségét veszélyeztető adag. Több szakvélemény 50 mg-ban szabta meg a cannabis esetén a jelentős mennyiség alsó határát.

Jelentős módosítást tartalmazott az 1987. évi III. tv. 15. §-a, amely a kényszergyógyítás lehetőségét kiterjesztette a kábítószer-élvező, vagy kábító hatású anyagot fogyasztó elkövetőre, amennyiben az általa elkövetett bűncselekmény a fogyasztó életmódjával függ össze és 6 hónapot meghaladó végrehajtandó szabadságvesztésre ítélik. Ezen rendelkezés hatályba léptetését azonban külön jogszabályra bízták, amely a mai napig nem született meg, így nem alkalmazható, feltehetően abból a megfontolásból kiindulva, hogy a kényszergyógyítás végrehajtásához szükséges egészségügyi háttér a mai napig nem megfelelően kiépített, továbbá megkérdőjelezhető a nem önként vállalt gyógykezelés hatékonysága. Mivel azóta is szerepel viszont a Btk.

összeállításokban - igaz, hogy kurzívval szedve - sor került néhány kábító-szerfüggő személy esetében ezen intézkedés jogerős elrendelésére és végrehajtására is.

A további jogfejlődésünket alapvetően az ENSZ 1988. december 20. napján Bécsben kelt a Kábítószer és Pszichotróp Anyagok Forgalmazása Elleni Egyezmény szabta meg, melyet hazánk is aláírt. Ratifikálására azonban tíz év múlva, 1998. november 6. napján került sor az 1998. évi L. törvénnyel.

Az egyértelmű szigorítást sürgető egyezmény III. cikkében megfogalmazott ajánlásokat már az 1993. évi XVII. tv. (Büntetőnovella) jelentős részben átvette, az alaptényállást kiterjesztette a termesztés, átadás, kínálás és azzal való kereskedésre, a 2-8 éves büntetéssel fenyegetett esetet kiterjesztette a fiatakorú, vagy gyermekkorú személy felhasználásával történő elkövetésre, illetőleg ha az elkövetés folytán ilyen személy jut kábítószerhez, lényegesen felemelte és 5-15 évig terjedő szabadságvesztéssel rendelte büntetni a jelentős mennyiségű kábítószerrel és a kábítószernek a hatósági előírások megszegésével való termesztésével, előállításával, beszerzésével, forgalomba hozatalával vagy kereskedelmével foglalkozó szervezet keretében vagy megbízásából történő elkövetést. Az alapbűncselekményt elkövetőhöz igazodóan rendelte büntetni azt is, aki a kábítószerrel visszaélés bűncselekmények elkövetéséhez anyagi eszközöket szolgáltat. Módosította a kóros szenvedélykeltés tényállását is, az 1993. évi XVII. tv. 62.§-a és míg a korábbi szabályozás alapján két fiatakorú elkövető büntethető volt, például az egymásnak kölcsönösen átadott ragasztós zacskóból történő szipózásért, annak ellenére, hogy önmagában a szipózás nem volt bűncselekmény, csak a 18. életévet be nem töltött személynek ilyen szer adása, az új szabályozás szerint ezt a bűncselekményt már csak 18. életévet betöltött személy követheti el azzal, hogy kiskorúnak nyújt segítséget kábító hatású anyag vagy szer kóros élvezetéhez. A korábbi vétség helyett büntetési alakzatban szabályozta a törvényhozó és 3 évig terjedő szabadságvesztéssel rendelte büntetni.

Elmaradt a Btk. 282.§ (1) bekezdéséből a kóros élvezetre alkalmasság törvényi feltüntetése és ezzel egyértelműen eldőlt, hogy önmagában a kábítószer listán, illetőleg pszichotróp listán (I. és II. jegyzék) szereplő anyagok esetén minden további bizonyítás felvétele nélkül megvalósul a visszaélés kábítószerrel bűncselekménye. A Btk-ből időközben a Btk-ba nyert beemelést a 286/A.§-ban az az értelmező rendelkezés, miszerint a kábítószerrel visszaélés szempontjából veszélyes pszichotróp anyagot is érteni kell abból az alkotmányos követelményből kiindulva, hogy büntetőjogi felelősséget törvényi szinten indokolt szabályozni.

Forradalmian új változtatásnak tekintendő - a bécsi egyezmény ajánlásával egybevágó-Btk. 282/A. §-nak a beiktatása, amely lehetővé tette az ún. elterelés alkalmazását csekély mennyiségű kábítószer saját használatra történő termesztése és birtoklása, illetőleg kábítószer fogyasztásával össz-

függő kisebb súlyú (2 évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő) bűncselekmény elkövetése esetén, feltéve, ha az elsőfokú ítélet meghozataláig okirattal igazolja, hogy legalább 6 hónapig folyamatosan kábítószer függőséget megelőző gyógyító kezelésben részesült. Ez a speciális büntethetőséget megszüntető ok létesítése elindította az "igazolások" beszerzésének folyamatát és jogértelmezési bizonytalanságban bízva még olyan elkövetők is beszerzték a drogambulancia igazolását, akikre ezen kedvezmény törvényi feltételek hiányában nem terjedhetett ki. A törvényi módosítás végül is azt sugallta, hogy keményen fel kell lépni a kábítószer hasznélvezői, vagyis a csempészek, kereskedők, előállítókkal szemben, másrészt pedig csatlakozva a nyugat-európai szabályozásokhoz lehetőséget kell biztosítani a kábítószer áldozatai, a fogyasztók számára, hogy a gyógykezelés vállalásával mentesüljenek a büntetőeljárás alól és az egészségügy területére helyeződjön át a megoldás keresése. Az egészségügyi hálózat olyan mértékű fejlesztése azonban, amely ezen kívánalmaknak megfelelne, nem történt meg a mai napig sem.

Az 1. táblázat azt mutatja be, hogy az 1997-1998 években hány eljárás alá vont személy kereste fel a Zalaegerszegi Drogambulanciát az elterelés lehetőségében bízva.

1. táblázat
A Zalaegerszegi Drogambulancián kezeltek:

	Kezeltek száma	Büntetőeljárás alternatívájaként	Be is fejezte	Naponta fogyaszt	Alkalomszerűen
1997	50	20	6	13	37
1998	78	41	23	41	37

A törvénymódosítás szigorítást jelentett olyan vonatkozásban is, hogy a csekély mennyiségre elkövetett vétségi alakzat esetén 2 évre emelte a büntetési tételt, igaz, hogy az alternatív pénzbüntetést mellette hagyta. Vétségként 2 évig terjedő szabadságvesztéssel rendelte büntetni azt, aki nyilvánosság előtt kábítószer fogyasztásra hív fel, amennyiben súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg. Azóta is vita folyik arról, hogy ezen fordulatot megvalósítják-e, bizonyos úgynevezett könnyű drogok legalizációja mellett érvelő aktivisták, bár tudomásom szerint ilyen bűncselekmény miatt büntetőeljárás elrendelésére nem került sor.

A fogyasztás ismét nem került be az elkövetési magatartások felsorolásába csak a tartás, megszerzés fordulatokon keresztül. Bár a törvénymódosítás a fogyasztó részére kifejezetten enyhébb elbírálást kívánt bevezetni, azonban a kábítószer mennyiségét változatlanul a VI. BED határozta meg és abban a csekély mennyiség határa olyan alacsonyan volt megállapítva, hogy egyes vélemények szerint azt a kábítószer függőségben szenvedő fogyasztó akár egy napi adagjával átlépte és mindjárt az 5 éves büntetéssel fenyegetett alapesetbe csúszott át. Figyelemmel arra, hogy a kábítószerfüggők napi adagja a csekély mennyiség többszöröse is lehet, így saját adagjuk tartásával gyakran belecsúsztak a jelentős mennyiségbe, amely immár a szigorítás értelmében 5-15 évig terjedő szabadságvesztéssel volt büntetendő.

Az ez időszakban született egyik budapesti ítélet szerint 68 mákgubóról állapította meg a bíróság, hogy jelentős mennyiségnek minősül, ugyanis annak mennyisége 810 mg morfint tartalmaz és ez a napi adag 27-szerese. A mákgubóból az elkövetők saját használatra kívántak főzetet nyerni. Volt eset, amikor 37 fej mákgubóról állapította meg, hogy jelentős mennyiségű kábítószer tartalmaz. Irodalmi adatok szerint, egy évke óta mákteát fogyasztó kábítószerfüggő személy napi adagja 80-100 fej mákgubó is lehet. Felvetődött a kérdés, hogy miért jár magasabb büntetés (5-15 év) a jelentős mennyiségű kábítószer fogyasztásáért, mint a jelentősnek nem minősülő kábítószerrel való kereskedésért (2-8 év). A bíróságok folyamatosan a Btk. 87.§., azaz az enyhítő szakasz felhívásával szabták ki a büntetéseket így próbálták a fenti ellentmondást feloldani.

További ellentmondásként jelentkezett az azonos bekezdésen belül szabályozott magatartások vonatkozásában a folytatólágosság, illetőleg a halmazat kérdése. A Legfelsőbb Bíróság 1989. augusztusában közzétett 304. számú határozata (Bírósági Határozatok 1989. évi 8. szám) áttörte azt a korábban létező gyakorlatot, miszerint ugyanazon elkövető több, de azonos bekezdésben szabályozott magatartásával megvalósított részecselekményei, ha annak törvényi feltételei is fennálltak a Btk. 12.§. (2) bekezdés szerinti folytatólágos jogegységébe tartoznak úgy, hogy az egyes részecselekmények mennyiségei összeadódtak. A fenti határozat nyomán kialakult bírói gyakorlat szerint viszont a fogyasztó esetében az elkövetési időszak több részecselekményével megvalósuló, fogyasztás céljából történő megszerzésnél a soha együtt nem lévő össz mennyiség helyett az egyszerre megszerzett és elfogyasztott részecsegységek képezték a minősítés alapját. A határozat közzétételét feltehetően az a célszerűségi szempont is indokolta, hogy meglehetősen nehézségbe ütközött a már elfogyasztott kábítószer hatóanyag tartalmának a megállapítása.

A fenti ellentmondásokat észlelve a Legfelsőbb Bíróság 1994. májusában a VI. számú BED-et hatályon kívül helyezte, azonban az abban adott mennyiségfogalom meghatározás egy ideig még tovább élt a gyakorlatban, egészen 1995. március 27. napjáig, amikor is sor került a Legfelsőbb Bíróság

Bk. 155. számú állásfoglalása közzétételére. Az ezt megelőző időszakban többek között a jogalkalmazók véleményét is kikérték a csekély, illetőleg a jelentős mennyiség határainak megállapításához. A jogalkalmazók, bírák többsége a mennyiségi határok csökkentését tartotta indokoltnak. Magam is. Azonban meglepetésként hatott - különösen a jelentős mennyiség rendkívül magasán történő meghatározása - a halálos - letális - adag százszorosában, abban az időszakban amikor a kábítószer helyzet egyértelmű romlásával lehetett számolni (az 1994. évi 258 esethez képest 1995-ben 455-re emelkedett a kábítószerrel visszaélés miatt indult büntetőeljárások száma, tehát majdhogynem megduplázódott). Továbbra is aggályos azonban, hogy a mennyiségi kérdéseket nem jogszabály, hanem Legfelsőbb Bírósági Kollégiumi Állásfoglalás tartalmazza annak ellenére is, hogy annak alkalmazása a bíróságokra kötelező.

A beszámíthatóság kérdésében a 155. számú állásfoglalás a Büntető Elvi Döntések (BED) VI-os állásfoglalásához hasonló álláspontot foglal el. A Bk. 155. számú állásfoglalás a kábítószerhez hozzá nem szokott fogyasztóra vonatkoztatja a halálos - letális -, illetőleg a mérgező - toxikus - adagot és annak legfeljebb tízszeresében határozza meg a csekély mennyiséget és százszorosában a jelentős mennyiséget. A két leggyakoribb szer - az Amfetamin és a Cannabis - esetében ez azt jelentette, hogy az Amfetamin esetében így a csekély mennyiség felső határa 3 gramm, míg a jelentős mennyiség felső határa 20 grammra emelkedett, azaz a korábbi mennyiségi határok tízszeresére, Cannabis esetén ahol a halálos vagy toxikus adag mennyisége nem bizonyított az alapegység megállapítását az állásfoglalás szakértőre bízta. Az orvosszakértői gyakorlat egységesen 1 grammban határozta meg az alapegységet, így 10 grammban véleményezték a csekély mennyiség és 100 grammban a jelentős mennyiség felső határát.

A rendkívüli módon megemelt felső határok olyan következményre vezettek, hogy kereskedelmi mennyiségű kábítószeresek esetén sem lehetett megállapítani a jelentős mennyiséget. A Zala megyei bíróságok gyakorlatából megemlítem, hogy pl. 300 db Ecstasy tableta nem minősült jelentős mennyiségnek és 700 kg-ot meghaladó Cannabis növényből nyerhető legkevesebb 94 g delta-9-THC hatóanyag tartalmú marihuána termesztése is mindössze az alapesetben nyerhetett értékelést. A tabletták esetében nyilvánvaló, hogy ilyen mennyiségű kábítószer nem saját használatra tart magánál az elkövető, ez kereskedelmi mennyiségnek minősül és ebben az esetben a törvény céljától eltérően a kereskedőt még enyhébb büntetéssel is lehetett sújtani, mint ahogy azt a korábbi törvény szabályozta, hisz az alapesetnél az egy éves speciális minimumot az 1993. évi XVII. tv. 60.§-a eltörölte, így immár nem 1-5 évig terjedő szabadságvesztéssel, hanem 5 évig terjedő szabadságvesztéssel volt büntetendő a kereskedő.

Az állásfoglalás a Btk. miniszteri indoklásával egybevetően leszögezi, hogy nemcsak a kábítószer hasznélvezői, hanem áldozatai is büntetendők, bár enyhébben. A büntetőjogi felelősség megfelelő egyéniesítését a kábítószerrel visszaélés vétségi alakzata teszi lehetővé, melyet a Btk. 282.§. (6) bekezdése határoz meg, ezen felül a Btk. 282/A.§-a a büntethetőséget megszüntető okot állapít meg a kábítószer fogyasztójának javára.

Kiemelendő, hogy a Bk. 155. 5/e. pontja leszögezi, hogy a kábítószerrel visszaélés különböző elkövetési magatartásainak folyamatos megvalósítása (pl. a kábítószer termesztése vagy előállítása vagy tartása, illetve forgalomba hozatala) természetes egység. Ugyancsak természetes egység, ha az elkövető egyidejűleg vagy folyamatosan különböző kábítószeresekre nézve követi el a cselekményét, a különböző kábítószer mennyiségeket azonban összegezni kell. Az egyes elkövetési magatartásoknál (megszerez, átad) nem kizárt - a Btk. 12.§-ának (2) bekezdésében meghatározott feltételek megléte esetén - a folytatolagosság törvényi egységének megállapítása sem. Később kifejtendő, hogy ezen utóbbi állásfoglalást a Legfelsőbb Bíróság az 1998. október 30. napján meghozott 5/1998. Bje. számú jogegységi határozatával nem tartotta fenn.

Iránymutató volt a gyakorlat számára, hogy ha a bűncselekményt többféle kábítószerrel követték el a különböző alapegységek alapján kiszámított mennyiségeket arányosan átszámítva összegezni kell és így kell kiszámítani, hogy együttesen meghaladják-e a csekély mennyiség felső határát, illetve a jelentős mennyiség alsó határát. Annak megállapításához, hogy valamely anyag kábítószer tartalmaz-e és ha igen, a tiszta hatóanyag tartalma alapul véve milyen mennyiségben, különleges szakértelem szükséges. Ezért ha ilyen kérdés felmerül általában vegyész és orvos-szakértőt kell kirendelni. A gyakorlatban ez úgy jelentkezett, hogy a vegyészszakértő megállapította a tiszta hatóanyag tartalmát, ezt követően már formális volt az orvos-szakértő igénybevétele, hisz a szakértők között ide vonatkozóan egységes kábítószer táblázat készült a leggyakrabban felmerülő kábítószeres vonatkozásában és ebben egységesen nyert rögzítést a csekély, illetőleg a jelentős mennyiség az egyes kábítószeres vonatkozásában.

A Bk. 155. állásfoglalás alapján kiszámított hatóanyag-tartalom
1995. március 27. — 1999. március 1.

	Csekély maximum	Jelentős minimum (g)
HEROIN	0,62	6,2
MORFIN	3,0	30,0
METADON	7,5	75,0
HYDROCODIN	7,5	75,0
KODEIN	8,0	80,0
KOKAIN	7,0	70,0
AMFETAMIN	AMFETAMIN 2,0	20,0
	MDMA, MDA stb., 5,0	50,0
LSD	0,007	0,07
CANNABIS (-9-THC)	10,0	100,0

A büntethetőséget megszünteti, okként szabályozott kábítószer függőséget megelőző kezelést pedig az olyan rendszeres kábítószer fogyasztók esetében tartotta alkalmazhatónak, akiknél már kialakulóban voltak a függőség kezdeti tünetei vagy közvetlen ezzel kellett számolni. Az alkalmi fogyasztók esetében pedig, ha egyéb feltételek is fennállnak továbbra is célszerűnek tartotta a nyomozás szakaszában megrovás alkalmazását. Ezzel a kitételrel a Legfelsőbb Bíróság a törvény szűkítésének az irányába mutatott, amely azonban a bírói gyakorlatba nem ment át. A bíróságok minden esetben megszüntették az eljárást a fogyasztókkal szemben, amennyiben a drogambulancia ide vonatkozó igazolását bemutatták. Úgyszintén a nyomozóhatóság a Be. 137. § (2) bekezdés, illetőleg a 169. §. (5) bekezdése értelmében általában alkalmazta a nyomozás felfüggesztését, amennyiben a gyanúsított vállalta a folyamatos gyógykezelést és rendszeres fogyasztónak vallotta magát (lásd 1. táblázat).

A nyomozóhatóságnak ugyanis nem volt módja és lehetősége azt eldönteni, hogy a kábítószerfogyasztó rendszeres vagy nem rendszeres kábítószer fogyasztónak tekintendő-e. Az ügyészségek pedig az alkalmi fogyasztókkal szemben az iránymutatásnak megfelelően éltek a megrovás alkalmazásával,

ezzel kihúztak egy számba jöhető tettestársi vallomást mint bizonyítékot a bírósági eljárásból, ugyanis a tárgyalásra tanúként megidézték, korábban megrovásban részesült fogyasztók rendre mentességi jogukra történő hivatkozással a vallomást megtagadták. Hasonló helyzet állt elő 1998-tól a fiatalok kábítószer-fogyasztó esetében a vele szemben alkalmazott vádemelés elhalasztása esetén.

A Bk. 155. számú állásfoglalás azon ajánlásának, miszerint a kábítószer élvező által elfogyasztott mennyiségek összeadódnak és az összegzett mennyiség képezi a gyanúsított büntetőjogi felelősségre vonásának alapját, azaz ez határozza meg a cselekmény jogi minősítését, gyakorlati jelentősége nem volt és jelenleg nincs, elméletinek tartom azon túl, hogy az iránymutatás ellentétes a Legfelsőbb Bíróság 304/1989. és a 169/5/1990. számú határozataival, amelyek kimondják, hogy "az egy alkalommal fogyasztás céljából az elkövető birtokában ténylegesen együttlevő kábítószer mennyisége az irányadó, a kábítószerrel visszaélés bűncselekménynek a mennyiség szerinti minősítése szempontjából", ugyanis ez a gyakorlatban úgy jelentkezett, hogy kizárólag a tettenéréskor a gyanúsítottnál talált kábítószer hatóanyag-tartalma volt megállapítható. A folytatólagosan elkövetett kábítószer-fogyasztás esetén a már elfogyasztott kábítószer mennyiség tiszta hatóanyag tartalmát bizonyítani nem lehetett, azt meg sem kíséreltük. A különböző kábítószerekre elkövetett és a tettesnél egy időben lefoglalt kábítószerrel visszaélés vonatkozásában a folytatólagosság törvényi egysége viszont élő gyakorlat volt. Az állásfoglalásnak megfelelően a különböző kábítószerek hatóanyag tartalmát vegyész- és orvos-szakértők közreműködésével arányosan át kellett számolni abból a szempontból, hogy az anyagok együttes hatóanyag-tartalma meghaladja-e a csekély mennyiség felső, illetőleg a jelentős mennyiség alsó határát.

A fent hivatkozott ellentétes határozatokra is tekintettel született meg a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága 1998. október 30. napján kelt 5/1998. Be. számú jogegységi határozata, amely kimondja:

1./ A kábítószerrel visszaélés akár azonos, akár különböző elkövetési magatartást megvalósító részecselekményekkel természetes egységet alkotnak.

2./ Az azonos, vagy különböző kábítószereknek a tiszta hatóanyag tartalom alapul vételével kiszámított részmennyiségeit - amelyekre nézve a kábítószerrel visszaélésnek a természetes egység keretébe tartozó részecselekményeit elkövetették - összegezni kell és a bűncselekmény minősítése (a csekély vagy a jelentős mennyiség megállapítása) szempontjából az összmenyiség az irányadó.

Jogirodalmi idézetekkel alátámasztva a jogegységi határozat azt a következtetést vonta le, hogy a természetes egység keretei közé tartozik az adott törvényi tényállás alapesetét kimerítő - bár különböző részecselekmények által megvalósítható - valamennyi olyan magatartás, amely a Btk.

282.§ (1) bekezdése szempontjából tényállásszerű, feltéve, hogy azokat egy eljárásban bírálják el.

Ezt követően a határozat kifejti, hogy különböző elkövetési magatartások részzszakaszokból összetevődő kábítószer visszaélések egymást kiegészítő módon alkalmasak a cselekmény társadalomra veszélyes káros hatásának a kiváltására (nyilvánvalóan a közegészség sérelmére). Így elkövetési tárgyak ugyanaz és jóllehet a bűncselekmény tárgyi oldalának különböző ismérveit valószínűsítik meg, egyaránt a cselekmény alapeseti törvényi tényállásának keretein belül maradnak. Erre a szoros összefüggésre tekintettel, ha a lehetséges elkövetési magatartások közül egy vagy több ismétlődően vagy folyamatosan valósul meg, illetve ha ugyanannak az elkövetőnek a terhére több különböző - az alapeset körébe tartozó - cselekmény állapítható meg, úgy ezek a cselekmények azonosságukra vagy különbözőségükre tekintet nélkül a természetes egység fogalmába tartoznak. A természetes egység kizárja a folytatólágosságot, mint törvényi egység megállapítását, valamely rész-cselekmény ismétlődő jelleggel történő elkövetése legfeljebb a büntetés kiszabás körében értékelhető.

A fentiekre figyelemmel a Legfelsőbb Bíróság nem tartotta fenn a Bk. 155. számú állásfoglalás II/e. pontjának (3) bekezdése azon megállapítását, mely szerint nem kizárt a Btk. 12.§ (2) bekezdésben meghatározott feltételek esetén a folytatólágosság törvényi egységének a megállapítása. A Legfelsőbb Bíróság csak az alapeset körébe tartozó cselekményeknél zárta ki a folytatólágosságot, mint törvényi egység megállapítását, nincs akadálya az eltérő minősítésű rész-cselekmények (pl. üzletszerű kereskedés és ugyanazon személy által történő kábítószer fogyasztás) esetében a folytatólágos elkövetés megállapításának, hisz ahogy azt a Btk. 12.§ (2) bekezdése vonatkozásában a büntetőtörvénykönyv magyarázata kifejti a folytatólágosság megállapításához nem szükséges, hogy minden cselekmény ugyan olyan minősítés alá essék. Eltérő minősítésű rész-cselekmények esetében a törvényi egység minősítése a leg súlyosabb minősítéshez igazodik.

Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy a jogegységi határozat az alapeset körébe tartozó cselekmények vonatkozásában adott iránymutatást, a visszaélés kábítószerrel tényállását pedig az 1998. évi LXXXVII. tv. 62.§-a 1999. március 1-jei hatállyal az alapeset vonatkozásában is kettébontotta és a kínálás, átadás, forgalomba hozatal és kereskedői magatartásokat az eddigi 5 évig terjedő szabadságvesztés helyett 2-8 évig terjedő szabadságvesztéssel rendelte büntetni. Így a Legfelsőbb Bíróság jogegységi határozata az időközi törvényi módosításra is tekintettel további jogértelmezést igényel.

Az idevonatkozó jogszabályok közül időrendi sorrendben kiemelem - de a későbbiekben részletezem - a 100/1996. (VII.12.) és a 94/1997. (VI.5.) a prekursorok és esszenciális vegyi anyagok, illetve a magas alkaloid-tartalmú

mák és a kendertermesztést szabályozó Kormányrendeleteket, melyek szintén az 1988-as bécsi egyezményen alapulnak.

A legújabb 1999. március 1. napjától hatályos törvényi szabályozás tárgyalása előtt meg kell emlékezni a kábítószer fogyasztás visszaszorítása érdekében a 111/1996. (XII. 19.) Ogy. határozattal létrehozott országgyűlési bizottság jelentéséről, amely többek között megállapítja, hogy a büntetőtörvénykönyv 282. és 282/A. §-ai tényállásainak szabályozása nem kellően differenciált. Ezzel összefüggésben a testület javasolja, hogy a kormány a közeljövőben terjessze be a kábítószer problémával kapcsolatos törvénymódosítási tervezetet.

A jelentés nyilvánvalóan arra utal, hogy a hivatkozott törvényi rendelkezéseik nem tükrözik megfelelően az egyes kábítószer visszaélések és visszaélők társadalomra veszélyessége közötti különbségeket. Ez abból fakad, hogy a büntetőjogi következmények függetlenek, az elkövetési tárgyként szóba jöhető kábítószerek és pszichotróp anyagok fajtájától, azaz veszélyességétől és nem elég markáns a megkülönböztetés a kábítószer fogyasztói és a kereskedők tekintetében a jogkövetkezményeket illetően, bár a 282/A. § alapján lehetőség van a fogyasztó bizonyos mértékű, de az eseti bizottság szerint nyilvánvalóan nem elégséges mértékű megkülönböztetésére.

Nemzetközi példák sorolhatók fel, hogy bár az 1961. évi ENSZ egyezmény a visszaélésekkel szemben alkalmazható büntetőintézkedések között nem differenciál a drog fajtái és osztályba sorolásuk szerint, ennek ellenére számos olyan ország van, amely jogszabályi rendelkezések alapján a visszaélés tárgyául szolgáló drog kategóriája szerint különbséget tesz a kiszabható szankció mértékét illetően.

Ebből a szempontból a legkövetkezetesebb a holland megoldás, amely különbséget tesz az "elfogadhatatlan kockázatokkal járó drogok" (pl. ópium, kokain, LSD) és az "elfogadható kockázatokkal járó drogok" (pl. kender, származék, hasis és marihuána) között és az utóbbi visszaélések lényegesen enyhébben büntetendők. Hasonló megkülönböztetést tesz a finn büntetőtörvénykönyv, a Nagy-Britanniában alkalmazott 1971. évi kábítószer visszaélések elleni törvény, az Olaszországban alkalmazott 1990. évi (IX. 9.) 309. számú rendelet, a portugál megoldás, a spanyol megoldás.

Azokban az Európai Unió országokban pedig ahol a törvények nem tesznek különbséget drogok osztályozása alapján a visszaélés miatt alkalmazható szankciók között, a büntetés kiszabás során viszont érvényesül a differenciálás, jellemzően enyhébb szankcióval sújtják a cannabissal visszaélőket.

Szintén eltérő szabályozás érvényesül a drogfogyasztó és a kereskedő, vagy előállító vonatkozásában.

Egyes országokban kizárólag bizonyos fajta drogok használata büntetendő önmagában, pl. Nagy-Britanniában és Írországon kizárólag az ópium joga-

sulatlan használata bűncselekmény, míg Belgiumban csupán csak a csoportos droghasználat a tiltott, míg Belgiumban, Finnországban, Franciaországban, Görögországban, Luxemburgban, Portugáliában és Svédországban a használat mint elkövetési magatartás alapján a fogyasztás és ennek révén a fogyasztó közvetlenül büntetendő. Ausztriában, Dániában, Hollandiában, Németországban és Olaszországban a kábítószer tartás-birtoklás, mint elkövetési magatartáson keresztül történik a kábítószer fogyasztó büntetése.

A fenti cselekményeknek a büntetési tétele azonban jóval enyhébb mint az illegális előállításra és kereskedelemre kiszabható büntetések. Speciális esetként létezik az uniós államok többségében a saját használatra történő tartás, amely még enyhébb szankcióval sújtható, egyes országokban csak szabálysértésnek minősül (Olaszország, Spanyolország), de még az illegális kereskedelem és terjesztés is enyhébben büntetendő egyes országokban, ha az elkövető egyúttal kábítószer fogyasztó is. Valamennyi Európai Unió országban megtalálható viszont a megelőző gyógyító kezelés mint a büntetés alternatívája vagy kiegészítése. Ez abból fakad, hogy az Unió országai hazánkkal együtt részesei az ENSZ 1961. évi Egységes Kábítószer Egyezményének, amely a 36. cikk I/B. pontja ajánlja a csatlakozó államok számára, hogy tegyék lehetővé a kábítószerrel kapcsolatos jogsértéseket elkövető fogyasztókra vonatkozóan, elítélésük helyett vagy büntető szankció kiegészítése képpen reszocializációjukat szolgáló terápiás, illetve nevelési jellegű beavatkozást. Ezzel azonos tartalmú rendelkezések találhatók az 1971. évi pszichotróp egyezményben, valamint a kábítószer és pszichotróp anyagok tiltott forgalmazása elleni 1988. évi bécsi egyezményben.

A gyógykezelés mint alternatív intézkedés alkalmazásának feltétele, hogy a kábítószer fogyasztó terhelt egészségi állapota indokolja a terápiát. Ez a kezelés, mint a büntetés alternatívája kizárólag a kábítószer fogyasztóját megillető kedvezmény, az illegális kábítószer forgalmazásban pusztán vagyoni haszon végett résztvevő kereskedőt azonban nem illeti meg ez a lehetőség.

További differenciálásra is található példa a kábítószer fogyasztók kategóriáján belül, így lehetséges alkalmi és rendszeres fogyasztó vagy kábítószerfüggő és nem függő visszaélő megkülönböztetése abból a megfontolásból, hogy a kábítószeres színtér szereplőinek társadalomra veszélyességétől is függ a büntetőjogi felelősség mértéke, a jogsértés büntetendőségének súlya.

A kormányzat szándéka az 1998. évi Btk. módosítás előterjesztésével nem titkoltan a nagyfokú szigorítás volt, így kivéve a fogyasztói típusúnak nevezett magatartásokat /termesztést, előállítást, tartást, országba behozást (?), kivitelét (?), ország területén átvitelét (?)/ egyértelműen és határozottan emelte a büntetési tételeket. Az (1). és (2) bekezdés szerinti alapeseteknél viszont a csekély mennyiségű történő elkövetést vétségként határozza meg és

a fogyasztói típusú elkövetés esetén lehetővé teszi alternatív büntetésenként közérdekű munka vagy pénzbüntetés kiszabását is ellentétben az 1993. évi Btk. módosítással. A jelentős mennyiségű kábítószerrel vagy bűnszervezet tagjaként vagy megbízásából elkövetett ügynevezett kereskedelmi jellegű magatartások esetén viszont lehetővé teszi 10-15 évig vagy életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását is. Ugyanakkor a jelentős mennyiség alsó határát, lényegében levitte a Btké. 23.§ a jelentős mennyiséget ugyanis nem a halálos adag százszorosaként szabályozta, hanem a csekély mennyiség húszszorosában; a csekély mennyiséget viszont általában jelentősen csökkentette a korábbi iránymutatáshoz képest.

Az alábbi táblázat szemlélteti az 1987 és 1994, valamint 1995-től 1999. március 1-ig, majd ezt követően alkalmazott határértékeket.

3. táblázat
A kábítószeres mennyiségi határértékeinek változásai

	VI. BED alapján 1987-1994		Bk. 155. állásfoglalása alapján 1995. III. 27-1999. III. 1.		Btk. 23. § alapján 1999. III. 1-től.	
	csekély maximum	jelentős minimum	csekély maximum	jelentős minimum	csekély maximum	jelentős minimum
	g					
Heroin	0,075	0,75	0,62	6,2	0,6	12,0
Morfin	1,0	4,0	3,0	30,0	0,9	18,0
Metadon	1,0	6,0	7,5	75,0	1,0	20,0
Hydrocodyn	1,5	10,0	7,5	75,0	0,8	18,0
Kodein	3,0	8,0	8,0	80,0	1,0	20,0
Kókain	0,6	10,0	7,0	70,0	2,0	40,0
Amfetamin			Amfetamin 2,0	20,0	Amfetamin metamfetamin 0,5	10,0
	0,6	2,0	MDMA, MDA stb. 5,0	50,0	MDMA, MDA stb. 1,0	20,0
LSD	0,0005	0,005	0,007	0,07	0,001	0,02
Cannabis (-9-THC)	0,075	7,5	10,0	100,0	1,0 vagy (5 növény)	20,0 vagy (100 növény)

Kiemelendő például, hogy a Zala megyében gyakori előfordulású Cannabis esetén a csekély mennyiség a 1/10-ed részére, a jelentős mennyiség pedig az eddigi 1/5-ére csökkent. A szintén gyakori Amfetaminok esetén felére csökkentek a minősítési értékek.

Megnyugtató, hogy immár jogszabályban az 1979. évi 5. tvr. 23.§-ában került szabályozásra a kábítószer csekély és jelentős mennyiségének fogalma, az abban fel nem sorolt kábítószeresek esetén pedig a (4) bekezdés a mennyiség megállapítását a csekély mennyiségű (0,9 gramm) morfin bázishoz köti. Mivel a Cannabis növény esetén a (2) bekezdés a még fel nem dolgozott, azaz lábon lefoglalt Cannabis növényeknek a számát a csekély mennyiség vonatkozásában 5 szálaban határozza meg, ehhez képest 100 cannabis növény jelentős mennyiségnek minősül és amennyiben a terjesztői szándék is bizonyítást nyer, akár életfogytig tartó szabadságvesztés is kiszabható.

A törvényhozó egyértelművé kívánta tenni, hogy a kábítószer fogyasztás önmagában büntetendő cselekmény, mivel a közvélemény előtt ez nem volt kellően ismert. Ide vonatkozóan tévhitek forogtak fenn a fiatalok körében, ahogy az egyik diszkóban drogokat fogyasztó és áruló 19 éves vádlott elmondta, azt hitte, hogy csak a több kilógramm kábítószer csempészése és árulása bűncselekmény, hisz a médiák folyamatosan ilyen nagy tettenérésekről tudósítottak csak. Ezért új bekezdésként megalkotta a (9) bekezdést, melynek a.) pontja vétségként szabályozza és 2 évig terjedő szabadságvesztéssel rendeli büntetni a hatósági előírások megszegésével történő kábítószer fogyasztást.

Új minősítéssel esetet vezetett be az 1998. évi LXXXVII. tv., mégpedig a 282. § c.) pontjaként a hivatalos vagy közfeladatot ellátó személyként történő elkövetést, mely kodifikálása a nemzetközi kötelezettség vállaláson alapul. A hivatalos és közfeladatot ellátó személy fogalmát a Btk. 137.§-a 1. és 2. pontja határozza meg és a fokozott társadalomra veszélyesség azzal indokolható, hogy az elkövető éppen közmegegyezéséből eredő helyzetéből juthat (lefoglalt, megsemmisítésre átvett stb.) kábítószerhez. Bevezetéséhez pedig az 1988. december 20. napján Bécsben kelt a kábítószeres és pszichotróp anyagok tiltott forgalmazás elleni egyezményben vállalt hazánk kötelezettséget.

A d.) pont módosításával - miszerint azt csak 18. életévét betöltött személy követheti el 18. életévét be nem töltött személy felhasználásával - azt az anomáliát kívánta feloldani a törvényhozó, hogy a fiatalok kábítószer fogyasztókkal szemben saját fogyasztásuk miatt lehetőség volt az elterelésre, az eljárás felfüggesztésére, megrovásra. Ez azonban nem volt alkalmazható abban az esetben, hogy ha a fiatalok szintén fiatalok társának átadott akár egy fél szem Ecstasy tablettát, mivel ez esetben már 2-8 évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekményt valósított meg. Így is ez a maga-

tartás csekély mennyiségű kábítószerre elkövetve két évig terjedő szabadságvesztéssel lesz büntethető, viszont kikerült a (3) bekezdés d.) pontja, azaz az 5-15 évig terjedő fenyegetettség alól.

Az e.) pont szerinti minősített esetet szintén a legújabb Büntetőnovella vezette be, megakadályozandó azt, hogy a kábítószer kereskedői láncolatba kábítószerfüggő személyeket építsenek be (többek között az enyhébb büntetés reményében). A Btk. kommentár szerint, aki nem vált-e szenvedély rabjává, de felismeri más személy e függőségéből eredő gyengeségét és azt kihasználva követi el a bűncselekményt, úgy annak szigorú büntetése indokolt.

Szintén a bécsi egyezmény követelményén alapul a (4) bekezdés, az újabb minősített eset megalkotása, mely a helyszínek közül a közművelődési feladatok ellátására rendelt épületeknél igényel csak értelmezést, a többi felsorolás viszonylag tekinthető.

A Közművelődésről szóló 1997. évi CXL. tv. I. melléklete az alapfogalmak körében a közművelődési tevékenység alatt a polgárok iskolán kívüli önművelő, megismerő, kultúra elsajátító, művelődő és alkotó célú cselekvését érti, amely jellemzően együttműködésben, közösségben valósul meg. Az e körbe tartozó feladatok ellátására rendelt épületek a minősített eset elkövetési helyszínévé válhatnak.

A legújabb Büntetőnovella módosította a bünszervezet fogalmát, lényege változatlan maradt, a megfogalmazása szabadosabb.

A Btk 282/A.§ új tényállást fogalmaz meg és a kábítószerfüggő fogyasztót kívánja bizonyos esetekben büntetni. Nem vonatkozik azonban az enyhébb elbírálás arra az esetre, ha kábítószerfüggő személy fegyveresen, avagy hivatalos, illetve közfeladatot ellátó személyként követi el a tényállást, illetőleg ha 18. életévét betöltött személy 18. életévét be nem töltött személy felhasználásával követi el, valamint az elkövetés folytán ilyen személy jut kábítószerhez.

A büntetlenséget azonban csak annak a kábítószerfüggő személynek biztosítja a törvény, aki fogyasztó, illetőleg csekély mennyiségű kábítószer saját fogyasztás céljából szerez be, feltéve ha igazolja a legalább 6 hónapi folyamatos kábítószer-függőséget gyógyító kezelést. Nem terjed ki a büntetlenséget megszüntető ok arra az esetre, ha a kábítószerfüggő át is ad kábítószer másnak.

Az enyhébb büntetés reményében várható, hogy több elkövető fogja magát kábítószerfüggőnek vallani. Az fokozott felelősséget hárt az ügyben eljáró orvos-szakértőkre, különösen a pszichés függés vonatkozásában várható az orvos-szakértői vélemények vitatása és ide vonatkozóan a véleményem szerint nagy jelentősége lesz a Be. 77.§ (4) bekezdése értelmében kirendelendő más szakértőnek, melynek időbeli kirendelhetőségét

a legújabb Be. módosítás tervezett avadírát kézbesítését követő 15 napra kívánja szűkíteni.

Szintén az 1988-as bécsi Egyezményben vállalt kötelezettségnek tesz eleget a kábítószeres tiltott gyártásához használt egyes vegyi anyagokkal végzett tevékenységek szabályozásáról szóló 100/1996. (VII.12.) Kormányrendelet, valamint a kábítószer előállítására alkalmas növények termesztésének, forgalmazásának és felhasználásának rendjéről szóló 94/1997. (VI. 5.) kormányrendelet.

Az előbbi a kábítószeres és pszichotróp anyagok tiltott gyártásához leggyakrabban használt vegyi anyagok (prekursorok és esszenciális vegyi anyagok) nemzetközi forgalmára, valamint hazai gyártására, kereskedelmére és felhasználására állapít meg szigorú bejelentési, engedélyezési, vámkezelési szabályokat, a szintetikus kábítószeres előállításához elengedhetetlen vegyi anyagok (prekursorok) felsorolását pedig az I. számú mellékletben tartalmazza.

A 94/1997. (VI. 5.) kormányrendelet pedig a magas alkaloid tartalmú mák és a 0,3 %-ot meghaladó Tetrahydrocannabinol tartalmú rostkender fajták termesztésére, forgalmazására és felhasználására állapít meg szigorú szabályokat (így engedélyeztetési eljárást és a termelő őrzési feladatait is). Természetesen a fenti szabályozás nem azt jelenti, hogy ennél alacsonyabb hatóanyag-tartalmú növényeknek kábítószer előállítása céljából történő termesztése ne ütközne a büntetőtörvénykönyvbe, de a hatóanyag tartalom és a magas alkaloid-tartalom megjelölésével nem kívánták a termesztésben korlátozni az ilyen növények termesztésével nem visszaélés-szerűen foglalkozó termelőket.

A fenti két kormányrendelet büntetőjogi vetülete a szintén az 1988-as bécsi egyezményben üldözendőnek ajánlott "kábitószer készítésének elősegítése büntetendő" az 1998. évi LXXXVII. Büntetőnovellával történt Btk-ba emelése, amely a kábítószerrel visszaélés szempontjából előkészületi magatartásnak minősülő cselekményeket (kábitószer előállításához szükséges technológiák, berendezések, ismeretek /know-how/ készítését és átadását) szankcionálja önálló - sui generis - tényállásként a 283/A. §-ban. Amennyiben azonban az előkészület fogalomkörébe tartozó magatartás pénzeszközök juttatása által valósul meg, azaz a kábítószerrel visszaélés finansziális feltételeinek a biztosítása történik, úgy nem a 283/A.§, hanem a 282. § (6) bekezdés szerinti minősítés jön szóba.

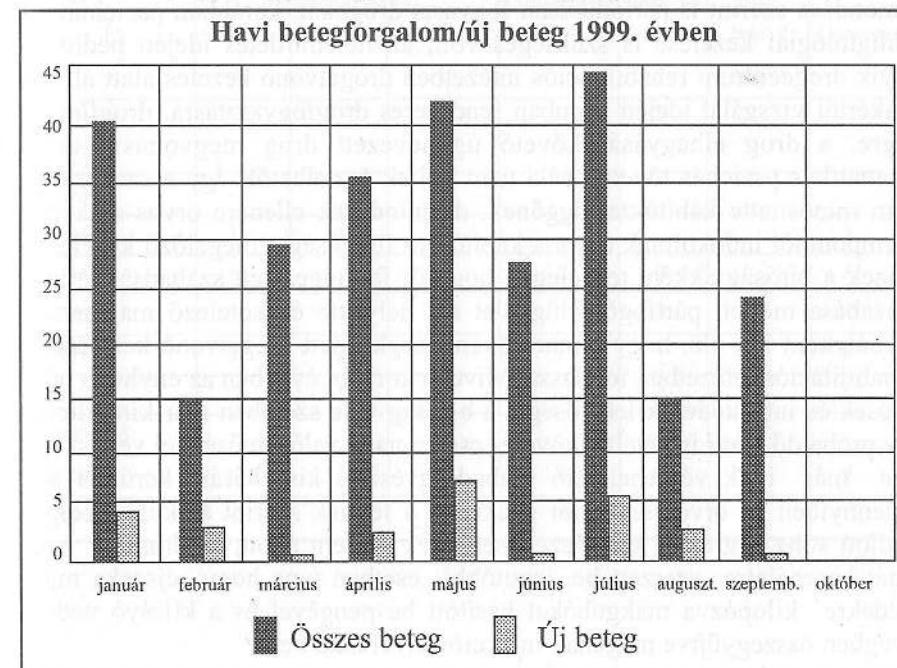
Úgy tűnik, hogy a törvényhozó az elrettentés eszközt előtérbe helyezve próbálja visszaszorítani a kábítószerrel visszaéléseket, ez azonban amennyiben nem párosul az elmaradott egészségügyi intézményrendszer fejlesztésével a drogosokra specializált segítő programokra és szakemberek képzésére, önmagában alkalmatlannak mutatkozik a drogfogyasztás csökkentésére. A drogambulanciák jelzése szerint máris lényegesen kevesebb

kábítószer fogyasztó jelentkeznek kábítószer függőséget megelőző kezelésre náluk, hisz az így kapott igazolásnak a büntetőeljárásban már relevanciája nincs.

A következő oldalon lévő táblázat a Zalaegerszegi Drogambulancia 1999. évi betegforgalmát mutatja be, látható, hogy augusztustól jelentős csökkenés következett be.

Az egészségügyi szakemberek a büntetőügyekben eljáró hatóságok segítségét kérték azon vonatkozásban, hogy a közvélemény tájékoztatása útján megnyugtassák a drogfogyasztókat, hogy az egészségügyi intézmények nyilvántartása a nyomozó hatóságok részére nem adható át, kezelésük továbbra is az orvos-beteg szakmai titoktartási kötelezettség alá esik, megelőző gyógyító önkéntes kezelésük pedig nem haszontalan, mivel, bár a továbbiakban büntet-hetőséget megszüntető okként nem jelentkeznek (csak a kifejezetten kábító-szerfüggő személyek vonatkozásában), de a büntetés kiszabásánál a bíróságok enyhítő körülményként esetlegesen azt figyelembe vehetik. A fenti kérés jelzi, hogy az eddig is kifejezetten túlterhelt egészségügyi apparátusban nem csupán munkateher csökkenést jelent a nem kifejezetten kábító-szerfüggő, de kábító-szerrel fogyasztó kezelték elmaradása, hanem a társadalombiztosítási finanszírozás kiesése ezen személyek vonatkozásában anyagilag hátrányosan érinti az egyébként is alulfinanszírozott intézményeket.

4. táblázat
A Zalaegerszegi Drogambulancia betegforgalma 1999. évben

Természetesen a bírói gyakorlatra vár annak kiunkálása, hogy a nem kábítószerfüggő fogyasztók fenti igazolásainak milyen büntetőjogi relevanciát tulajdonít. Az új törvényi tényállások alkalmazása során kiemelkedő szerepe lesz az orvos-szakértői bizonyításnak, azaz annak a körülménynek, hogy kit minősít a szakértő kábítószerfüggő személynek. A fizikai függőség kialakulása többé kevésbé megnyugtatóan bizonyítható, de köztudott, hogy egyes kábítószer típusok esetén fizikai függőség nem is alakul ki, a pszichikai függőségnek viszont a kezdeti stádiumtól kezdve több állomása van. Kérdés, hogy a viszonylag jelentős számú rendszeres "hétvégi" kábítószer fogyasztót a szakértő kábítószerfüggőnek minősíti-e. Láthattuk, az ilyen ügyekben beszerzett szakértői véleményekből, hogy a pszichikai függőség megállapítása szempontjából a szakértő nem csak a terhelt elmondásának, hanem az úgynevezett drogos karrierjének, azaz a beszerezhető orvosi dokumentációnak is nagy jelentőséget tulajdonít.

A Zala megyei tapasztalatok a jogesetek függvényében

Zala megyében az elmúlt 5 évben lefolytatott bűnügyekben olyan eset nem volt, hogy a kirendelt igazságügyi elme-orvosszakértő kábítószer függőséget, azaz narkomániát állapított volna meg a vádlottak tekintetében.

Önmagában a többszöri pszichiátriai, addiktológiai kezelések sem voltak elégségesek a kábítószer függőség megállapításához annál a foglalkozás nélküli fiatalalbernél, aki korábban már kábítószerrel visszaélés vétsége miatt több alkalommal kisebb súlyú büntetéseket részesült, évek óta saját elmondása szerint is periódikusan fogyaszt drogokat, korábban pszichiátriai addiktológiai kezelése is szükséges volt, az ítélethirdetés idején pedig az egyik drogcentrum rehabilitációs intézetben drogelvonó kezelés alatt állt. A szakértői vizsgálat idején azonban rendszeres drogfogyasztásra, drogfüggőségre, a drog elhagyását követő úgynevezett drog megvonásra utaló szomatikus pszichés tünetek nála nem voltak észlelhetők. Így a szakértő őt nem minősítette kábítószerfüggőnek, de mindezek ellenére orvos-szakértői szempontból indokoltnak tartotta kábítószer függőséget megelőző kezelését. Ennek a bíróság akként tett eleget, hogy őt felfüggesztett szabadságvesztés kiszabása mellett pártfogó felügyelet alá helyezte és kötelező magatartási szabályként írta elő, hogy a már önként megkezdett drogelvonó kezelését a rehabilitációs intézetben folytassa. Mivel a korábbi években az enyhébb büntetések és intézkedések lehetőségét a bíróság vele szemben már kimerítette, így próbaidő alatti ismételt elkövetés esetén nagy valószínűséggel vele szemben már csak végrehajtható szabadságvesztés kiszabására kerülhet sor, amennyiben az orvos-szakértői gyakorlat a fentiek szerint alakul, pedig a vádlott soha 1 gramm kábítószer senkinek el nem adott, kábítószer csak saját használatra szerzett be, legutóbbi esetben úgy, hogy éjszaka mákföldekre kilopózva mákgubókat hasított be pengével és a kifolyó nedvet üvegben összegyűjtve magának injekciós tűvel adta be.

Sokan fogalmazták meg azt a kérdést, hogy a legutóbb elfogadott rendkívül szigorú büntetőjogi szabályozás megszületéséhez hozzájárult-e az ilyen jellegű ügyekre nem kellő szigorral reagáló büntető igazságszolgáltatásnak.

Abból a tényből kiindulva, hogy a jelenlegit megelőző büntetőjogi szabályozás is szigorúnak volt tekinthető (hisz 5 évig terjedő szabadságvesztéssel volt büntetendő az alapesetet, 2-8 évig a minősített, míg 5-15 évig a legsúlyosabbnak minősülő eset), azonban ezeket a kereteket a bíróságok messzemenően nem merítették ki, végrehajtható szabadságvesztés kiszabására gyakorlatilag csak a kereskedőkkel szemben került sor (véleményem szerint nagyon helyesen), azonban csak a Zala megyei tapasztalatokból kiindulva azt láthatjuk, hogy az elsőfokú bíróságok még középértéket sem elérő büntetéseit a fellebbviteli bíróság rendre enyhítette.

Ezen esetek ismertetése előtt azonban az alábbi táblázat bemutatja az elmúlt 5 évben jogerősen kábítószerrel visszaélés miatt elítéltek büntetéseinek alakulását.

5. táblázat

Kábítószerrel visszaélés miatt jogerősen elítélt felnőtt-korúak büntetéseinek alakulása

Év	Szabadságvesztés			Pénzbüntetés Vh.	Önállóan alk.	Köz- érdekű munka	Összesen
	Össze- sen	Vh.	Felfüg- g.				
1992	-						
1993	-						
1994	3	3					3
1995	1		1	1	3		5
1996	9	1	8		3	1	13
1997	5	2	3	3			8
1998	12	5	7	10	5		27
1999 első félév	6	2	4	2	1		9
Összesen	36	13	23	16	12	1	65

Láthatjuk, hogy mindössze 65 személyt ítelt el a bíróság, nyomozás viszont 1996-1999. I. félév között 92 személlyel szemben fejeződött be, így durván 1/3-ra tehető az elterelésre és egyéb módon megszüntetésre került esetek száma.

Fiatalkorúaknál 1992-1999 első féléve között kábítószerrel való visszaélés miatti elítélés nem volt, ez nem azt jelenti, hogy a fiatalkorúak ilyen jellegű bűncselekményt nem követtek el, csupán vádemelés nem történt. (1997. évben nyomozati szakban 2 Fk-val szemben, 1998. évben 6 Fk-val szemben szüntették meg az eljárást megrovással, míg 1999-ben 4 Fk-val szemben vádemelés elhalasztására került sor.)

Amennyiben csak a végrehajtandó szabadságvesztéseket tekintjük "igazán" súlyos büntetésnek, úgy a 65 elítélteből 13-mal szemben került sor ezen legsúlyosabb büntetés kiszabására, ez az elítéltek 20 %-a. Ez valamivel magasabb mint országos szinten az összes bűnelkövetővel szemben kiszabott végrehajtandó szabadságvesztések aránya, mely az utóbbi években 13 % körüli és magasabb a Zala megyében végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték 12,5 %-os számánál is (1997. évi adat). Ez arra utalhat, hogy a bíróságok általában a jelentősebb súlyú kábítószer ügyekben ritkábban alkalmazzák az enyhítő szakaszt és a minősített eseteknél a büntetés alsó határa miatt a felfüggesztés kedvezménye is szűk körben alkalmazható.

A fentieknek ellentmond, hogy a legsúlyosabban minősülő - 5-15 évig terjedő - büntetéssel fenyegetett alakzatoknál a Zala megyei bíróságok rendszeresen alkalmazták az enyhítő szakaszt.

Így pl. annál a macedón állampolgárságú elkövetőnél, aki 1996. évben az utazótáskájának mesterségesen kialakított üregében 578 gramm tiszta hatóanyag-tartalmú heroint próbált meg Magyarországon keresztül Szlovéniába kicsempészni, melyet a pénzügyőrök a tételes ellenőrzés során megtaláltak. Az elsőfokú bíróság családos állapotára, megbánó magatartására is tekintettel eleve az enyhítő szakasz alkalmazásával szabott ki a minimum alatti 4 év és 8 hó börtönbüntetést, a másodfokú bíróság külön kiemelve, hogy a vádlott a bűncselekményt a jelentős mennyiséghez megkívánt érték közel tízszeresére követte el, ennek ellenére az elsőfokú bíróság által értékelt enyhítő körülményeket nagyobb nyomatékkal értékelve, így kiemelvén azt, hogy a vádlott egy közvetítői láncolatban kisebb szerepet játszott, tovább enyhítette az ítéletet és a börtönbüntetés tartalmát 3 év 6 hónapban állapította meg.

Az 1994-ben kelt jogerős ítélet szerint a szerb, a boszniai és a macedón állampolgárságú vádlottak 1993 júliusában 288,8 gramm tiszta hatóanyag-tartalmú heroint próbáltak meg Magyarországon keresztül az Olaszországba csempészni a gépkocsijukban elrejtve a Rédcisi Határállomás közelében a zöldhatáron keresztül. A bíróság mindhárom vádlottal szemben az enyhítő szakasz alkalmazásával szabta ki a 3 év 6 - és a 3 év 10 hó közötti börtön-

büntetéseket és mindháromjukat a Magyar Köztársaság területéről kiutasította. Ezen ítéletet a másodfokú bíróság helybenhagyta.

A következő bűnügy mind a hasonló ügyekben alkalmazott bizonyítási eljárás fejlődése, mind a jogi minősítés szempontjából jelentőséggel bír.

Az első magyar marihuána perként beharangozott, nagy sajtóérdeklődéssel kísért zalai ügyben, a 64 éves amerikai-magyar állampolgár, aki korábban is illegális kendertermesztéssel foglalkozott az USA-ban és ezért ott szabadságvesztésre is ítélték, évtizedek óta rendszeresen napi két-három cigarettaiban fogyasztott marihuánát, azonban az igazságügyi elme-orvosszakértő szerint kábítószer függőségre utaló adat nála nem merült fel. 1992. évtől kezdődően Hollandiából behozott magból kenderet termesztett, majd abból marihuánát állított elő. A kábítószert részben elfogyasztotta, részben pedig nylonzsacsokba csomagolva értékesítette. A kábítószer termesztésében és fogyasztásában társai is voltak. A nyomozóhatóság 1993 augusztusában - még a termés beérése előtt - 712 kg zöld cannabis növényt foglalt le, továbbá pl. 14-18 kg szárított, illetőleg részben feldolgozott növényi törmeléket semmisített meg. Az igazságügyi vegyész-szakértő szerint a lefoglalt nedves állapotú zöld növényből előállítható kábítószer THC tartalma 290-600 grammra volt becsülhető és figyelemmel arra, hogy a hatályos szabályok értelmében a jelentős mennyiség alsó határa cannabis esetén 100 gramm volt a bíróság jelentős mennyiségre elkövetett (minimum 314,18 g) kábítószerral visszaélés büntetésében állapította meg és a minimumként kiszabható 5 év börtönre büntette a vádlottat.

A bíróság az ítéletében nem fogadta el a vádlott védője által beszerzett orvos-szakértői véleményt, miszerint a 0,33 tömegszázalék THC hatóanyag tartalmú anyag (még éretlen állapotban volt) nem alkalmas euforizáló, azaz kábító hatás kifejtésére, mivel az orvos-szakértői vélemény szerint ahhoz legalább 0,5-1 % feletti delta-9-THC hatóanyag tartalom szükséges. A bíróság rámutatott, hogy egyrészt a lefoglalt növény még éretlen állapotú volt, így az átlagos hatóanyag tartalom a kb. két hónappal később bekövetkező betakarításkor nyilvánvalóan ennél lényegesen magasabb lett volna, másrészt pedig a bűncselekmény megállapításának nem feltétele, hogy a kábítószer alkalmas legyen kábító hatás kifejtésére. Ez a kíváncsi a kóros szenvedélykeltés tényállásában szerepel csak, a cannabis viszont szerepel a kábítószerekről szóló 1/1968. (V. 12.) BM-EüM együttes rendelet I., III. mellékletében, hatóanyaga a THC pedig a pszichotróp anyagok listájáról szóló 4/1980. (VI. 24.) EüM-BM együttes rendelet II. jegyzékén, ezért a bűncselekmény megvalósult.

Ezen ítéletben a bíróság enyhítő körülményként értékelte, hogy kevésbé veszélyes úgynevezett lágy drog vonatkozásában követte el a vádlott a bűncselekményt, azaz az emberi szervezetre kisebb mértékben gyakorol a szeromboló hatást, mint az úgynevezett kemény drogok.

A védelem szokatlan módon a másodfokú eljárás során arra vezetett bizonyítást, hogy a kender növények lefoglalásakor, bár két hatósági tanút alkalmaztak, de botanikus szakértőt nem vettek igénybe, ezért nem cáfolható, hogy a rendőrhatalóság célzatosan gyűjtötte és bocsátotta a vegyészszakértő rendelkezésére a cannabis növényeket, mégpedig ennek során az úgynevezett magasabb hatóanyag tartalmú női egyedeket, hím egyedekből viszont nem vett mintát. A 712 kg zöld kender fele hím kendernek vélelmezhető, melyek levelei a lefoglalás idején már nem tartalmaztak hatóanyagot, ezért a vegyészszakértő által kimutatott mennyiség megfelelődik. A megyei bíróság botanikus szakértő kirendelése után azt elfogadta, az össz mennyiséget megfelezte, ezen túl 35 %-os száraz drogmennyiséggel számolva, az elsőfokú eljárás során megállapított összesen 314,18 gramm delta-9-THC hatóanyaggal szemben 94 gramm hatóanyagot állapított meg. Így a termesztett kábítószer-mennyiség nem érte el a jelentős mennyiség alsó határát sem, ezért őt kábítószerrel visszaélés büntettének alapesetében mondta ki bűnösnek és ezért középtartamú, azaz 2 év és 6 hó fogházra ítélte. A megyei bíróság nem tulajdonított jelentőséget a vádlott által alkalmazott termesztési technológiának, pedig a vallomásából megállapítható volt, hogy a lefoglalás idején már pontosan a kedvezőbb hatóanyag tartalmú növények továbbtermesztése érdekében - a beporzás után a hím populációt megsemmisítette.

Az ügy kapcsán egyrészt megdőlt az a feltételezés, hogy Zala megye viszonylag hűvös éghajlata nem alkalmas cannabis termesztésére, másrészt egységesítésre került a nyomozati gyakorlat avonatközásban, hogy a szabadtéri és fóliasátras termesztésnél lefoglalt cannabis növény vizsgálatához botanikus szakértőt vesznek igénybe és reprezentatív mintavétel történik a növényekből. A botanikus szakértő mérlegeli, hogy az adott növény populációt azonos vagy különböző fajta növények alkotják-e, továbbá megállapítja azok eltérő vagy megegyező fejlettségi állapotát is. Megfelelő mintavételezés esetén a mintában mért hatóanyag koncentráció alapján megbecsülhető az összes lefoglalt növényben megtalálható hatóanyag mennyisége. A botanikus szakértő által elvégzett mintavételezés után a lefoglalt ültetvényeket megsemmisítik, mivel esetenként több 100 kg élő növény teljes mennyiségének a vizsgálata nem valósítható meg.

Az adott ügyben is helyszíni égetés mellett történt a megsemmisítés, azonban ez később aggályosnak mutatkozott a többi hasonló eljárással együtt, mivel a szabadban végzett égetések során jelentős mennyiségű hatóanyag jut a levegőbe, amely kedvezőtlen időjárási viszonyok (légmozgás, eső) esetén konyhakerti növényekre, gyümölcsökre kerülhet. Mivel a kender hatóanyaga nem oldódik vízben a zöldegek gyümölcsök felületéről vizes mosással nem távolítható el.

A fentiek alapján a szakértők előnyösebbnek látják a kivágott növények beszántás vagy speciális égető művekben történő megsemmisítését.

A szóban forgó vádlott a szabadulását követően tovább folytatta a cannabis termesztését néhány évig, míg ez év nyarán jelentős mennyiségű kábítószerrel visszaélés büntette alapos gyanújával ismét előzetes letartóztatásba került. Azonnal kábítószer függőnek vallotta magát.

A másik közérdeklődéssel kísért bűnügyben a vádlottak 1996 elején 300 db Ecstasy tablettát szándékoztak értékesíteni egy a büntetőeljárás során végig ismeretlenségbe burkolózó személynek, egy helyi közismert étteremben azonban a rendőrség tetten érte őket és lefoglalta a 300 db Ecstasy tablettát és az étterem előtt várakozó társukat. A lefoglalásra került 300 db Ecstasy tablettá 22,15 gramm MDMA nevű pszichotróp anyagot tartalmazott, amely az 5 grammos csekély mennyiséget meghaladta, az 50 grammos jelentős mennyiséget viszont nem érte el. A tettenéréskor kint várakozó III. r. terhelt gépkocsijában a nyomozóhatóság ezen felül 3,9 gramm Amfetamin bázist tartalmazó speed port, 280 mgamm MDMA tartalmú tablettát, valamint 15 gramm Amfetamint tartalmú tablettát foglalt le. Ezek együttesen sem érték el a jelentős mennyiség alsó határát, a csekély mennyiséget azonban jelentősen meghaladták. Ugyanakkor I. r. terhelt ezt megelőzően is árult a helyi diszkókban kábítószerrel és II. r. vádlott is adott át kábítószerrel, III. r. terhelt pedig fogyasztó is volt.

Az elsőfokú bíróság I. és a III. r. vádlottak vonatkozásában folytatólagosan elkövetett kábítószerrel visszaélés büntette miatt középtartamot meghaladó (azaz 3 év és 6 hó) börtönbüntetést, II. r. vádlott vonatkozásában ugyancsak folytatólagosan elkövetett kábítószerrel visszaélés büntette miatt középtartamú (azaz 2 év és 6 hó) börtönbüntetést, IV. r. vádlottra kábítószerrel visszaélés büntette miatt ugyancsak középtartamú (azaz 2 év és 6 hó) börtönbüntetést szabott ki. A másodfokú bíróság a határozatában ugyan a minősítés vonatkozásában ide vonatkozóan helyben hagyta, de a súlyosító körülmények köréből mellőzte a folytatólagos elkövetést, amely a Legfelsőbb Bíróság 1998. október 30-ai jogegységi határozatának a tükrében már helyes. Azonban a bíróság mellőzte a súlyosító körülmények köréből a kábítószerrel visszaélések elszaporodottságának a feltüntetését olyan időszakban, amikor 1995. és 1996. években az 1994. évihez képest majdnem 200 %-kal nőtt az indult büntetőeljárások száma és az ezt megelőzően említett bűnügyekben pedig kifejezetten súlyosító körülményként sorolták fel.

A fentiekre tekintettel a kifejezetten kereskedői magatartást kifejtő elkövetőkkel szemben a megyei bíróság hasonlóan főügyészégi indítvánnyal eltúlzottan súlyosnak ítélte meg az elsőfokú ítéletben kiszabott büntetéseket, a toxikus anyagmennyiség nagysága véleménye szerint nem indokolta az alkalmazott büntetési mértékeket. Így a büntetéseket oly módon enyhítette, hogy az I. r. terhelt vonatkozásában az elsőfokú eljárásban kiszabott 3 év és 6 hónapot 2 év és 6 hónap börtönre, II. r. terhelt vonatkozóan a tettestársi minősítést bűnsegédi alakzatra módosítva 2 év és 6 hónapra 1 év börtönre,

III. r. terhelt esetében 3 év és 6 hónapról 2 év és 4 hó börtönre, IV. r. terhelt vonatkozásában 2 év 6 hónapról 1 év 6 hó börtönre mérsékelte.

A következőket másodfokú iránymutatás eredményeképpen az 1998 végén befejezett bűnügyben a jelentős mennyiséget duplán meghaladó 48,86 g hatóanyag-tartalmú Amfetamin ismeretlen személynek történő értékesítésekor tettenért vádlott esetében a rendszeres kábítószer-fogyasztó, de a nem kábítószerfüggő terhelttel szemben a bíróság eleve az enyhítő szakaszt alkalmazva a minimum alatti 3 év 10 börtönbüntetést szabott ki, melyet a megyei bíróság helyben is hagyott.

A megyeszékhely, illetőleg a Lenti Városi Bíróság kivételével a megye más bíróságain kábítószerrel visszaélés miatt végrehajtandó szabadságvesztés kiszabására nem került sor. Ezekben a bíróságokon általában kábítószerrel visszaélés vétsége miatt folytattak eljárásokat csekély mennyiségű, általában Amfetamint, illetőleg Cannabist magánál tartó fiatalokkal szemben és az esetek nagy többségében pénzbüntetést, illetőleg esetenként próbára bocsátást alkalmaztak. Előfordult, hogy a fogyasztó 6 hónapos orvosi kezelésére tekintettel felmentő rendelkezést hoztak, holott az önkéntes gyógykezelés büntetési jogot megszüntető, nem pedig kizáró ok és ebben az esetben a Be. 213.§ (1) bekezdés a.) pontja szerint az eljárás megszüntetésének van helye.

A keszthelyi elkövetéseknél több alkalommal felmerült a Club of Colors diszkó neve, mint az elkövetés helyszíne, míg Zalaegerszegen jellemzően bezárásáig a Street diszkót, míg Nagykanizsán a Stone diszkót jelölték meg a fiatalok a kábítószer beszerzésének a helyéül. (A szervezett bűnözés elleni 1999. évi LXXV. tv. végre felhatalmazást adott a jegyzőnek az ilyen szórakozóhelyek bezárásra a rendőrség javaslatára.)

A fenti nem teljessé, de a jelentősebb bűnügyeket bemutató esetek kapcsán szembeötlött, hogy a megyei bíróság rendszeresen enyhítette jelentős mértékben, esetenként a már eleve az enyhítő szakasz alkalmazásával kiszabott, illetőleg a középérték körüli büntetéseket, míg a fogyasztói magatartások fel sem kerültek a megyei bíróságra, mivel azok elsőfokon jogerőre emelkedtek.

A véleményem szerint a másodfokú bíróság ilyen irányú ítélezése szükségszerűen alakult így és abban a megye földrajzi fekvése is szerepet játszik, konkrétan az, hogy a megyében Szlovéniába és azon keresztül Nyugat-Európába irányuló határátkelő is található, Magyarország pedig az elmúlt években a kábítószer tranzit kereskedelem útvonalába esik. A tranzitárúként szállított drogok általában nagy mennyiségűek, hisz kis mennyiség esetén nem éri meg a kockázatot azt több országon keresztül szállítani. Látható, hogy a rédicsi határátkelő közelében elfogott szállítmányok is nagy mennyiségű jelentős mennyiséget lényegesen meghaladó heroin szállítmányok voltak. Mivel ezekben az esetekben eleve úgy indult a büntetés kiszabási gyakorlat, hogy az enyhítő szakasz alkalmazásával a minimumként kiszab-

ható 5 évi szabadságvesztésnél lényegesen alacsonyabban kerültek - részben a másodfokú bíróság által - kiszabva a büntetések, így nem a kábítószer csempészéssel összefüggő belföldi kábítószer kereskedők nem jelentős mennyiségű, az alapeset körébe tartozó, azaz 5 éves büntetési tétellel fenyegetett alapeseteinél, ha középértékű büntetést szabott ki az elsőfokú bíróság, az megegyezett nagyjából a határ-menti Lenti Városi Bíróság által kiszabott büntetésekkel, így a megyei bíróságnak nem maradt más választása - annak érdekében, hogy a megyében egységes joggyakorlat és büntetés kiszabás érvényesüljön - minthogy jelentős mértékben enyhítse a belföldi terjesztők büntetéseit. Kérdés, hogy az új jogszabályi változás folytán ez a gyakorlat mennyiben tartható fenn.

Szokatlanul szigorú 7 év börtönbüntetést szabott ki viszont a Lenti Városi Bíróság 1999. május 20. napján /1999. III.1. előtti elkövetés/ azzal a szlovén állampolgárságú terhelttel szemben, aki a rédicsi határátkelőhelyen 19,14 kg bruttó tömegű 38 db csomagban elhelyezett 8,74 kg (!) hatóanyag tartalmú heroint kísérelt meg kicsempészni a magyar-szlovén határon. Még szokatlanabb és megyénk fellebbviteli gyakorlatának nem kellő ismeretere utal, hogy a vádlott az ítéletet tudomásul vette. Feltehetően ebben szerepe van annak is, hogy minél előbb szeretne hazakerülni, a büntetésvégrehajtás átadása Szlovéniával folyamatban van.

Az új Büntetőnovella hatályba lépése óta (1999. március 1.) mindössze egy jogerős elítélés született csekély mennyiségű, 0,44 gramm tiszta hatóanyag tartalmú Cannabis vonatkozásában, amelyet 1999. március 29. napján az országból való kilépése alkalmából találtak meg a vádlott hátizsákjában a pénzügyőrök, kábítószer szívására alkalmas pipával együtt. A vádlottat bíróság elé állítás keretében kábítószerrel visszaélés vétsége miatt 6 hó 1 évi próbaidőre felfüggesztett fogházra ítélte a Lenti Városi Bíróság.

A következő táblázat a Zala megyében 1996-1999 első félévéig megindult nyomozások eredményét mutatja be.

	1996	1997	1998	1999 júniusig
Bűncselekmények száma	3	8	26	9
Elkövetők száma	10	7	63	12
Vádemelés	8	4	32	7
Nyom. megszünt. megrovás	-	3	9	9
Nyom. megszünt.				
6 hó gyógykezelés	-	-	7	-
Nyom. megszünt. biz. hiány	2	-	-	-
Nyom. megszünt. egyéb ok		1	3	
Nyom. felfügg. gyógyk. vállal.	-	2	1	5

A táblázatból kitűnik, hogy 1999. évtől kezdődően alkalmazza a nyomozóhatóság a nyomozás felfüggesztésének lehetőségét a gyógykezelést vállaló személyekkel szemben. Az így felfüggesztett 5 nyomozásból azonban két esetben a nyomozás tovább folytatására és vádemelésre is került sor, mivel az elkövető nem igazolta az egy éves határidőn belül, hogy 6 hónapos folyamatos kábítószer-függőséget megelőző vagy gyógyító kezelésben részesült. A jövőben a felfüggesztés lehetősége is csak a kábítószerfüggő személyek vonatkozásában jöhet szóba.

A Zala Megyei Főügyészség a fiatalokkal szemben csak 1999. évtől alkalmazta a vádemelés elhalasztása intézményét, mégpedig 4 fiatalos személyrel szemben.

Ahogy a dolgozat elején kifejtettem a felderítések terén a döntő hangsúlyt a véleményem szerint nem a kábítószer-fogyasztók, tettestársak vallomásaira, hanem a tettenérésekre és a lefoglalt mennyiségre célszerű helyezni. A meglátásom szerint a tettenérések érdekében a nyomozóhatóságok egyre nagyobb számban alkalmazzák a beépített vásárló, jövőben fedett nyomozó személyét.

A Zalaegerszegi Drogambulancia nyilvántartása szerint az elmúlt 2 és fél évben az alábbiak szerint alakult a kábítószer-fogyasztás Zalaegerszeg illetékességi területén:

1997-ben összesen 50 kábítószer fogyasztót tartottak nyilván, ebből 33 férfi és 17 nő.

Vezetnek (35) az amfetamin típusú kábítószer fogyasztók, majd ezt követi 3 személy, akik a cannabis típusú kábítószer fogyasztók.

1998. évben lényeges az emelkedés, 78 kábítószerfogyasztót, ebből 56 férfit és 22 nőt tartottak nyilván. Ebből 41 az amfetamin típusú és 13 a cannabis típusú kábítószer fogyasztók száma.

1999. első félévében 50 a kábítószer fogyasztók kezelésében részesült betegek száma, ebből 36 férfi, 14 nő. 26 az amfetamin típusú, 10 a cannabis típusú fogyasztók száma.

A táblázatok adataiból látható, hogy magasan vezet az amfetamin típusú ügynevezett diszkrét drogok aránya, melyek pedig nem tartoznak a lágy kábítószerek körébe, míg a második helyen a cannabis típusú fogyasztás áll megerősítendő azt a feltételezést, hogy cannabisból önálló országgá váltunk.

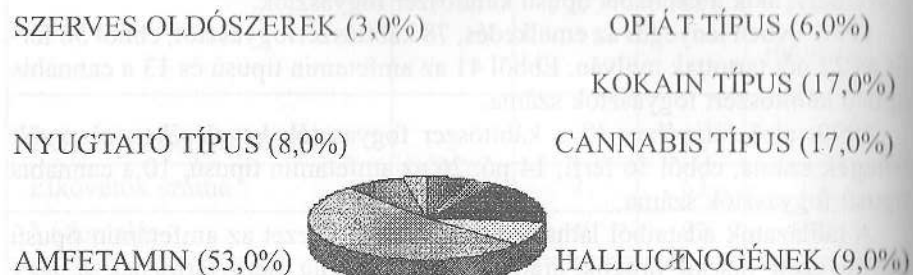
1997. évben az 50 kábítószer-fogyasztó közül 13 volt az, aki naponta fogyasztott, míg 37 az alkalmasszerűen fogyasztók száma. 1998-ban a 78 fogyasztó közül már 41 volt a naponta fogyasztó, míg 37 az alkalom szerűen fogyasztók száma, amely lényeges emelkedést mutat. 1999 első félévi adatok nem ismertek. Véleményem szerint jogosan vethető fel, hogy aki napi rendszerességgel rászorul a kábítószer-fogyasztásra az nem tekinthető-e lelki függőnek.

1997. évben az 50 betegből 20 volt a büntetőeljárás alternatívájaként kezeltek száma (Btk. 282/A.§ alapján) és ebből 6 volt, aki a 6 hónapos folyamatos kezelést be is fejezte /megegyezik a naponta fogyasztók számával/.

1998. évben a 78 betegből 41 volt a büntetőeljárás alternatívájaként kezeltek száma, ez megegyezik a naponta fogyasztókkal és ebből 23 aki a 6 hónapos folyamatos kezelést be is fejezte

1999 első félévi adatok nem ismertek.

Látható, hogy a kezeltek közül jelentős azon betegek aránya, akik feltehetően csak a büntetőeljárás elkerülése végett vállalták a kezelést.

Az új Büntetőnovella hatásaként könnyvelik el a szakemberek, hogy 1999 augusztusától jelentősen lecsökkent a kezelték száma.

A fogyasztók korcsoportok szerinti megosztásából kiemelendő a 20-24 éves korosztály, ezen belül is a férfiak, akik magasan vezetnek a kábítószer-fogyasztók mezejét, ezt követi a 15-19 éves korosztály, ahol szintén a férfiak járnak az élen. 35 év fölöttiek gyakorlatilag elvétve fordulnak csak elő a kezelték közül.

A dolgozatomban nem kívántam állást foglalni a droghasználat liberalizációját és tiltását hirdető közti lassan egy évtizede folyó vitában, mivel jogalkalmazóként a feladatom a hatályos jogszabályok ide vonatkozó alkalmazása. Mindig is a társadalom többségének véleményét kifejező törvénykezés - a történelmi, kulturális hagyományok tükrében - fogja meghatározni, hogy milyen szerekek kábíthatjuk magunkat.

Igyekeztem bemutatni azokat a nehézségeket, amelyekkel az elmúlt 5 évben a jogalkalmazás során felmerültek az elbíráláskor és elkövetéskor hatályos jogszabályok tükrében. Igyekeztem bemutatni a jogértelmezés fejlődési irányát, érintőlegesen felvettem a kábítószerrel kapcsolatba kerülő társzervek problémáit és csak reménykedni tudok abban, hogy a büntetőjog eszközt a kormányzat nem egyetlen és kizárólagos fegyverként kívánja a jövőben bevetni a kábítószerrel visszaélésekkel szembeni fellépés során.

Ui.: Érdeklődéssel várom az Ifjúsági és Sportminisztérium 1999 októberében bejelentett "Drogstratégiáját", amely 1 milliárd Ft-ot szán a megelőző, felvilágosító munkára a fiatalok közt.

1. Nagy Lilla: A kábítószerrel visszaélés büntetének bizonyítási nehézségei a gyakorlatban, in: *Ügyészek Lapja* 1999. évi 1. p. 13-19
2. Dénes Balázs: Ártalomnövelő drogpolitika a szigorodó kábítószer szabályokról in: *Fundamentum* 4/1998. p. 128-131
3. Frigli Judit, Pelle Andrea és Rácz József: A kábítószer kérdés büntetőjogi szabályozásának ellentmondásai a Legfelsőbb Bíróság VI. számú büntetőelvi döntéséről in: *Jogtudományi Közöny* 1994. 4 p. 167-179.
4. Frech Ágnes: Kísérlet az 1993. évi XVII. törvénnyel módosított Büntetőtörvénykönyv kábítószerrel visszaélés tényállásának az értelmezésére in: *Magyar Jog* 1994. 12 p. 716-723
5. Nagy Júlia, Tarján Gézáne és Veres Tibor: Kábítószeres szakértői vizsgálata in: *Belügyi Szemle* 1998. 7., 8. 7-8. p. 3-21
6. Lévai Miklós: Kábítószeres és bűnözés 1992. Elméleti kérdések és a hazai helyzet. Bp. 1992.
7. Kis Székely Ödön: *Toxikománia*. BM. Kiadó. 1979. p. 201.
8. Lévai Miklós: *Kábítószer és a bűnözés*. Bp. 1992. P. 210-218.

Statisztikák:

1. Zala Megyei Bírósági statisztika a jogerősen elítélt felnőtt-korúak kábítószerrel visszaéléséről 1994-1999. I. félév
2. A Zala Megyei Bíróság által kiszabott büntetések 1996-1997. évi statisztikája.
3. Az Igazságügyi Minisztérium Kutatásszervező és Elemző Főosztály 60014/1998. IM jelentése a közbiztonság eljárási eljárásban 1997. évben jogerősen elítéltekről.
4. A Zalaegerszegi Drogambulancia statisztikája 1997-1999. I. félév.
5. A Zala Megyei Főügyészség statisztikája 1996-1999. I. félév.
6. A Zala Megyei Rendőr-főkapitányság statisztikája 1996-1999. félév.

A pénzmosás, mint nemzetközi probléma

A pénzmosás /money leundering/ a magyar Btk. egyik legfiatalabb bűncselekménye. Az 1994. évi IX. törvény 23.§-a tette a magyar Btk.303.§-ává.

Gyakorlata tulajdonképpen nincsen "fiatalságát" mi sem bizonyítja jobban, mint hogy eddig csupán egyetlen esetben fejeződött be ilyen bűncselekmény ügyében nyomozás az Országos Rendőr-főkapitányságon és a folyamatban lévő nyomozások száma is rendkívül csekély.

Természetesen a pénzmosás, mint emberi tevékenység ennél jóval régebbi, több évszázados múltra tekinthet vissza, hiszen az, hogy valaki megpróbálja a nem legális úton szerzett jövedelmét eltitkolni és azt törvényesként feltüntetni már az igen távoli időben is emberi cselekedetek mozgatórugója volt. Kevesen tudják azt is, hogy a piszkos pénz és a pénzmosás szavak egyébként nagyon is plasztikusak, valóságos eredetűek. Az Amerikai Egyesült Államokban a szesztilalom idején Al Capone a szeszcsempészsézből származó óriási hasznának elrejtése céljából egy kiterjedt mosoda-hálózatot hozott létre és ennek nyereségével próbálta magyarázni rendkívül nagy jövedelmét.

A pénzmosás mint üldözendő cselekmény meghatározására világméretűen az évszázad második felében került sor. Ami szükségessé tette nemzetközi szinten ezen cselekmény üldözését az egyértelműen a kábítószer kereskedelem robbanásszerű fejlődése, a kábítószer kereskedelem világméretűvé válása és az ezzel együtt járó óriási méretű pénzbevétel volt. Ez a körülmény volt az, amely legyőzött minden államhatárt és a kábítószer kereskedelmet, valamint annak üldözésével járó gondokat nemzetközi problémával emelte és az ebből a tevékenységből származó bevétel hozott létre pénzmosásra szakosodott szervezeteket és tette ezen cselekményt ugyancsak nemzetközi gondná. Hiszen bizonyos régiókban - itt elsősorban Latin Amerika egyes államaira és némely délkelet-ázsiai országra gondolva - a pénzmosás révén kiapadhatatlan jövedelemforrással rendelkező szervezett bűnöző csoportok jöttek létre, amelyek hatalma és gazdasági befolyása odáig terjedhetett, hogy egy adott ország gazdaságának nagy részét hatalmuk alá tudták vonni, vesztegetések révén bekerülhettek legfőbb törvényhozó és végrehajtó testületekbe is.

²⁷Dr. Turópoli Tibor bíró, Városi Bíróság, Zalaegerszeg

Össztársadalmi méreteket tekintve a pénzmosás legnagyobb veszélye éppen abban rejlik, hogy az egyes országok gazdasági alapja, társadalmi felépítménye teljesen bűnözésben érdekelt körök hatása alá kerülhet.

Az 1990-es évek után a szocialista világrendszer összeomlását követően a közép- kelet-európai országok régióiban, a pénzmosás még ilyen súlyú problémának nem tekinthető, azonban mindenképpen figyelmeztetésül szolgálhatnak a világ más országaiban lezajló események ezen országok számára is.

Ezekben az országokban, így természetesen Magyarországon is, folyamatban lévő gyors gazdasági átalakulás a demokratikus intézmények kiépülésének ezzel együtt járó viszonylag lassúsága, a piacgazdaság és a széles körű privatizációk folyamata súlyos gazdasági bűncselekmények elkövetésével és az állami tulajdon kezelésének visszasságaival jár együtt.

Az Európa Tanács részéről az átalakulóban lévő országok pénzmosási veszélyeiről megtartott konferenciáján e vonatkozásban Bulgária és Oroszországgal kapcsolatban megdöbbentő adatokat közöltek. Magyarországon és a régió többi országában a pénzmosás nem csupán a kábítószer forgalomhoz kapcsolódik, hiszen a térség a kábítószer forgalmazásában inkább mint tranzit útvonal játszik jelentős szerepet, de ugyanilyen súllyal az állami pénzalapok és az állami tulajdon különféle módzerekkel történő megcsapolásaként, az állami tulajdonnak illegitív módon történő magántulajdonná konvertálása a piszkos pénzek egyik legfőbb forrása, továbbá a helyi fegyveres konfliktusok miatt jelentős súlyú az illegális fegyverkereskedelem, illegális embercsempészet és autólopásra szakosodott bűnszervezeteknek a pénzmosó szervezetekkel való kapcsolatlétesítése, vagy ilyen szervezetek kiépítése.

Mindezen körülmények játszottak szerepet abban, hogy Magyarországnak mindenképpen csatlakoznia kellett a nemzetközi szabályozottsághoz.

Európai szabályozottság

A pénzmosás fogalmának megalkotása és nemzetközi szabályozottsága hosszabb időre nyúlik vissza. A kábítószer kereskedelemmel kapcsolatos problémák miatt nem véletlenül az Egyesült Államokban született először olyan törvény, amely a pénzmosás elleni rendelkezéseket is tartalmazott. Az 1970. évi kábítószerrel való visszaélés megelőzéséről szóló törvény előírta, hogy a pénzüintézetek minden 10 000-dollárt meghaladó tranzakciót jelentsenek a központi hatóságnak. Ez az ún. Currency Transaction Reporting (CTR) módszer.

1978-ban az Európa Tanács Miniszteri Tanácsa megbízást adott szakértő testületnek, hogy ebben a témában vizsgálja meg mennyire alkalmazhatóak a pénzmosással szerzett jövedelmek nyomozására, lefoglalására az európai büntetőjogi megállapodások. A jelentés alapján került kidolgozásra az ún. strassbourgi konvenció, amely azonban nem kötelező érvényű, de természetesen a további nemzetközi intézkedések és az egyes országok

jogrendszerében a pénzmosás elleni szabályzók meghatározásánál alapvető irányelveket szolgáltatott.

Ezek között a leglényegesebbek:

1. a pénzmosás, mint büntetőjogi kategória meghatározása és ennek üldözése,
2. a banki ügyfelek azonosítása,
3. az azonosításhoz szükséges adatok feljegyzése, megőrzése,
4. hitel és pénzüintézetek kötelezettségének meghatározása az irányban, hogy saját kezdeményezésre jelentsék be a gyanús műveleteket és tegyék lehetővé a hatóságok számára az ezzel kapcsolatos információk hozzáférhetőségét.

1988. december 19-én az ENSZ 67 tagállama aláírta a kábítószer kereskedelem világproblémájával foglalkozó megállapodást, amely röviden bécsi konvenció néven vált ismertté. Ez volt az a dokumentum, amely kötelezte a ratifikáló államokat arra, hogy saját jogrendszerükkel összhangban megtegyék a szükséges törvényhozási és ezzel együtt közigazgatási lépéseket. Az ENSZ először tért ki ilyen szinten erre a problémára. Az egyezmény a kábítószer bűncselekménnyel kapcsolatos pénzmosás büntetésének kötelezővé nyilvánításán túl a csatlakozó államok számára kötelezettséget ír elő arra, hogy az ilyen bűncselekményből származó előny elkobzását elrendeljék oly módon, hogy ezt mind az adott államon belül, mind pedig nemzetközi együttműködéssel más állam megkeresésére is biztosítani kell, valamint az ehhez szükséges vagyoni értékek felderítésének és azonosításának és lefoglalását is lehetővé kell tenni. Ezen egyezményhez az 1993. május 31-ig 77 állam csatlakozott és az egyezmény hatályánál fogva gyakorlatilag a föld valamennyi országában a kábítószer és a pénzmosás elleni küzdelem nemzetközileg eddigi leghatékonyabb eszközének tekintendő.

A bécsi egyezmény megszületésével párhuzamosan 1989-ben hét vezető ipari állam gazdasági csúcstalálkozóján egy kibővített szakértői csoportot hoztak létre, amely a Munkacsoport a Pénzmosás Elleni Gazdasági Intézkedésekre nevet kapta, angol rövidítése FATF, melynek feladata a pénzmosás elleni hatékony küzdelem átfogó programjának kidolgozása.

A csoport egy negyven pontból álló ajánlásomagot dolgozott ki három témakörre bontva:

1. A nemzetközi jogrendszerek továbbfejlesztése.
2. A bankrendszer szerepének erősítése.
3. A nemzetközi együttműködés továbbfejlesztése.

Az ajánlások a következő nagy csoportokra oszthatóak:

1. A bécsi egyezmény ratifikálása.
2. Hathatós törvények a pénzmosás ellen, amelyek ne korlátozódjanak

csupán a kábítószer kereskedelemmel kapcsolatos bűncselekményekre (Látható, hogy a magyar törvényi tényállás ennek megfelel.)

3. A büntetőjogi felelősség előbbre hozatala.

4. Széleskörű nyomozati jogosultságok az elrendelendő elkobzás érdekében.

5. Banki alkalmazottak felhatalmazása és kötelezése arra, hogy a gyanús pénzmozgásokat jelentsék, továbbá a banki ügyfelek, számlatulajdonosok azonosítása.

6. Nemzetközi együttműködés biztosítása érdekében két és többoldalú szerződések hálózatának létrehozatala.

Ezt követően 1991 júniusában az Európai Közösség tagállamainak miniszterei fogadtak el egy direktívát, amely kötelezte a tagállamokat, hogy 1993. január 1-jéig a direktíva szabályait saját jogrendszerükbe átültessék. A nemzetközi jogalkotási folyamatok erre a határidőre ugyan nem fejeződtek be, de a tagországok továbbra is dolgoznak ezen. A Magyar Köztársaság a bécsi egyezmény előírásait vállalta, ugyanúgy az Európa Tanács konvencióhoz csatlakozott.

Ezen túl kifejezetten pénzügyi rendelkezéseket tartalmaznak a nyugat-európai országok vezető bankjai, valamint az USA és Japán központi bankjai által megalkotott 1988. évi bázeli nyilatkozat alapelvei. Az alapelvek előírják az ügyfelek személyazonosságának tisztázását pénzmosás alapos gyanúja esetén, a banki szolgálatok megtagadását, a nyomozóhatósággal a szorosabb együttműködést.

Ezek voltak tehát azok a nemzetközi jogi előzmények, amelyek alapján és amelyeknek megfelelően a Magyar Országgyűlés 1994. évi IX. törvényével a pénzmosást a magyar Btk. egyik tényállásává tette.

A pénzmosás folyamata általában.

A pénzmosás folyamatában három egymástól jól elkülöníthető részt határozhatunk meg, amelyek időrendben külön-külön is, de egyszerre is történnek.

Ez a három fázis

- az elhelyezés,
- rétegződés vagy bujtatás és
- az integrálás.

Az elhelyezés során a készpénz helyezése származási helyéről történő elvitele történik meg.

A második fázisban a jövedelem elválasztása annak forrásától.

Az integrálás során valósul meg a vagyon törvényességének megteremtése.

1. A három fázis közül bűnüldözés és büntetőjogi szempontból legfontosabb az első, az elhelyezés, amikor a nagy mennyiségű vagyont (ami

általában készpénzt jelent kisebb címletekben) még szorosan kötődik a keletkezéséhez.

Ez az a pont, amikor a bűncselekmény a legkönnyebben utolérhető, felfedhető, hiszen ha már a további folyamat részekre kerül sor, nagyon nehéz az eredeti forrást megtalálni, a pénz törvénytelen származását megállapítani. Hogy az elhelyezés milyen "feladatokat" ró egy jól működő pénzmosó szervezetre, ahhoz adalékul szolgálhat az, hogy például az USA-ban a lefoglalt készpénz mennyiségét a rendőrség által leleplezett ügyekben úgy mérik meg, nem számolják. Egy standard mérés során megállapították azt, hogy egy kilogramm 10-20 vagy nagyobb címletű bankjegy milyen összegnek felel meg és ezt követően már csak ezt adják össze.

Az elhelyezés folyamatában nagyon gyakran egyébként ismeretlen vagy gyanútlan személyeket alkalmaznak, illetve a folyamatot rendkívül intenzív készpénzforgalommal járó üzletekre, például játékkaszinók, éttermek, üzletek, pénzváltó helyekben igyekeznek végrehajtani, ahol esetleg már eleve a legális és piszkos jövedelmek összekeverednek kibogozhatatlanul. (Nem véletlenül teszi be az 1994. évi XXIV. törvény is a pénzügyi gazdálkodó szervezetek közé a játékkaszinót.)

Az elhelyezés leggyakoribb módszerei

- Nagy értékű vagyontárgyak, autók, ingatlanok, repülőgépek vásárlása.
- Hamis dokumentumok előállítás, illetve használata.
- Strukturálással nevezett módszerrel a készpénzt úgy rendszerezik, hogy az egy összegben elhelyezett betétek nagysága vagy az egyszerre vásárolt pénzügyi instrumentumok értéke alatt maradjon az adott országban a regisztrációs kötelezettség alá eső értéknek (Magyarországon 2 millió forint, USA-ban 10.000 dollár).
- Készpénzorientált üzletágak, például drágakő, nemesfém, műtárgy kereskedelem, amely akkor sem gyanús, ha nagy összegű készpénzzel fizetnek.
- Az előbbihez szorosan kapcsolódva pénzváltók, így a más országba csempészett készpénz átváltását nagyban segítő helyek. Itt az intézmény típusra jellemzően a szabályozottság alacsony foka.
- Természetesen nem hagyható ki a készpénz fizikális kicsempészése az adott országból pénzmosási szempontból jóval kedvezőbb helyzetben lévő államban.

Nemzetközi példa erre olyan ország keresése, ahol nem figyelik a határon át történő pénzmozgásokat, így egy távol-keleti országból egy afrikai ország területére 72 millió USA dollárt vittek be készpénzben. Az összeget a repülőtéren beváltották, amivel teljes egészében eleget tettek a távol-keleti ország valuta-beviteli előírásainak.

2. A bujtatás vagy rétegződés.

A második fázisban a bujtatás során el kell érniük azt, hogy a pénz eredetére ne derüljön fény, a forrástól teljes mértékben elválasztva legyen.

Itt a pénzmosók dolga már könnyebb, hiszen bonyolult módon több tranzakció egymásra épülésével "rétegződésével" az illegális jövedelem visszakeresése nagyon megnehezül, egyre nehezebb következtetni a jövedelem tényleges forrására, helyére, valamint természetesen az azt elérő személy kilétére.

A bujtatásra legjellemzőbb technikák:

Az elektronikus úton történő átutalás. Valószínűleg a világ pénzmosói számára ez a rendelkezésre álló legfontosabb módszer, hiszen az elektronikus átutalás banki rendszerében kiváló elrejtőzésre van lehetőség a gyorsaság és a távolságok földrészeket is átívelő nagysága és az anonimitás összességében a nehéz nyomom követhetőség előnyével jár. Erre nézve nem szabad figyelmen kívül hagyni azt, hogy a nemzetközi pénzügyi élet napi 24 órán keresztül folyamatosan mozgó rendszer. A kommunikáció az egész világot behálózó fejlett elektronikus úton történik.

Ma már egy nagy new yorki kereskedelmi bank naponta 50 ezer és 100 ezer közötti elektronikus átutalást kezel. Nyilvánvaló, hogy ilyen mennyiségű törvényes banktranzakcióban kiváló elrejtőzést tudnak biztosítani.

A pénzmosás e fázisában a szervezetek már nem az alig szabályozott vagy laza szabályzású területet kérik, hanem olyan országokat, ahol a kormány szigorú banktitok szabályokat tart fenn, ezek közül is azok a legideálisabbak, ahol nyomozó és egyéb bünyügyi hatóságok számára lehetetlen a nyomozás folytatása a pénzintézetekben bűncselekmény gyanúja esetén.

A bujtatás további módszerei:

- A pénzügyi eszközökké való alakítás, így kötvény, részvény, hiszen a korábban elhelyezett pénzből lehetőség van arra, hogy a készpénzes állomány teljes egészében eltűnjön és a megfelelő pénzügyi eszköz kiválasztása esetén anonimitást biztosít, valamint jóval egyszerűbb más pénzintézetbe elhelyezni, illetőleg az adott országból eltávolítani.

- Anyagi javak vétele, eladása esetén szintén eltűnik a jövedelem pénzformája és ezt követően már szabadon cserélhető, eladható.

3. Az integrálás

A pénzmosási folyamat harmadik, befejező stádiuma a jövedelem visszaáramoltatása a gazdaságba, amelynek eredményeként a jövedelem legális üzleti tevékenységből származónak tűnik, és ekkor már rendkívül nehéz a legális és illegálisan szerzett vagyon közötti különbségtétel.

Leggyakoribb módszerek

- anonim társaságok létrehozása különösen olyan országokban, ahol a titkosság joga garantált, így aztán lehetővé válik, hogy a tisztára mosott jövedelmet saját maguknak hitelként nyújtsák egy legális tranzakcióban odáig

menve, hogy saját maguknak a hitel után még kamatot is fizethessenek.

- valamint jellemző még a hamis export, import számlák, ahol a leszállított árut nagymértékben felértékelik, viszont ezek a számlák igazolják később a pénzintézetnél elhelyezett összegek forrását.

A pénzmosás mint a magyar Btk. 303 §-a.

/1/ Aki más által elkövetett öt évet meghaladó szabadsággal fenyegetett bűncselekménnyel, illetve embercsempészéssel, kábítószerrel visszaéléssel vagy nemzetközi jogi kötelezettség megszegésével összefüggésben keletkezett anyagi javakat elrejté azáltal, hogy

a./ az eredetét, illetőleg valódi természetét eltitkolja vagy elleplezi,

b./ az eredetéről, illetőleg valódi természetéről a hatóságnak hamis adatot szolgáltat, büntetést követ el és öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

/2/. Az /1/ bekezdés szerint büntetendő az is, aki az előbb említett anyagi javakat

a./ magának vagy harmadik személynek megszerzi, használja, vagy felhasználja,

b./ megőrzi, kezeli, értékesíti, az anyagi javakkal vagy ellenértékével bármilyen pénzügyi vagy bankműveletet végez, azon vagy az ellenértékén más anyagi javakat szerez, ha az anyagi javak eredetét az elkövetés időpontjában ismerte.

/3/. A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a pénzmosást

a./ üzletszerűen, vagy pénzmosással foglalkozó szervezet keretében,

b./ pénzintézet, értékpapír-forgalmazó, befektetési alap-kezelő, biztosító intézet vagy szerencsejáték szervezésével foglalkozó szervezet tisztviselőjeként vagy alkalmazottjaként,

c./ hivatalos személyként,

d./ ügyvédként követik el.

/4/ Aki a pénzmosásra vonatkozó törvényben előírt bejelentési kötelezettségnek nem tesz eleget, büntetést követ el és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

/5/. Aki a /4/. Bekezdésben említett bejelentési kötelezettségének gondatlanságból nem tesz eleget, vétséget követ el és két évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.

/6/ Nem büntethető pénzmosás miatt, aki a hatóságnál önként feljelentést tesz, vagy ilyent kezdeményez, feltéve, hogy a cselekményt még nem, vagy csak részben fedezték fel.

A bűncselekmény jogi tárgya kettős, egyrészt a pénzintézetek törvényes működéséhez, másrészt a szervezett bűnözés elleni fellépés eredményességéhez fűződő közérdek.

A bankoknak és pénzintézeteknek tulajdonképpen létérdekük, hogy felvegyék a küzdelmet a pénzmosókkal és megakadályozzák azt, hogy illegális jövedelmek bekerüljenek a pénzügyi körforgásba. Hiszen minden alkalommal, amikor egy pénzmosási szervezet sikeresen hajtja végre az illegálisan szerzett bevétel legálissá tételét, az adott bank és pénzintézet áldozattá válik. Áldozattá oly módon, hogy részévé vált egy bűncselekménynek. A bűncselekményből származó pénz ki és felhasználása révén alkalmazottait megfenyegethetik, megfélemlíthetik, zsarolhatják őket, továbbá és a pénzintézeti rendszer számára nyilvánvalóan ez a legfontosabb, a becsületes ügyfelek, amennyiben azt feltételezik - akár igaz a feltevésük, akár nem -, hogy a pénzintézet pénzmosók kiszolgálója, elfordulnak tőle. Ezzel be is zárul a kör és ettől kezdve a pénzintézet kényszerpályára kerülhet, léte a szervezett bűnözők magatartásától függ. Ez nyilvánvalóan érdeke nem lehet senkinek. Ebből a szempontból a kelet-európai és ezen belül természetesen a magyar bankok is kényes helyzetben vannak, hiszen az állandó pénzügyi és tőkeszegénység miatt nem engedhetik meg maguknak, hogy a pénzmosás alaptalan gyanúja miatt egyszeri nagy megbízatásokat visszautasítsanak, hiszen egy-egy nagy összegű tranzakció lebonyolításával tekintélyes jövedelemhez juthatnak. Így tevékenységük során óvatossággal kell eljárniuk.

A szervezett bűnözés elleni küzdelmet a pénzmosás, mint törvényi tényállás pedig nyilvánvalóan azáltal segíti, hogy önálló bűncselekményi alakzattá nyilvánítása révén a vagyoni elvonás lehetősége megfosztja a bűnözőt attól az előnytől, ami egész cselekményét motiválja, ily módon természetesen visszahat az alapcselekményekre, legyen az bármi is.

A bűncselekmény elkövetési tárgyai az anyagi javak lehetnek. Anyagi javak tulajdonképpen az emberi szükségletek kielégítésére szolgáló tárgyasult dolgok. Ide tartozhat bármely birtokba vehető ingó, ingatlan dolog. Természetesen e bűncselekmény jellegéből adódóan itt elsősorban készpénzről vagy egyéb pénzügyi instrumentumokról van szó.

A magyar törvényi tényállás az elő-cselekményeket egyrészt taxatív meghatározza:

Így az embercsempészség, a kábítószerrel visszaélés, a nemzetközi jog kötelezettség megszegése, másrészt pedig egy felsorolás nélküli, de szűkített meghatározást alkalmaz, mégpedig oly módon, hogy bármely öt évnél súlyosabb büntetéssel fenyegetett bűncselekmény. Ezzel is tulajdonképpen az európai szabályozáshoz igazodik, hiszen az európai szabályozottságot vizsgálva megállapítható, hogy az vagy

1. általánosan bármely bűncselekmény lehet elő-cselekmény, így a svájci Btk. vagy az osztrák Btk. szerint./ Az osztrák Btk. azonban egy százezer schilling határt szab./

2. vagy mint a francia, nagy-britanniai, német szabályozás általánosan is

büntetni rendeli a pénzmosó tevékenységet, de valamilyen módon a kábítószerrel kapcsolatos visszaéléseknek prioritást élveznek.

Az elő-cselekményi kör meghatározásánál a pénzmosás törvényi tényállásának első változata nem a végül is elfogadott változat volt, hanem a következőképpen szólt:

“Aki a más által elkövetett terrorizmussal, kábítószerrel visszaéléssel vagy fegyvercsempészéssel összefüggésben keletkezett anyagi javakat...”

Látható tehát, hogy az első változat jóval szűkebben határozta meg azon bűncselekmények körét, amelyből származó hasznok legitimalizációja üldözendő, de figyelemmel a nemzetközi előírásokra, amelyeket Magyarország is elfogadott és az Európában egyébként is alkalmazott törvényi meghatározásra, semmi ok nem volt arra, hogy az alapbűncselekmények körét ilyen szűken határozzák meg annál is inkább, mivel így jó pár olyan cselekményből származó haszon kirekesztődött volna, amely Magyarországon feltehetőleg pénzmosás tárgya lehet. Látható az is, hogy a tényállás tervezetben szereplő terrorizmus meghatározás sem került végül is bele a törvény szövegébe. Ennek oka a terrorizmus definiálhatóságának nehézsége volt.

A törvény értékhatártól függetlenül nyilvánítja büntetté a cselekményt, bár szükséges megjegyezni, hogy az öt évnél súlyosabban fenyegetett bűncselekmény elkövetése a vagyoni elleni bűncselekmények vonatkozásában nyilvánvalóan egyfajta értékhatárt is jelent, de kétségtelenül nem alkalmaz olyan jellegű szabályozást, ami az osztrák Btk., amelynek 160.§-ának // bekezdése a pénzmosást úgy határozza meg, hogy aki más által elkövetett büntetből származó százezer schillinget meghaladó értékű vagyონrészeket...

Az ilyen jellegű szabályozás célja nyilvánvalóan az, hogy viszonylagosan alacsonyabb érték esetén ne induljon be a bűnüldözés gépezete. Az értékhatárhoz kötött szabályozás elhagyását a magyar törvény esetében indokolhatta az is, hogy közel sem biztos, hogy százezer schilling, tehát nagyon durván számolva kétfélmillió forint érték alatti összeggel kapcsolatosan igazán szervezett pénzmosási akció egyáltalán elindul.

Az alapcselekménnyel kapcsolatosan rendkívül fontos és gyakorlati megoldását tekintve érdekes probléma az idő múlására is figyelemmel annak kérdése, hogy az elő-cselekmény jogerős bírósági megállapítására szükség van-e avagy sem. A jogbiztonság mindenképpen amellől szól, hogy a jogerős határozattal legyen megállapítva az alapcselekmény, azonban természetesen a gyakorlatban felmerül az a probléma, miszerint a pénzmosás bizonyíthatósága szorosan összefügg a büntető eljárás és ezen belül különösen a nyomozati cselekmények gyors időbeni lefolyásától is. Hiszen nyilvánvalóan, ha Magyarországon olyan mennyiségű tranzakció, mint egy nyugati nagy banknál nem folyik le, de egy magyar bank is egy nap akár több száz pénzü-

gyi műveletet bonyolíthat le és így természetesen a pénzmosást üldöző szervezeteknek is feladatuk a gyors intézkedés.

Az alapcselekmény jogerős megállapítása annál is inkább fontos, hiszen a gyakorlati eljárás során nehéz mit kezdeni egy esetleges olyan védekezéssel, ha az elkövető arra hivatkozik, hogy honnét tudhatta volna azt, hogy a pénz bűncselekményből származik, amikor ezt még bírósági eljárás sem mondta ki - adott esetben egy bonyolultabb csalás vagy egy sikkasztás megítélésénél.

Az alaptényállás természetesen csak szándékosan követhető el, továbbá a szabályozás a haszonszerzési célzatot sem írja elő. A tényállás 1. és 2. bekezdéseiben tulajdonképpen felsorolja azokat a magatartásokat, amelyekkel elkövethető a cselekmény, így az anyagi javak elrejtése, megszerzése, használata, felhasználása, megőrzése, kezelése, értékesítése, azokkal vagy ellenértékükkel bármilyen pénzügyi vagy bankművelet végzése, azokon vagy ellenértékükön más anyagi javak szerzése.

Tulajdonképpen ezen felsorolással rendkívül átfogóan és tágan az előbbieken már részletezett pénzmosási folyamatot, tehát az elhelyezés, bujtatás, integrálás cselekményeit öleli fel. Már itt az elkövetési magatartásoknál utalni kell azon körülményekre, hogy a pénzmosás bűncselekményének vizsgálatánál mindenképpen vizsgálni kell a cselekménynek az orgazdasághoz és a bűnpártoláshoz való viszonyát.

A pénzmosás alapesetét bárki elkövetheti, kivételt csupán az alapcselekmények tettesei, illetve részesei képeznek. Ők a pénzmosás alanyai nem lehetnek.

A /3/ bekezdés a minősített eseteket tartalmazza, ahol a b./ c./ és d./ pontban egyfajta személyi meghatározással él a törvényhozó, mégpedig oly módon, hogy súlyosabban rendeli büntetni azon tettesek cselekményét, akik nyilvánvalóan betöltött munkakörüket, vagy különleges szaktudásukat használják fel a cselekmény elkövetéséhez, míg az a./ pontban minősített esetként emelik ki az erre szakosodott szervezet tagját, illetve az üzletszerű elkövetőt.

A pénzintézetek szerepe a bűncselekmény során:

A 303.§/4/ és /5/ bekezdésének alapjául az 1994. évi XXIC. törvény szolgál, valamint a törvény vonatkozásában megalkotott 74/1994 /V.10/ kormányrendelet.

A Btk.303.§/4/ /5/.bekezdésében megállapított cselekményt az 1994. évi XXIV. pénzmosás megelőzéséről és megakadályozásáról címet viselő törvény alapozza meg, valamint a 74/1994. /V.10./ kormányrendelet, amely e törvény végrehajtásáról rendelkezik. Mivel a pénzmosási folyamatból általában a bank és pénzintézetek kihagyhatatlanok, így a két fenti jogszabály kapcsán szükséges bővebben a pénzintézeteknek a pénzmosás megelőzésével, megakadályozásával fennálló feladatairól itt hosszabban beszélni.

Az 1994. évi XXIV. törvény céljait az a bűncselekményekből származó pénzeknek, a pénz és tőkepiaci rendszereken keresztül történő tisztára mosásának. Természetesen a végrehajtási rendelet is ehhez mérten végez szabályozást.

A törvény 1.§-a meghatározza azt a kört, akikre nézve a bűncselekmény megakadályozásában és megelőzésében feladatokat ró. Tulajdonképpen ez a kör a Ptk.685.§ c./pontja szerinti gazdálkodó szervezeteken túl minden a Magyar Köztársaság területén működő olyan társaság, amelynek tevékenységi körében a pénzügyi szolgáltatás, pénzforgalmi közvetítés, valamint biztosítási tevékenység és befektetési tevékenység jelentősebb részben szerepel.

A pénzügyi befektetési és biztosítási tevékenységen túl még a törvény hatálya alá tartozik a játékkaszinót működtető koncessziós társaság. A törvény együttesen pénzügyi szolgáltató szervezetnek jelöli a fentiekben jelzett társaságokat és természetesen a törvény kiterjed ezen szervezetek ügyfeleire is.

A törvény "lelke" tulajdonképpen a 2.§ és 3.§. Ezek a szakaszok, amelyek egyrészt meghatározzák a pénzintézetek legfontosabb kötelezettségeit a pénzmosó szervezetek elleni harcban, másrészt megvédik az intézeteket attól a veszélytől, amelyet a bűncselekmény jogi tárgyának vizsgálatakor már részletesebben jeleztem, miszerint, bűnöző szervezetek eszközüvé válásától.

A szakasz /1/ bekezdése a következőképpen rendelkezik:

"A pénzügyi szolgáltató szervezet kétféle forintot elérő vagy meghaladó összegű forintban vagy külföldi pénznemben történő készpénzbefizetéssel, illetve - kifizetéssel - együtt járó ügyleti megvitátást kizárólag olyan ügyféltől fogadhat el, aki az azonosságát igazoló okmányait a pénzügyi szolgáltató szervezetnek bemutatja, és akinek az azonosítását a pénzügyi szolgáltató szervezet elvégzi."

Tehát a magyar törvények egyenlőre kétféle forintban határozták meg azt az összeget, amely fölötti pénzmozgást az állam részlegesen felügyelni kíván. Azonban a pénzügyi szolgáltató szervezeteket nem csupán a kétféle forint fölötti pénzmozgás esetén kötelezi azonosításra.

A 3.§/1/ bekezdés a következőképpen szól:

"Pénzmosásra utaló adat, tény, körülmény felmerülése esetén az 1.§ b./pontjában meghatározott személy köteles haladéktalanul az ügyfelet a 2.§-ban meghatározott értékhatárra tekintet nélkül azonosítani és a pénzmosás gyanújáról a 2.§-ban megjelölt személynek bejelentést tenni."

Megállapítható tehát, hogy a pénzügyi szolgáltató szervezetekre ezen törvény egy általános és rutin feladaton kívül egy újabb kötelezettséget ró, mely szerint saját belátásuk szerint kell ügyfeleiket figyelni és gyanús körülmény esetén ezeket jelenteni. Ez a jelentés egyébként az Országos Rendőr-főkapitányságnak történik meg.

A törvény végrehajtásáról a kormány rendeletet alkotott és e rendelet, valamint természetesen a törvény alapján valamennyi jelentős magyar pénzintézet megalkotta a saját szabályzatát, amely a pénzintézetre és alkalmazottaira nézve meghatározza a teendőket. A szabályzatok általában a következő rendszerűek:

1. Meghatározzák alkalmazottaik vonatkozásában az ügyfél azonosítási kötelezettségeket - ez tulajdonképpen teljes egészében a törvényi előírásokra épül.

2. Meghatározzák az ügyfél azonosításának belső rendjét, ehhez "azonosítási adatlapot" rendszeresítve, ahhoz gyűjtődossziés elhelyezést külön jogi személyiséggel nem rendelkező társaságok, természetes személyek, valamint jogi személyek vonatkozásában. Előírják alkalmazottaiknak azt, hogy mi az az okirat, ami alkalmas, mi az, ami nem alkalmas az azonosításra.

3. Bejelentési kötelezettség megállapítása, illetve a bejelentési kötelezettség teljesítési rendjének belső rendjét is meghatározzák, erre nézve külön bejelentőlapot rendszeresítenek, illetve minden nagyobb pénzintézetben kívül kijelölik azt a felelős személyt, aki a bankbiztonsági osztályok részéről az ORFK Központi Bűnüldözési Igazgatóságával a kapcsolatot tartja.

4. A szabályzatok rendelkeznek az adatok azonosítása vonatkozásában, illetőleg az azonosítást megtagadó ügyfelek vonatkozásában, valamint természetesen támpontokat adnak a pénzmosás gyanú felmerüléséhez. (Általában elég kiterjedt részletes felsorolását adják a gyanús tényeknek, magatartásoknak.) Ezzel kapcsolatosan elvégzik az alkalmazottaik továbbképzését is.

Látható tehát, hogy a szabályozottságban az egyes pénzintézetek, illetve a kormányzat megfelelő háttérrel teremtett a 303.§ /4./5/. bekezdésének megállapításához. A bekezdések egyébként mulasztásos cselekményt tartalmaznak szándékos, illetve gondatlan elkövetéssel. Itt merül fel az a probléma, amelyet már fentebb is jeleztem, miszerint a jelenlegi magyar tőkeszegény banki helyzetben egy-egy nagyobb pénzátutalás jelentős haszna adott esetben vonzó lehet a bank számára, főleg úgy, hogy az esetlegesen a csőd szélén álló kisebb magyar banknak túlságosan a jó hírét sem kell féltetnie. Természetesen, amikor a rendszerváltozás utáni magyar bankok ezen problémáit vizsgáljuk, azt is meg lehet jegyezni, hogy a kelet-európai országok átalakulásakor a korrupcióból és privatizációból származó "vörös pénzek" is helyet találtak a külföldi pénzintézetekben és a közép-európai bankok problémáival nem küszködő bankrendszerek sem akadályozták meg azt, hogy ezen pénzek a vérkeringésükbe bejussanak annak ellenére, hogy a nyugat-európai országok vehemensen erőteljes intézkedéseket követelnek a környező államoktól a pénzmosás megakadályozására.

A büntethetőség kizárása:

A /6/ bekezdés büntethetőséget kizáró okot tartalmaz. Nem büntethető a pénzmosás miatt az, aki a hatóságnál önként feljelentést tesz vagy ilyent kezdeményez. Feltétlenül a törvény azt szabja meg, hogy a cselekményt még nem, vagy csak részben fedezték fel. A magyar Btk-nak ehhez a bekezdéséhez leghasonlatosabb szakasza a 332.§, mely a tevékeny megbánás címet viseli, azonban a két szakasz összehasonlításából láthatjuk azt, hogy a 332.§ jóval szigorúbb feltételeket tartalmaz és kevesebbet is ígér a fentiekben idézett /6/ bekezdésnél. A 33.§ a lopás, sikkasztás, csalás, hűtlen kezelés, rongálás, orgazdaság, jogtalan elsajátítás vagy jármű önkényes elvételének elkövetőjével szemben alkalmazható. Általános esetként csupán korlátlan enyhítést ígér, a büntetést különös méltánylást érdemlő esetben véli mellőzhetőnek.

További feltétel az, hogy a felfedezés előtt kell a bejelentést megtenni és a kárt a tettesnek meg kell térítenie.

Ezzel szemben a pénzmosás esetén nem csak enyhítést ígér a bűnbánó elkövető számára, hanem a büntethetőséget kizárja a jogalkotó amennyiben kezdeményezi a feljelentést vagy feljelentést tesz.

Figyelemre méltó körülményt határoz meg a bekezdés utolsó fél mondatában, amely a következőképpen szól: "vagy csak részben fedezték fel." Tehát már megindult nyomozás esetén is alkalmazható. Ennek a rendelkezésnek nyilvánvaló oka a pénzmosás gyakorlati felderítésében rejlik, hiszen ez a bűncselekmény mint arról a fentiekben is szoltam egy stádiumon túl már rendkívül nehezen felderíthető, hiszen ha a piszkos pénz már bekerült a pénzügyi rendszerbe és keveredik a legális jövedelmekkel, tehát ha már az integrálás fázisában van, a nyomon követés már rendkívül nehéz.

Nyilvánvaló, hogy ezen szakasz hely a bűnüldöző hatóságnak ad lehetőséget a vádalkura, hiszen tökéletesen alkalmazható olyan elkövetőre, aki a megindult nyomozás után esetleg feltáró vallomást tesz, quasi feljelentést. Természetesen egy igazán jól működő és kiterjedt pénzmosó szervezetben az egyes tagok nem biztos, hogy minden folyamatról tudnak, de ez már esetlegesen az adott ügy problémája.

Érdekes eltérés látható ettől a magyar szabályozástól az osztrák törvényben, amelynek 156/a.§-a a következőképpen rendelkezik:

"/1/ bek. Nem büntethető a pénzmosásért az, aki mielőtt a hatóság bűnéről tudomást szerzett volna a hatóságnál történő bejelentéssel vagy más módon lehetővé teszi azoknak a lényeges vagyonrészeknek a lefoglalását, amelyekre a pénzmosás vonatkozott.

/2/.bek. Ha azoknak a lényeges vagyonrészeknek a lefoglalására, amelyekre a pénzmosás vonatkozott, a tettes közreműködése nélkül kerül sor, a tettes nem büntethető, ha erről nem tudva önként és komolyan törekedett a lefoglalásra."

Látható tehát az osztrák törvény nem csupán a pénzmosás, mint tevékenység, illetve az abban munkálkodó személyek elleni feljelentésre vagy feltárára helyezi a hangsúlyt, hanem sokkal inkább a lefoglalás elérésére, tehát arra, hogy a törvény által lényeges vagyónrészeknek nevezett anyagi javakhoz az elkövetők ne tudjanak hozzájutni, az az állam fennhatósága alá kerüljön. Tulajdonképpen a pénzmosás elleni harc általános céljához, miszerint a különböző bűncselekmények elkövetőit a bűnüldöző szervek megfosztják a bűncselekmény elkövetésének igazi céljától, az anyagi haszontól, ez az osztrák rendelkezés közelebb áll, azonban a magyar szabályozás is védhető abból a szempontból, hogy a hatósággal való közreműködésnek még kevesebb feltételt szabva könnyebbé teszi az ilyen cselekmények elleni eljárást, ami ha az eddigi eljárások európai eredményességét vizsgáljuk, talán indokolt is.

Elhatárolási problémák:

A pénzmosásnak két bűncselekménnyel való kapcsolatát kell vizsgálni. A Btk. 244.§-a szerinti bűnpártolást, illetve a 326.§ szerinti orgazdaságot.

A pénzmosás és a bűnpártolás vizsgálatakor látható, hogy tulajdonképpen a pénzmosás esetén a bűnpártolás egyik speciális esetével állunk szemben. Az elkövető ugyanis segítséget nyújt ahhoz, hogy a bűncselekmény tettese tulajdonképpen a hatóság elől meneküljön. Nyilvánvalóan közreműködik a bűncselekményből származó előny biztosításában és ezáltal a büntető eljárás sikerét megghiúsítani is törekszik. A törvényi tényállás egyáltalán nem tartalmaz arra nézve kitételt, hogy vagyoni előny céljából követné el a magatartást, így természetesen a tényállást e nélkül is megvalósul, bár az is igaz, hogy a pénzmosás alapesetének elkövetője nyilvánvalóan az anyagi haszonszerzés miatt vesz részt a cselekményben.

A két cselekmény elhatárolása tulajdonképpen csak a 244.§ /3/. bekezdése esetén merül fel, hiszen itt a fenyegetettség azonos a pénzmosás alapeseténél, tehát mind a két esetben öt évig terjedő szabadságvesztés. Mivel a pénzmosás a bűnpártolás vonatkozásában speciális cselekmény ezért ha a 303.§ /1/. /2/. Bekezdésében szereplő elkövetési magatartások megállapíthatók, akkor a cselekményt mindenképpen pénzmosásnak kell minősíteni akkor is, hogyha az előcselekmények a 244.§ /3/. bekezdésében szereplő és 5 évnél súlyosabban büntetendő alapcselekmények.

A bűnpártolástól való elhatárolásnál figyelemmel lehetünk a 244.§ /1/ bekezdés első soraira is, miszerint is "aki anélkül, hogy a bűncselekmény elkövetőjével az elkövetés előtt megegyezett volna." A pénzmosás esetében általánosan feltételezhető, hogy már az elkövetés előtt is legalább egy elvi megegyezés komolyabb pénzmosó szervezet esetén létezik az alapbűncselekmény elkövetője és a pénzmosásban résztvevők egy része között. Ebben az esetben azonban mindenképpen vizsgálni kell azt a körülményt is, hogy a

pénzmosás tetteseként csak olyan személy vonható felelősségre, aki az alapcselekménynek nem tettese vagy részese, tehát még bűnsegédként sem részesül az alapcselekményben.

Az orgazdaság és a pénzmosás találkozása.

Ezt az esetet azoknál a cselekményeknél kell vizsgálnunk, ahol az alapcselekmény az orgazdaság törvényi tényállásában felsorolt 9 vagyon elleni bűncselekmény valamelyike, mégpedig olyan súlyú, amelyért a törvény öt évnél nagyobb büntetés kiszabását rendeli és harmadik feltételként az elkövető a cselekményt az alapcselekményből származó dolgot vagyoni haszonszerzés végett igyekszik elkövetni. Tehát tulajdonképpen a Btk.326.§ /4/ és /5/ bekezdéséről van szó, illetve a 303.§./1/. /3/ bekezdéséről, tehát a pénzmosás alapeseteci.

Az elhatárolás igazi alapját az elkövető - természetesen a haszonszerzésen túli - célzata, motíváltsága adhatja meg. Míg az orgazdaságnál a megszerzés, elrejtés vagy elidegenítésben közreműködésen általános, köznap értelemben használt logikai jelentésüket kell érteni, ugyanakkor ezen az elrejtésen és elidegenítésben való közreműködésen a pénzmosás esetében mindenképpen azt a jelleget is vizsgálni kell és meg kell állapítani, hogy az elrejtés és az elidegenítésben való közreműködés az eredet és a valódi jelleg elleplezése és az illegálisan szerzett jövedelem legálissá tétele érdekében történik. Ez egyébként a 303.§ /1/ bekezdéséből teljességgel leszűrhető, hiszen a törvény úgy fogalmaz, hogy a javakat elrejté azáltal, hogy az eredetét, valódi természetét eltitkolja, illetve a b./ pontban ugyanerről a hatóságnak hamis adatot szolgáltat.

Ugyanígy a /2/. bekezdés az elidegenítéssel való közreműködés vonatkozásában használja a következő fordulatokat: értékesíti az anyagi javakkal vagy ellenértékével bármilyen pénzügyi vagy bankmenetet végez, azon vagy ellenértékén más anyagi javakat szerez. Tehát itt az elidegenítő magatartásnak nyilvánvaló célja az adott anyagi javak jellegének megváltoztatása is.

Amennyiben ezek a körülmények fennállnak, akkor a pénzmosás cselekménye látszik megállapíthatónak. Problémaként ugyan felmerülhet az, hogy az orgazdaság és a pénzmosás büntetési tétele ebben az esetben eltérő mégpedig oly módon, hogy mind a két cselekmény öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, azonban az orgazdaság büntetési tételek alsó határa magasabb, hiszen meghatározottan egy év, míg a pénzmosásnál az általános szabályok szerint egy nap. Ezt a körülményt a jogalkotásnak a jövőben valamilyen formában mindenképpen tisztázni kellene, hiszen mindenképpen furcsa érzést kelthet egy tipikusan pénzmosási cselekmény ugyanolyan maximum büntetési tétele, tehát öt évvel való megállapíthatósága esetén az orgazdaság kimondása. Ugyanez a körülmény már nyilvánvalóan nem áll fenn a 326.§ /5/. bekezdésében megvalósuló orgazdaság és a 303.§ /1./2/.

bekezdésébe ütköző pénzmosás esetén, hiszen a 2-8 évig terjedő szabadságvesztés, mint súlyosabb tétel mindenképpen az orgazdaság megállapítása mellett szól.

***

Magyarország az 1990-es évek elején a rendszerváltozással egy új útra lépett ismeretlen kihívásokkal és eddig ismeretlen problémák, gondok tömegével.

Ezek közül egy a pénzmosás. Mind az a fentiekből is kiderült a probléma nem magyar és üldözése nem csupán büntetőjogi eszközökkel valósulhat meg.

A megoldás tekintetében egyelőre igencsak az első lépéseket tesszük meg, de nem szabad elfelejtenünk, hogy például az ENSZ becslése szerint évente a világon egyedül a kábítószer-kereskedelemből több mint háromszáz milliárd dollárt forgalmaz és ennek az összegnek alig több, mint két ezrelékét sikerült az Egyesült Államokban érvényesülő szigorú törvények alapján elkobozni úgy, hogy az USA az az állam, amelyben e téren legrégebbi küzdelem folyik. Tehát a feladatok nem csupán Magyarország vagy a térség problémái, de egészen bizonyos, hogy az országnak meg kell keresnie azokat a megoldásokat, amely e nemzetközi bűncselekmény üldözésében eredményre vezethet, hiszen a kábítószer-kereskedelemből, prostitúcióból, pornográfiából, csalásokból, valamint fegyver- és emberkereskedelemből szerzett fekete pénzek tisztára mosása olyan jövedelemmel jár, amely egészen bizonyosan a XXI. században is rengeteg embert fog ezekre a cselekményekre való részvételre csábítani. (A jövedelem nagyságához adalékul Olaszországban előfordult, hogy e célra egy bűnözőcsoport bankot alapított, amely teljesen szabályszerűen működött, a bűncselekményből szerzett pénz 43%-át tudta legalizálni és még így is megérte fenntartani.)

Régi, de igaz mondás az, hogy minden jogszabály annyit ér, amennyi a gyakorlatban megvalósul belőle. Az, hogy a pénzmosásról alkotott szabályok mennyire lesznek jók vagy rosszak most már nem a jogalkotón múlik, hiszen az európai előírásoknak megfelelő szabályzókat alkotott, hanem a regulákkal dolgozó emberek munkáján fog múlni az, hogy a pénzmosás, mint bűncselekmény ne csupán a magyar Btk. egyik olyan törvényi tényállása legyen, amelyről azt tudjuk elmondani, hogy bírói gyakorlattal nem rendelkezik, mint mondjuk a háborús bűncselekmények, hanem valóban képezze a gazdasági bűnüldözés és ítélkezés koherens részét.

Felhasznált irodalom:

1. Auer Katalin: Törvény a pénzmosás megelőzéséről és megakadályozásáról. Tényügyi Szemle. 1994. 5. p. 384-392.
2. Auer Katalin: Törvényjavaslat a pénzmosás megelőzéséről és megakadályozásáról, avagy szépségtapas a demokrácia homlokán. Kereskedelmi Jogi Értesítő. 1994:3. p. 4-7.
3. Auer Katalin: Európa Tanács konferenciája a pénzmosásról az átalakulóban lévő országokban (Strasbourg, 1994. dec.)
4. Bardócz Csaba: Pénzmosási technikák
5. Fejes Eleonóra: Money laundering based on domestic and international experience. (Publ.) National Bank of Hungary. Closed: March 8, 1995. (Bp.) ny. n. (1995.) (2), 91 p. (NBH workshop studies 2.)
6. Kereszty Béla: A pénzmosás. Magyar Jog. 1995. 2 p. 65-69.
7. Tóth Mihály: Gazdasági bűncselekmények az alakuló joggyakorlatban. Bp. 1997.
8. Tóth Mihály: Újabb szempontok a gazdasági bűncselekmények értelmezéséhez. Bp. 1997.
9. Tóth Mihály: Járulékos bűncselekmények (A tárgyi bűnpártolás, az orgazdaság és a pénzmosás elhatárolásának dilemmái). Magyar Jog 1979. p. 513-518)
10. Kathrein Ulrike: A pénzmosás
11. Vidékiné Farkas Anikó: Pénzmosásról. Ügyészek Laja, 1995. 2. p. 21-31.

**A BTK. 289. § KAPCSÁN 5 ÉV ALATT FELMERÜLT
JOGÉRTELMEZÉSI PROBLÉMÁKRÓL ZALA MEGYE**

JOGGYAKORLATÁBAN

Rupa Melinda

A számviteli fegyelem megsértése vétségét az 1992. évi XIII. törvény 1992. április 1. hatállyal rendelte büntetni és egyúttal hatályon kívül helyezte az 1978. évi IV. törvény 289.§-át, amely a gazdasági ellenőrzés megghiúsítása vétségét fogalmazta meg. A két törvényi tényállást egymás mellé helyezve szembeötlő, hogy míg az előbbi bűncselekmény a központi gazdasági irányítás, az új törvényi tényállás a modern piacgazdaságban követendő számviteli nyilvántartási kötelezettségeket fogalmaz meg.

Gazdasági ellenőrzés megghiúsítása

Aki jogszabályban vagy jogszabály kibocsátásra jogosult szerv rendelkezésében előírt számviteli nyilvántartás vezetésének rendszeres elmulasztásával vagy egyéb módon a gazdasági ellenőrzést egészben vagy részben megghiúsítja vétséget követ el és egy évig terjedő szabadságvesztéssel, javítónevelő munkával, pénzbüntetéssel büntetendő.

Számviteli fegyelem megsértése (Btk.289.§)

Aki a számvitelről szóló törvényben vagy felhatalmazásán alapuló jogszabályokban előírt

a. beszámolási, könyvvezetési vagy egyéb kötelezettségét

b. bizonylati fegyelmet

megszegi és ezzel a vagyoni helyzetének áttekintését, illetve ellenőrzését megghiúsítja vagy megnehezíti vétséget követ el és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A korábbi szabályozásban is megkívánt számviteli nyilvántartás vezetési kötelezettség mellé a bizonylatolási kötelezettséget is az új törvényi rendelkezés a tényállásba emelte, míg korábban ez szabálysértési szinten volt rögzítve, konkrétan a számviteli és bizonylati rend megsértésének szabálysértése 17/1968. /IV.14./ Korm.számú rendelet 148/A.§-a írta elő, amelyet az 1990. évi XCI törvény 99.§ /1/ bekezdése helyezett hatályon kívül.

A központi gazdasági irányítás kívánalmainak megfelelően a gazdasági ellenőrzést végző szervek "érdekében" történik bizonyos mulasztás, illetőleg magatartás szankcionálása, míg a Btk.289.§-a látványosan a gazdálkodók vagyoni helyzetének ellenőrzését második fordulatként megfogalmazva elsődleges igényként határozza meg a gazdálkodók vagyoni helyzetének áttekintését, amellyel a törvényhozó a piacgazdaság igényeinek megfelelően a piaci élet résztvevőinek igényeit fogalmazza meg, melyeknek elemi

érdekük a velük üzleti kapcsolatba kerülő partnerek üzletmenetéről, eredményeiről valós információk beszerzése. A számviteli előírások betartása és a korrekt és hozzáférhető piaci információkhoz fűződő érdek nagysága kifejezésre jut a büntetési tételben is, amely a korábbi tényállástól eltérően két évig terjedő szabadságvesztéssel rendeli büntetni a cselekmény elkövetőjét és vagylagos büntetéseket nem fogalmaz meg.

E rövid előzmények áttekintés után a Zalaegerszegi Városi Bíróság ilyen irányú ítélkezési tevékenységének elemzése kapcsán megkísérlem nyomon követni a számviteli fegyelem megsértése vétsége kapcsán a hatályba lépéstől napjainkig felmerülő jog értelmezési problémákat.

Jogértelmezési problémák az alábbi területeket érintették.

1. A bűncselekmény alanyi, ezen belül az egyéni vállalkozók köre.
2. Vagyon elleni (elsősorban csalás) bűncselekmény és a számviteli törvény megsértésének vétsége halmazata.
3. A csőd-büntett és a számviteli fegyelem megsértése vétségének halmazata.
4. Kell-e APEH vizsgálat a befejezett bűncselekmény megállapításához.
5. A számviteli törvény megsértése vétsége meterális vagy immaterális bűncselekmény.

***

Dolgozatom megírására az a közvélemény érdeklődésére különösen számon tartott bűnügyek kapcsán is megfogalmazott egyes frekventált jogászok szájából a múlt évben elhangzó kitétel vezetett, miszerint az egyéni vállalkozóknak a számvitelről szóló 1991. évi XVIII. törvény 4.§ /1/ bekezdésében irt beszámolási kötelezettségük nincs (mivel ők adóbevallásuk keretében számolnak el) így ezen bűncselekmény alanyai sem lehetnek.

A Zalaegerszegi Városi Bíróság pedig az eltelt immár 5 év alatt számos esetben marasztal el egyéni vállalkozókat is számviteli fegyelem megsértésének vétsége miatt, álláspontom szerint az esetek nagy részében törvényesen és az egyes esetekben előforduló másodfokú felmentések sem a jelzett okból következtek be.

Előre bocsátom, hogy 1997. január 1 napjától hatályos 1991.évi XVIII. tv. (továbbiakban Szvtv) számviteli törvény 2.§ /1/ és /2/ bekezdés és 3.§ /1/ bekezdés szerint a számviteli törvény hatálya már nem terjed ki az egyéni vállalkozókra, és a felhatalmazáson alapuló egyéb jogszabályok hatálya sem (amely gazdálkodó és egyéb szervezeteknek írnak elő Kormányrendeletben beszámoló és könyvvizsgálati kötelezettségeket), így ezen időpont után egyéni vállalkozó tettesként nem követheti el ezen bűncselekményt.

1997. január 1. napjáig azonban a számviteli törvény hatálya a 2.§ /2/ bekezdés, illetőleg a 3.§ /1/ bekezdése értelmében kiterjedt az egyéni vállalkozókra is, hisz vállalkozónak tekintette az olyan magánszemélyt, aki saját nevében és kockázatára nyereség és vagyonszerzés céljából üzletszerűen, ellenérték fejében szolgáltató tevékenységet végez.

Ennek szellemében a Zalaegerszegi Városi Bíróság már az 1992. május és 1992. július között jelentős értékre üzletszerűen elkövetett csalás büntette és más bűncselekmények mellett halmazatban állapította meg a számviteli fegyelem megsértésének a vétségét azon egyéni vállalkozó - kereskedő - terhére, aki pénztárgéppel nem rendelkezett, üzleti pénzforgalmát nem vezette, számlát, nyugtát nem adott.

Iskolázatlansága folytán ezek vezetésére nem is volt képes, de más hozzáértő személynek sem adott erre megbízást. (Zalaegerszegi Városi Bíróság B.518/1993. számú ügy. A vagyon elleni bűncselekmények súlya miatt 1 év 6 hó börtönbüntetés kiszabására került sor.)

A bíróság ezen ítéletében az egyéni vállalkozónak az akkor hatályos Szvtv. 83.§ /1/ bekezdésében irt kötelezettség elmulasztását róta a terhére, amely előírja, hogy bizonylatot kell kiállítani minden gazdasági műveletről, eseményről, amely eszközök, illetve az eszközök forrásainak állományát, összetételét megváltoztatja.

A gazdasági műveletek folyamatát tükröző összes bizonylat adatait a könyvviteli nyilvántartásokban kell rögzíteni.

Figyelemmel arra, hogy adóbevallást sem tett és forgalmát egyáltalán nem adminisztrálta, így annak ellenőrzésére az arra törvényesen hivatott szervek nem voltak képesek, így a bíróság megállapította, hogy vagyoni helyzetének ellenőrzését megghiúsította.

Figyelemmel azonban arra, hogy a számviteli fegyelem megsértésének vétségét hatályba léptető 1992. évi XIII. törvény 1992. április 1. napján lépett hatályba, így aggályosnak tűnik az a számviteli fegyelem megsértésének vétségében elmarasztaló városi bírósági ítélet, amely azon alapul, hogy az egyéni vállalkozó vádolt az APEH értesítésére 1992. január 2. napján és 23. napján nem jelent meg, 1989-90. és 1990-90. évi vizsgálatra kötelezett iratokat nem szolgáltatva többszöri felszólítás ellenére az adóhatóság részére pénztárkönyvet, szigorú számadású nyomtatványok elszámolását nem vezette.

Az elkövetés idején e törvényi tényállás még nem, hanem a bevezetőben hivatkozott gazdasági ellenőrzés megghiúsításának vétsége megnevezésű bűncselekmény volt hatályban enyhébb büntetéssel fenyegetettség mellett.

A tévedést elősegítette, hogy a hatályba lépést követő 2 év után, azaz 1994. április 14. napján történt a határozat hozatala /Zalaegerszegi Városi Bíróság B.1263/1993./.

***

A városi bíróság gyakorlatának áttekintése során megállapítható, hogy többnyire vagyon elleni bűncselekmény, illetőleg a csődbüntettek mellett került sor másodlagosan a számviteli fegyelem megsértése vétségének megállapítására, önállóan csak elenyésző számban indult ilyen büntető eljárás.

Mind a csődbüntettel való esetleges halmazat, mind pedig a vagyon elleni - szinte kivétel nélkül családi cselekmények - melletti halmazati elítélés jelentős átalakuláson ment keresztül az évek során, így a kezdeti időszakban a csalások mellett szinte automatikusan került megállapításra az egyéni vállalkozók, illetőleg különböző gazdasági társaságok vezetői részéről történt számviteli szabály, illetőleg bizonylati fegyelem megszegés esetén bűnösség megállapítására, azaz az ítélezést bizonyos automatizmus jellemezte.

Ez mutatkozott meg azon ítéletben is, amelyben az egyéni vállalkozó az 1992. évtől divatos banki átutalással történő vásárlása, majd a vételár - előre megfontolt szándékkal - meg nem fizetése miatt, család vétségéért elítélt vádlott terhére számviteli fegyelem megsértésének vétségét is megállapította halmazatban a bíróság azon az alapon, hogy pénztárkönyvet nem vezetett, beszámolási kötelezettségének sem tett eleget; megszegte a bizonylati fegyelmet és ezzel vagyoni helyzetének áttekintését, ellenőrzését megghiúsította.

Feltehető, hogy az ítélező bíró részéről bizonyos automatizmussal történt meg a törvényi tényállásban megfogalmazott elkövetési fordulatok felsorolása és ennek során nem volt tekintettel arra, hogy a vádlottat, mint egyéni vállalkozót az Szvtv. értelmében beszámolási kötelezettség az elkövetéskor sem terhelte, a bizonylati fegyelem betartásával és pénztárkönyv vezetési kötelezettsége teljesítésével pedig utólag saját vagyon elleni bűncselekményének a felderítéséhez szolgáltatott volna adatot.

Az ítélet 1994. június 24. napján jogerőre emelkedett első fokon (Zalaegerszegi Városi Bíróság B.192/1994.) Úgyszintén jogerőre emelkedett 1994. november 25. napján a másodfokú bíróság által helybenhagyva azon ítélet, amely szintén a bűncselekmények elkövetésére szerveződött fenyőfűrészáru vásárlására szakosodott kft. ügyvezetőjének a családi cselekmények mellett számviteli fegyelem megsértésének a vétségében is megállapította bűnösségét azon az alapon, hogy mint a kft. ügyvezetője értékesítéséről számlát csak ritkán adott, könyvelést egyáltalán nem vezetett, így a pénzforgalom ellenőrzésére lehetőség nem volt.

Ezzel a társaság valós vagyoni helyzetének áttekintését, ellenőrzését megghiúsította (Zalaegerszegi Városi Bíróság B.5233/1993. számú ügy.)

Több első fokon jogerőre emelkedett ügyben is észlelhető volt ez az automatizmus, mely szerint a kifejezetten vagyon elleni bűncselekményre szakosodott egyéni vállalkozó vádlottak esetén a könyvvezetés, illetőleg a számla nélküli értékesítésre alapított bizonylati fegyelem megszegése kapcsán a vagyon elleni bűncselekménnyel halmazatban került sor számviteli

fegyelem megsértése vétségének a megállapítására annak vizsgálata nélkül, hogy ez utóbbi esetlegesen büntetlen utócselekménynek minősül-e.

Csupán 1997. évben hozott a Zala Megyei Bíróság felmentő ítéleti rendelkezést a B.250/1996. számú ügyben, amelyben a jelentős kárt okozó család büntette és más vagyon elleni bűncselekmények megállapítása mellett számviteli fegyelem megsértésének vétsége alól felmentette azt az egyéni vállalkozó vádlottat, aki formailag ugyan megvalósította a bűncselekményt, azaz könyvelési és bizonylati kötelezettségét nem teljesítette, azonban mivel csak azért váltotta ki vállalkozói igazolványát, hogy a csalássorozatot elkövetesse és a sértettekben olyan látszatot keltsen, mint aki szabályos üzleti tevékenységet folytat, könyvelési és bizonylati kötelezettségét pedig azért nem teljesítette, hogy a csalásokkal okozott kár mértékét nyilvánvalóan elleplezze, cselekménye ezért a család sorozat elkövetése mellett büntetlen utócselekmény, ezért a Be.214.§ /3/ bekezdés a./ pontja alapján bűncselekmény hiányában történt a felmentés.

Ezzel az okfejtéssel a magam részéről is maradéktalanul egyetértek azzal, hogy fokozottan vizsgálandó, hogy időben egybeesik-e a vagyon elleni bűncselekmények, illetőleg a számviteli fegyelem megsértése elkövetésének időszaka, mivel egyébként folyamatos vállalkozói tevékenység kifejtése mellett az ezen tevékenységbe mint egy beékelődve elkövetett egyéb vagyon elleni bűncselekmények mellett nem tartom kizártnak - a törvényi feltételek megléte esetén - a halmazatot.

Mindenesetre a megyei bíróság ezen iránymutató döntése megszüntette az ilyen esetekben tapasztalható automatikus halmazati megállapítási gyakorlatot.

Fenti ügyekből kitűnik, hogy míg az egyéni vállalkozónak beszámolási kötelezettsége az elkövetéskor hatályos számviteli törvény szerint sem volt, viszont volt az Szvtv.12.§ /1/ bekezdése szerint könyvvezetési kötelezettsége, azaz a gazdasági tevékenysége során előforduló vagyoni, pénzügyi, jövedelmi helyzetére kiható eseményekről folyamatosan nyilvántartást kellett vezetnie és azt a naptári év végével lezárnia. Nyilvántartási kötelezettségének naplófőkönyv, vagy pénztárkönyv vezetésével tehetett eleget.

A törvényi tényállásban is megkívánt egyéb kötelezettségeként pedig az egyéni vállalkozót is álláspontom szerint az Szvtv.42.§ /1/ bekezdése alapján terhelte a leltár készítési kötelezettség és vonatkozott rá természetesen a törvényi tényállás b./pontja, azaz az Szvtv.83.§ /1/ bekezdésében irt bizonylati fegyelem, azaz minden gazdasági műveletről, eseményről, amelyek eszközök, illetve az eszközök forrásanyag állományát vagy összetételét megváltoztatja, bizonylatot kellett kiállítania és azok adatait a könyvviteli nyilvántartásokban kellett rögzítenie.

Fenti kötelmek megszegésével, amennyiben ezzel vagyoni helyzetének áttekintését, illetve ellenőrzését megghiúsítja vagy megnehezíti az egyéni vál-

lalkozó is elkövetett a számviteli fegyelem megsértése vétségét és ezért 1997. január 1. napjáig a bíróságok helytállóan állapították meg terhükre ezen bűncselekmény elkövetését.

***

Az egyéni vállalkozók mellett számos esetben a kft ügyvezetője, gazdasági munkaközösség vezetője és betéti társaság képviselője és társasház közös képviselője ellen is folytattak számviteli fegyelem megsértésének vétsége miatt büntető eljárást az Szvtv.3.§ és 3/A.§-a értelmében. Ezen eljárások leginkább csőd-büntettel együtt folytak.

Szintén általánosságban jellemző, hogy a csőd és felszámolási eljárás kapcsán az 1991. évi II törvény 31.§-ában szabályozott felszámoló, illetőleg adóhatóság felé fennálló kötelezettségei megszegése miatti, azaz a Btk.290.§ /5/ bekezdése szerinti úgynevezett adminisztratív csőd-büntett elkövetése mellett merült fel a számviteli törvény megsértése vétségének lehetősége, mely halmazati probléma szintén csak évek múltán, az 1995. évben kristályosodott ki és ebben Zala megyének is szerepe van, mivel a Zalaegerszegi Városi Bíróság ítéletét helybenhagyó Zala Megyei Bíróság Bf.41/1995. számú határozata a BH 1995. évi 621. számában jelent meg, kimondva, hogy a csőd-büntett és azzal bűnhalmazatban a számviteli fegyelem megsértésének vétsége valósul meg ha a cégjegyzésre jogosult képviselő a felszámolási eljárásban a bíróság kötelező határozata ellenére nem tesz eleget az adatszolgáltatási, tájékoztatási kötelezettségének. Azonban véleményem szerint a kérdéses BH azon túl, hogy kimondta, hogy lehetséges a Btk.290.§ /5/ bekezdéses csőd-büntett és a Btk.289.§-a szerinti számviteli fegyelem megsértése vétségének halmazati megállapítása az ezen túlmenő jogbizonytalanságot nem oszlatta el, mivel a BH szövegéből nem tűnik ki a két bűncselekmény időbeni elkülönülése, amely fontos momentum a halmazati kérdés vizsgálatánál.

A BH utal arra, hogy a vádlott által vezetett gazdasági munkaközösségnél adóvizsgálat indult, melynek során a vádlott a szükséges nyilvántartásokat nem bocsátotta az APEH rendelkezésére, ezért magatartása miatt lehetetlenné vált az adóellenőrzés. Azonban a határozat nem tartalmazza, hogy milyen időszakra vonatkozott az adóellenőrzés, így mely időszakra vonatkozó bizonylatok és nyilvántartások nem adott át a vádlott, illetőleg ezt követően mennyi idő múlva történt a felszámolási eljárás megindítása, mert ha például, azért nem tudott a felszámolás kezdő napjától számított 30 napon belül a felszámolónak záró leltárt, éves beszámolót és zárómérleget készíteni, mert ugyan azon bizonylatai nem álltak rendelkezésre, mint amelyet az APEH az általa vizsgált időszakra hiányolt, úgy nyilvánvalóan a csőd-büntett, mint büntetlen utócselekmény jelentkezik és halmazat megállapítására nem kerülhet sor.

A határozat logikájából ugyan az következik, hogy az adóvizsgálat évekkal megelőzte a felszámolási eljárást és vélhetően a vádlottnak módjában állt volna a felszámoló felhívására olyan adatot a rendelkezésére bocsátani, amely nem esik egybe az APEH által is hiányolt bizonylatokkal és nyilvántartásokkal.

Amennyiben a nyilvántartásainak és bizonylatainak a hiányossága miatt azért nem hiúsult meg az összes kötelezettsége, amelyet a felszámoló felé teljesíthetne és ezt a megadott határidőn belül mégsem teszi meg, úgy két elkülönülő büntető törvénybe ütköző magatartásról van szó, azaz anyagi halmazat létesül.

Mindenesetre a határozatot oly annyira félreérthetőnek ítélte dr. Tóth Mihály a Gazdasági bűncselekmények az alakuló joggyakorlatban című könyv szerzője, hogy könyvének 92. oldalán a jelzett BH vonatkozásában kifejti, hogy az adott esetben csak időben jól elkülönült anyagi halmazatról lehet szó, az alaki halmazat kizárt.

Fenti jogértelmezésnek megfelel a Zalaegerszegi Városi Bíróság alábbi ítélete is, például azon Bmk vezetővel szemben, aki 1992. évtől kezdődően semmiféle bizonylatot és nyilvántartást nem vezetett, majd az 1994. március 29. napján elrendelt felszámolást követően a megadott 30 napos határidőn belül a felszámolóval fel sem vette a kapcsolatot annak ellenére, hogy a felszámolással kapcsolatos ügyek intézése végett a Zalaegerszegi BV. Intézetből büntetését félbeszakítva el is engedték.

Van példa a városi bíróság gyakorlatában a halmazat mellőzésére is, amikor is az 1995. május 10. napján jogerős ítéletével a vádlottat bűnösnek mondta ki csőd-büntettben, de látszólagos alaki halmazat miatt számviteli fegyelem vétségének vádja alól felmentette, mivel a felszámolási eljárás technikailag azért vált lebonyolítatlanná és azért kellett az egyszerűsített felszámolást elrendelni, mivel a vádlott a kft ügyvezetője működése során nem tartotta be a számvitelről szóló 1991. évi XVIII. törvényben rögzített kötelezettségeit, így a szükséges okmányok alapján leltár nem nevesíthető, az analitika hiányzik, nem volt megbízható főkönyvi könyvelése és megfelelő teljes körű leltára sem.

A bíróság a Be.214.§ /1/ és /3/ bekezdés a./pontja alapján bűncselekmény hiányában mentette fel a vádlottat /B.74/1995./

Fenti esetekben a vádlottak a vállalkozás vagyoni helyzetének áttekintését hiúsították, illetőleg nehezítették meg a felszámolási eljárás során, de több példa akadt a vagyoni helyzetük ellenőrzésének a megghiúsítására is. Ezek kivétel nélkül az APEH által az adóellenőrzés során feltárt hiányosságok miatt kezdeményezett büntető eljárások voltak. Így az 1995. március 3. napján jogerős ügyben a kft. ügyvezetőjét marasztalta el a bíróság számviteli fegyelem megsértésének a vétségében, mivel az APEH az adóvizsgálatot nem tudta lefolytatni, mivel a kft számlákat nem adott ki, a kft ÁFA nyilván-

tartással nem rendelkezett, szigorú számadású bizonylatok nyilvántartásával sem, a kettős könyvviteli rendszer keretén belül a jogszabályi előírásoknak nem tett eleget, készpénzszámlával, nyugtatómbbel nem rendelkezett. Megszegte az 1991. évi XVIII. törvény 4.§, illetve 12.§-ában írt rendelkezéseket, így a kft vagyoni helyzetét a valóságnak megfelelően áttekinteni nem lehetett, úgyszintén adófizetési kötelezettségét sem lehetett áttekinteni. A bevételek ellenőrizhetetlensége miatt pedig a fizetendő forgalmi adó sem volt megállapítható. A bíróság pénzbüntetést szabott ki a vádlottal szemben /B.1108/1994./.

Úgyszintén az APEH adóvizsgálatának a meghíúsulása miatt indult a kft ügyvezetője ellen büntető eljárás, amikor is a felszámolás elrendelése utáni adóvizsgálat során a vádlott többszöri sikertelen felhívás, idézés, illetve elővezetését követően sem tudta átadni a kft bizonylatait. A vádlottat szintén pénz fő-büntetéssel sújtották /B.698/1994./

Úgyszintén a Bt felszámolás miatti adóvizsgálat - szükséges nyilvántartások hiánya miatti - meghíúsulása miatt indult büntető eljárás a Bt vezetője ellen csőd-büntett és számviteli fegyelem megsértése miatt, aki 1992. év 1993. években könyvelést nem végzett, majd az 1993. április 1. napján elrendelt felszámolást követően a felszámoló felé adatszolgáltatási kötelezettségének nem tett eleget. A felszámolás elrendelését követően sem végeztette el 1992. és 1993. évekre a könyvelését, ezért az adóvizsgálatot elvégezni nem lehetett. 1994. március 11. napján pedig a Zala Megyei Bíróság egyszerűsített felszámolást rendelt el a fentiek miatt. A bíróság számviteli fegyelem megsértésének vétsége és csőd-büntett miatt halmazati büntetésül 6 hó - 2 évi próbaidőre felfüggesztett - börtönre ítélte, azonban a másodfokú bíróság a vádlottat a csőd-büntett vádjára alól felmentette azon az alapon, hogy az egyszerűsített felszámolás elrendelését követően a felszámolónak sikerült elkészítenie a zárómérleget, megtörtént a vagyonleltározás és így 1994 áprilisában a felszámolási eljárás sikeresen befejeződött.

A másodfokú ítélet 1995. február 28. napján kelt. Ezt követően tisztázódott az, hogy az egyszerűsített felszámolás nem tekinthető eredményes és sikeres felszámolásnak és amennyiben a könyvvezetési és a számviteli hiányosságok miatt került sor annak elrendelésére, az megalapozza a Btk.290.§ /5/ bekezdése szerinti csőd-büntettet (Zalaegerszegi Városi Bíróság B.450/1994. és a Zala Megyei Bíróság Bf.533/1994./

Szintén anyagi halmazatot állapított meg a bíróság a csőd-büntett és a számviteli fegyelem megsértése vétsége vonatkozásában abban az esetben, miszerint a kft 1992 évben ugyan a könyvvezetési kötelezettségének eleget tett, azonban az év eredményéről a vállalkozás vagyoni helyzetéről éves beszámolót nem készített, leltárral nem támasztotta alá, a tevékenység során keletkezett bizonylatokat teljes körűen nem őrizte meg.

A beszámolási kötelezettséget az Szvtv.4.§ /1/ bekezdése, a leltárkészítést az Szvtv.42.§ /1/ bekezdése, a bizonylati fegyelmet az Szvtv.83.§ /1/ bekezdése írja elő. 1993. évben pedig a gazdasági eseményeket a számviteli nyilvántartásokban nem rögzítették, azaz könyvvezetési kötelezettségüket sértették meg.

Az ezt követően 1993. július 7-én indult felszámolási eljárás során 30 napon belül adatszolgáltatási kötelezettségüknek nem tettek eleget, ezért egyszerűsített felszámolási eljárás elrendelésére került sor. A vádlottakkal szemben pénzbüntetés kiszabására került sor. /B.124/1995./

A számviteli törvény, illetőleg a Gt.28.§-a szerint a gazdasági szervezet vezető tisztségviselője, illetőleg egyéb vezető kötelezettsége a számviteli fegyelem betartása. A vádlottak mind gazdasági szervezetek vezetői gyakran védekeztek azzal, hogy megfelelő szakképzettség hiányában nem képesek eleget tenni a számviteli törvényben foglalt könyvvezetési, mérlegkészítési stb. kötelezettségeiknek. Ebben a körben iránymutató a Zalaegerszegi Városi Bíróság B.559/1995. ügyben hozott ítélete, amely annak ellenére megállapította az ügyvezető vádlott bűnösségét számviteli fegyelem megsértése vétségében, hogy ő külön könyvelést végző kft-t bízott meg a vállalkozás könyvvezetésével és azok az APEH és a TB igazgatóságot érintő bevallásokért felelősséget is vállaltak. A kft vezetője viszont vállalta, hogy az alapbizonylatokat szabályszerűen a könyvelést végző kft rendelkezésére bocsátja. Ennek azonban nem tett eleget, valamennyi gazdasági esemény nem került rögzítésre, kimenő számláit késedelmesen állította ki, követeléseit, kötelezettségeit leltárral nem támasztotta alá, a kft számviteli nyilvántartása teljes körűen a társasággal szemben fennálló követeléseket nem tartalmazta, ezért a Btk.289.§ b./pontjába ütköző fordulatban a bűnösségét megállapította.

A számviteli törvények betartásáért felelős személyeknek tehát megfelelő képzettséggel rendelkező könyvelő alkalmazása esetén is fennáll a felelőssége, amennyiben a számviteli törvénynek megfelelő bizonylatokat nem bocsátja a könyvelő rendelkezésére (Zalaegerszegi Városi Bíróság B.559/1995.).

***

Az 1996-ig a vádhatóság részéről olyan - téves jogértelmezésből adódó - észrevételek jöttek, miszerint a bűncselekmény megvalósulása attól válik függővé miszerint APEH vizsgálat megállapította-e a vagyoni helyzet áttekintésének, illetőleg ellenőrzésnek meghíúsítását, vagy megnehezítését.

Ehhez mérten több esetben a büntető eljárás megindítását követően APEH vizsgálat elrendelésére is sor került.

A nyomozóhatóság ugyanis - általában vagyon elleni vagy súlyosabb megítélésű gazdasági bűncselekményekben történő nyomozás során - amennyiben a terheltnél könyvvezetési vagy egyéb számviteli hiányosságokat észleltek, szinte automatikusan kiterjesztették a nyomozást a számviteli fegyelem megsértése vétsége miatt is és figyelemmel arra, hogy a nyomozóhatóság nem tekinthető a Btk.289.§-a szellemében vagyoni helyzet ellenőrzésére hivatott szervnek, ezért szükségesnek tartották az ellenőrzésre hivatott APEH bevonásával tisztázni, hogy a számviteli szabályok megszegése eredményezte-e a vagyoni helyzet ellenőrzésének megghiúsulását. Ez az állásfoglalás a bírói gyakorlatban bizonytalanságot nem, de ésszerű értetlenséget okozott, hisz teljességgel figyelmen kívül hagyja a Btk.289.§ b./pontjának I. fordulatát, márpedig az APEH nem az érintett gazdálkodó vagyoni helyzetének az áttekintését, hanem az ellenőrzését végzi, a vagyoni helyzet áttekintése a gazdasági partnerek vonatkozásában merülhet fel, akik a cégbíróságon a szükséges beszámolót, amely egy bizonyos gazdasági időszak valós eredményéről kell, hogy képet nyújtson - megtekinthetik, azaz a cég forgalmára, hitelképességére vonatkozó adatokat onnan beszerezhetik.

Amennyiben az elkövető nem teszi "áttekinthetővé" vagyoni helyzetét, például gazdasági partnerei előtt, ugyan úgy elkövetheti a bűncselekményt annak ellenére, hogy nála hatósági ellenőrzés indul vagy sem.

***

Kezdetől fogva vitatott volt a jogalkalmazásban, hogy a bűncselekmény materiális vagy immateriális, azaz szükséges-e valamiféle eredmény a megvalósulásához. Kezdetben a joggyakorlat - elsősorban a nálunk is használható Legfelsőbb Bíróság bírái által készített úgynevezett sárga kommentár alapján - azt tartotta, hogy nem szükséges eredmény a bűncselekmény létrejöttéhez, tehát egy bizonyos veszélyhelyzet bekövetkezte is elég, azaz sem egy tényleges gazdasági ellenőrzésre, sem egy esetleges konkrét üzleti partner informálódásának megnehezülésére nincs szükség, hanem eleve a tényállásban írt kötelezettségek olyan mérvű elmulasztásával megvalósul a bűncselekmény, amely alkalmas arra, hogy a vagyoni helyzet áttekintését, illetve ellenőrzését megghiúsítja vagy megnehezíti.

Természetesen nem elég csak a büntető ügyben eljáró nyomozóhatóság munkájának a megnehezítése, de megvalósul a bűncselekmény, ha csak pl. szakértő közreműködésével lehet áttekinteni a cég gazdasági helyzetét.

Az utóbbi időben eldőlni látszik, hogy materiális bűncselekményről van szó, amelyben fentebb kifejtett, a konkrét "veszélyhelyzet" tekinthető eredménynek. Erre az álláspontra helyezkedett a túlnyomórészt legfőbb ügyészégi ügyészek által szerkesztett ún. kék Btk. kommentár is.

A számviteli törvény előszavából is következik, hogy a számviteli törvény rendelkezésével, illetőleg a rendelkezések megsértése esetén a Btk.289.§-ával a jogalkotó nem csupán az állami bevételek elsődlegességét kívánja - ellenőrző szervei útján - szem előtt tartani, hanem a modern piacgazdaság követelményeinek megfelelően a gazdaság résztvevőinek egyenlő esélyeket kíván biztosítani. Ezt pedig a cégről megbízható és valós összképet biztosító tájékoztatással kívánja megvalósítani.

A Btk.289.§-ában szabályozott számviteli fegyelem megsértése mindössze kisebb tárgyi súlyú vétség, mely önmagában ritkán, leginkább súlyosabb bűncselekményekhez kapcsolódva fordul elő.

Mégis - fentebb vázoltan - számos jogalkalmazási probléma vetődött fel az eltelt 5 évben. A jogalkalmazó mégis a jogegység biztosítására hivatott Legfelsőbb Bíróságtól 1, azaz egy db. BH-ban megnyilvánuló iránymutatást kapott ezen időszak alatt ezen bűncselekménnyel kapcsolatosan, míg további 2 db. - 1 esetben szintén zalaegerszegi ügyben - az /5/ bekezdéses csőd-büntett egyszerűsített felszámolás elrendelésével befejezetté válását erősítette meg (BH. 1996/10/516./jogeset.)

Ennek ellenére a Zalaegerszegi Városi Bíróság gyakorlatában túlnyomó részt a törvény szellemének, illetőleg az immár kikristályosodó gyakorlattal egybevágóan, sőt iránymutatóan alkalmazta e törvényi tényállást.

Irodalomjegyzék:

1. Tóth Mihály: Gazdasági bűncselekmények az alakuló joggyakorlatban. Bp. 1997.
2. Sinku Pál: A gazdasági bűncselekmények új törvényi tényállásairól. Ügyészeti Értesítő 1992. 2-3. p. 25-29.